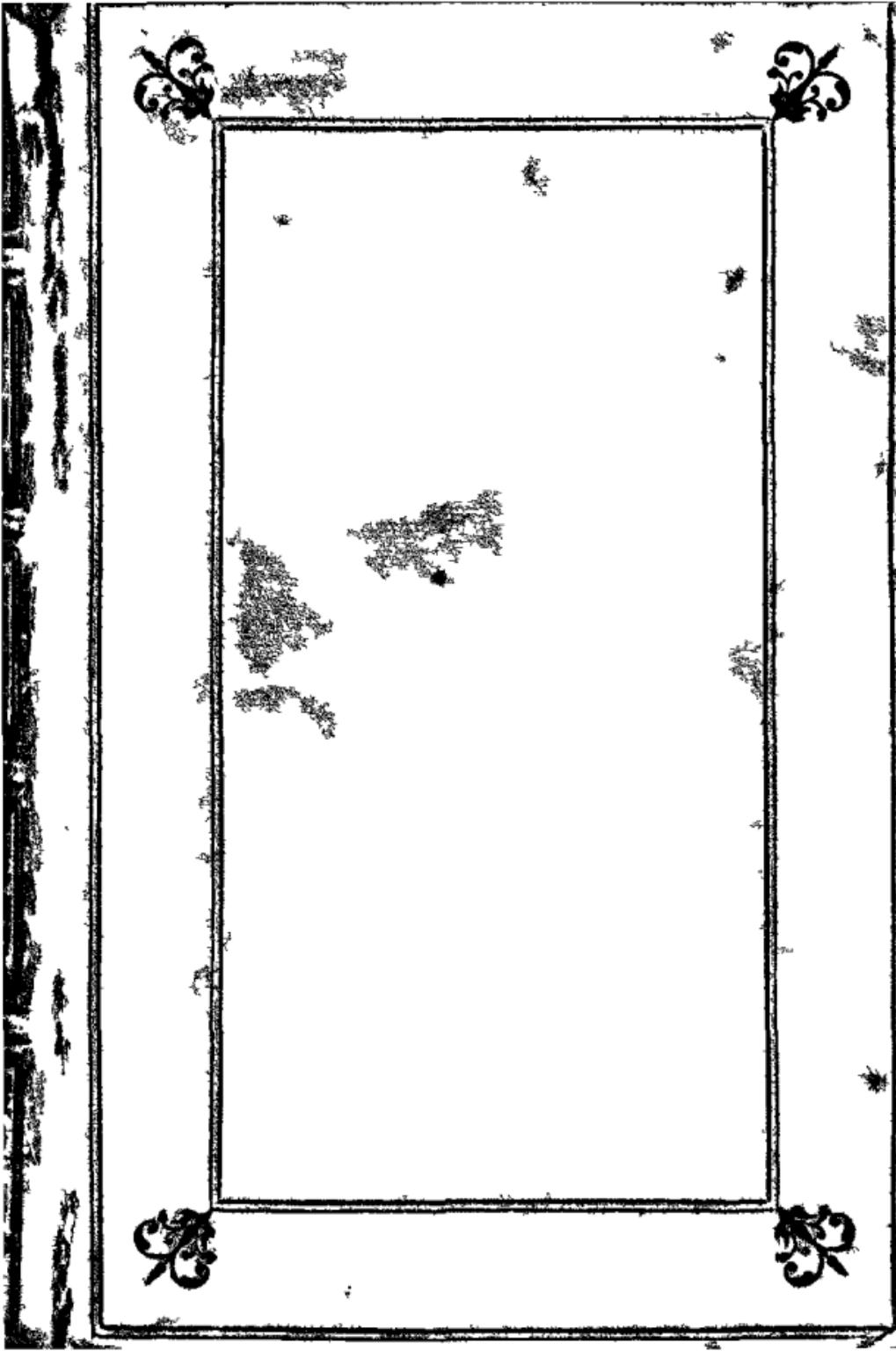
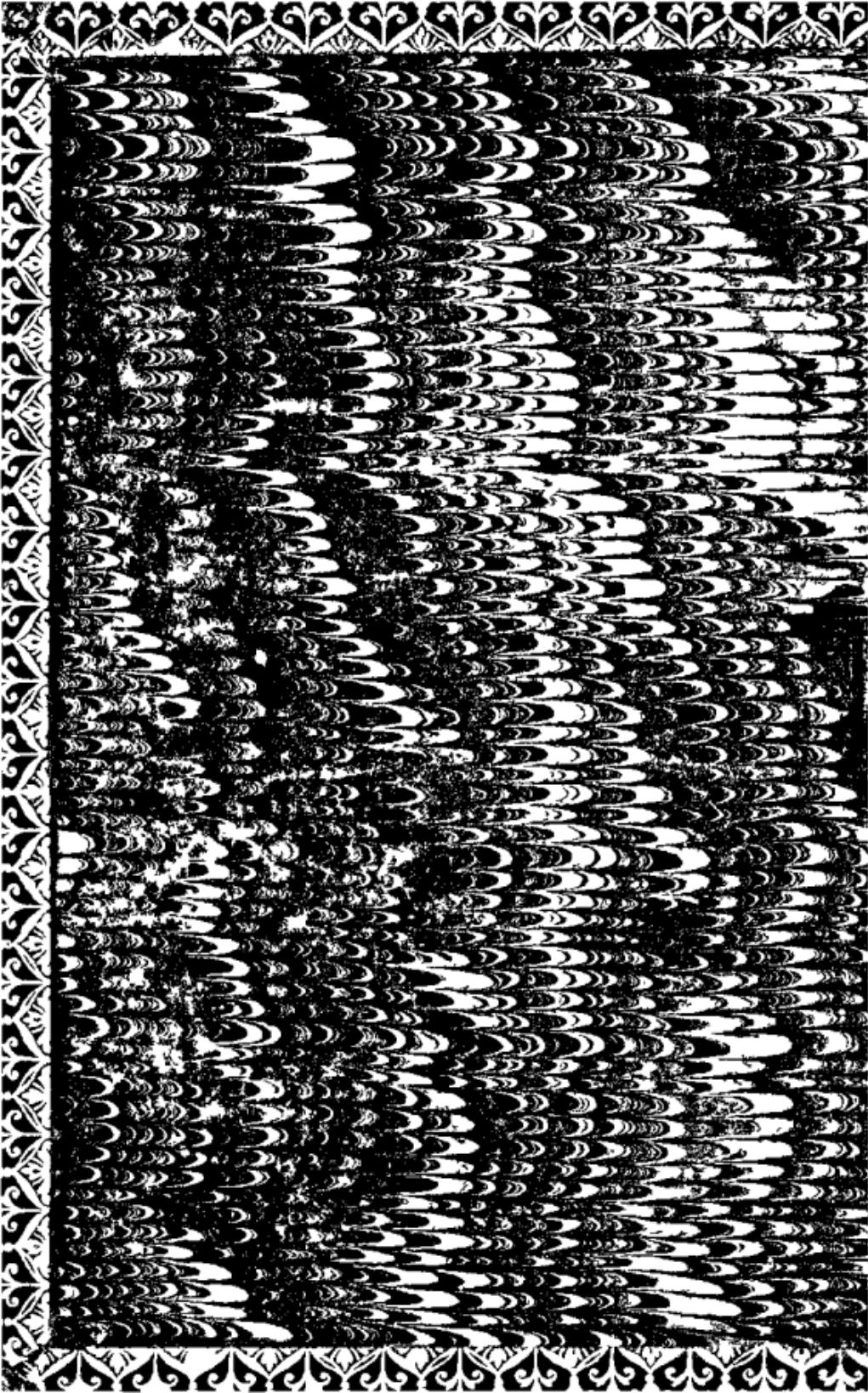

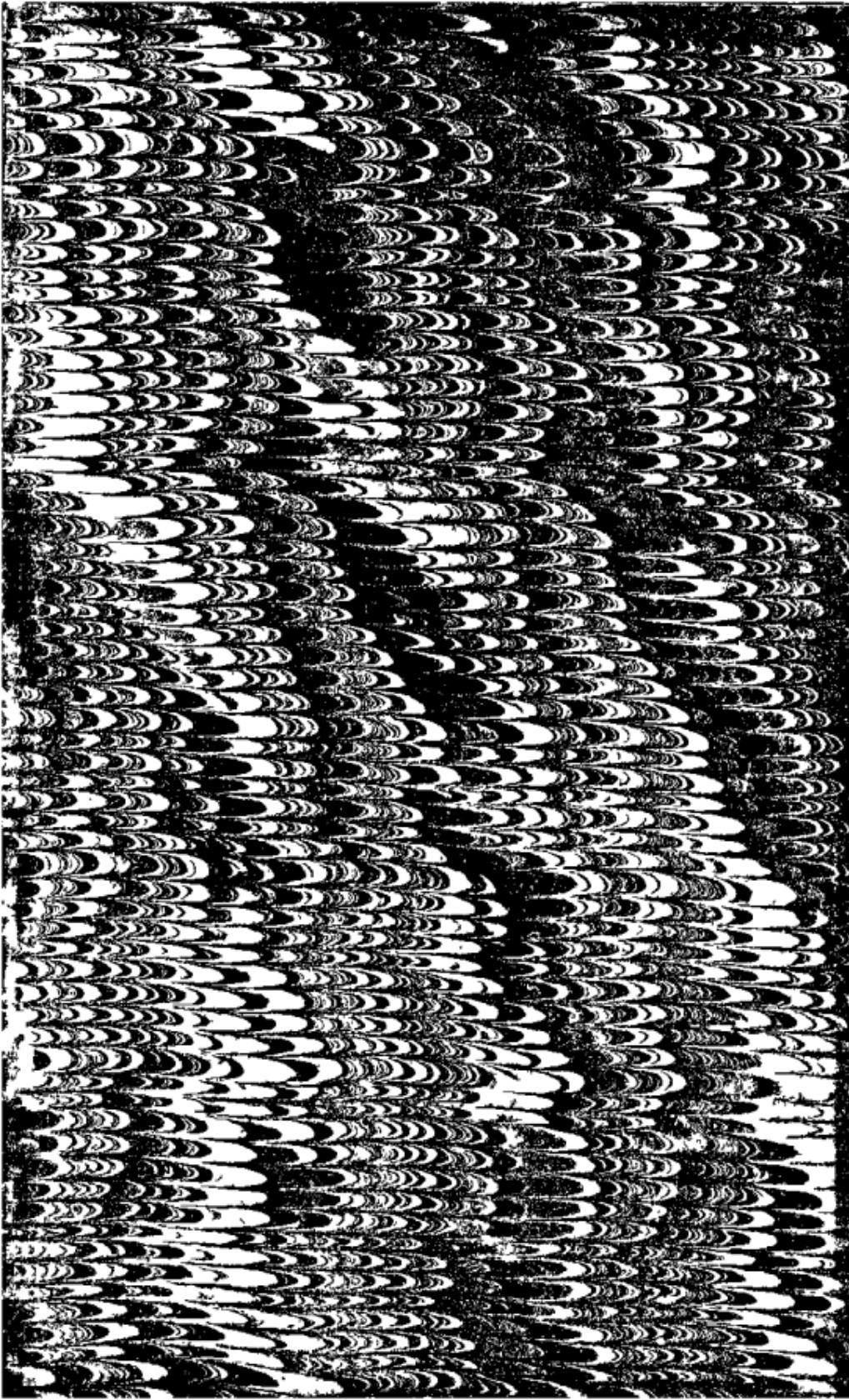
Les Bibliothèques Virtuelles Humanistes

Extrait de la convention établie avec les établissements partenaires :

- ces établissements autorisent la numérisation des ouvrages dont ils sont dépositaires (fonds d'Etat ou autres) sous réserve du respect des conditions de conservation et de manipulation des documents anciens ou fragiles. Ils en conservent la propriété et le copyright, et les images résultant de la numérisation seront dûment référencées.
- le travail effectué par les laboratoires étant considéré comme une « œuvre » (numérisation, traitement des images, description des ouvrages, constitution de la base de données, gestion technique et administrative du serveur), il relève aussi du droit de la propriété intellectuelle et toute utilisation ou reproduction est soumise à autorisation.
- toute utilisation commerciale restera soumise à autorisation particulière demandée par l'éditeur aux établissements détenteurs des droits (que ce soit pour un ouvrage édité sur papier ou une autre base de données).
- les bases de données sont déposées auprès des services juridiques compétents.

$SR_{10A} \sim 0.2 \text{ s}$

$A_0 + \sqrt{\gamma_m^2}$

Λ

J. G. STEIB, prof.
STRASBOURG
**8, Rue Finkma...
.**

H. Villeneuve, qui
mis à mon père
mihi Dono dedit
G. Proulx
Signat

B R E V E T O T I V S

THEOLOGICAE

V E R I T A T I S C O M P E N D I V M,

in septē libros digestum : quorū
argumenta statim ex præfatio-
ne vniuerso operi præposita fa-
cile cuius est discere.

2023

Accuratè ex vetustis exemplaribus ma-
nu scriptis tam multis paſsim locis e-
mendatum ; ut mirum conferenti vi-
deri posſit, tam mendosis hoc genus co-
dicibus olim emptores fuisse inuentos.

Author operæ qui fuerit, pagina proxima
indicit.

Apud Audouinum Parvum, in via
Iacobea, sub insigni Floris Lilij.

I S S I.

V T H O R huiusce Compendii
qui fuerit, vix est ut certò de-
finiri queat. Nam codex ma-
nuscriptus, quem in castigan-
do hoc libello maxime fecuti-
sumus, Petrum Taranthasium, theologiae pro-
fessorem eximium, ordinis dominicani soda-
lem, qui post ad pontificatus summi dignita-
tem electus. Innocentius quintus vocatus sit,
authorem huius operis laudat: Abbas Tri-
temius in lib. suo de scriptorib. Ecclesiasticis,
Aegidium Romanum: Conradus Gesnerus
Germanus, qui Bibliothecam illam ingētem
conscriptis, in Pandectis Theologicis, Hugo-
nem de argentina: ut ne anonymos hic tibi li-
ber prodeat, sed, si velis, etiam trinomius. Tu
rem ipsam, candide lector sedulò amplexere,
de auctoris nomine parum sollicitus, et pri-
mos hic theologiae fructus præcerpe, de puris
iam laticibus gustum diuinæ eruditionis
pralibaturus: ne post aut feculenta aut
venenata sapere unquam tibi
possint

57

*

!

**

2

P R A E F A T I O I N Compendium Theologi- cæ Véritatis.

BRITATIS Theologicæ sublimitas, cū sit superni splendoris radius illuminans intellectū, & regalium deliciarū cōuiuiū reficiēs affectū, de magnorū Theologorū scriptis breue Cōpēdiū colligere dignum duxi: quo & euītēt mater fastidii prolixitas, & tamen ad inuestigāda plurima via defē & occasio sapiēti. Theologia certè sciētiarū est princeps omniū & regina: cui artes cæteræ tāquam pedissequæ famulantur. Nā de naturis rerū illa solum recipit ad usum suum, de quibus sibi speculum fabricare valeat, in quo conspiciat conditorem, Hæc est Scientia sciētiarum, quæ super omnem speculatiōnem philosophicā extollitur, & dignitate ac utilitate omnibus antefestur. Ipsa enim philosophia cum in naturalem & rationalem & moralem distinguatur: philosophia quidē naturalis licet doceat co-

P R A E F A T I O .

gnoscere creaturas, non tamen creatorē. Rationalis verò licet doceat concludere hominibus, non tamen diabolo. Et moralis licet doceat acquirere virtutes cardinales, nō tamen docet acquirere charitatem. Nostra verò philosophia, scilicet Veritas Theologica, hæc omnia operatur. Docet enim deum cognoscere, diabolo resistere, & charitatis exercitiis insudare. Hæc est diuinorum pigmentorum apotheca, delectabilis super mel & fauū. Hæc quoque thesaurus est desiderabilis super aurū & lapidē preciosū multū. Hæc est fons de loco voluptatis egrediens, ecclesiæ militatis irrigans paradisum. Denique præfens scriptū in septem libellos distinxī, & singulas in vnoquoq; materiaſ rubricis propriis assignauī. Primus est de natura diuinitatis. Secundus de operibus conditoris. Tertius de corruptela peccati. Quartus de humanitate Christi. Quintus de sanctificatione gratiarum. Sextus de virtute sacramentorum. Septimus de vltimis temporibus, & de pœnis malorum, ac præmiis bonorum. Sicubi ergo ī hoc scripto deuiaui, parcatur mihi, quia ignorans feci: vbi verò rectè processu laudetur gratia Iesu Christi; ad cuius

honorem, & beatissimæ mattis eius, præ-sens opusculum compilaui.

Quod Deus est, & de natura dei.

C A P V T . I.

DEUM esse, multis modis ostenditur. Hoc enim fides recta testatur, sacra scriptura loquitur, comparatio rerum ad ipsum facta, idē indicat, sancti prædicant, creature clamant, ratio naturalis dicit. Primò igitur deū esse fides testatur: quia fides Catholica credit deum, credit in deum, & credit deo. Credere verò deum, est credere ipsum esse. Credere in deū est credendo deum amare, & armando in eum ire, ac membris eius incorporari. Credere autē deo, est credere verbis eius. Primum & tertium bonorū & malorum est, sed secundum bonorum tantum: quia credere deum, & credere deo, bonis & malis est commune: sed credere in deum, bonorum specialiter est. Deus itaque solus habet esse perfectum. Illud enim perfectum est, cuius nihil est extra ipsum: vnde quia esse nostrum habet aliquid extra se, imperfectum est. Deest enim nobis aliquid, quod de nostro esse iā

A iij

DE NAT. DEITAT

preterit, vel quod futurum est. Divinum autem esse, cum simul sit, perfectissimum est. Secundò deum esse scriptura loquitur. Psal. 89. Ab æterno & usque in seculum tu es. Exo. tertio, Qui est, misit me. Iohannes Damascenus, Videtur omnibus principalius eorum quæ de deo dicuntur nominibus esse, Qui est. Tertio deū esse, rerum comparatio ad ipsum facta indicat. Tam verum enim esse deus habet, quod nostrum esse suo comparatum, nihil est: immo deus suo præstantiali esse dat omnibus rebus esse: ita q̄ si se reb⁹ subtraheret, sicut de nihilo facta sunt, sic in nihilum defluerent vniuersa. Greg. Omnia humana, quæ iusta quæ pulchra sunt, dei iustitiae & pulchritudini comparata, nec iusta nec pulchra sunt, nec omnino sunt. Quartò sancti prædicant. Anselmus in prosol. Cedimus te domine esse aliquid, quo nihil maius cogitari possit. Dionys. Esse omnium est supersubstantialis diuinitas, sed hoc intelligitur causaliter, non formaliter. Præterea sicut dicit Anselmus, illud maximè habet esse, quod maximè distat à non esse: quod scilicet non habet non esse post esse, nec esse post non esse, nec potest cogitari non esse. Quintò deum esse

Divinum

Psal. 89.

Exod. 3.

creatüræ clamant. Omnia nanque suo modo dicunt, Quoniam ipse fecit nos, & non ipsi nos: quia ipse deus est vox naturæ, quia omnia pulchra testantur ipsum pulcherrimum, dulcia dulcissimum, sublimia altissimum, pura purissimum, fortia fortissimum, & sic de aliis: quia sicut in patria deus est speculum in quo relucent creatüræ, sic in via econuerso creatüræ sunt speculum quo creator videtur. Unde Apostolus, Videmus nunc per speculū *i. Cor. 13.* & in ænigmate. Idem, Inuisibilia dei per *Rom. 1.* ea quæ facta sunt, intel. cōspie. Sextò deum esse ratio naturalis dictat, quæ per effectum in cognitionem causæ peruenit. Omne nanque causatum indiget alio ut sit, & illud iterum alio ut sit, & ita erit in infinitum procedere, vel erit ibi circulus, vel peruenietur ad aliquid quod sit causa omnium. Circulus autem nō est in rebus singulis: quoniam oportet et aliquid esse prius & posterius seipso: nec erit processus in infinitum: quia vniuersitas causatorum tota causata est, siue sit finita, siue infinita: ergo indiget alio ut sit, quod erit extra vniuersitatem causatorum: & hoc deus est, à quo fluunt omnia.

D E N A T . D E I T A T :

Quod vnuis deus est.

C A P V T . II.

VNum deum esse ostenditur autho-
ritate. Vnde Deuterono :32. Videte
quod ego sim solus, & non sit alius deus
præter me. Apostolus: Vnus deus, vna fi-
des, vnum baptisma. Boetius: Si dici po-
test, vniuersimus est. Id est semper in vno
modo: nihil in se nisi se habet. Hoc verè
vnum est, in quo nullus est numerus, nul-
lum in eo aliud præter id quod est. Idem
ostenditur & ratione: quia simplex forma
diuinitatis si non esset vna & eadem nu-
mero, sed communicabilis pluribus, con-
traheretur aliquo addito ad esse singu-
late: & ita componeretur alteri, nec es-
set simplicissima: quod falsum est: quia
in summo bono nulla potest fieri adie-
ctio, cum sit omnino simplex. Notan-
dum autem quod vnum sumitur prout est
principium numeri, & sic deo nō conue-
nit. Alio modo prout conuertitur cū en-
te, & sic deo conuenit potius q̄ alicui crea-
ture: quia cum vnum sit indivisum in se,
& indivisum ab aliis, excepto deo solo ni-
hil est in quo non intelligatur aliqua di-
uisio, vel actualis, vel potentialis. Cum

Eph. 4.

enim vnitas vel numerus aliquis de deo dicit, nihil ponit, vt quidā dicunt, sed tan- tum priuat. vnde cūm dicitur, Deus vnu s est, intelligitur q̄ nō sint plures. Aliquid autem nō est vnum tribus modis, scilicet vel pluralitate secundum species diuer- sas, sicut angeli & stellæ qui non sunt vnu genere, sed differunt specie: vel mutabilita te, secundum quod vnu homo plures dicitur, qui modò sanus est, modò æ- ger: modò diues, modò pauper. Vel pro- pagatione secundum eandem speciem, prout vnu homo plures est in filiis, qui propagantur ab ipso. Sed nihil prædicto- rum in deo est. De primo enim contra- riū habemus in symbolo Athanasii: Hæc est fides catholica, vt vnum deum in tri- nitate, & trinitatē in vnitate veneremur.

De secundo Psalm. Ipsí peribunt, tu au- Psal. 101.
tem permanes. Bernard. Non ex tempore alterationem habet deus, non ex substâ tia alteritatem. Leo papa: Simplicis diui- nitatis nature nihil addi aut minui potest. Psal. 80.
De tertio, Psalm. Non erit in te deus recens. Recens, id est recenter forma- tum vel natum. Diuinitatem tria genera hominū multiplicant, scilicet idololatræ. Psal. 95.
Psal. Omnes dii gentium dæmonia. Ne-

D E N A T . D E I T A T .

cromantici, qui attribuunt virtutem characteribus, & huiusmodi stultiis. Carnales homines, vt gulosi colentes ventré. Apostolus, Quorum deus venter est. Et auari, qui super omnia pecuniam amant. Apostolus, Auaritia, quæ idolorū est seruitus. Est itaque in deo vera vnitas proper simplicitatem, immutabilitatem, & singularitatem, & propter vnitatis creatæ similitudinem: quia sicut vnitas à nullo descendit, & omnis pluralitas ab ea defluit, sic deus à nullo, & omnia ab ipso: Item sicut vnitas de se gignit vnitatem, ita deus pater de se gignit alterum se, vt dicit Augustinus, id est, alterum similem sibi, vel alterum à se, scilicet filium. Hoc nomen deus tripliciter accipitur, scilicet naturaliter, adoptiuè, & nuncupatiuè. Primo modo soli deo conuenit. Secundo modo conuenit bonis hominibus, qui diuinæ bonitatis participes sunt per gratiā prouidentiæ, vel doctrinam, & potestatem prelationis, & potestatem miraculorum. Psal. 81. Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes. Tertio modo dii dicuntur idola, sed solo nomine, quia res nominis, scilicet diuinitas, illis non conuenit. Primo modo non habet plurale hoc nomen

Philip. 3.

Eph. 5.

deus per se, cùm sit vnum solus verus deus, ne diuinitas recipiat distinctionem: sed secundo & tertio modo plurale habet.

Quòd vnum solum principium est.

C A P V T III

Sicut vnum solus deus est, sic vnum solum principium est: quod ostenditur multiplici ratione. Primo sic, quoniam si duo principia sunt, vnum scilicet summè bonum, & aliud summè malum: aut communicant in existentia per se, vt Sortes & Plato si simul sunt, in esse cōmunicant: aut non. Si non, ergo alterum illorum erit ens per aliud, & ita non erunt duo principia. Si sic, cùm existere sit per se bonum, malum autem plus esset malum, si nō haberet illud bonum: ergo non est summè malum: quia si esse per se haberet, hoc ipsum esse quod est bonum, summè malum esse non sineret. Præterea in creaturis quatuor inueniuntur, scilicet multitudo, ordo, imperfectio, & connexio. secundum quodlibet istorum probatur vnum tantùm esse principium. Omnis

DE NAT. DEITAT.

multitudo secundum Diony. ab unitate trahit originem : Ergo necesse est omnis multitudinis vnum esse principium. Item omnis ordo cū habeat prius & posterius, oportet quod vnum habeat principium. Item secundum Boëtium, Omne imperfēctum ab aliquo simpliciter perfecto trahit originem, & hoc est deus noster. Item omnis connexio diuersorum, causam habet suæ connexionis & conseruationis aliquid vnum: & hoc est deus. Item si esset vnum summè malum , à quo omnia mala essent, sequeretur quod secundum corpus Christus esset ab illo malo principio, cùm in eo fuerit malum pœnae. quod absurdum est dicere . Ex prædictis patet, qd̄ deus est summum primum & vnum solum principium , tam ratione dignitatis, tam ratione antecessionis, quam ratione causalitatis.

Quod pater est.

C A P V T   I I I I .

A Eternum patrem esse per hoc ostenditur, qd̄ cū deus sit potentissimus, sapientissimus, & optimus: potest, scit, & vult se summè communicare : hoc autem est, alteri maiestatis suæ plenitudinem

dare: ergo deus pater ab æterno filium si-
bi æqualem genuit: cui diuinitatis suæ es-
sentiam cōmunicauit . Dicit enim domi-
nus in Isaia : Si ego qui generationem a- | 4.6
liis tribuo, ipse sterilis ero ? quasi dicat,
non. Pater multipliciter sumitur. Dicitur
enim pater æterna generatione. Isa. Ge- | Isa.3.
nerationem eius quis enarrabit? Prædesti-
natione . Ephe.1. Gratia vobis & pax à
deo patre, qui prædestinavit vos in ado-
ptionem filiorum. Creatione . Deutero. Deut.32..
Nunquid non ipse est pater tuus, qui pos-
sedit, fecit, & creauit te? Fecit inquam, se-
cundum corpus , creauit secundum ani-
mam, possedit secundum vtrunque . Re-
demptione. Isa.63. Tu domine pater no-
ster, & redemptor noster, à seculo nomen
tuum. Sacramentali regeneratione. i. Pe-
tri.i. Benedictus deus & pater domini no-
stri Iesu Christi, qui regenerauit nos. Fi-
dei instructione, Iohan.i. Dedit eis poter-
statem filios dei fieri, his qui credunt in
nomine eius. Gratię adoptione, Roma.8..
Accepistis spiritum adoptionis filiorum,
in quo clamam⁹, abba pater. Gloriæ colla-
tione . Galat.4. Itaq; iam non est seruus,
sed filius: q̄ si fi. & hæ. per deum. i. per o-
pera dei . opera enim nostra magis sunt.

DE NAT. DEITAT.

per deum vitæ æternæ meritoria , quām per nos. Primo modo sumitur pater personaliter: & iste modus soli patri conuenit. Quarto modo, scilicet redemptione, non solum effectiue , sed etiam per ministerii exhibitionem, sumitur etiam personaliter : & iste modus soli filio conuenit, secundum quòd modus redemptionis fuit per mortem filii. Omnes autem alii modi tribus personis simul conueniunt: quia indiuisa sunt opera trinitatis : nisi forte aliquis illorum modorum conueniat alicui personæ per appropriationem.

Circa generationē nota quatuor propositiones , in quibus videri poterit vtrum essentia diuina generet vel generetur. Prima est, Essentia generat essentiam. Secunda est, Essentia generat personam. Tertia est, Persona generat essentiam. Quarta est, Persona generat personam . Harum propositionum tres primæ falsæ sunt , quarta autem vera est. Est enim regula in Theologia , quòd essentia diuina non generat, nec generatur: dicendum tamen quòd pater virtute essentiæ existentis in se , generat: & quòd filio per generationem communicatur essentia, sicut & spiritui sancto per processionem.

Quod filius est.

C A P V T V.

QUAM sint correlativa pater & filius, per easdem rationes ostenditur filium esse, per quas & ostensum est patrē esse. Præterea inter omnes emanationes perfectissima est generatio, qua genitus assimilatur suo genitori, quod emanationes aliae non faciunt. Cùm igitur copiosissimo fonte bonitatis competit emanatio perfectissima, constat quòd persona qui pater est, qui est fons totius bonitatis, generat filium sibi æqualem, cui communicat suæ plenitudinem maiestatis. Aliquis est filius dei per gratiā unio-
nis, ut Christus homo. Aliquis per veri-
tatem nativitatis, ut Christus in quantum deus. Aliquis per adoptionem, ut sancti. Aliquis per creationem, ut quævis crea-
tura. De filio dei dicit Athanasius in alter-
catione cōtra Arrium, quòd ipse dicitur sensus, quo omnia cogitantur: sapientia, qua cogitata disponuntur: virtus, qua disposita perficiuntur: verbum, quo per-
fecta nunciantur: lumen, quo nūciata cla-
rescunt. Filius ergo dei dicitur sapientia patris, non quòd ipatet si sapiēs sapientia

DE NAT. DEITAT.

genita, sed quia filium genuit, cui appropriatur sapientia. Vnde pater dicitur omnia fecisse in sapientia, id est cum sapientia, quæ est filius : quoniam individualia sunt opera trinitatis. Vnde haec præpositio, in, notat subauthoritatem in filio, qui hoc ipsum habet à patre, quod res creat. Generaliter enim verum est, quod quicquid habet persona, vel operatur, hoc habet ab eo à quo est. Qualiter autem filius sit de patre, nota quod haec præpositio, de, quandoque natus causam efficientem, ut cum dicitur, Christus cōceptus est de spiritu sancto. Quandoque causam materialem, ut cum dicitur Christus natus de Maria virgine. Quandoque identitatem essentiæ, ut cum dicitur filius natus de patre. Quandoque transubstantiationem, ut cum dicitur corpus Christi fieri de pane. Quandoque ordinem, secundum quod creatura dicitur fieri de nihilo.

Filius est imago patris.

C A P Y T . VI.

Imagis triplex est, scilicet æqualitatis, imitationis, & representationis. Primo modo filius est imago patris. Secundo mo-

do homo fact^o est ad imaginem dei. Ter-
tio modo mundus dicitur speculum crea-
toris. Nota q^{uod} imago relatiuē dicitur ad
illud cuius similitudinē gerit, & ad quod
imitandum facta est. Hoc autem contin-
git dupliciter: aut quantum ad speciem,
& signū speciei: & sic imago hominis est
in filio suo, qui ipsum in humana specie
& figura imitatur. & hæc est perfecta ima-
go. Aut quantum ad signum tantum, &
non ad veritatem speciei, sicut imago
hominis est statua lapidea. & hæc est im-
perfecta imago. Primo modo filius est
imago patris, sicut in natura communi-
cans. Secundo modo imago dei est in ho-
mine, licet minus perfecte. Tertio modo
mundus dicitur esse speculum creatoris.
Est igitur imago, non ad imaginem, sicut
filius. Nam hæc præpositio, ad, dicit di-
stantiam inter imaginatū & imaginantē
hoc autem non cadit in filium: vnde be-
ne dicitur imago patris, sed non ad ima-
ginem. Et est imago ad imaginem, sicut
homo & angelus. Et est aliquid non ima-
go, sed ad imaginem, vt mundus hic, qui
propriè non dicitur imago, sed vestigi-
um creatoris: quia licet trinitatem repræ-
sentet, non tamen imitatur, n^{on} sc est ca-

DE NAT. DEITAT.

pax eius, sicut homo. Est tamen mundus ad imaginem dei factus: quia deus aliud exemplar non habuit, ad cuius similitudinem creaturas faceret, nisi semetipsum.

Est imago genita, ut filius: & est imago creata, ut homo, & angelus: & est imago facta, ut statua Herculis, quae ipsum representat. Ex his patet quod esse imaginem, conuenit creatori & creaturæ. Creatori quidem, quia filio, qui est imago patris. Creaturæ verò conuenit tam corporali quam spirituali, quam etiam compositæ. Propriè tamen loquendo dicitur quod creatura corporalis est creatoris vestigium. Vnde Apostolus, Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, &c. Ibi hæc præpositio per, non dicit medium disponens, in quantum creatura consideratur in se: sed excitans, in quantum est similitudo creatoris: quia non disponit ad cognitionem creatoris, immo per talem modum potius impediret cognitionem, cum inter creatorem & creaturam maior sit dissimilitudo quam similitudo. Creatura vero spiritualis dici-

Ezech. 18, tu creatoris similitudo. Ezech. Tu signaculum similitudinis &c. & hoc ideo, quia in angelo propter naturæ simplicitatem expressio est similitudo ad eum, quam

in homine. Creatura verò composita. i.
homo, dicitur imago dei. Gene. i. Facia-
mus hominem ad imaginem & similitu-
di. &c. & hoc ideo, quia in homine inue-
niuntur plures trinitates quàm in angelis
vnde quo ad hoc potius dicitur imago
trinitatis. Filius dei possidet triplicem ex-
cellentiam, sicut innuit Apost. ad Hebrae;
1. Qui cùm sit splendor gloriæ , & figura
substantiæ eius, portansque omnia verbo
virtutis suæ. Primam scilicet respectu pa-
tris à quo producitur , & sic est splendor
gloriæ paternæ. Est enim, ut ait Dio . son-
talis radius, in se manifestans gloriam pa-
ternam. Secundam respectu spiritus sancti,
quam producit ex se: & sic est figura , id
est similitudo substantiæ patris. Est enim
alii a persona ab ipso , sicut à patre : quod
non accepit spiritus sanctus à patre , sicut
filius. Tertiam respectu creaturarum, quæ
per eum producuntur , & sic est portans
omnia verbo virtutis suæ. Propter pri-
mum dicitur verbum filius patris, quo-
niam perfectè loquitur bonitatem , &
summam patris liberalitatem , qui nihil
habere voluit, quod filio suo non com-
municaret . Istud est verbum æterna-
liter genitum , temporaliter promissum,,

DE NAT. DEITAT.

à prophetis, & apostolis prædicatum , ab angelo in incarnatione nuntiatum. Propter secundum dicitur filius imago patris. Quanvis enim tres personæ sint equeales in æternitate, & maiestate, ac potestate: tamen filius dicitur potius imago patris, quām spiritus sanctus : quia non solū habet conuenientiam intus cum patre in essentiæ identitate, sicut & spiritus sanctus: sed habet etiam conuenientiam extrà cum patre , ex eo quòd sicut à patre procedit filius, sic & à filio spiritus sanctus: sed à spiritu sancto nullus. Nam secundū rationem intelligendi respectus huiusmodi relationum sunt extrinsecus existentes, quia potius ab aliquo sunt, quām in aliquo . Intelligentia enim relationum ad hoc ad quod refertur aliquid respicit: unde si patrem non habeo , filius non sum, & econuerso. Propter tertium dicitur filius virtus patris.ad Corinth. Nos autem prædicamus Christum dei virtutem , & dei sapientiam. Inuenitur etiam imago trinitatis in nobis, videlicet in memoria, intelligentia , & voluntate: vel in mente, notitia , & amore: in quibus per ordinem patri & filio & spiritui sancto assimilamur.

Quod spiritus sanctus est.

C A P V T . V I I .

Emanatio duplex est in diuinis. Una per modum naturae: & haec est generatio, secundum quam filius est a patre. Alia est per modum voluntatis: & haec est processio appropriata: propriè verò dicitur spiratio, secundum quam spiritus sanctus est a patre & filio. Idcirco autem haec emanatio per modum voluntatis esse dicitur, quia spiritus sanctus amor est. Amor autem secundum voluntatem est. Procedit autem spiritus sanctus a patre mediate & immediate. Mediate, quia filius ipsum spirat, qui hoc habet a patre: immediate vero, quia ipse pater ipsum spirat.

Spiritus sanctus amor patris & filii est.

C A P V T . V I I I .

Spiritus sanctus amor dei est: & hoc tripliciter, videlicet essentialiter, personaliter, & exemplariter. Essentialiter spiritus sanctus dicitur amor, inquantum ipse cum patre & filio unus deus est. Ipsius enim tres inquantum unum sunt in essentia, diligunt se amore essentiali, qui

DE NAT. DETAT.

appropriatur spiritui sancto. Personaliter verò dicitur spiritus sanctus amor, in quantum ipse est nexus patris & filii. Pater enim & filius diligunt se amore ab eis procedente, qui non est pater, nec filius, sed spiritus sanctus. De hoc nexus dicit Augustinus, Est ineffabilis quidam complexus in illa trinitate, non genitus, sed genitoris genitique suauitas, ingenti largitate perfundens omnes creaturas pro captu earum. Exemplariter quoque dicitur spiritus sanctus amor: quoniam amoris gratuitia qui est in nobis, spiritus sanctus non solum causa est efficiens, sed etiam exemplar atque finis. Amor enim qui est in nobis, est à spiritu sancto efficienter: & hoc in quantum ipse spiritus sanctus est deus. Exemplariter autem est in nobis, in quantum ipse spiritus sanctus est procedens per modum amoris à patre & filio. Sed finaliter est in nobis noster amor, in quantum spiritus sanctus, à quo amor noster est, habet rationem primi boni, in quod tendit amor noster. Notandum quod amor qui est spiritus sanctus, ex modo procedendi est nexus, scilicet trinitatis, sed propter ipsam processionem est distinctus à patre & filio: propter naturae verò diuinæ per-

fectionem est persona & suppositū: propter diuinam verò simplicitatem est ipse deus, & summè bonus. Igitur spiritus sanctus est amor quo pater & filius se diligunt. Cùm autem dicitur, pater & filius diligunt se spiritu sancto, dupliciter expōni potest. Primò sic, diligunt se spiritu sancto, id est amore qui est spiritus sanctus: & secundum hoc propositio est vera. Secundò sic, diligunt se spiritu sancto, id est per spiritum sanctum, vel per amorem qui est spiritus sanctus: & sic non est concedenda. esset enim intellectus, quod spiritus sanctus esset principium in trinitate, quod falso est: quia à patre filioque procedit: quia non est ibi aliquid respectu cuius hæc dictio, per., dicat principium. Est enim regula, quod hæc dictio per, semper dicit rationem principii respectu alicuius positi in locutione: sicut quando dicitur, Pater operatur creaturas per filium. ibi enim notatur ratio principii in filio respectu operis. Similiter hæc conceditur, Filius operatur per patrem: nam ibi ratio principii in patre est, & hoc duplice respectu, scilicet respectu filii, & respectu operis.

DE NAT. DEITAT.

*Spiritus sanctus charitas, & donum
sanctorum est.*

C A P V T I X.

CVm inueniatur saepe in scripturis quod spiritus sanctus charitas & donum dicitur, diligenter notandum est quia liter hoc debeat intelligi, & utrum spiritus sanctus sit charitas qua nos deum & proximum diligamus. Vnde notandum est quod amor sive charitas tribus modis sumitur. Vno modo effectuè, & sic absque dubio verum est quod spiritus sanctus est amor quo diligimus deum: quia spiritus sanctus operatur in nobis habitum & motum charitatis. Alio modo sumitur exemplariter, sic etiam spiritus sanctus est charitas, qua diligimus deum & proximum. Charitas enim quæ est spiritus sanctus, est exemplar nostræ charitatis. Tertio modo sumitur charitas formaliter per modum inherentiæ: & sic charitas dicitur virtutis habitus in anima, quo diligimus deum & proximum. Et secundum hunc modum spiritus sanctus non dicitur charitas: nec contrariatur dictum Augu. quod eadem est charitas qua nos diligit

deus, & nos ipsum: quia licet verum sit,
tamen aliter & est aliter. nam deus dili-
git nos ea formaliter, nos vero ipsum di-
ligimus efficienter, & exemplariter, non
formaliter: nam omne esse & agere est a
forma inhærente agenti, quæ est princi-
pium agédi & forma, sicut caliditas igni.
Sciendum est tamen quod spiritus sanctus
datur, cum datur eius donum: quia spiri-
tus sanctus est amor, & primum donum:
posteriorius autem non datur sine priori.
Præterea corpus mysticum est unum per
amorem. Cum ergo nihil creatum sit u-
num in diuersis particularibus, oportet
quod membra corporis mystici uiantur
uno amore in creato, qui est spiritus san-
ctus. Præterea quia secundum Augu. to-
tum malum hominis est ut fruendis, &
frui utendis: constat quod totum opposi-
tum est donum eius, scilicet frui fruen-
dis, & ut utendis. Sed ad fruendum eo
quo fruendum est, requiritur præsentia
fruibilis, & etiam dispositio debita fru-
entis: unde requiritur præsentia spiritus
sancti, & eius donum, scilicet amor,
quo in hæreatur ei: veruntamen cum da-
tur nobis spiritus sanctus, non incipit es-
se in loco nouo, sed novo modo per pro-

DE NAT. DEITAT.

ductionē noui effectus, & noui respectus,
ex quo creatura se aliter habet ad spiritū
sanctū, q̄ prius: ppter quod & ipse dicit
aliter esse in creatura q̄ prius: quia est in
ipsa ut in cognoscente & amante ipsum,
quod nō fuit prius: Ex iam dictis patet q̄
in iustificatiōe duplex charitas nobis dāt,
scilicet creata, & increata: illa qua diligi-
mus, & illa qua diligimur. Vel datur no-
bis charitas creata, qua diligimus forma-
liter: & increata, qua diligimus effectiue:
quia nostrū diligere ipse creat. Ex his col-
ligitur, q̄ licet deus sit in oībus per essen-
tiā, præsentiam, & potentiam: nō tamen ha-
betur ab omnibus hominibus p̄ gratiam.
Missio aut̄ spiritus sancti duplex est, sicut &
filii. Vna visibilis, sicut apparuit sup̄ Chri-
stū in colūba, & super apostolos in linguis
igneis. Alia inuisibilis, qua mittit in mentē
ad sanctificandā creaturam: & ista missio
fit ad inhabitacionem creaturæ rationa-
lis: sed prior fit ad inhabitacionē demon-
strādā aliis. Eodem modo missio filii duplex
est, vna s. visibilis, vt incarnatio: & alia in-
uisibilis, vt est interna mentis illuminatio.
Notādū q̄ missio filii & spirit⁹ sancti inseparabilia sunt: sed dicit filii, quādo mēs
per gratiam illuminatur ad deum cogno-

scendū: sed dicitur spiritus sancti, quando affectus accendit ad deū amandū. Scendū est q̄ solius patris est mittere, & nō mitti. Cūm enim paterā nullo procedat, nūsq̄ mitti dicitur: quia verò filius & producit, & producit, ideo mittit, & mittitur. Spirit⁹ verò sanctus quia producitur æternaliter, sed non producit nisi ex tempore: ideo ipsius est proprium mitti, & nō mittere, nisi respectu creaturæ: vt ad conuerzionem populi dicuntur apostoli missi à spiritu sancto. Nisi forte dicatur mittere hominē assumptum, Sed & spiritus sanctus mittere dicitur, in quantum cum patre & filio id est in essentia trinitatis, non in quantum persona. Sic etiam fili⁹ mittit seipsum. unde Augustinus in libr. de Trinitat. Intelligamus illā incarnationem, & ex virgine nativitatem, in qua intelligitur filius missus, vna eadēque operatione patris & filii inseparabiliter esse factam, non separato etiam spiritu sancto. Ex his patet quod hæ sunt impropriæ, & exponendæ. Spiritus sanctus mittit se, & mittit filium, & filius mittit seipsum: nisi intelligatur in quantum est de virgine natus: quia filius deus mittit se hominē: & secundum hoc vera est. Hæc aut̄ est ratio, quia

DE NAT. DEITAT.

mittere dicit autoritatem ratione productionis æternæ. Quibus modis datus sit spiritus sanctus in signo visibili. Scendum quod in igne apparuit spiritus sanctus, ut calefaceret frigidos. Et in linguis, ut doceret ignaros. Et in sono, ut terneret rebelles. Apparuit eria in aliis tribus signis. scilicet in nube ipsi Moysi, ut duxtor eius in coluna nubis esset: sicut legitur Isa. 16. & 63. Item in columba super Christum baptizatum, ad ostendendam gratię plenitudinem, quae in ipso erat. Item in flatu post resurrectionem, ad significandam vivificationem affectus: quia flatus ab interiori procedit. Datus est igitur spiritus sanctus bis post resurrectionem. scilicet in terra, propter dilectionem proximi: & de cælo, propter dilectionem dei. Vel datus est in terra, ad relaxanda peccata aliorum. Ioh. 20. Insufflavit in eos: & dixit, Accipite spiritum sanctum, quorum remis. &c. Datus est de cælo in Pentecoste ad robur, & ad operationem miraculorum. de his duobus Psal. Verbo domini cæli firmati sunt, quo ad primum: & spiritu oris eius omnis virtus eorum, quo ad secundum. Tertia fuit collatio spiritus sancti apostolis facta ante passionem, quando fuerunt baptizati:

Eorum enim baptismus innuitur ibi, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet. In signum prædictorum ter inūgitur homo, ad significandam hanc triplicem spiritus sancti missionem, s. in baptismo, in confirmatione, & in morte. Quatuoruplicē effectum consecutum sunt apostoli ex præsentia spiritus sancti: Primo eloquentiam in linguis. Secundo audaciam in tormenis. Tertio efficaciam in miraculis. Quartō protectionem à vitiis: quia post Pentecosten non peccauerunt mortaliter. Accipiunt & modo multi utiliter spiritum sanctum: peccatores quidem in igne ad purgandum. Matt. 5. Ipse baptizabit vos in spiritu sancto & igne. Item pœnitentes ad proficiendū. Psal. Spiritus tuus bonus deducet me. Item perfecti ad sanctificādū. ad Cor. Qui dedit nobis pignus spiritus sancti. Item beati ad fruendū. Psal. Recit. Psal. 76. nūt consol. anima mea &c. Item tribulati ad consolandum. Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. Item ignorantes ad instruendum. Iohann. Iohā. 14. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater &c. Quo tempore datus sit spiritus sanctus, attendēdum est q̄ in die quinquagesima, ut ostendatur auctor esse

DE NAT. DEITAT.

remissionis:nam annus iubileus seruiebat remissioni.Venit etiam in die dominica, ut esset dies renouationis, qui fuit etiam creationis. Dat⁹ quoque fuit tertia hora, quia dicit⁹ primus homo hora tertia per didisse gratiam:vnde cōueniens fuit quòd eadem hora apostolis mitteretur. Item alia ratione datus est hora tertia, scilicet ut ostenderetur quòd etiam nobis hora tertia datur gratia dei.Sunt enim tres horæ morales,scilicet cōtritio,confessio, & satisfactio. De hoc nomine , spiritus sanctus,sciendum est q̄ potest esse circumlocutio vnius proprii nominis, & tunc conuenit tantum personæ tertiae in trinitate: vel possunt istæ dictiones sumi diuisim,& sic qualibet trium personarum est spiritus sanctus.Spiritus sanctus multa habet nomina.Dicitur enim spiritus à spirādo actiūè, eo quòd spiret. Iohan .2. Spiritus ubi vult spirat.& secundum hūc modum,hoc nomen spiritus commune est omnibus tribus personis, sed spiritui sancto conuenit per appropriationem. Alio modo dicitur spiritus à spirando-passiuè, eò quòd spiretur : & hoc proprium est spiritui sancto, qui procedit per modum spirationis. Non solum autē dicitur spiritus, sed ad-

ditur sanctus: quia sanctus idem est quod mundus, vel firmus, vel sine terra. Ista autem non conueniunt ei soli quo ad se, sed etiam in comparatione quo ad nos. nam per gratiam spiritus sancti a peccatis mundamur, in bonis firmamur, a terrenis separamur. Sanctus ergo non solum est in se, sed quia nos sanctos facit ea sanctitate, de qua dicit Dionysius. Sanctitas est ab omni immunditia libera & perfecta & omnino immaculata munditia. Præterea spiritus sanctus vocatur nexus, unitas, & amplexus, & hoc prout comparatur ad patrem & filium. Item dicitur donum altissimi: & hoc prout comparatur ad nos: quia omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, &c. Item dicitur fons viius: quia septemplacitudo donorum nobis fluit. Isa. 11. Spiritus sapientiae & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis, & spiritus timoris domini. Item dicitur ignis: quia afflatum nobis accendit. Item dicitur charitas, non solum quia est amor patris & filii, sed quia nos amantes facit. Item dicitur spiritualis unitio, quia omnes tribulationes mundanis suaves facit, & iucundas: secundum illud,

Jacob. 1.

DE NAT. DEITAT.

In labore requies, in æstu tempesties, &c.
Item dicitur dexteræ dei digitus: quia si-
cut corporales res digito demonstrantur,
ita per spiritum sanctum ostenduntur res
spirituales oculo spirituali. Item dicitur
paracletus, quia cōsolationes cœlestes mé
tib⁹ instillat. Item magistrorum optimus,
quia intellectum ad dei cognitionem, &
sui ipsius illum inat.

*In trinitate personarum unitas
essentia est.*

C A P V T X.

IN UNITATE NATURÆ DIVINÆ TRES SUNT PER-
SONÆ: QUARUM PRIMA EST À NULLA : SECUN-
DA EST PER GENERATIONEM À SOLA PRIMA:
TERTIA EST PER COMMUNEM SPIRATIONEM
À PRIMA & SECUNDA. ISTUD TAMEN SIC EST,
QUOD TRINITAS PERSONARUM NON EXCLUDIT
AB ESSENTIA UNITAREM, SIMPLICITATEM, IM-
MENSITATEM, ÆTERNITATEM, & INCOMMU-
TABILITATEM. HUIUS RATIO PER HOC PA-
TET, QUI QUI CREDERET DEUM NON POS-
SE SE COMMUNICARE, NEGARET IN EO POTEN-
TIAM. QUI VERÒ CREDERET HOC EUM POSSE,
SED NEFSCIRE, NEGARET IN EO SAPIENTIAM. QUI
CREDERET EŪ HOC POSSE & SCIRE, SED NOLLE,
ILLE NEGA-

negaret in eo bonitatem. Cùm igitur pater potuerit, sciuerit, & voluerit se summe communicare, hoc fecit aeternaliter, scilicet habedo dilectionem & dilectum, hoc est filium & spiritum sanctum. Præterea omne bonum est sui diffusuum, ut dicit Diony. vnde cùm pater sit fons bonitatis, emanatio erit ab ipso perfectissima, quæ est generatio. Erit etiam emanatio iucundissima, quæ est per modum benignitatis & liberalitatis: hæc autem emanatio, amor est, qui est spiritus sanctus à patre & filio procedens. Et bene dicitur amor, emanatio liberalitatis, quia amor primum donum est, quod à liberalitate procedit, cùm sit donum intrinsecum in ipso dante, in quo scilicet amore omnia alia donantur. Hæc beata trinitas tribus modis nobis innotescit. Ipsa enim patet in scripturis, ostenditur in figuris, relucet in creaturis. Primo inquam beata trinitas patet in scripturis. Vnde Leo papa, Credimus sanctam trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, vnum deum omnipotentem, vnius substantiæ, vnius essentiæ, vnius potestatis. Item Isaias audi /sa.6. uit seraphim ter dicentia, Sanctus, in laudem beatæ trinitatis, subiungentia in sin-

DE NAT. DEITATIS

gulari : dominus deus sabaoth, propter confessionem unitatis diuinæ. Si ergo non essent tres personæ, non diceretur in Gen. Faciamus hominem ad similitudinem nostram, sed meam : & tunc si essent trii personæ, & non una substantia, non diceretur ad imaginem, sed ad imagines nostras. Ad id ostendendum ponitur in Psal. ter deus cum dicitur¹. Benedicat nos deus deus noster, benedicat nos deus, & tamen solum ponitur hoc pronomen eū, ubi subiungitur, & metuāt eū omnes fines terre. Item Icre. L. Ah, ah, ah. domine deus, ecce nescio loqui. Vide quod ah triplicauit, & in singulari dixit : domine deus, quod notat trinitatem & unitatem. Item Apost. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula. Et nota quod hæc præpositio ex, dicit auctoritatem, & esse à nullo: hoc autem patri conuenit, qui est principium sine principio. Sed hæc præpositio, per notat operationem, siue medium, & esse ab alio: vnde per hoc intelligitur filius, qui est principium de principio. Hæc autem præpositio in, notat conseruationem, & esse ab aliis: & propterea competit spiritui sancto, qui est continentia omnis boni. Ostenditur etiam

Gen. i.

Psal. 66.

Ierem. i.

Rom. II.

beata trinitas in figuris. Significatur enim per tres amicos Job. Item per tres angelos quos Abraham hospitio recepit: tres Gen. 18. vidit & vnum adorauit. Item per tres digitos, quibus appéditur moles terræ. Item Deut. 4. per tres ciuitates refugii æquali spatio à 19. se distantes. Item per tria difficultia ad investigandum. Item per tres ciuitates quas vidit Ezechiel. Relucet quoque in creaturis vestigium beatæ trinitatis. Cognoscitur enim in magnitudine creaturarum potentia patris, in dispositione sapientia filii, in ornatu bonitas spiritus sancti. Item in quolibet individuo inuenies virtutem, speciem, & utilitatem, quorum primum conuenit patri, secundum filio, tertium spiritui sancto. Item in sole vides essentiam, splendorem, & calorem: in quibus patrem & filium & spiritum sanctum cognosces. Item in anima secundum memoriam, intellectum, & voluntatem considera personarum trinitatem, & unitatē substantiæ. Item in hierarchia cœlesti superiori deus est in thronis ut maiestas: in cherubim ut veritas, in seraphim ut charitas, per quæ notatur personatum trinitas. Item in virtutibns Theologicis, scilicet fide, spe, charitate idem intellige. Item in

DE NAT. DEITATIS

tribus dotibus animæ, scilicet cognitione, comprehensione, & delectatione. Nostandum autem quod aliter relucet deus in creaturis viatoribus, aliter in beatis. Exemplum de speculo, in quo alio modo videtur à nobis notus, & aliter ignotus nam notum videtur in speculo, ignotum per speculum. Ex predictis pater, quod licet tam in creatura corporali, quam in spirituali, & quam ex his composita beata trinitas cognoscitur, tamen diuersimode, prout unumquodque istorum dicitur vestigium creatoris, quia aliud dicitur eius similitudo, & aliud eius imago: sicut superiorius est notatum in titulo, quod filius est imago patris. Denique sciendum est quod pluralitatem personarum in unitate essentiæ, & unitatem essentiæ in personarum pluralitate secundum Bernard. scriptoritemeritas est, credere pietas est, nosse vita æterna est.

Multiplex trinitas est.

C A P V T   X I.

Multiplex inuenitur in scripturis trinitas. Est enim trinitas increata, quæ summa & ineffabilis est. Aliæ trinitates sunt creatæ: inter has una

est quæ cecidit, scilicet rationalis, concupi-
scibilis, irascibilis. Alia est per quam ho-
mo cecidit, scilicet suggestio diaboli, de-
lectatio sensualitatis, & consensus ratio-
nis, quæ tria significata sunt per serpen-
tem mulierem & virum in paradiſo. Ter-
tia est inquam cecidit, scilicet ignoran-
tia veri, impotentia boni, & concupiscentia mali. Quarta est per quam resurgit,
scilicet fides, spes, charitas: Item est trini-
tas per quam ad gratiam reparamur, sci-
licet triplex substantia quæ est in Christo, scilicet diuinitas, anima, & caro.
Est autem alia per quam regeneramur, sci-
licet spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus
inquam sanctificationis, Aqua ablutionis,
Sanguis redemptionis. Hanc nobis ^{1.} Ioan. 5.
Iohan. in epistola sua recitat. Est quoque
trinitas alia per quam ad gloriam refor-
mamur, ut sunt tres dotes animæ, scilicet
cognitio, dilectio, comprehensio. Est &
multiplex trinitas in creaturis, quæ est
vestigium beatæ & increatæ trinitatis: &
de hoc habes in titulo suprà, quòd trini-
tas personarum, & unitas essentiæ est.

Aequalitas personarum est.

C iii

DE NAT.DEITATIS

CAPUT XII.

A Equalitas personarum in tribus consistit. vnde Augustin. Nullus alium præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Quod æqualitas secundum hæc tria sit in deo, sic ostenditur: quia in istis inferioribus tria sunt hæc, scilicet substantia, qualitas, & quantitas: igitur unitas in substantia causat identitatem, unitas autem in qualitate causat similitudinem, sed unitas in quantitate causat æqualitatem: in diuinis autem est æqualitas tantummodo secundum triplicem quantitatem, prout quantitas in deo esse dicitur, licet impropriè. Primo secundum quantitatem virtutis, quæ est potentia. Alio modo secundum quantitatem durationis, quæ est æternitas. Tertio modo secundum quantitatem magnitudinis, qua ipse est inter omnia & extra omnia: & qua continet & locat omnia. Aequalitas personarum aliter in istis tribus ostenditur: quoniam in creaturis triplex magnitudo reperitur, s. temporalis, dimensionis, & virtutis. Prima magnitudo est in rebus mutabilibus. Secunda in corporeis. Tertia in spiritibus creatis. Istis tribus respondent in creatore alia tria in quibus

etiam personæ diuinæ sunt æquales, scilicet æternitas in esse, magnitudo in immensitate, & virtus in posse: Dicendum est ergo quòd tanta est æqualitas in trinitate, quòd secundum August. nec est maius aliquid, vel duo, vel omnes, quam unius: nec maius aliquid omnes quam singuli. Coæternæ quoq; sunt personæ diuinæ, quia in diuinis nō est ponere nisi duo genera, scilicet substantiæ, & ad aliquid: qualitas verò & qualitas transeunt in genere substantiæ, sicut æqualitas & similitudo dicunt relationes: sed substantia communis est tribus personis. Relatiorum autem proprium est simul esse: ergo nullo modo pater est prior filio, nec secundum id quod ad aliquid est, nec secundum id quod absolutum est. Idem ostenditur per exemplum in natura: quia licet splendor sit à sole, tamen effet soli coæternus, si sol effet æternus.

Inter essentiam & personam differencia est.

A Pud Græcos quatuor sunt vocabula, scilicet *vsia*, *vsiosis*, *hypostasis*, *prosopon*. hæc apud Latinos æquipollent ictis quatuor, videlicet *essentia*, *substantia*, *subsistentia*, *persona*. Inter haec talis est differentia: quia *vsia* siue *essentia* dicitur de creaturis *absolutè*, & sine *concretione*, qualis est *humanitas*: *vsiosis* dicit *naturam*, siue *substans naturæ*, ut homo: *hypostasis* dicit *distinguibile*, non tamen *distinctum determinata proprietate*, ut aliquis homo. *Prosopon* siue *persona* dicit *distinctum determinata proprietate ad dignitatem pertinentem*, ut Petrus. Vnde sicut homines particulares distincti sunt propriis qualitatibus, ita pater & filius & spiritus sanctus propriis notionibus. Sicut autem Græci dixerunt patrē & filium & spiritum sanctum, scilicet tres hypostases, id est tres substantias: ita & nos dicimus tres substantias, id est tres res non indigentes alia re ut sint. Considerata igitur *essentia diuina in se*, omnino indistincta est: persona vero in se distincta est suis proprietatibus. Considerata autem *essentia in personis*, vel *persona in essentia*, modum medium tenet, scilicet unitatem, &

distinctionem, & hoc patet in appropriatis, quæ omnibus personis conueniunt, ut potentia, sapientia, bonitas: sed ad vnam magis determinantur. Nota quòd semper substantia sumitur pro essentia, & quòd essentia nunquam transfertur ad significantiam personā. Tres sunt distinctiones personæ: Persona est creaturæ rationalis individua substantia. hæc sumitur penes naturam rei. Secunda Hugonis de sancto Viðt, talis est. Persona est subsistens per se solam iuxta quendam singularem modum. hæc sumitur iuxta etymologiam nominis. dicitur enim persona quasi per se una. Tertia est diffinitio magistralis sic. Persona est hypostasis distincta proprietate ad dignitatem pertinente. Nota etiā quòd ista quatuor prout suprà sunt exposita & exemplificata. scilicet essentia, substantia, subsistentia, persona, differunt in creatura, re, & nomine: sed in diuinis differunt ratione.

De immensitate dei.

CAPUT IIII.

Non est in deo quantitas dimensionis, sed virtutis: nec ubique est deus mole corporis, sed præsentia maiestatis, & per hunc modum dicitur immen-

DE NAT. DEITATIS

fus. Sed nota quod immensitas quatuor
in deo complectitur, scilicet infinitatem.
incomprehensibilitatem, incircumscrip-
tibilitatem, æternitatem. Si enim considera-

Psal. 144. tur deo in se, sic est infinitus. Psal. Magnitudi-
nis eius non est finis. Si vero consideratur
in cōparatione ad intellectum, sic est in-
cōprehensibilis. Apoc. O altitudo di. &c.

Rom. II. Et propter hoc etiam dicitur sedere super
cherubim. i. super plenitudinem scientiæ,
& super omnem intellectum. Sed in cōpa-
ratione ad locum, sic est incircumscrip-
tibus. Amb. Nihil præscriptū, nihil circumscrip-
tum, nihil dimēsum trinitas habet, non le-
go clauditur, non æstimatione concludi-
tur, nō ætate variatur. Sed si consideratur
in cōparatione ad tempus sic est æternus. Ap.

I. Tim. I. Regi seculorū immortalis, &c. De his qua-
tuor dicendū est in sequentibus per ordi-
nem. Tenēdū est certissimè quod in deo
non est propriè longitudo, nec latitudo,
nec sublimitas, nec profundus, sed hec me-
taphorice sunt in deo. Est enim in deo latitu-
do charitatis, qua nos ab errore reuocat.

Iere. 31. Iere. Charitate perpetua dilexite, ideo
attraxi te miserans tui. Est & longitudo
patientiæ, qua malos expectat: dissimu-
lat nāque peccata hominum propter pœ-

nitentiam . Est in eo sublimitas sapientiae *Sap. 11.*
 qua omnem sensum superat . Apost . Om - *Heb. 4.*
 nia nuda & aperta sunt oculis eius . Est
 etiam in eo profundum iustitiae , qua pec-
 catores damnat . Matth . Ite maledicti in *Matt. 25.*
 ignem aeternum .

De infinitate dei.

C A P U T V T X V.

Dubitandū verò non est deū esse in-
 finitū : quia cū in deo idem sit potē-
 tia & essentia , patet quòd essentia eius
 est infinita , sicut & potentia . Vnde sicut
 potentia dei non ita potest in tot , quin
 possit in plura , sic & essentia dei non est
 ita in aliquibus rebus , quin possit esse in
 pluribus ; imò si mundi essentia infinita , om-
 nes repleret . Præterea cùm deus sit re-
 rum causa efficiens , formalis , & finalis , si-
 cut non est dicere de deo inquantum est
 causa efficiens , quòd sit effectiva : nec in-
 quātū est causa formalis , quòd sit formata ,
 eadem ratione non est dicere cùm sit cau-
 sa finalis , quòd sit finita . Nullo ergo mo-
 do dicendum est deum esse finitum secun-
 dum substantiam , nisi finitum dicatur com-
 pletum & perfectum . Sanè triplex dicitur

DE NAT. DEITATIS

infinitum. s. negatiuè, priuatiuè, contrariè, seu disparate. Infinitum negatiuè dicitur per abnegationem finis; & sic dicitur infinitum illud quod non finitur: & hoc modo infinitum est quod non est natum finiti. Infinitum priuatiuè, est quod natum est finiri, non tamen finitur. Infinitum contrariè, est quod habet contrariam dispositionem ad finiendum. Primo modo essentia diuina est infinita, quia non habet finem, nec est nata finiri. Similiter si dicatur infinitum tertio modo. Si verò dicatur infinitum priuatiuè, sic non potest dici finita, quia non est nata finiri, immo est finiens omnia. Item finis dicitur triplex. dicitur enim terminus, & secundum hoc quantitas continua ponitur infinita, quia non est dimensibilis in infinitum: & hec ideo, quia in continuo non est terminus in productione: sicut nec in numero est terminus in additione. Alio modo dicitur finis idem quod perfectio. Tertio modo dicitur finis, id propter quod vnuquodque finitur. Primo modo deus est infinitus, non secundum quantitatem dimensionam, quae in deo non est, sed secundum quantitatem virtualem, quae in ipso est. Sed quia in deo omnimoda est indi-

uifio virtutis & essentiae, non potest esse infinitas virtutis, quin etiam sit essentiae. Secundo modo materia dicitur infinita, quia caret perfectione. Tertio modo malum culpæ dicitur infinitum, quia non est ordinatum ad finem.

De incognoscibilitate dei.

C A P V T X V I.

Creator à creatura cognosci non potest ad plenum in via, vel etiam in patria, quia finiti nulla est proportio ad infinitum. Trinitas sibi soli nota est, & homini Christo. *Vnde* Bernard. Nihil deo præsentius, & nihil incomprehensibilius: quid nempe cuilibet rei præsentius quam esse suum? *Sanè* esse omnium dixerim deum, non quod illa sint quod est ipse, sed quia ex ipso, & per ipsum, & in Rom. H. ipso sunt omnia. Est enim intelligentia nostra ad illam lucem inaccessibilem multo minus, quam visus noctuæ vel vespertilionis ad lucem: *Vnde* dicitur in Psalm. Ambulauit super pennas ventorum, hoc est, super intelligentias etiam angelicas. Verutamen comprehenditur deus aliquo modo per fidem in via. Augu. Mentis hu-

Psalm. 17.

DE NAT. DEITATIS.

manæ acies inualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur. ad idem Ber. Ita deusest in rationalibus creaturis, ut non capiatur ab ipsis. A rationalibus tamen capi potest omnibus per fidei cognitionem, sed à bonis tantum capit per amorem. Dicim' ergo quòd de deo scire possumusquid nō sit, nō quid sit. Au. Intelligimus deū sine qualitate bonū: sine quantitate magnū: sine indigentia creatorem: sine situ præsidentem: sine habitu vel ambitu omnia continentem: sine loco vbique totū: sine tempore sempiternum: sine sui mutatione mutabilia faciente, nihilque patientem. Comprehenditur quoq; deus per speciem prodignitate meritorum in patria. August. Videbimus tuæ maiestatis essentiam, & unusquisque eò perspicacius, quò hic vixerit purius. Et est exemplum in mari, quod se offert visui, & tamen secundum ambitum totum videri non potest: & hoc est tam propter maris latitudinem, quam propter ipsius nostri visus ad tantam superficiem improportionabilitatem. Hoc igitur tenendum est, quòd in via deum cognoscere possumus quia est, & in patria, quòd sic est: nunquam tamen nec hic

nec ibi quid est. Visus corporalis impeditur tripliciter , scilicet per tenebras, per falsam lucem, per auersionem à re visibili. Eodem modo impeditur visus spiritualis circa cognitionem dei. Primo, per tenebras peccati vel erroris. Iohan. Qui I. Iohann. 2. facit peccatum, in tenebris est. Ad Corin. 2. Cor. 3. Adhuc cùm legitur Moyses, velamen positiū est super corda ipsorum. Secundò per falsam lucem : hoc autem fit quando quis metitur æterna secundum naturalia . exemplum habetur in ligno putrido, quod in nocte quandam lucem videtur habere, sed cùm dies venit, nihil est . Tertiò, per auersionem à re visibili, siue cognoscibili, hoc est quando quis spreto incommutabili bono, rebus mutabilibus adhæret . taliū oculis cum sint ægri, odiosa est lux, & puris est amabilissima. De cognoscitur interius & exterius. Interius dupliciter: quia quandoque per inspirationem, quod paucis datum est. Apost. ad Corinth. Scio 2. Cor. 12. hominē in Christo Iesu &c. Quādōq; per ratiocinationē, per quē modū plures philosophi de deo notitiā habuerūt. Ad Romā. Inuisibilia dei &c. Exterius etiā cognoscitur dupliciter : scilicet per creaturas. Apostol. Videmus nunc per speculum, 1. Cor. 13.

DE NAT. DEITATIS

scilicet creaturarum: quæ modò sunt speculum creatoris in præsenti: sic econuerso ipse deus erit speculum creaturarum in futuro, in quo omnia videbimus quæ ad gaudium nostrum pertinebunt. Item per doctrinam Apostoli, Fides ex auditu. sicut cognoscitur vinum quandoque ex auditu, quandoque visu, quandoque gustu, sic deus quodammodo cognoscitur auditu. Cognoscunt enim deum qui audiunt verbum dei, & per illud credunt visu cognoscunt theologi, qui legunt deū in scripturis: & philosophi, qui speculan-
tur eum in creaturis: gustu cognoscunt soli boni. Psal. Gustate & videte, quoniam suavis est dominus. Et iste ultimus modulus perfectiss. est & certissimus. Dio. dicit quod tribus modis cognoscitur deus, scilicet per remotionem siue abnegationem: ut cum dicitur, deus non est hoc vel illud. Vnde Diony. Negatiæ deo sunt veræ: affirmariæ vero incomparatæ. Item per eminentiam: ut cum in creatura inueniatur potentia, attribuenda est deo summa potentia, & sic de aliis. Item per causam, secundū quod per effectus venit ad cognitionem cause, vel per cognitionem motuum ad cognitionem mo-

Rom. 10.

Psalm. 33.

mouentis. Item nota quod anima sensu percipit corpora per formas in materia tautum praesente corpore: imagine vero corporum similitudines & formas abstractas a materia etiam praesente corpore, vel absente: ratione autem corporum naturas, intellectu spiritum creatum, intelligentia vero spiritu increatum. Scendum est etiam quod cognoscibilia quedam sunt intra rationem, quedam iuxta, quedam supra. Intra rationem sunt, quae sensu percipimus: ut alba, nigra, & huiusmodi. Iuxta rationem sunt, quae ratione percipimus: ut vera, falsa, iusta, vel iniusta. Supra rationem sunt, quae sola diuina reuelatione comprehenduntur, aut auctoritate scripturarum creduntur: ut tres esse personas, unum deum.

De incomprehensibilitate Dei.

CAPUT XVII.

Vbius deus est, & tamen nusquam est: quia nec abest ulli loco, ne villo capitul loco. Augustinus: Deus est in mundo non inclusus: extra mundum non exclusus: supra mundum non elatus: infra mundum non depresso. Ex his patet quod

D

DE NAT. DEITATIS

de^o est intra omnia, & hoc quia omnia replet, & ubiq; præsens est . Itē extraomnia est, quia omnia cōtinet: nec vñq; valet coartari. Sed nota quòd hēc præpositio extra, dicit ibi non actualem præsentiam ad locum, sed potentialem, quæ est dei immēsitas, quæ infinitos mundos potest replere si essent . Itē ipse est supra omnia : quia omnibus præsidet, nec aliquid ei æquatur. Item infra omnia est : quia cuncta subsisteret, & sine ipso nihil subsisteret. Dicimus etiam quòd ubique est, non ut indigeat rebus quòd in eis sit : sed potius res sui indigeant ut per eum subsistant. Deus enim ante mundi constitutionem fuit ubi nunc est , scilicet in se, quoniam ipse sufficit sibi: unde versus,

Dic ubi nunc es, cùm præter eum nihil es.

Tunc ubi nunc in se, quoniam sibi sufficit ipse.

Per quod patet solutio quæstionis quondam simplicium, qui quærunt ubi deus fuerit priusquam mundus esset. Sciendum est ergo, quòd aliquid est in loco circumscripitiuē , & diffinitiuē , ut corpus: aliquid diffinitiuē , non circumscripitiuē , ut angelus : aliquid nec sic, nec sic: ut deus:

Et hoc ideo, quia non individuatur per materiam ut corpus: neque per suppositum ut angelus. Aliquid est etiam in loco partim circumscrip*tūē*, partim diffinitiue, ut corpus Christi in sacramento: quod est totum sub tota hostia, ita quod non excedit: & secundum hoc est circumscrip*tūē*. Est quoque sic sub hostia quod non ubique, & sic est ibi quodammodo diffinitiue. Corpus autem Christi licet non sit ubique, cum sit creatura, nec aequaliter possit in huiusmodi creatori, in pluribus tamen locis est totum sub diuersis hostiis: & hoc est propter unionem carnis ad verbum: unde merito habet amplius quam alia creatura, scilicet quod in locis pluribus simul & semel possit esse. Ex predictis patet, quod esse ubique simpliciter soli conuenit creatori, sed in loco uno esse, conuenit creaturæ. In pluribus vero locis esse, sed non ubique, conuenit corpori Iesu Christi. Nota quod deus est multipliciter in rebus, scilicet per naturam: & sic est ubique potentia liter, praesentialiter. Item per gratiam, sic est in bonis essentialiter. Iohann. xv. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert &c. Item per gloriam, sic est in rationali vir-

DE NAT. DEITATIS

tute animæ , vt veritas:in concupisibili,
vt bonitas:in irascibili,vt pietas . Item per
vnionem : sic fuit in vtero virginis vni-
tus humanæ naturæ : & in sepulchro vni-
tus carni:& in inferno vnitus animæ Chri-
sti . Item deus dicitur esse alicubi per oc-
cultorum reuelationē . Genes . Verè deus
est in loco isto . Item per vestigiorum e-
ius excellentem repræsentationem:sic di-
citur esse in cœlo : quia ibi maximè relu-
cet sua potentia,sapiētia,bonitas. vel per
naturæ identitatem , sicut est filius in pa-
tre, & pater in filio , & spiritus sanctus in
vtroque . Item per miraculorum opera-
tionem . Exod . Digitus dei est hic . Item
per conseruationem & gubernationem,
sic est in mundo . Deus est in se ipso vt
& ~ : secundum illud , Dic ubi tunc esset,
&c . Ipse enim est in mundo sicut rex in
regno . Ber . Deus ubiq; regnat, ubiq; im-
perat , ubiq; maiestas eius omnia replet,
& complectitur vniuersa . Item in ange-
lo vt decor , inquātum veritas in anima:
& sicuti sapor inquantū bonitas . Item in
ecclesia est sicut paterfamilias in domo .
Vnde illud , Ecce ego vobiscum sum us-
que ad consummationem seculi . Item in
electis , vt liberator à malis , adiutor in

Gene.8.

Exod.8.

Mptt.18.

bonis: & hoc est quod dicit Bernar. Deus est in creaturis mirabilis : in hominibus , amabilis : in angelis desiderabilis: in se ipso incomprehensibilis: in reprobis intolerabilis . Item in damnatis ut terror & horror . August. Qui te dimitit, quò it? nisi à te placato ad te iratum. Non enim manū domini possumus effugere . Psalmista, Si ascendero in cælum; tu illic es, & cætera. Si verò dubitatur verum deus sit in diabolo: Sciendum quòd quædam nomina sunt quæ important naturas prout necessariæ sunt , & his concedendum est quòd deus insit. Sunt alia per quæ intelliguntur deformitates , vt diabolus: de quibus non est dicendum quòd deus insit , nisi addatur in quantum spiritus est, vel aliquid tale. Deus est in anima fidei , vt sponsus in thalamo , rex in regno , turris in castro , magister in scholis, fons in hortis , lux in tenebris , thesaurus in agro , vinum in cellario, carbunculus in auro : vel sicut ttanna in arca , sigillum in charta, medicina in apotheca: sicut cithara inconuiuio , imago in speculo: sicut fructus in arbore , oleum in lampade, lilyum in conuale. Psal. 138.
16.1

De æternitate Dei:

D iii

DE NAT. DEITATIS

CAPUT XVI.

Sicut deus ubique est, & tamen nullo loco circumscribitur vel continetur, sic æternus est: & tamen nullo tempore mensuratur. Non enim ei competit tempus praesens, nec præteritum, nec futurum. Nam tempus praesens esse non habet, quia semper pertransit, deus autem semper manet idem. Vnde Hilarius, Esse non est accidens deo, sed subsistens veritas, & manens causa. Similiter tempus præteritum modo non est, nec habet esse subsistens: sed de deo dicitur in Psal. Ipsí peribunt, tu autem permanes. Similiter tempus futurum non est, sed expectatur, deus autem semper est. Vnde Mercurius, Sola monas est, & hoc est quia deus est principium sine principio, & finis sine fine. Cum enim simplex sit omnino, non habet in se principium contrarietatis, quod est causa corruptionis. Quid autem sit æternitas secundum rem, secundum quod propriè dicitur æternitas sine principio, & sine fine, & mutabilitate: & secundum hoc conuenit æternitas soli diuinæ naturæ, in qua est diuturnitas immensa. Aeternitas vero secundum etymologiam dicitur quasi extra terminos, quia

termino caret tam initiali , quam finali :
 sed secundum diffinitionem Boetii in li-
 bro de conso . A eternitas est intermina-
 bilis vitæ tota simul & perfecta pos-
 sessio . Ad huius diffinitionis intelligen-
 tiam notandum , quòd in quibusdam est
 terminabilitas simpliciter : quia ex pare
 corrupti possunt , ut sunt generabilia , &
 corruptibilia : ad quorum differentiam
 ponitur interminabilis . & ponitur illud
 per abnegationem , quia simplicia & præ
 cipue diuina nullo modo melius manife-
 stantur quam per remotionē : ut ait Dio-
 nysius . Et huius ratio est , quia simpliciū
 & diuinorum esse non potest intellectus
 perfectè comprehendere : & ideo ex ne-
 gationibus eorum quæ ab ipsis remouen-
 tur , manuducitur intellectus ad ea ali-
 qualiter cognoscenda . Item in quibusdā
 est interminabilitas essentia , sed non vitæ ,
 ut in corporibus cælestibus , ad quorum
 differentiam additur vitæ . De deo autem
 dicit Augustin . quòd solus habet immor-
 talitatem . In omnienim mutabili natu-
 ra non nulla mors est , ipsa mutatio : quia
 facit in ea aliquid nō esse quod pri⁹ erat .
 Vnde & homo quādo nascitur , quodam-
 modo incipit mori . In quibusdam autem

DE NAT. DEITATIS

interminabilitas vitæ, sed tamen cum miseria & infœlicitate, vt in dæmonibus, & damnatis: ad quorum differentiam additur iucunda possessio : in cuius intellectu est iucunditas fœlicitatis : quia tunc possessio alicuius rei iucunda dicitur, quando ad libitum habetur . In quibusdam est interminabilis vitæ possessio , sed non tota , vt in omnibus beatis ante iudicium: quorum est beatitudo secundum partem animæ, & non corporis: ad quorum differentiam dicitur tota, quia totum est quod non est diminutum: vel cuius nihil est extrâ addere . In quibusdam est interminabilis vitæ possessio tota, vt in angelis beatis ante iudicium : quia secundum totam sui substantiam habent fœlicem interminabilem vitam, sed non simul, cum aliqua sit in eis successio reuelationum & gaudiorum, ad quorum differentiam ponitur simul . In quibusdam est interminabilis vitæ possessio tota simul , sed tamen non perfecta, eo modo quo dicimus perfectū nullo indigens : sicut est in angelis , & in hominibus beatis post iudicium: ad quorum differentiam additur perfecta , id est nullo indigens ad suum beatū esse . Patet igitur ex prædicta diffinitione q̄ tres po-

nuntur ibi cōditiones quæ sunt inseparabiles ab æternitate increata, quæ deus est. L'interminabilitas, ibi, interminabilis vītæ possessio. Itē inuariabilitas, ibi, tota simul: nihil enim variabile est in deo, sed totum simul. Item simplicitas, ibi, perfecta. Illud enim summè perfectum est, cui non est possibilis aliqua additio. Per primū separatur deus ab omni corporali. Per secundum, ab omni variabili. Per tertium, ab omnicomposito. Item nota quod illud quod caret principio & fine, dicitur æternum, vt deus, cuius esse interminatum est. Sed quæ principium habent & carent fine, dicuntur perpetua: vt angelus & homo. Quæ verò principium & finem habent, dicuntur temporalia, vt sunt corruptibilia, sicut vegetabilia, bruta, & sensibilia, & huius nodi.

De incommutabilitate Dei.

C A P V T   X I X .

INcommutabilis est deus & impermabilis, quia non cadit in eo motus accidentalis, scilicet augmentum. Leo Papa, Simplici naturæ divinitatis nihil addi vel diminu ipso est: quia semper est quod est. Item nec diminutio. Malach. Ego Malac. 3.

DE NAT. DEITATIS

deus , & non mutor . Item nec alteratio
Iaco . Apud quem non est transmutatio ,
&c. Item nec secundum locum mutatio ,
quia ubique praesens est . Ierem . Cælum
& terram ego impleo . Impermutabilis au-
tem est , quia non cadit in eū motus sub-
stantialis , qui est de non esse ad esse , ut
corruptio , quia finem non habebit : il-
lud enim solum in nihil est vertibile ,
quod de nihilo incommutabilis est etiā
deus , ex eo quod non cadit , in eum motus
ex operatione . Nam soli deo conuenit in
operatione quietum esse . Vnde Boet .

O qui perpetua mundum ratione guber-
nas ,

Terrarum , cælique fator , qui tempus ab
ævo

Ite iubes , stabilisque manens das cuncta
moueri .

Vnde quando deus facit aliquam rem ,
non sit in ipso deo aliqua mutatio , sed in
re circa quam operatur . Quod autem fe-
cit deus prædicare subversionem Nini-
uæ , & prædicere mortem Ezechiæ , quo-
rum neutrum accidit , in talibus non mu-
tauit deus consilium quod ab æterno se-
cum habuit , sed sententiam , quæ respectu
habuit ad ipsa negotia : quia Niniue sub-

Iaco . 1.

Ierem . 23

uerienda erat secundum merita: & Ezechias moritus erat secundum causas inferiores: sed hæc non imposuerūt necessitatē diuinæ potentiae. Item tres distinguuntur motus, scilicet naturalis, voluntarii, & violentus. Naturalis est quo natura-liter res tendunt ad locum proprium. Motus autem violentus est, quando coguntur res esse extra locum proprium: sed motus voluntarius est in animalibus quando currunt, vel mouentur, vel operantur: & iste motus est medius inter naturalem & violentum: quia partim est naturalis, scilicet in quantum voluntas coniungitur suo actui, sicut causa suo effectui: & partim est violentus, in quantum scilicet mouentur membra contra motum suum naturalē: propter quod etiam lassantur, quæ ex motu naturali nūquam lassarēt. gitur primus mot⁹ nō est iher deo, scilicet naturalis, & hoc probatur per quatuor rationes. Prima est, quia omnis motus est ad quietē, & propter indigentiam, sicut dicit Philosophus: sed deus nullius eget. Secunda est, cùm sit ubique, non habet necesse de loco ad locū moueri. Tertia est, quia nō est in eo

DE NAT. DEITATIS

grauitas vel leuitas, propter quam sursum & deorsum moueat. Quarta est, quod cum deus in seipso semper maneat, non habet necesse locum proprium & sibi naturalem extra se querere, sicut aliæ creaturæ. Item secundo modo non mouetur, scilicet motu violento, quia non fit ei violentia. Job, Si fortitudo queritur, robustissimus est. Item tertio modo non mouetur, scilicet motu voluntario, quia in opere non lassatur, ut animalia. Præterea nostra mens est instabilis, quia modò proficimus, modò deficimus, modò reminiscimur, modò obliuiscimur, modò volumus, modò nolumus, modò diffis cogitationibus atque affectionibus & consiliis huc atque illuc vagamur. Deus autem semper se habet æqualiter & immobiliter. Item alius est motus circularis, alius rectus, alius obliquus. Circularis est corporum superiorum, prout firmamentum mouetur secundum formam quidem, ut dicit Philosophus, non secundum substantiam: hoc est dicere quod non mouetur ad locum, sed in loco. Motus autem rectus sursum est, vel deorsum, secundum quod corpora inferiora mouentur propter leuitatem, vel grauitatem.

Motus obliquus compositus est ex recto & circulari: unde quod reflectitur, habet a motu circulari: quod vero linealiter procedit, habet a recto. Nullo autem istorum modoru mouetur deus, quia proprietates istorum motuū non conueniunt ei. Possimus autem dicere quod isti motus deo conueniunt mystice, ut dicatur moueri motu circulari, omnia regendo & gubernando. Item motu recto, bonos remunerando. Item motu obliquo, malos puniendo. Eodem modo posset dici quod deus mouetur motu naturali, quo solita s. bonitate omnibus creaturis pro captu earum se communicat. Item motu violento, quo peccatores iuste damnat. Item motu voluntario, quo cuncta in esse conservat. Sic potest exponi dictum Philosophi, qui assignauit motum a centro, & ad centrum, & circa centrum: quoniam deus mouetur ad centrum in incarnatione, & a centro in ascensione, & circa centrum in prædicatione: propter haec & his similia dicitur in libro Sapientie, Spiritus sanctus & mobilis & stabilis est. mobilis, quia facit sanctos mobiles ad bene operandum & in bono proficere. Stabilis autem, quia dat in bono perseverare: vel mobilis in

Sapien.7.

DE NAT. DEITATIS

via, stabilis in patria: vel mobilis in acti-
uis, stabilis in contemplatiuis: vel mobi-
lis in aliis sanctis, stabilis in Christo. Isa.
Ier. ii. Requiescet super eum spiritus domini,
&c. Sciendum quod quædam operatio-
nes attribuuntur deo secundum causalitatem & essentiam, ut scire: quedam se-
cundum causalitatem, & non essentiam,
ut comedere & currere: quædam secun-
dum essentiam, & non causalitatem, ut
creare & iustificare: quædam nec sic nec
sic, ut peccare & mentiri, & huiusmodi.

De simplicitate Dei:

C A P V T   x x .

SImplex est deus, & angelus & anima,
sed differenter: quia in deo idem est
quod est, & quo est: & hæc est perfecta
simplicitas. Hæc sola increata natura hanc
sibi vendicat simplicitatem, ut non aliud
& aliud alibi & alibi modò & modò
inueniatur. In eo nempe quod habet, &
quod est, semper & uno modo est: sed
in angelo & in anima differunt quod est,
& quo est: & ideo est ibi quædam alteri-
tas, & compositio, licet ibi non sit dimen-
sio quantitatis. vnde Mercurius, In su-

per cælesti est vnitas, in cælesti alteritas,
in subcælesti pluralitas. Simplex est ita-
que deus in essentia, quia nihil ei acci-
dens esse potest, immo perfecta simplici-
tas ibi est, cum non sit ibi potentialis ad-
ditio: quia quicquid est in deo, deus est.
vnde Leo papa, Simplici diuinitatis na-
turæ nihil addi vel minui potest: quia
semper est quod est, cui propriū est sem-
piternum esse, cui idem est vivere & in-
telligere. Veruntamen multiplex est in
donis. Apost. Aliud datur sermo sapientiæ. Cor. 12.
&c. Iacobus, Omne datum optimum, & Iaco. 1.
omne donum perfectum &c. Non n. in
deo est compositio partium integralium
ut in domo: nec partium potentialium, ut
in anima: nec generis & differentiarum,
ut in specie: nec materiae & formæ
ut in corporibus: nec coaceruationis v-
nitatum, ut in numero: nec quod est, &
quo est, ut in angelo: nec substantiae & ac-
cidetis, ut in diuiduo: nec corporeæ sub-
stantiæ & incorporeæ, ut in homine. De
his Bernar. Non partibus constat deus,
ut corpus: nec affectibus distat, ut anima:
nec formis substans, ut omne quod factum
est. Hoc etiam ostenditur ratione, quia cu
omne compositum sit posterius suis om-

DE NAT. DEITATIS

nibus suis compositionibus, nec prime principio. s. deo, quicquid sit prius, oportet deum, qui est primum principium, non esse compositum. Præterea nullum compositum est totum suum esse : deus igitur cum sit suum esse, non erit compositus. vnde Bernardus. Non est formatus deus, forma est: non est effectus deus, omnium efficiens causa est: non est compositus deus, simplex est.

De excellentia Dei.

C A P V T   X X I.

DIuinæ dignitatis excellentia tantæst, quod mens de deo cogitans deficit, cum sit incomprehensibilis. Sensus eum non percipit, cum sit inuisibilis : lingua ipsum non explicat, cum sit ineffabilis : locus eum non capit, cum sit incircumscribibilis: scriptura eum non explicat, cum sit inæstimabilis : tempus eum non mensurat, cum sit immensibilis, virtus eum non attingit cum sit inacessibilis: desideria & vota transgreditur, cum sit insuperabilis, vel incomparabilis: & breuiter omnis creatura ad deum comparata, defectum habet : quia finiti ad

ad infinitum nulla est proportio. Ecce patet quod diuina excellētia nullius egerit, quia sibi sufficit, quoniam optimus est. Nō enim indiget corpore, ut sit nec loco, ut alicubi sit nec tempore, ut aliquādō sit nec causā, ut aliquid sit nec forma, ut materia sit nec subiecto in quo subsistat, vel cui assūbitur. Sunt & alia quae soli diuinæ maiestati cōueniunt, & nulli alteri creaturæ, in quibus excellētia suæ dignitatis apparet: sicut est esse omnipotentem, omnibonū, omnisciētem: quia cognoscit omnia præsentia, preterita, & futura: & omnia singularia simul ac tu solus cognoscit: ea que subsunt libero arbitrio, & cogitatione hominum solus cognoscit per seipsum. Item ad ipsum solum pertinet ubique præsentem esse, de nihilo res creare, in instanti operari, in operatione quietū esse, mirabilia facere, ex auctoritate de qualibet creatura facere quod vult, voluntatē hominis cognoscere, in ictu oculi mortuos suscitare, essētię hominis illabi, peccata dimittere, gratiam infundere, in igne perpetuo corpus servare. Quādō aliquid creature cōuenit quod competit creatori, tamen excellentius deo dicitur, ut sit in creatura est potentia, in deo sit summa potentia: si sa-

DE NAT. DEITATIS

pientia, in deo sit summa sapientia, & sic
de aliis. Vnde & huiusmodi dicuntur de
deo in superlativo, propter quod deus di-
citur potentissimus, sapietissimus, iustissi-
mus, optimus, pulcherrimus, & sic de
aliis. August. in libro de trinitate. Opor-
tet deuni cuius est, & summè cuncta sen-
tire atque intelligere, nec mortali nec cor-
rumpi uerbi mutari posse, nec corpus esse,
sed spiritum omnipotentissimum, mitis-
simum, optimum, beatissimum fateamur.
Potest & præter auctoritatem ratio intel-
ligi, siue assignari: quia bona sunt excel-
lētius in deo, quam in creatura, quia sem-
per est aliquid nobilius in causa, quam in
causato: videmus etiā quod aqua purior
est in fonte, quam in riuo. Radii quoque
Solis lucidiores sunt in ipso Sole, quam
in aëre, & dulcedo maior est in melle,
quam in mellito.

De notionibus Dei.

C A P V T   X X I I

Notiones dei sunt quinq; scilicet pa-
ternitas, filiatio, processio, innasci-
bilitas, & communis spiratio. Prima est
patris, secunda filii, tertia spiritus sancti,
quarta patris, quinta patris & filii. Tres
primæ notiones dicuntur personales, eo

quòd personas faciūt, & eas p̄priè distin-
guunt: & illæ solæ sunt tres vnitates triū
personarū, quibus personæ dicūtur tres:
vnde licet pater plures habeat proprie-
tes, tamen pater paternitate tantum vnuſ
est, indiuisus est in ſe, & diuifus ab aliis.
In nascibilitas autem eſt in patre, & ſu-
mitur priuatiuē, eō quòd pater ſit à nul-
lo: & tamen pater ſignificat distinctionē
personaliter: ſicut ouis non ſignata per
hoc iſum diſtinguitur à ſignatis. Simili-
ter communis spiratio eſt vna notio, &
illa vnitas eſt idem in patre & filio, & eſt
diſtinguēta ab omni alia notione. Notandū
igitur q̄ proprie loquendo, tres ſunt p̄-
prietates personales, ſcilicet paternitas,
filiatio, & proceſſio: quia personalis pro-
prietas eſt, quæ vni ſoli personæ conue-
nit, & eā ab omni alia re diſtinguit. Re-
lationes verò ſunt quatuor: quia vna eſt
patris ad filium, ſcilicet paternitas: alia fi-
lii ad patrē, ſcilicet filiatio: tertia eſt pa-
tris & filii ad ſpiritu sanctū, ſcilicet cōmu-
nis spiratio: quarta ſpūs sancti ad patrem
& filiū, ſcilicet proceſſio. Notiones autē
ſunt quinque: quia quælibet relatio eſt
notio, & ppter ea innascibilitas quæ pa-
tri cōuenit per priuationē relationis ad

E DE NAT. DEITATIS
aliquid principiū, non est relatio. Notio-
nes habent multa nomina: dicuntur enim
notiones, quia notificant personas: dicun-
tur etiam distinctiones, quia personas di-
stingunt: dicuntur relationes, quia perso-
næ per eas ad se inicem referuntur: dicul-
tur quoq; pprietates, quia propriè perso-
nis insunt. Nota regulas notionū: Nulla
notio de alia prædicatur. Itē quælibet no-
tio est essentia diuina, quæ deus est. Item
oēs notiones sunt vna essentia. Item nul-
la notio inest diuinæ essentiæ, quæ distin-
guit, nec distinguitur. Itē notiones sum-
ptæ abstractivæ prædicantur de essentia:
sed sumptæ cōcretivæ, non vnde bene di-
citur essentia est paternitas, sed non dici-
citur essentia generās. Item notio semper
importat dignitatem. Itē sumpta notio-
ne non ponitur persona, quia aliquid cō-
uenit notioni quod nō cōuenit personæ.
Notioni enim conuenit propriè distin-
guere: sed personæ distingui.

De nominibus Dei.

C A P. V T.   x x i i i .

OMNE nomen q̄ deo dicitur, aut
essentiæ aut psonale aut nomina-
le est. Essentialiū quædā sunt substantiæ,
w deus, creator, & similia: quædam vero

adiectius, ut bonus, æternus, immensus & huiusmodi. Personalia sunt, ut pater, filius, & spiritus sanctus. Notionalia sunt, ut paternitas, filiatio, innascibilitas, & huiusmodi. De his notandum quod nomine substantiale vel essentiale substantium & abstractum nullo modo potest trahi ad supponendum pro persona: unde falsae sunt haec. Essentia genuit essentiam, vel diuinitas diuinitatem. Actus enim generationis semper ponendus est in concreto. Sed concreta licet sint essentialia, trahi tamē possunt ad supponendum pro persona, & haec per verba notionalia, vel per propositiones notionales, unde veræ sunt haec. Deus genuit deū, creator creatorē vel deus de deo. Similiter de nominibus quod media sunt, ut lumine delumine. Item hoc nomen sapientia, licet sit abstractum, ut sapientia de sapiētia. Essentialium autem adiectiuorum quædam prædicant purè diuinam substantialiam, ut bonus, & ens: quædam essentiam diuinā cōnotando priuationem principii & finis, ut æternus, vel certæ mensura: localis, ut immensus: quædam principaliter significant essentiam diuinam, & connotant effectū in creatura actu, ut creat, iustificat, vel in habitu, ut iustus, & misericors, vel in po-

DE NAT. DEITATIS

tentia, ut omnipotens. Sunt quædam verba quorum nec significatio, nec modus significandi deo conuenit, ut currere & ambulare. nā modus est varia inclinatio animi variis eius effectus demonstrans. Modus significandi nihil aliud est quam dispositio vocis quæ constituit intellectum sub tali modo intelligendi, & per consequens ipsam rem. Cum ergo de deo dicuntur ambulare, vel currere, & huiusmodi, significatio horum prout sunt actu, deo non conuenit. Modus autem significandi quod quandam importat imperfectionem, dico quo ad motum, qui quidem motus necessitatis deo convenire non potest. Quædam sunt quorum significatio deo conuenit, sed non modus significandi, ut creare, facere. Quædam quorum significatio etiam deo conuenit, ut patet in hoc verbo Exod, Qui est, misit me ad vos. Et notandum quod omnia quæ sunt perfectionis, de deo dicuntur: que aut sunt imperfectio- nis, non dicuntur. Cum dicuntur, aut secun- dum assumptionem humanæ naturæ, aut translatiue dicuntur. Item in diuinis tan- tum sunt duo modi praedicandi, scilicet per modum substantiæ, & per modum relationis: sed substantia continet virtutem, & relatio-

Exod. 3.

multipliæ trinitatem. Quædam sunt nomina quæ deo dicuntur æternaliter, ut dominus, & misericors, quæ connotant effectum in creatura secundum habitum. Quædam vero temporaliter, ut dominator, & miserator, quæ connotant effectum in creatura secundum actum. Quædam plurimaliter, ut personæ. Quædam singulatiter, ut deus. Quædam propriè, ut proprietates personarū. Quædam appropriate, ut potentia, sapientia. Quædam positiuè ut iustus. Quædam priuatiuè, ut immortalis: & hæc magis propriè dicuntur deo, quam positiua: quia melius dicitur deo & non sit, quam quod sit. Quædam translatiuè, ut agnus, leo, quæ symbolicè deo dicuntur. Duplex est enim theologia, symbolica videlicet & mystica. Symbolica nominat deum ab inferiori, mystica à superiori. Symbolica nominat deum per conuenientiam rerum, quum dicitur leo, agnus, & huiusmodi. Mystica vero, id est occulta, nominat deum per hoc quod in occulto de ipso sentit per intellectuam visionem, siue contemplationem, ut quando nominat deum suauem, dulcem, dilectum, & huiusmodi. Utrobique tamen per creaturas nominatur, sed in symbolica

DE NAT. DEITATIS

per exteriores, in mystica per interiores & digniores affectus, quos anima supra se recipit: & ita imponit per donum sapientiae huiusmodi propriū experimētū est cognoscere qualis sit deus. Quædā dicuntur collectiūe, ut trinitas, trinus. Quædam relatiūe, ut æqualis, similis. Quædam respectiūe ad creaturas, ut creator, refugium. Et hæc nomina non dicunt relationem dei ad aliud: sed alia habent relationem ad ipsum, vel ad ipsa. Duo sunt principalia nomina dei, scilicet qui est, & bonum. Per primum significatur dei esse absolutum in se, & sic consideratur ut infinitum. Per secundum notatur esse diuinum, ut causa: fecit enim deus omnia propter bonitatem suam. In theologia supponitur quod, & hoc propter nomina essentialia, ut deus, diuitias, potentia, essentia, natura. Item supponitur quis pro persona, supponiturque pro notione. Præterea per neutrum genus dicitur substantia diuina, per mascotum personam, per fœmininum notio: & per hoc patet q̄ nō debet cātari in hymno, Vnus patri cum filio: quia pater & filius non sunt unus in persona, sed vnum in substantia: vnde magis cantandum est, Vnum patri cum filio.

Deus est ineffabilis.

C A P U T X X I I I .

Nihil dignè vel propriè de deo diciatur propter eius excellētiā. Nō enim per nomina p̄priè de deo loquimur, qui nomina significant substātiā cum qualitate, & ita intelligitur ibi compositio formæ cum materia, quæ in deo non est, Nec per pronomina, quia de deo dicta cadunt à demonstratione: non enim potest esse ibi demonstratio ad sensum, cùm sit incorporeus: nec demonstratio ad intellectū, cùm sit incognoscibilis. Si ergo dīcis quòd huiusmodi pronomina secundū Priscianum si cadūt à demonstratione, cassā erunt & vanæ: dicendum est quòd ibi est demonstratio ad fidē. Nec per verba, quæ cū modis & formis, cum tempore sine caſu, agendi vel patiendi significātia sunt: sed talia non cadunt in deum. Neque per partícipia, quæ sequuntur naturam nomiñis, & verbi. Nec p̄ alias partes orationis, quæ non sunt subiicibiles vel prædicabiles. Ex his patet quòd deum nō possumus notificare per diffinitionem, sed qualitercumque per circunlocutionem. Vnde Bett. Quid est deus? ex quo omnia, per quem omnia, Quid est deus? quo nihil melius

DE NAT. DEITATIS

cogitari potest. Quid est deus ? voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen aeternum, incommutabilis ratio, summa beatitudo, inuisibilis, inaccessibilis in se, in suis spectabilis, & solus mirabilis. Multis modis afferitur aliquid de deo. Primò per naturalem rationem, quæ dicit quod unus deus est remunerator bonorum, & punitor malorum. Secundò per fidem, qua dicimus deū unum esse in substantia, & trinum in personis. Tertiò per sacram scripturam. Quartò perrationes probabiles. Quintò per exteriōres opiniones vel prædications. Sed in his duobus modis non est innitendum, nisi similitatem habeat ab aliquo prædictorum trium. Est enim regula quod quicunque afferit aliquid de deo quod non est sibi certum per naturalem rationem, vel per fidem, vel per sacram scripturam, præsumit & peccat.

De ideis, &c libro vite.

C A P V T   X X V .

I Deæ rerum & exempla & rationes sic in deo sunt, quod idea importat causam efficientem conformem effectui: sed exemplar causam formalem : ratio vero causam finalēm. Deus enim omnium rerum

est principium, à quo sunt forma & exemplar, ad cuius imitationem sunt: & finis ad quem sunt: Hæc tria sic à se differunt, quòd exemplar vnum est, quia exempli connotat causalitatem: causata verò in causa sunt, vnum: sed rationes & ideæ sunt plures: quia ista respectu rerū dicuntur. Sunt itaque plures ideæ quæ connotant cognitionem. Cognoscibilia autem distinguuntur in cognoscente. Similiter & rationes in deo plures sunt: quia singula causata sunt propriis rationibns. Absurdum enim est dicere, ut ait Augustinus, equum creatum esse ea ratione qua hominem. Scendum autem est quòd duplex est pluralitas, vna quidem est rerum, & secundum hoc non sunt plures ideæ sive exemplaria in deo: immo vna res est, quæ omnium est exemplar, scilicet essentia diuina, quam omnia imitantur, inquantum bona sunt. Aliaverò est secundum intelligentiæ rationem, & secundum hoc plures ideæ sunt in deo: Quia omnes res inquantum sunt, diuinam imitantur essentiam, prout est imitabilis, non tantum uno modo, sed diuersimodo, & secundum diuersos gradus. Sic igitur diuina essentia secundum quòd est imitabilis, hoc modo

DE NAT. DEITATIS

ab hac creatura est propria ratio huius
creaturæ, & similiter de aliis: vnde secum
dum hoc plures ideæ in deo sunt, quia in-
telligitur diuina essentia secundum di-
uersos respectus quos res habet ad ipsam,
eam imitantes diuersimodè huiusmodi au-
tē nō solùm intelliguntur ab intellectu crea-
to, sed etiam ab increato ipsius dei . Scit
enim deus, & ab æterno sciuit, quod di-
uersæ creaturæ diuersimodè ipsius essen-
tiā essent imitaturæ, & secundum hoc
ab æterno fuerunt in mente diuina plu-
res ideæ secundū quod intelliguntur sicut
rationes propriæ rerū intellectæ in deo,
hoc enim importat nomine indeç, ut sit scit
licet quædam forma intellecta ab agen-
te, ad cuius exemplum exterius opus pro-
ducere intendit. Dicendum est ergo quod
licet rationes in deo, & ideæ sint propter
pluralitatem ideatorum: cuius exemplum
habes in naturis , Videmus enim quod
omnes lineaæ circuli vniuntur in centro,
remotæ autem à centro differunt ab in-
uicem. Item ideæ sunt, ut dicit Augusti-
nus formæ principales rerum quæ diuina
intelligentia continentur . Dicendum est
igitur quod sicut in mente artificis prius
est forma rei quam opus exeat, sic ideæ

rerum ante mundi cōstitutionem in mēte
 creatoris erāt. Non enim aliquid extra se
 aspiciebat secundum quod mundū face-
 ret. Ex hoc paret quod omnis creatura
 prius in deo existit, quām in seipsa: vnde
 cūm ab ipso per creationem processit, ab
 ipso quodāmodo distare cōcepit: vnde ra-
 tionalis creatura ad ipsum redire debet,
 cui primō cōiuncta fuit antequam esset,
 & hoc per ideas quae nō aliud quām ipse
 deus sunt, & erūt: sic autem ad locū vnde
 exēunt, flumina reueruntur. Res prout
 sunt in deo, dicuntur vita, quae importat
 rationem boni. *Ioan. i.* Quod factum est
 in ipso vita erat. Dicuntur etiā lux, quae
 importat rationē veri. *Augus.* super Ge-
 ne. Creaturæ in deo sunt lux: hæc ideo di-
 cuntur, quia in deo non sunt mala neque
 falsa. Differentia est inter exemplar, & li-
 brum vitæ, & speculum. Exemplar enim
 dicitur respectu rerum, vt redeūtiuum tā:
 quā ad causam primā, quia cōnotat crea-
 turam, vt suprà dictum est. Speculum dici-
 tur respectu rerū euntiū. De libro vitæ di-
 cit Hugo de sancto Vict. quod liber vitæ
 est, cui origo eterna, incorruptibilis esse
 tia, cognitio vera, scriptura in delebilis
 inspectio desiderabiliis, doctrina facilis,

Ioan. ii.

DE NAT. DEITATIS.

scientia dulcis, profunditas imperscrutabilis: verba innumerabilia, tamen vnum verbū omnia. Anima verò, moraliter loquendo, multipliciter est in deo, scilicet sicut ramus in arbore, apis in flore, nauis in littore, fessus in thalamo, thesaurus in agro, scriptura in libro, auicula in nido, piscis in riuo, quilibet res in sibi proprio, stella in firmamento, imago in speculo, cera in sigillo, géma in auro, mel in fauo.

De appropriatis diuinis personis.

C A P V T   x x v i .

QVanuis omnia essentialia omnibus personis equaliter cōueniāt, appropriatur tamē patri potētia, filio sapiētia, spiritui sancto bonitas: & hoc ppter exclusionē carnalis intellec̄t, ne videlicet pater ratione antiquitatis credatur ipotens, filius ratione iuuētutis credatur insipiēs, spiritus sanct⁹ ratione impetuofitatis credatur crudelis. Hæc ratio pertinet ad simplices, scilicet quod potētia naturaliter præcedit sapientiā, & vtraq; bonam voluntatē. De attributis itaque est loqui dupliciter, aut secūdum rēm, & sic omnino idem sunt, nec appropriatur, aut secundum rationē, & sic eorum quædam

appropriatur, quædam non. nam appro-
priatio nihil aliud est quā specialis attri-
butio ratione alicuius conformitatis cū
proprio illius personæ, sicut potentia ha-
bet similitudinē cum patre, qui est prin-
cipium uniuersale: & sapientia cum ver-
bo, & bonitas cum amore. Prædictam ap-
propriationē habet consuetudo scriptu-
ratum, quæ opera manifestatiæ poten-
tiæ attribuit patri, sapientiæ filio, boni-
tatis spiritui sancto. Alia est appropria-
tio Hilarii. Aeternitas in patre, qui non
habet principium inceptionis in se, nec
principiū essendi ab alio. Species in ima-
gine, id est in verbo, quia summè pulchrū
vñsus in munere, hoc est in spiritu sancto,
quia summè proficuum & cōmunicatiū
est. Istud per alia verba sic insinuat Augu-
stinus, In patre vñitas, in filio æqualitas,
in spū sancto vñitatis æqualitatisque cō-
cordia. Cōuenit autem patri vñitas: quia
sicut vñitas à nullo descendit, & omnis
pluralitas ab ea defluit, sic deus pater à
nullo est, & aliæ personæ ab ipso sunt.
Præterea sicut vñitas de se gignit vñita-
tē, ita de se pater gignit alterū se, id est, fi-
lius. In filio vero dicitur esse æqualitas,
qua æquarunt patrem non solum in potētia,

op. DE NAT. DEITATIS

sapiencia, & bonitate : sed, etiam in hoc,
quia sicut pater dat suam bonitatem alteri
personae, sic & filius . In spiritu sancto au-
rem unitatis & equalitatisque concordia, seu
connexio: quia est amor aboru .i. patris &
filii. ite quartæ appropriatio est, quod in
patre est ratio principiandi & originandi,
quia summè principium. In filio vero ra-
tio exemplandi, quia summè pulchrum
sed in spiritu sancto ratio faciendi, quia
summè bonum.

¶ De potentia Dei. 10 Ap. xxvii. 3

Potentia dei duplex est, scilicet absolu-
ta, & ordinata . Multa vero potest
primo modo, quæ non potest secundus
modo, quia multa subsuntur suæ potentiae,
quæ non conueniuntur ibi, ut facere mala;
posset tamen ea congruentia, & sic pos-
set ea facere . Deus pater omnia potest
omnibus modis, quia potest producere
de non esse in esse, & hoc per creationem.
Item potest ex incompleto completum
facere, & hoc per propagationem . Item
potest mutare unum completum in aliud
completum, sicut patet in transsubstancial-
tione panis in corpus Christi. De talibus
dicit Augustinus; Demus deo aliquid pos-
se, & nos intelligere non posse. Potentia
dei

dei apparet in mundi initio, medio, ac fine. In principio quidem, quia res creauit de nihilo. In medio autem, quia res ne in nihilu vertatur, sua potentia continet. In fine verò, quia mortuos mira celeritate suscitabit. Apparet quoque potentia dei in rebus spiritualibus, quia cum diabolus potestatem habeat in nobis immutandi sensum & phantasiam, angelus autem habeat potestatem super hoc & super intellectum, solus deus non solum habet potestatem super tria praedicta, sed etiam potest mutare voluntatem. Augustinus dicit quia deus nos præuenit ut velimus, & subsequitur ne frustrè velimus. Licet deus sit omnipotens, tamen non attribuantur ei actus culpabiles, ut mentiri & male velle: nec poenales, ut metuere & dolere, nec corporales, ut comedere & dormire, nisi forte trahimptiuè: nec actus inconuenientes qui possunt esse tripliciter. Primo si aliquis actus contradicit diuinæ potentie, ut est facere maiorem se Secundo, si contradicit eius veritati, ut est facere aliquid simul esse & non esse, vel quod præteritum sit futurum. Tertio, si contradicit eius bonitati, ut damnare Petru, & salvare Iudam. De his Anselmus: Quod-

DE NAT. DEITATIS

libet inconueniens, etiam minimum impossibile est apud deum. Horum autem hec est ratio, quia potentia dei, cum sit perfectissima, nec est de nihilo, nec est sub aliquo: unde non potest deficere peccando, nec succumbere patiendo, nec egere subsidium in aliquibus querendo, ac per hoc nec culpabilia, nec poenalia, nec materialia potest. Dicendum quoque quod deus potest omnia per se vel per creaturam. Illa dico omnia posse, quae sunt potentiae. hec autem ideo dicitur, quia posse peccare non est potentiae, sed infirmitatis: deo autem competit perfectum posse, & perfectum diuinum, de quo Dio. Dominatio est non peiorum excessius tantum, sed omnium pulchrorum & honorum omnimoda & perfecta possessio firma, & non valens cadere fortitudo. Notandum ergo quod quaedam operationes attribuitur dco secundum causalitatem, & non secundum essentiam, ut comedere, currere: quaedam secundum essentiam, & non secundum causalitatem: ut iustificare, creare: quaedam nec sic, nec sic, ut peccare.

De virtute miraculorum.

CAPUT XXXII.

Quoniam per diuinam potentiam fiunt miracula, ideo de miraculis est agendum. August. autem illud vocat miraculum, quicquid arduum, aut insolitum, supra spem vel facultatem admirantis appareret. Ad hoc q̄ aliquid sit miraculum, quatuor requiruntur vel concurrunt: primum est quod sit à deo. secundum q̄ sit præter naturam. tertium quod sit euidentis. quartum quod sit ad fidei correctionē. Vnde si aliquid istorum quatuor defuerit, mirum dici potest, non miraculum. Nota quod quædam sunt supra naturam, quædam contra naturam, quædam præter naturam. Supra naturam sunt illa, quibus non est simile in natura, nec in potentia naturæ, sicut est virginem parere. Contra naturam sunt, quæ sunt, usū contrario naturæ, tamen terminantur ad conformitatem naturæ: sicut cæci illuminatio. Sed præter naturam sunt, quæ sunt ordine simili naturæ, non tamen per principium naturæ, vt in mutatione virgarum in serpentes: quia illud potuisse fieri ordine naturæ per longam putrefactionem, vt patet pereā quæ sunt secundū rationes seminales: veruntamen quia non fuit ibi operatio naturæ, miraculum fuit.

DE NAT. DEITATIS

Res quandoque producitur ab agente simili successiuè, hoc attribuitur naturæ, & dicitur naturale: quandoque producitur ab agente dissimili in instanti, & hoc attribuitur deo: & dicitur miraculum, Scidum, quòd quandoque potentia aliqua & eius actus est naturalis, sicut visus, & videre: quandoque potentia est miraculosa, & actus eius naturalis, ut quando cæcus illuminatus videt quandoque utrumque est miraculosum, ut partus virginis. Nota quòd miracula vel mira fiunt quandoque in ente, ut statio solis, & eius retrocessio: quandoque fiunt in vegetabili, sicut quando virga Aaron floruit: quandoque incensibili, sicut fuit in locutione angelæ Balaam: quandoque in ratione, sicut fuit in ambulatione claudorum, auditione surdorum, suscitatione motuorum, in partu virginis. Ut autem sciamus quando aliquod miraculum fit, nota differētiā inter rationes causales, seminales, & naturales: quia ratio causalis est potentia passiva creaturæ absque omni dispositione naturæ, ut solummodo deus ex ea faciat quod vult, sicut fuit in partu virginis: & in talibus simpliciter est miraculum. Ratio autem seminalis ei po-

tentia passiuâ naturæ , sed cū dispositione remota, sicut fuit in virgis de quibus facti sunt serpentes : & hoc factum fuit in instanti . natura autē fecisset idē , sed nō nisi paulatī per longā putrefactionē . Vnde pater q̄ ea quæ fiunt secundū rationes seminales , partim sunt naturalia , partim miraculosa . Ratio naturalis est potentia cum dispositione propria , sicut pater in materia , quādō est in ultima sui dispositiōe , ut formā recipiat , & secundum hūc modū est ratio naturalis in grano seminato ad productionem segetis . & hoc est miraculum .

De scientia Dei.

CAPUT xxix.

SCIT deus omnia præsentialiter & simul , perfectè quoque & immutabiliter ; Præsentialiter dico , hoc est ita lympidè , ac si cuncta essent præsentialiter essentia . Simul etiam scit omnia , quia vidēdo , se qui sibi præsens est oīa videt . Perfectè quoque , quia cognitio eius nec potest augeri nec minui . Scit & immutabiliter quia non scit omnia per naturā sui intellectus , qui est immutabilis . Dicendum ergo q̄ deus cognoscit temporalia æternaliter , mutabilia immutabiliter , contingentia infallibiter , futurā præsentialiter , dependen-

DE NAT. DEITATIS

tia independenter, creata increatè: Alia
verò à se, in se, & per se. Nota differentiā
inter scientiam dei, Christi, angelī, & ho-
minis: quia deus scit omnia simul, videt
enim multa in vno. i. à seipso: vnde in vi-
sione dei nō differt id quod videt, & per
quod videt, sicut in homine qui videt per
oraculū: quia videt se per se, & in se videt
omnia. Christus autē secundū q̄ homo,
scit omnia que scit deus scientia visionis,
licet non ita lypidē sicut deus. Angelus
verò difformē habet intellectū cū deo. i.
illa quæ scit, scit simul actu & scientia vi-
sionis, sicut deus, licet nosciat omnia quæ
scit deus: sed homo vñū solum scit actu,
quia licet videat multa, illa tamē non vi-
det vno actu vidēdi, sed multis, i. permul-
tas rerū similitudines. Sapientia dei licet
in se ipsa nō diuersificetur, diuersa rāmen
sortitur nomina. in quātū. n. sapientia dei
cognoscitiua est passibiliū, dicitur sciētia
sive cognitio. Itē inquantū est cognosci-
tiua omnium quæ sunt in mundo, dicitur
esse visio: in quātū est cognoscitiua eorū
q̄ bene sunt, dicitur approbatio: inquātū
est cognoscitiua futurorū, dicitur præui-
sio: in quātū est cognoscitiua eorum quæ
ab ipso Deo faciēda sunt, dicitur dispo-

tio. In quantum est cognoscitua præmiādorum, dicitur prædestinatio: in quantum est cognoscitua damnatorum, dicitur reprobatio. Cognitio diuina cùm sit perfēctissima, omnia cognoscit distinctissimè sub omnibus cōditionib⁹ quas res habet, & propter hoc futura scit futura, præsentia præsentia, & bona approbanda, malāq; reprobāda. Si autem scire volueris qualiter deus cognoscit mala: notandum quod contingit aliquid cognosci dupliciter, aut per speciem propriā, aut per speciem alienā. Primo modo cognoscitur habitus, secundo modo priuatio. Item primo modo cognoscitur lux, secundo modo tenebrae. Eodem modo dicendū est, quod primo modo cognoscitur bonū: secundo modo malum, scilicet per speciem oppositi habitus. Nihil. n. est malum, nisi boni priuatio. Vnde dicendum est q̄ deus cognoscit bonum per unicum mediū. s. per propriā essentiam, mala autem per duplex mediū: nam per essentiam suam cognoscit habitum oppositum malitię, & illo habitu mediante, ut est in ipso deo cognoscente, cognoscit defectum eius: & ideo dicitur mala à longe cognoscere, vnde Psal. Et alta à longe cognoscit, id est male.

Psal. 137

De prædestinatione. CAP. XXX.

Prædestinationis diffinitiones assignantur ab Aug. quatuor prima est. Prædestinationis est præsentia beneficiorum dei. secunda est, Prædestinationis est alicuius ad gloriæ præordinatio. tertia est, Prædestinationis est propositū miserendi. quarta est, Prædestinationis est præparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. In prima diffinitione notatur diuina cognitio, in secunda electio, in tertia voluntas, in quarta directio in finem. Prædestinationis causa efficientis deus est, quantu ad effectus notatus in nomine prædestinationis. Materialis autem causa est ille qui prædestinatur, sed formalis est modus vel ordo prædestinationis, quia primo datur gratia, & post hoc gloriam. Causa finalis est duplex. scilicet simus sancti & immaculati in conspectu dei. Nota differentiæ inter hæc quæ ponit Aug. sive vocationem, iustificationem, prædestinationem, & magnificationem. Vocatio enim retrahit à malo. Iustificatio respicit initiale bonum gratiæ. Prædestination resipicit gratiæ bonum finale. Magnificatio vero est bonum gloriæ futuræ. Vel dicas quod prædestination per gratiæ gloriam præparat. Vocatio gratiæ offert. Iustificatio illa

confert, sed magnificatio per gratiam, gloriam multiplicat. Sciendum quod duplex est actio in diuinis sicut in naturalibus. Una ponit aliquid in rem extra, ut calor iginis. Alia non: ut visio. & sic visio in diuinis est duplex actio. Alia non, ut prædestinatio quod non infert rebus necessitatē: sicut verbi gratia deus scit si iste sit coemptus hodie, vel non: nihilominus iste habet potestatem comedendi, & manum ad os porrigendi: quia si prædestinatio rebus necessitatem impone ret, multa sequerentur inconuenientia. nam frustra proponerātur bonis premia, & malis supplicia. Item iniuste remunerarentur boni, & punirentur mali. Item malorum nostrorum deus author esset. Itē nec sperandi aliquid nec supplicandiulla esset ratio. Item euacuaretur libertas arbitrii, quae se habet ad utrumque. Item nec bona facientes vituperabiles. Sciendum tamē quod hoc est duplex. Si deus præuidet, hoc necessariō eueniet: quia coniunctim est vera, diuisim falsa: & est ibi necessitas consequentiæ, non consequentis: quia licet ibi sit habitudo siue illatio unius categoricæ ad aliam, non tamē necesse est quod ipsius terminis sint actu: verbi gratia, si homo est,

DE NAT. DEITATIS

animal est: necessitas est consequētiæ, non
consequentis, nam hoc potest non esse, cū
materia tamen stabit: & de hoc habemus
exéplum Boetii in libro de conso. Si ali-
quis videt aliquem facientem rotā, necesse
est quòd iste faciat rotā: nec tamen visus
eius est causa illius factionis. sic deus vi-
det mala illius opera, nec tamen est causa
quare male operetur, verū tamē fiet si pre-
uisum est. Item bonum exemplum. Si ali-
quis haberet oculū tantæ perspicacitatis,
ut videret futura, non ideo ligaret res ad
euentum. Item artifex in materia nodosa
bene videt defectum effectus, nihil tamē
est causa effe&^o. Itē duæ sunt paginæ libri
vitæ. Vna est præsentis iustitiæ, à qua po-
test quis deleri. Alia est dispositionis æter-
næ, de qua nullus delebitur. Differentia
est inter prædestinationē & præscientiā:
quia prædestinationē est præcognitio bono
rū cū causalitate corundē, sed præscientia
dicit præcognitionē malorū sine causalita-
tate, quæ potius residet penes liberū arbit-
rium. Cūm dicitur à sanctis quòd præ-
destinationē orationibus adiuuat, non est
sic intelligendum quòd temporale causet
æternū, sed hoc quantū ad effectum præ-
destinationis iuuat oratio, scilicet quantū

ad gratiam & gloriam, quia secundum illa bene cooperatur liberum arbitriū prae destinationi. Vnde sicut deo aliquē saluandū praeuidet, sic & modum quo saluari debeat: propter quod stultus est quid dicit. Volo facere quid placuerit, quia si saluari debo, saluabor: vel si dānari, damnabor, Sicut stultus esset infirmus qui diceret: Volo comedere & bibere quod placuerit: quia si curari debo, curabor: vel si moridebo moriar: sic enim inutiles essent & medici & medicinæ. Sequitur si deo permittit liberū arbitrium, quod se habeat ad utrūlibet. in malum cadere hoc nō permittit, nisi iustitia. Rursus si per gratiam praeueniat, nulli facit iniuriam. Cum ergo ducus malos dānat & reprobat, operatur secundum iustitiam: quando vero praedestinat, agit secundum gratiam & misericordiam quae non excludit iustitiam. Voluntate autem prima vult deo omnē hominē saluū fieri, in qua tū homo es. Voluntate autem secunda non vult iustū hominē reprobū, in qua tū ipse es talis. Voluntas igitur antecedens respicit ordinē naturæ in finē, prout à deo cuncta est: voluntas vero consequens respicit ordinem personæ prout est libero arbitrio suo vel alieno in finem disposita.

DE NAT. DEITATIS

Hęc de realitate dicta sunt: sed logicę loquēdo, cū saluatio hominis sit cōitgés, de necessitate determinar in non potest: quid enim potest esse non esse contingens est, non necessarium: sicut philosophus dicit in libro secūdo peri her. Si vero queritur quare deus hunc prædestinavit siue elegit, & nō, illū ad hoc in explicabile est in hac vita mortali: propter hoc enim exelamat Apos. ad Ro. O altitudo diui. sa. & f. dei q̄ incō. sunt iu. ei⁹ & inuenisti. viæ ei⁹. Si n. dicim⁹ φ reprobi repellūt gratiā, hoc verū est sed si essent p̄destinati, nō repellerēt finaliter. vnde Aug. Libro de prædestinatione sanctorū. Gratiā, inquit, q̄ occulte humanis cordibus attibuitur, à nullo duro corde respuitur: ideo quippe tribuitur, vt duritia cordium auferatur,

De præscientia et reprobatione.

C A P V T   X X X I.

Reprobatio est, vt ait Aug. præscientia iniquitatis quorundā, & præparatio damnationis eorundē. Vnde nota φ in reprobatione tria sunt. Vnum est præuisio iniquitatis ab æterno: alterū ob duratio. i. subtractio gratiæ in præsenti: tertium est præparatio pœnæ æternæ in futuro. Si ergo queritur utrum reprobatio habeat

causam ex parte hominis, quatum ad pri-
mū meritū hominis non est causa: quo ad
secundum causā est meritoria & effectiva:
quo ad tertium causā est meritoria, sed non
effectiva: Econtra in prædestinatione sunt
tria cōtraria, sed in hoc est differētia, quia
prædestinatio præparat gloriam secundū
beneplacitū, sed reprobatio præparat pœ-
nā secundum exigentiam meritorum. De
obdurate, sciendum est q̄ translatiuē
dicitur secundum similitudinem obdura-
tionis in corporibus. Duritiam autē cor-
porū sequitur triplex proprietas, primum
est inhabilitas ad suscipiendū impressio-
nē, secundum est stabilitas ad permanen-
dū in se, tertium est fortitudo ad resisten-
dum. His modis dicitur cor obdurari tri-
pliciter. Vno modo per inhabilitatem ad
suscipiendam gratiam. Secundo per infir-
mā adhæsionem ad peccatū. Tertio mo-
do per rebellionem diuinarū inspiratio-
num, & mādatorum dei. Vnde quærendū
est virū præsciti à deo possint demereri,
& econtrario. Ad quod dicendum, quod
scientia dei cōparatur ad res creatas sicut
ars ad artificia: vnde sicut ars non solū est
cognoscitiva, sed etiam factiva eorū quæ
secundū artem fiunt. Neolum vero quibus

DE NAT. DEITATIS

ab artis regulis deviatur, est cognoscitius
tatum: ita & scientia dei est cognoscitius
& factius omnium bonorum, malorum aut
non siue peccatorum quae sunt deviationes
quædam ab æternale lege ipsius. Scientia dei
est cognoscitius tantum, non autem causa-
tius: & sic patet quod boni qui per gratiam
iustificantur, non solum sunt ab æterno co-
gniti a deo, sed etiam ad gratiam habedantur.
Peccatores autem neque iustificantur per
gratiam: nec sunt electi vel præordinati a
deo ad culpam, sed solum præsciti quod non
sunt gratiæ habituri; sed suæ naturæ relin-
quendi: & quia non omne agere potest id quod
est supra se, natura sibi relata non potest
in actum meritorium, qui est supra facul-
tatem naturæ: potest autem in actum pec-
cati, qui est demeritorius, sicut & in ali-
quid infra naturam humanam existens.
homo enim peccando descendit a dignitate
suæ naturæ: & sic patet quod presciti pos-
sunt demereri facilius quam mereri.

De voluntate Dei. CAPUT XXXII.

Voluntas dei duplex est, scilicet vo-
luntas signi, & beneplaciti. Voluntas
beneplaciti est duplex, id est antecedens,
de hac vide supra cap. proximo: quæ sape
non expletur, & per consequens hæc nū-

quam remanet inexplata. Alia est voluntas signi, & hec quandoque remanet inexplata. Huiusmodi ratio est, quia voluntas dei potest sumi dupliciter, vel propriè: sic accipitur voluntas beneplaciti. vel metaphoricè, & sic accipitur voluntas signi. Primo modo dicitur de° aliquid velle, & hoc velle ipse deus est. Secundo modo metaphoricè est ad modū volentis se habere, & hoc velle non est deus. Hæc igitur diuisio non rei, sed vocis est, sicut ira potest dici vel propriè motus iræ, vel metaphoricè signum iræ. Voluntas beneplaciti dei consequens est recta & efficax, & irreprehensibilis: vnde quia est recta, nullus est rectus nisi conformetur ei. Item quia est efficax, nihil sine illa potest effici: nihil contra illam potest fieri: per nullum potest impediri. Item quia irreprehensibilis est, nihil præcipit aut permittit nisi iuste: nil agit aut consulit nisi bene. Signa beneplaciti sunt quinque, scilicet præceptio, prohibitio, cōsiliū, permisio, & operatio: quorū numerus sic accipitur. Voluntas diuina propriè loquēdō, aut præsentium, aut futurorum est. Si respettu præsentium, aut id est bonū, & sic est impletio, aut malum, & sic est missio.

DE NAT. DEITATIS

Si respectu futurorum, sic est triplex. Aut est malum, & sic est prohibitio: aut bonū necessarium, & sic est præceptio: aut bonū superrogationis, & sic est consilium. Contra tria prima potest aliquid fieri: quia se habent ut in fieri: sed contra duovlta. si permissionē, & operationem, nihil potest fieri: quia se habet ut in facto esse: & quod perfectū est non potest nō fieri. De his signis nota quod præceptū dicit obligatiōnē ad faciendum bonum, prohibitio dicit obligationem ad vitādum mālum: cōsiliū dicit doctrinā per quā scimus q̄ id quod consulitur, si fiat, affert præmiū: si non fiat, affert supplicium. Permissio dicit priuationē cohibitionis, & est signū diuinæ voluntatis, non respectu mali quod permittitur, sed respectu boni quod ex mālo p̄misso dicitur. Non enim permittit deus mālū fieri nisi ex seipso aliquod bonum eliciat, ut patet in temptationib⁹ diaboli, quæ profunt multipliciter sanctis. Præterea si non esset mālū, nō esset in bono pulchritudo, nisi absoluta: nunc verò propter comparationem ad mālum, clarius elucescit. Operatio notat factionē in re per quam refertur creatura ad creatorem. De conformitate voluntatis nostræ ad deum, sciēdū est

est quod duplex est conformitas, proportio-
nis, & proportionalitatis. Primo modo
est conformitas volūtatum in se secun-
dum rationē essentiæ, & sic est impossibi-
le hoc modo: quia finiti ad infinitū nulla
est proportionis. Secūdo modo est cōformi-
tas quod est secūdū similiter se habere: quod
fieri potest. Possibile est enim idē volitū
esse aliās utrobique, vt scilicet homo ve-
lit id quod deus, secūdum velle quo vult
nos velle deus. quod si hanc attendimus in-
forma volendi, tunc si volumus habere
mercedem nostri operis, oportet quod
semper conformemur ei in forma volen-
di. Si autem quæritur utrum absolutē te-
nemur, dicendum est quod conformitas
est quædam in actu, ad quem non te-
nemur nisi habita charitate: & nec tunc
nisi pro tempore & loco, vt quando quis
cogitat dei veritatem (s. articulos fidei)
tenetur credere: quando cogitat dei bo-
nitatē, tenetur diligere. Est alia cōformi-
tas in habitu, ad quam non tenetur quis,
nisi quando actu dei bonitatē recogitat,
quia tunc tenetur se ad charitatem Dei
preparare. De conformitate autem in vo-
lito, sciendum quod voluntate sensuali-
tatis non tenemur conformari voluntati.

DE NAT. DEITATIS

diuinæ nec in volito,nec in forma volédi. Volútas enim sensualitatis tátū est in brutis,vnde quantū ad hoc nos hæc volútate nō peccaremus, si ratio huic volútati iūcta nō foret, cuius est animalitatē reprimere: sed volútate rationis delibera tiua tenemur deo cōformari in volito q̄ constat nobis deū absolutè velle(vt fa lūrē nostrā) vel congruit nobis velle . Si verò nō congruit nobis:quāuis bonū sit in se,nō vult deus id nos velle:vnde hoc nō tenemur velle,nisi inquantū est volitū à deo. vnde si scio deū velle mortem pa tris mei,tamē possūm vitā velle, & labo rare ad hoc:quia non vult deus velle me patri meo contrariū. Item voluntate cōditionatiua nō tenemur deo cōformari, vt quādo pluit,vellemus quòd non plueret,si deus velleret: quia volēdo cōditiona liter nō discordamus à volútate dei :quia hoc non est velle simpliciter. Itē id quod de⁹ nō vult simpliciter & absolute, vt sen tentiā cōminationis,quā aliquādo mutat quādo merita mutatur,nō tenemur velle.

Conformatas diuinę volútatis quadru pliciter potest considerari secundum ha bitudinem quatuor causarum. Primo se cundum causam materialem , vt quando

idem est volitum quod se habet ut materia circa, quā est actus voluntatis, & ideo ista cōformitas est secundū quid tātū, & non simpliciter, quia esse simpliciter, non est à materia vel forma. Secūdo modo accipitur conformitas secundum causam efficientē, sicut quādō aliquis vult hoc qđ deus vult eum velle, quia deus hanc voluntatē in eo facit. Deus enim vnam quāque volūtatem in bonū ordinavit, & hoc vult nos velle. Tertiō secūdum causā finalē, vt quādō quis in gloriā dei sua facta ordinat, propter quā & deus facit omnia: & in his duobus essentialiter omnis conformitas consistit. Quartō secūdum causam formalem, vt. s. ex charitate velit quis quod vult, sicut & deus ex charitate vult omnia: & in isto cōsistit perfectio cōformitatis, vt scilicet actus voluntatis nostrę tanto sit volūtati diuinę conformatior, quanto est melior & perfectior. Ex prædictis collige quòd perfecta seu completa conformitas ad deum comprehendit quatuor. Primō vt velimus quod deus vult: secundō vt velimus quod vult nos velle: tertio vt velimus propter quod vult: quartō vt velimus eo modo quo vult. Sed conformitas non plena est tri-

DE NAT. DEI TATIS

plex. Primo conformatur quis deo in voluntate tantum, sicut & Iudei conformes erant deo in morte Christi. Secundo si conformetur quis in volito & in fine, sed non in modo, ut quando quid non fit ex charitate. Tertio quando quis conformatur in volito & in modo, sed non in fine, ut cum ad alium finem bonum, tamen retoretur intentio.

De iustitia Dei. C A P V T . x x x . i . t .

Iustitia dei tribus modis sumitur. Primo modo quando redditur alicui quod meruit. Secundo modo quando promissum soluitur. Tertio modo quando imperfectum perficitur. Primo modo remuneratio bonorum, & punitio reproborum, est opus iustitiae. Secundo modo incarnationis Christi opus est iustitiae, quia promissum fuit hoc prophetae. Tertio modo dicitur opus iustitiae, quando deus peccato rem iustificat cum se ad gratiam habitat, faciendo quod in se est. Nota quod in omnibus operibus dei inuenitur iustitia & misericordia, sed iustitia quandoque est occulta, & misericordia manifesta, ut in iustificatione impiorum, & in primo aduentu Christi. Aliquando est e contrario, scilicet aperta iustitia, & occulta misericordia, ut in punitione parvulorum.

rum sine baptismo decedentium, & in se-
 cundo aduentu Christi. Aliquando v-
 trumque est occultum, vt in tribulatione
 iustorum & innocentum, sicut fuit in Job,
 & in infirmitatibus paruolorū. Aliquādo
 vtrung; est apertum, vt in remuneratione
 iustorū, & damnatione reproborum: quia
 illos remunerat supra meritū, & istos pu-
 nit citra cōdignū: quod est misericordia:
 sed vtrisque retribuit secundum merita,
 hoc est bonis bona, & malis mala, quod
 est iustitiae. Si vis scire qua iustitia punia-
 tur homo pro peccato momētaneo æter-
 naliter, vide primo authoritates. Isaiae.
 Vermis eorum non morietur, & ignis eo- *Isa. 66.*
 tum non extinguetur. ps. Ibunt in pro- *Psal. 48.*
 genies patrum suorum, & usque in æter-
 num non videbunt lumen. Matth. Item *Matt. 25:*
 ledici in ignem æternum. Apoca. Ascen- *Apq. 14.*
 dit fumus eorum in secula seculorum. Itē
 Gregor. in quarto dialogorū Si deus nō
 plus attenderet eor quām facta, iniusta
 posset dici talis iustitia. Sed quia deus in-
 tuetur cor, iustum est vt sine fine pu-
 niantur, qui nunquam vellent viuere si-
 ne peccato. Rationibus idem ostenditur.
 Quia enim homo peccauit in suo æterno,
 merito punietur in æterno dei. Item ma-

DE NAT. DEITATIS

teria ignis est æterna, scilicet macula peccati ergo & pœna Item peccatū est cōtra illū qui est infinitus, ergo pœna debet esse infinita: sed hoc non potest esse acerbitate: vnde oportet q̄ fiat diuturnitate. Itē cū homo peccat, errat in infinitū quodāmodo rationalis, irascibilis, & concupiscibilis quando finitum p̄ponit infinito: illa quidem iudicando, ista adhærendo, & ultima appetēdo: vnde cōgruē debet esse pœna infinita. Itē mala voluntas reprobaturū æterna est ergo & pœna. Itē ostēditur exēplis, quia venditio momētanea dat ius possidendi perpetuum: & vulneratio momētanea circatricē infert perpetuā. Itē caſsus in foueā téporalis est, detentio perpetua. Itē effossio oculorum téporalis est, & cæcitatem operatur perpetuam. Item cri- men laſeæ maiestatis temporale est, seruitus perpetua. Item potio veneni momētanea mortem operatur perpetuam. Di- cit Aug. quòd reddit Deus mala pro ma- lis, hoc est pœnam pro peccatis, pro iu- stitia, quia iustus est: vel reddit bonum pro malis, hoc est gratiam iniustis, quoniam bonus est: vel reddit bona pro bonis, hoc est gratiam pro gratia, quia iustus & bo- nus est, nunquam reddit mala pro bonis

quoniam iniustus non est. Aliquis punitur in præsentि propter seipsum, vt scilicet peccatum præteritum in eo purgetur. *Ioan. 5.*
 Ecce sanus factus es, vade & amplius noli peccare. Itē vt propter peccatū per petuō crucietur tā hīc q̄ in futuro. *Exemplū habes de Herode, & de Antiocho.* Item vt culpa declinetur, vt in Paulo, qui cæcatus fuit persecutor, vt post illuminaretur medicus prædicator. *Ad Corin.* Ne magnitudo re. *1. Cor. 12.*
ex. me. &c. Item vt gloria iu futuro detur. *Act. 14.*

Actuum. Oportet nos per multas tri. intra. &c. In primis duabus causis exercet deus iustitiam, in duabus sequentibus misericordiam. Quintō punitur quis propter deum, scilicet, vt glorificetur. *Ioan. 9.*
 nes: Neque hic peccauit: neque parentes eius, &c. Sextō punitur quis propter proximum, scilicet vt ædificetur: sic fuit punitus Tobias, vt aliis daretur exemplum patientiæ: sic puniuntur etiam innocentes pueri, ne videatur inconueniens peccatoribus si quandoque tribulantur. Iusti dei iudicio puniuntur, qui vel concessis abutuntur, vt Adam: vel concessa rapere conantur vt Lucifer.

De misericordia Dei.

C A P V T   x x x i i i .

G iij

DE NAT. DEITATIS

Misericordia secundū etymologiā di-
citur trib⁹ modis. Primò dicitur mi-
sericordia quasi miseriam cordis diuidēs,
sicut accipit̄ in illa authoritate: Celi nō in-
digēt misericordia, quia in eis nulla est mi-
seria. Secundum hunc modū misericordia
solummodo est in terra. Secūdo modo di-
citur qua si mittens seorsum cordis rigo-
ré, sicut accipitur ibi. Misericordia & ve-
ritas obuiauerunt sibi. nam veritas per ri-
gorem procedit, sed misericordia hunc ri-
gorem temperat, remunerans supra me-
ritum, & puniens citra condignum. sic est
misericordia etiam in inferno. Tertio mo-
do dicitur misericordia quasi mira suaui-
tas rigás corda . sic misericordia maxime
est in cœlo. Licet enim de⁹ sit iustus sicut
& misericors, tamē dicitur ei propriū esse
misereri potius q̄ esse iustum, quia nihil
requiritur ad cōplendum opus misericor-
diæ nisi voluntas eius: sed ad complendū
opus iustitiae requiritur etiam aliquid ex
parte hominis, exigentia. s. meritorū. Mi-
sericordia dei patet in effectibus diuino-
rum beneficiorum . dat enim reis veniam
dimitendo tā peccati reatum, quām pec-
cati sequelas, de quibus duobus ps . Qui
propitiatur omnibus iniquitatibus tuis,

Psal. 84.

Psal. 102

quod ad primū. Qui sanat omnes infirmi-
tates tuas, quo ad secundū . Item largitur
iustis gratiam, dāndo scilicet virtutis ha-
bitum, & virtutis motū, vt per pirmū fa-
ciat hominem Deo gratum, ac vita æterna
dignum: sed p secundum augeatur ei me-
ritum. De his duobus Psalmista Qui coro *Ibidem.*
nat te in misericordia, quo ad primum: &
miserationibus, quo ad secūdum: & loqui-
tur de corona gratiæ. Item confitit sanctis
gloriā, & hoc dupliciter, quia nunc in spe,
& tandem in re . De his ps. Qui replet in
bonis desiderium tuum , quo ad primum. *Ibidem.*
Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, quo
ad secundum. Item ex misericordia deus
patienter expectat peccatores, benignè
revoocat, vlcisci dissimulat , de multis pe-
riculis liberat , gratiam liberaliter donat,
datam multiplicat, multiplicatam conser-
uat, conseruatam in cælo præmiat . Item
ex misericordia deus peccatorem ad sere-
deuntem hilariter suscipit, ad pœnitentia-
dum cor emollit, offendam citò remittit,
iniuriæ post remissionem non meminit.
Item ex misericordia dat deus aduersa,
vt peccatum purget: dat prospera , vt ad
amorem prouocet: dat sacramenta, vt me-
ritum cumulet: dat præcepta , vt præmio

DE COND. OPERIB.

ditet. Item ex misericordia errantes ad se reducit, euntes ad se conduceit, cadentes erigit, stantes tenere non desinit, prouenientes in gloriam introducit.

COMP. THEOLOGI, cæ veritatis lib. secundus, de operibus conditoris.

De ipsa rerum creatione.

C A P V T I.

Vmne bonitatis triplex est effluxio. scilicet per generationem, perspirationem, & per creationem. Due priores emanationes sunt ab æterno, tertia est de patre, de qua nunc est agendum. Inter creare, generare & facere, differentia est: quia res de nihilo exit in esse per creationem, sed exit in esse de aliquo per factiōnem: quia facere est operari de aliena materia: sed de substantia exit in esse per generationem. Deus est rerum triplex causa. scilicet efficiens, exemplaris, & finalis, sed nullo modo materialis. Inter operari dei & creaturæ differentia est, quia deus operatur in instanti, angelus autem repente, sed natura pau-

latim. Prima rerū principia sunt à deo im-
mediatè. s. materia & forma: effectus verò
cōsequentes sunt ab ipso mediāte natura,
nihil aut̄ est à deo mediatè tātū. Circa mū
di creationē quatuor erāt errores. Quidā
dicebant mundū æternū. Alii dicebāt mū
dum quidem factū, sed habuisse materiale
prīciū, & nō esse de nihilo. Alii dicebāt
deū superiores creaturas p se produxisse,
sed inferiores p ministeriū angelorū. Alii
ponebant duo principia, sicut Manichæi,
vnum .s. summē bonum , & aliud summē
malum, dicentes incorruptibilia esse à bo
no principio : corruptibilia à malo . Hos
omnes errores excludit Moyses, primum,
cum dicit: In principio . secūdū ibi, Crea
uit. tertium, quando dicit: deus. quartum,
cum sequitur, Cælum & terram . Tenen
dum est etiā quod deus omnia simul crea
uit, nec aliquam nouam speciem postmo
dum addidit, quam prius non fecerit, vel
in se , vel in suo simili , vt hominum ani
mas, vel in ratione seminali , sicut patet in
his quæ naturaliter introducuntur in esse:
& hoc est quod dicitur deum die septima
quicuisse, non quidē à labore vel ab ope
re sed (sicut dictum est) à nouarū specierū
conditione . De operibus verò sex diez

DE COND. OPERIB.

rum dicunt quidam, nunquam in illis debere intelligi ordinem temporis, sed naturæ, quia dicūt omnia simul tēpore fuisse facta, creata, & disposita, ac in suis speciebus distincta. Alii dicunt omnia simul creata in materia, sed non in tali forma sicut in diebus sequentibus receperunt: & hæc opinio magis sequitur vltimam literam, sed prima magis sequitur rationem. Deus enim dupliciter operatur. Aliqua nāq; facit mediante natura, & hæc fiunt successiue: aliqua facit per se immediate, vt creare, peccata dimittere, gratiā infundere, & huiusmodi: & talia fiunt in continenti, & perfectè, & completè. Cum ergo deus primordiales res nō produxerit mediante natura, sed immediate & per se, videtur quod in instanti fecerit eas perfectas & completas tam in materia quam in forma. Coœuæ sunt quatuor hæ primitiuaæ rerum creaturæ. cœlum empyreum, angelī, materia mundi, & tempus.

De distinctione creaturarum in generali

C A P V T . 11.

Creatura mundi triplex est. sc. corporalís tātum, vt elementa: spiritualis tantūm, vt angelus: composita tantūm ex his, vt homo: Corporalis quoque natura

distinguitur in corpora lucida, ut syderas & opaca, ut terra & metalla, & huiusmodi: atque perspicua siue diaphana, ut aer & aqua. Creaturæ quædā secundū Greg. habet esse tantū, ut lapides: quædā vivere, ut arbores: quædā sentire, ut animalia: quædā intelligere, ut hoīes, & angelii. Distinguitur autē triplex mundus, scilicet, archetypus, id est deus: & dicitur archetypus ab archos, quod est princeps: & typus, quod est figura i. principalis figura, quia ipse est exemplar mundi sensibilis. Itē est mundus qui dicitur macrocosm⁹. i. maior mundus, ut est iste mundus sensibilis. Item est mundus quod dicitur microcosmus. i. minor mundus, ut est homo. De his trib. Ioan. In mundo erat: ecce primū. Et mundus per ipsum factus est: ecce secundū. Et mundus eum nō cognouit: ecce tertium. Differētia est inter elemētum & elementarum, & quintā essētiā. Elementum est primū principiū cōponibiliū, nō tamē cōpositū: vnde nec terra, nec aqua, nec aer, nec ignis purū elemētū est & simplex apud nos, quia ista inter se commiscēt, & maximē in ea parte vbi se contingunt. Elementarum est quodlibet corpus cōpositum ex quatuor elemētis. Quinta essētia est cor-

DE COND. OPERIB.

pus per se differēs ab omnib⁹ elemētis & clemētatis, tam in materia quām in forma: tam in natura quām in virtute, nō habens in se cōtrarietatē, vnde nec causam corruptiōis. Opera sex dierū p̄put Moy-ses distinxit, moraliter sic habētur. Significat enim rerū creatio de nihilo, ipii iustificationem. Firmamenti operatio, boni p̄positi cōfirmationē. Aquarū cōgregatio, cordis adunationem. Syderum perfec-tio, exemplum bonæ operationis. Pisciū & auium formatio, statū actionis & cō-templationis. Hominiis plasmatio, rectitu-dinem intentionis. Postea verò sequitur septima dies, eternitatis scilicet requies. Est locus summus, i. celū, vbi sola lētitia est: & est infimus, i. infernus, vbi sola tristitia: & est medi⁹, scilicet mūdus, in quo sunt summa sperēda, & infima timenda. Diabol⁹ igit̄ à summo corruit, & in imū detrusus est: qua reparandus nō erat. Homo verò à iummo nou cecidit, & in me-dio coll'ocat⁹ est, vt esset ei locus quo as-cederet per iustit:ā, vel descēderet per cul-pā. Itē Hugo de sancto Victore dicit quod aliquis locus est in quo solū & summum bonum est, scilicet cælum: aliquis in quo solū & summum malum est, scilicet infer-

mus: aliquis in quo solum malum est, sed non summū, scilicet purgatorium: aliquis in quo bonum & malum est, sed neutrum summum, scilicet mundus iste.

*De distinctione orbium tam cælestium
quam elementorum.*

C A P. III.

COrporalis mundi machina tota cōsistit in duob^o. s. in natura cælesti, & in natura elementari. Cælestis autē distinguitur in tres cælos principales. s. in cælū crystallinū, & empyreum, & firmamētū. Intra firmamentum quod est cælum stellatum, continentur septem orbes planetarum, qui sunt Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. nomine autem cæli crystallini siue aquei, intelligitur illa pars materię primę, quæ secundū Philosophum formata est in duos orbes, quorum superior est primū mobile. Istorum orbium natura est, quod omnes mouentur excepto empyreo, quod quietum est. Natura verò elementaris in quatuor sphæras principales distinguitur, scilicet ignis, aeris, terræ, & aquæ. Sphæra ignis tria habet interstitia, scilicet supremum, quod vocatur igneum. & medium ac infimum, quod vocatur olympium. Si.

DE COND. OPERIB.

militer aér tria habet interstitia. scilicet suprēmū, quod vocatur aethereū, & mediū ac infimū, quod vocatur aëreū, & ī supremo est calor & lux ppter solis ppinquitatē. Similiter est & ī infimo, scilicet ppter radiorū repercussionē à terra. In medio autē interstitio, ad quod non potest pertingere repercussio radiorum, est frigiditas & obscuritas & ibi dicuntur habitare dæmones, qui detrusi sunt in hunc aérem caliginosum. Ibi etiam fiunt tēpēstates, tonitrua, grando, niues, & similia. Ex his collige septē orbes terrā & aquam ambiētes, qui omnes possunt vocari cæli: istos autem excellit cælū trinitatis, ipse deus, qui est in omnibus, & sup omnes. Distancia dictorum orbium & planetarū hæc est, à terra vsq; ad Lunā sunt miliaria 15625. hæc sunt stadia 1260. à Luna vsque ad Mercurium sunt miliaria 7612. & semisse. à Mercurio vsque ad Venerem tantundem. à Venere vsq; ad solem sunt 24433. à sole vsque ad Martem sunt miliaria 15625. à Marte vsq; ad souem 6812. à Ioue vsque ad Saturnum tantundem. à Saturno vsq; ad firmamentum 24447. Ex his colligitur quod à terra vsq; ad cælū stellarum sunt miliaria 108959.

De natura

De natura cælorum & supernorum corporū.

C A P V T IIII.

Caelū est corpus purū, natura simpli-
cissimum, essentia subtilissimū, in or-
ruptibilitate solidissimum, quātitate maxi-
mum, qualitate lucidū, diaphanitate per-
spicuum, materia purissimū, figura sphæri-
cum, situ locali supremum, amplitudine
creatrarum aliarum in se cōtētiuum. Ista
pprietates tā cælo conueniunt empyreo,
quām primo mobili. Sed præter hoc cæ-
lum empyreum à motu est extraneum, bea-
torum spirituum habitaculum, specialiter
fedes dei nuncupat. Cælo aut̄ crystallino
specialiter cōuenit q̄ est motu velocissi-
mū, ad inferiora virtutis influxiuū. Eodē
modo dicēdū est de firmamento q̄ pluri-
mē cōueniūt ei de pprietatib⁹ supradictis,
& insup est aquarū diuisiuū, ac stellis de-
coratū. Corpora cælestia diuidūtur in lu-
centia, & nō lucentia, ac diaphana. Nā cor-
pus lucens est sol, q̄ solus inter sydera lu-
cet. Sed nō lucentia sunt cæteræ stellæ, &
planetæ, q̄ lumen suū à sole mutuant. Cor-
pora verò diaphana sunt omnes sphæræ
cælestes. Item sphæræ cælestes cum mo-
uentur, non mutant locum, sed moventur
in locis suis. Superiora influunt in in-

DE COND. OPERIB.

ferioravirtutē motiuam, vegetatiuā, sensi-
tiuā, ac omniū generabiliū productiuam.
Itē licet careāt qualitatibus elemētaribus,
nō enim sunt calida, vel frigida, sicea, vel
humida, tamē ista causatur in inferiorib;
verū tamē nō īfluūt super liberū arbiteriū,
nec habent virtutē īmutādi hominis volū-
ratē: licet bene immutent vel disponat cō-
plexionē hominis aliquādo, quæ volūtate
nō habent quidē cogere, sed magis vel mi-
n⁹ in diuersis hominib; inclinare. Operā-
tur quoque corpora superiora distincti-
uam significationem dierum secundum lu-
men Solis, & distinctionem mensū secūdū
lumen Lunæ, ac distinctionem agnorū fe-
eundum motum Solis in aliquocirculo, at-
que distinctionem temporum secūdū va-
rium cursum planetarū, distantiam & cur-
sum, ascensum, & descensum, retrograda-
tionem, & statum. Circulus quidam est
in sphæra intrinsecans æquinoctium, qui
intersecatur ab eodem in duas partes æ-
quales, & vna medietas declinat versus Se-
ptentrionem, alia versus Austrū: & dicitur
ille circulus zodiacus, à zoe quod est vita:
nam secūdum motum planetarum sub illa
omnis via reb. inerioribus est: vel dicitur
à zodion, quod est animal: quia cum di-

vidatur in partes æquales, quælibet pars appellatur signum, & habet nomen speciale à nomine animalis, ppter proprietatem aliquam conuenientem tamen ipsi, quam animali; vel propter dispositionem stellarum sitarum in illis partibus admodum animalis. Iste vero circulus dicitur Latinè signifer, quia fert signa, vel quia diuiditur in ea: ab Aristotele vero in secun. de generatione dicitur circulus obliquus: ubi dicit quod secundum accessum & recessum Solis in obliquo circulo sunt generations & corruptiones in rebus. Nominaverò signorum, & ordinatio, & numerus in his versibus notantur,

Sunt aries, tauri, gemini, cäcer, leo, virgo,
Libraque, scorpius, arcitenens, caper,
amphora, piscis.

De natura stellarum in communi.

CAPUT V.

Stellæ supremæ in firmamento figurantur, & cum illo semper mouentur, materia sunt purissimæ, figura sphæricæ, quantitate magnæ, apparentia parvæ, qualitate lucidæ, radiorum diffusioæ, rerum inferiorum generatiæ, à Sole illuminationis receptiæ, tenebrarum expulsiæ, quanto nocte obscurior, tantæ plus sunt

DE COND. OPERIB.

manifestatiuæ, in præsentia Solis sui occultatiuæ, tempestatis & serenitatis cōcittatiuæ, viarū nauigantiū directiuæ: quātò coniunctiore, tātō in communi lucidiores, sed singulæ minus apparētes, vt patet in galaxia claritate: & quantitate differūt ac virtute. Galaxia est multitudo parvorum stellarum quasi cōtiguarū illi loco orbis vbi diffunditur lumē Solis. Fit autem eclipsis, cùm se Soli Luna subnectit, vt tenebras efficiat. Nota quòd omnes stellæ eclipsantur, & hoc à terra, vel à planetis. Planetæ dicuntur quādoque retrogradi, quandoque progressiui, quandoque stationarii, prout in epicyclis suis diuersimodè mouentur. Planetæ sunt sydera inter cælū & terrā errantia, firmamento cōtrarium cursum agentia. Cursu quē habēt ab influxu primi mobilis, mouētur directè, sed proprio cursu mouētur obliquè: non scintillant: singuli suos colores & circulos habēt: & cū circulos aliorum ingreduntur, etiā illorū participant qualitatē. cū Sole intrantes occultātur: quanto terræ propinquiores, tātō circulos habent breuiores: quātò sunt altiores, tantò cursus eorū naturalis videñt esse tardior. Corpora eorum nō sunt lucidavell perspicua, sed opa-

ca. Alioquin non eclipsarent se in uicem. Motus primi mobilis, scilicet nonæ sphætæ ab oriéte in occidentem, rediens iterū in orientem, dicitur *rationalis* ad similitudinem mot⁹ rationis in microcosmo, quād⁹ sit cōsideratio à creatore pcreaturas rediens in creatorem, & ibi sisteñdo. Secūdus motus firmamenti & planetarū est huic cōtrarius, ab occidente in orientem, rediens in occidentem, qui dicitur *irrationalis*, siue *sensualis*, ad similitudinem microcosmi, qui est à corruptibilibus ad creatorem, & iterum rediens ad corruptibilia.

De lucē.

CAPUT VI.

LVx est (vt ait Philosophus) actus lucidū secūdū quod lucidū. Vnde sciendū est qđ lux est qualitas activa corporis luminosi, sicut calor ignis. Lux quoq; dāt colorib⁹ esse intētionale, sicut intellect⁹ agens fantasmatib⁹ esse intellectuale. Ipsa est mediū deferens omnia quæ à celo ad nos descendunt. Ipsa quoque mutuat corpus non lucens à lucido. Ipsa est secundum Philosophum cæli purpura, maleficorum inimica, nauigantium directio, oculus noctis, facies omnium rerum. Lux, vt ait Augustinus, rectum habet incessum, & nul-

DE COND. OPERIB.

Io modo incedit per curuum. Hæc omni-
bus rebus & decorum tribuit, & absque il-
la cuncta sunt ignota & abscondita. Mo-
tus eius est subitus : quia sine mora replet
omnia. Hæc in superficie corporis umbro
si non se perfundit, sed in corpore diapho-
no : vnde secundum corporis grossitatem,
vel subtilitatem magis & minus participa-
tur. Lux enim sine sui diminutione ubiq;
se diffundit. Plures proprietates lucis ha-
bes infra de Sole, quæ illi conueniunt in
quantum lucet. Sciendum est quod lux
vocatur in corpore luminoso sed lumen,
prout est in lucido transparenti, splen-
tor autem in terso, & color prout est in cor-
pore opaco.

De planetis in specie.

C A P V T V I I .

SAturnus est à nobis remotissimus, fri-
gidus, & siccus: hoc intelligas in effe-
ctu, sicut in aliis planetis: Ex vicinitate
eius calor Solis remittitur. Ex coniun-
ctione eius cum Iove clarior efficitur,
cum naturaliter sit pallidus, Nocius est:
& ipso dominante foetus nascitur morti-
ficus, aut debilis. Plus nocet retrocedé-
do, quam procedendo. Moratur in quoli-
bet signo triginta mensibus: ex quo se-

quitur q̄ cūsum suū cōplet triginta annis. Jupiter est clarus, & quasi ad instar lactis cādīdus: in qualitatibus est bene tēperat⁹, quia calidus est humidus. In superiori parte suæ aēfidis tēperat malitiā Saturni. Cū ascendit in circulum Saturni, cōtrahit pallore, licet sit clarus. In quolibet signo moratur per annū, & ita cōplet cursum suū in duodecim annis. Mars calidus est, & siccus, & ideo nocivus. Exproprietatibus suis homines incitat, ad bellādum: ex interpolatione Veneris & Iouis eius nocivitas reprimitur. Igneus apparer, & radiosus. In quolibet signo moratur quadraginta diebus Sol dicitur decies major terra, sed secundum ptolemæum est clx. vicibus major terra, calidus & luminosus eclipsim patitur. communis est omnibus, nube celiatur, solus per se lucet, quod nulli syderi magis competit: vnde & nomen accepit stellas illuminat, & tamen eas per præsentiam suam apparentia sui lumen inspriuat. Medius est planetarum, odiosus ægris oculis, sed amabilis puris. Tempora distinguit, locis immundis non squinatur, testea cōsolidat, gelida resoluit, flores aperit, fructū maturat, corpora dia-phana penetrat, non quiescit, visum re-

DE COND. OPERIB.

tundit, vaporess eleuat, hæmisphæria vice
cissim perlustrat, appropinquans nobis
æstatem facit, recedens verò hyemē efficit,
œculusest mundi. In quolibet signo moratur.
30. diebus, & 10. horis: cursum per annum
facit motu proprio, sed diem perficit
motu primi mobilis. Venus est lucifer,
calidus & humidus: malitiam Martis
temperat: semper comitatur solem: sed
cum præcedit, dicitur lucifer: quando se-
quitur, dicitur vesper: colorem habet can-
deatem, & resurgentem, electro stralem.
Inter sydera plus splendet: complet cur-
sum suum in 348. diebus. Mercurius sem-
per cum sole graditur, nunquam ab eo
plus. 30. gradibus distans. Colorem habet
radiantem: raro propter vicinitatem solis
cernitur: eloquentia sub ipso est, aquis
dicitur dominari, & præesse seminibus:
cursum complet. 338. diebus. Luna no-
tem illuminat, lumen mutuat, augmentum
patitur, & detrimentum. Infima est inter
planetas, eclipsim patitur & efficit, ma-
culas habet propter coniunctionem eius
cum inferioribus. Item corniculata in-
terdum apparet, ex eo quod pars eius il-
luminata a nobis absconditur. Item regi-
na cœli appellatur, quia sol tanquam mq-

dius planetarū participat omnes proprietates omnium, & eas ad lunā cū lumine suo transmittit: ipsa verò luna quæcunque à sole recipit, sic influit. Vnde quia p̄ ea tali modo virtutes planetarū recipim⁹, meritò regina celi vocatur. His visis patet q̄d quādo luna primò incēditur, optimū est semina iacere, quia tūc virtutes planetarū quas inferiorib⁹ influit, incipit colligere. frigida est & humida, solē p̄cedēs minuit sed eūdē sequēs crevit, & ab eo elōgat. accessus & recessus maris p̄ ea causatur. Signa autem zodiaci quolibet mense percurrit.

De quatuor elementis.

C A P V T V I I I .

Ignis consumit & incinerat, in similitudinem suam sibi appropinquantia contuerit, motū facit de cētro ad circūferentiam, ardet & lucet in materia aliena, & non in sua sphæra. Inferiora reducit ad superiora, quia resoluit terrea in aquosa, aquosa in aërea, aërea ī se. Mollificat dura, & induiat mollia. subtiliat, vt patet in resolutione glaciei, & cōdēsat lutū. depurat, vt in auro: & corrumpit, sicut ea quæ cōsumit: frigefacit per accidens, vt patet in acetone: est & penetratiuus, communicatiuus & diuisiuus. Item ignis in sphæra sua

DE COND. OPERIB.

non relucet, quia compactus non est. Nulum enim corpus diaphanum lucet, sed potius est illuminabile. Si autem ignis in sphæra sua compactus esset, eclipsaret omnes stellas quæ supra ipsum sunt. Ignis verò hic lucet apud nos propter materiam coadunatam in qua est: & hoc patet, quia una cæda alteri opposita umbra facit. Aëris est subtilis, mobilis, perspicuus, per inspirationem & respirationem caloris cordis temperatius decoratur volatilibus, locus impressionum, mansio spirituum damnatorum est & alterabilis, subtilis leuis atque rarus: non lucet, sicut nec aliquod corpus diaphanum, sed est illuminabilis. Aqua super cælos eleuatur, piscibus decoratur, tempestatibus subiicitur, omnes fontes & flumina ad mare continuantur, ad locum unde venerunt reuertuntur. Aéri præbet aqua informationem, volatile ornamentum, & vegetabilius nutrimentum, & optimè est terminabilis termino alieno, sed minimè termino proprio. Aqua corpus est diaphanum omnibus est communis, in crystallum congelatur, irim in nubibus causat, fordes purgat, hostos irrigat, fabricantes sua frigiditate & humiditate delectat, naues vehit lumen recipit, ad suum

principium recurrit, loca vacua subit, lapides cauat, ignem extinguit, olim mundum purgauit. In mari rupro populo dei cessit, de latere Christi fluxit, hanc Christus in vinum mutauit, ac de ipsa baptismi materia ordinauit. Tertia inter alia elemēta est infima, nigra, despecta, ponderosa, rotunda, elementis aliis circundata, mater fructuum, radix plantarum, nutrix animalium, ædificiorum fundamentum, mortuorum receptaculum, machinæ mundialis centrum, concludit in se infernum; frigida, sicca, opaca, corporis humani materia. Seruat metalla, centro tenetur motu exvaboribus inclusis concutitur herbis & floribus ac arboribus suis decoratur. circa eam motu circulati cælum cum syderibus voluitur, ab hominibus & iumentis calcatur horum quædam terræ competit secundum eise suum, quædam secundum situm quædam secundum contemptum, quædam secundum ornatum, quædam secundum utilitatem.

De impressionibus aëris.

C A P V T   IX.

Cometes licet appareat quasi stella, non est tamen aliud quam vapor inflammatus ex vicinitate ignis. Hic comas

DE COND OPER IB.

Iuminis fundit, & dicitur significare mutationē regni aut bella, aut pestilētias. Corona est alb' circul', q̄ quādoq; apparet circa solē, vel lunā, aut stellas alias : & causat ex reliquiis nubiū p planetarū radios attractis & illuminatis. Talis autē circulus signū est serenitatis. A sub duplex est, ascēdens scilicet, & descēdens. Ascēdens fit ex partib' vaporis inflāmatiī supremo aēris, & videtur ascendere sicut si euolarēt scintillē de fornace. A sub verò descendens est ignis retent⁹ in nube, qui tamen expellit obuiāte nubē frigida, & cadit continuē, ppter quod videtur stella cadens, longāque relinquit vestigia casus post se. Lumen quod videtur de nocte discurrentibus se prēcedere, est vapor cōtractus descendens, qui cum nihil obuiat, confricatione sui ipsius subit, & aliquādiu stat in aēre. Draco dicitur vapor fortis cōglobatus, cui est nubes frigida ad latus vnu, & calida ad aliud: & tūc propter cōueniētiā ad calidū, trahitur ad illud, & ita incenditur pars anterior: & hæc' videtur quasi spiramen draconis. media verò pars īcuruatur ut serpens, & volat semper ad latus vbi calidum circumstat ipsum. Nubes sunt quando à virtute solis extrahuntur humores seu vapores de-

quis & paludibus, & locis humidis, & feruntur sursum. Nebula est id quod ex nubibus aquam pluentibus relinquitur : & ideo secundum Aristotelem, signum est serenitatis. Caligo est vapor tenebrosus, quem vulgo appellant nebulā. Ille vapor non eleuatur, sed priusquam conuertatur in nubes vel in pluuiam, deprimitur, & remanet iuxta terram. Ros est id quod descendit ex vapore paruo, & in descensu suo traditur in paruis minutis. Pluuiia est aqua descendens ex nubibus resolutis, velocitatem habens suæ descensionis, & hoc guttatum. Pruina est ex vapore rorido, que congelatur antequam ex ipso resoluatur aqua. Nix generatur in nube calida, cuiuscongelatio simul fit cum conversione in aquam: & ideo partes eius non inspissantur. Grado generatur ex nube calidissima virtute solis multum eleuata, que postquam in aquam resoluitur, tunc demum in medio interstitio aëris congelatur. Tonitruum est sonus vaporis sicci egredientis de nube humida, vel in nube frigida & humida, & scindit quidquid inuenit. Iris est lumen solis receptum in nube cœcaua & aquosa, ac soli ex aduerso opposita. Glacies est aqua congelata. Ventus est

DE COND. OPERIB.

vabor terreus aéris superiora tráscendés,
& aérē fortiter percutiés & impellés. Vé-
ti sunt: quatuor principales, scilicet sub-
solanus ab oriente, temperatus, habens &
dextris vulturnum desiccantem à sinistris
eurum nubes generantem. Item à meridie
est austér calidus, qui fulmina gignit, &
pluuias largas, habens à dextris Africum
calidum, à sinistris notum temperatū qui-
dem, sed pestilentias inducentem. Item à
Septentrione est aquilo frigidus, habens
à dextris thraisciā niues facientem & gran-
dines, & à sinistris boream nubes confrin-
gentem, ac pluuias prohibentem. Item ab
occidente est Zephyrus flores producēs,
habens à dextris circium tempestates &
pluuias ac tonitrua generantem, à sinistris
fauonium in oriente nubila, sed serena in
meridie facientem. Turbo est ventus e-
grediens de nube in seipsum reflexus, vel
duo venti lateraliter sibi occurrentes, se-
séque iuxta terram orbiculariter inuolu-
tes. Terræmotus est vapor grossius extra-
ctus de profundo terræ, non potens exire
superficiem terræ propter illius solidita-
tem: sicque coartatus in interiorebus con-
cauitatibus terram concurrit.

De tempore.

 C A P V T X.

Tempus est mensura motus primi mobilis & rerum mutabiliū. Ex hoc patetq; hic est tépus, & non in cælo secundū suā substantiā: quia hic mutantur omnia, & nō ibi: hic est enim nunc est hyems, nūc etas: nunc pax, nunc discordia, nūctrā qualitas, nunc tempestas. Mutabilitas terū ostēditur in hoc, quòd eaquæ præcipue mūdus amplectitur. f. sapientia, & potentia in oriente inceperunt, & terram habitabilem percurserunt usque ad occidentem, in signum quòd omnia tendunt ad occasum. Nam studium sapientiæ cœpit in Aegypto, postea fuit in Græcia, post Romę, deinde in Francia & in Anglia. Similiter regna primo fuerunt in Oriente, post in Græcia, post apud Romanos, nunc potestas imperii resideret in Germania. Propterea Iacobus cōparat vitam nostram & hæc mutabilia vaporī, Salomonē somnos. Isaias baculo arūdineo, & liber regū aquę dilabenti. Differentia aut̄ est inter t̄pus, & ævū, & æternitatē. Nā tépus habet principium & finem, ævum caret fine, sed non principio: æternitas caret utroque termino, quia est mensura increata. Ita sunt ætates mūdi. Prima est ab Adā vsq; ad Noe, habēs iuxta Habreos annos 1656. sed se-

DE COND. OPERIB.

cundum ; 2. interpretes habens 2242. Secunda est à Noe usque ad Abráhá, habé^s secundum Hebræos annos 292 . sed secundū 72 1072. Tertia est ab Abráhá usq; ad Dáuid, habé^s annos secundū Hebræos 972. sed secundum 72. 1130. Quarta est à Dáuid usque ad transmigrationē Babylonis, habé^s annos secundū dum Hebræos 473 . sed secundum 72. 485. Quinta est à transmigratione Babylonis usque ad Christum, habé^s annos secundum Hebræos 585. sed secundum 72 528. Igitur ab exordio mundi usq; ad Christum secundum Hebræos habem⁹ annos 3952. sed secundum Hieronymum est hæc computatio; secundum vero 72. quos Græci sequuntur, 5508. Eusebius autem quem Ordósius secutus est, inter utrosque incedens, numerat annos 5198. quos pene omnes Latinis sequuntur. Sexta ætas est à Christo usque ad finem mundi. Septima est quiescentium, & concurrit cum sexta. Octaua est resurgentium. Porro secundū Hebræos in prima ætate sunt generationes 10 . In secunda 10 . In tertia 14 . In quarta 17 (quas tamen Matth. gratia mysterii 13 . ponit) In quinta 14 . A ætates hominis sunt istæ : Prima est infancia, à nativitate usque ad 7. annos : secunda

da est pueritia usq; ad 14. annos: tertia est adolescētia à 15. anno usque ad 28. quarta est iuuentus, à 28. usq; ad 49. quinta est senectus, à 50. usque ad 78. sexta est decrepitas ab anno 78. quo usque vita finitur. Dignitas dominici diei notatur ī hoc, q̄ fuit primadierū. Itē, vt dicitur, erit ultima dies. Itē nox illā nō præcessit. Itē nox illi non successit. Itē cælū & terra in ea sunt creata. Itē angel⁹ in ea cōuerfus est ad deū. Itē primò data sunt ī ea filii Israel mādata, vt dicit Origenes. Itē ī ea Christ⁹ nat⁹ est. Itē Christus in ea resurrexit. Itē in ea spūs sanct⁹ dat⁹ est Apostolis. Itē oēs in ea resurgemus, atque iudicabimur. Itē in ea perpetuò continuandum est in laude dei.

De angelis in cōmuni. C A P V T X I.

Angelus est, secūdū Damascenū, substantia ītellec̄tualis, semper mobilis, arbitrio libera, īcorporeā, deo ministrās, immortalitatē suscipiēs secūdū gratiā nō naturā. Substantia ponitur ī hac diffinitione p̄ genere, & ponitur ad differētiā accidentis. Intelligitur etiam his substantia qualitercūque cōposita scilicet ex eo qđ est, & quo est. Intellectualis dicitur poti⁹, q̄ rationalis, quia ratio est virtus collatiua cause & causati, & ideo cōposita: ut, om̄e

DE COND. OPERIB.

Nis homo est animal, sortes est &c. Sillogismus enim nihil aliud est q̄ discursus à causa in causatū. Intellectus autē de ratione sui non habet compositionem & collationem, sed est sine inquisitione & compositione, & ideo competit naturae magis simplici pro differētia, ut est angelus. Ratio aut̄ differentia, est naturę minus simplicis, s. hominis. Semper mobilis, nō dico de loco ad locum, sed mobilitas dicit hic triplicem vertibilitatem in angelo, s. naturae, intelligentiæ, & volūtatis. Mobilitatem enī habet naturae, quia omne creatū vertibile est in nihilū, nisi manu omnipotentię diuinę cōtineatur. Similiter angel⁹ mobilitatem intelligentiæ habet, quia licet in angelo non sit vicissitudo intelligentię quo ad scita in verbo, cū dei formam habeat intellectū secūdū Diony. potest tamē in eo quo ad cognitionem rerū ī p̄pria natura esse vicissitudo intelligentiæ quo ad d. scen da: & hoc est qđ dicit Aug. q̄ omne creatū habens intellectū, intelligit vñ post aliud. Itē in volūtate mobilis est angelus, quia nō simul vult hoc & illud. Itē potest dici semper mobilis motu dilectionis. Arbitrio libera. Hoc nō dicitur ppter deflexionem ad bonū undifferēter & malū, sed

propter liberā electionē eorū q̄ voluerit: vnde angel⁹ bon⁹ semper liberē eligit bo- nū, & angel⁹ mal⁹ liberē & siue coactione eligit malū. Incorporeā substātia dicitur, q̄a angel⁹ habet pprietatem corporis, non naturā. s. in loco cōtineri. Cūm enim cor- pus sit in loco circūscriptiuē & diffinitiuē, angel⁹ tātū diffinitiuē est in loco, Deo mi- nistrās. Ministeriū hīc ponitur p̄ quocūq; obsequio. & secūdū hīc modū tā assisten- tes, q̄ ministerates, q̄ etiā dēmōesministrāt. Immortalitatē suscipiens secūdū gratiā, nō naturā, quia rediret in nihilū, nisi per gra- tiā cōseruationis cōtineretur. Angelo at- tribuūtur quatuor, scilicet essentiæ subtili- tas, intellect⁹ perspicacitas, liberi arbitrii facultas, discretio personalis. In primistri- bus cōuenit aīa cū angelo in quarto non: q̄a aīa nō est persona. Habet & alia triā: gelus, s. virtuositatē in operādo, officiosita- tem in ministrādo, īmutabilitatem post e- lectionem, siue in bono siue ī malo. Dif- ferentiæ quatuor assignātur iter angelū & animā. Prima & p̄cipialis est penes esse na- turale, q̄a aīa est vniuersaliter corpori, etiā actu separata, angel⁹ nō. Secūda est penes esse logicum, id est diffinitionem, quia anima rationalis est . sed angelus intellectualis.

Anima enim apprehendit inquirendo & conferendo : angelus vero intuendo. Tertia est penesesse metaphysicum, id est, separatum a materia & motu quia angelus non habet passibilitatem nisi respectu superiorum, anima vero respectu inferiorum, quia immutatur a sensibilibus. Quarta est penes esse theologicum, quia anima vertibilis est a bono in malum, & a contrario: angelus vero non, quia manet in eo ad quod se conuertit, siue bonum sit illud, siue malum. Angeli enim sunt omnes similes in eo quod immortales, inuisibiles, indissolubiles, simplices, discreti personis, incōmutabiles, incommunicabiles sunt alteri naturae : sed dissimiles sunt in donis gratiae & naturae. Præterea dicit Dion. qd. in omni natura spirituali creata aliud est essentia, aliud est virtus, aliud est operatio.

De distinctione cœlestium hierarchiarum.

C A P. V T. X I I.

Hierarchia triplex est, scilicet supercœlestis, cœlestis, & subcœlestis. Supercœlestis est in tribus personis, ut quidam dixerunt, & male: quia secundum Dionysium hierarchia dicit ordinem, & ille absoluè non est in tribus personis, sed tantum est in ordine nature. Cœlestis est in ordi-

nibus angelicis, subcælestis in hominibus sanctis. Porrò hierarchia cælestis diuiditur in superiorē, mediā & inferiorē. Superior continet tres ordines, scilicet cherubim, seraphim, thronos: quorum primi considerant dei bonitatem, secundi veritatem, tertii æquitatem. Item in primis deus amat ut charitas: in secundis noscit ut veritas: in tertiis sedet ut æquitas. Media cōtinet dominationes, principatus, & potestates: quorum primi regūt officia angelorum: sequentes capitibus pr̄esunt populorum: Ultimi potestatem coērcent demonum. Item in primis deus dominatur ut maiestas: in sequentibus regit ut princeps: in ultimis tuetur ut salus. Inferior hierarchia similiter continet tres ordines, scilicet virtutes, archangelos, angelos: ad quorum priores pertinet miraculorum operatio: ad secundos, maiorum negotiorum denuntiatio: ad tertios, humane custodiæ sollicitudo. In primis deus operatur ut virtus, in secundis reuelat ut lux, in tertiis, mittit ut spirans. Hæc dicta sunt secundum bearum Gregorium, & secundum Bernardum, sed secundum Dionysium. Virtutes sunt medius ordo secundæ hierarchiæ, & principatus primus ordo tertiaræ

DE COND. OPERIB.

hierarchię. Hic attendé dum quod in qua libet trium hierarchiarum præmissarum notatur trinitas diuinarum personarum, ut patet in cælesti hierarchia tam superiori, quam media, quam etiam inferiori.

De proprietatibus angelorum.

C A P V T X I I I .

Angeli secundum Isidorum sunt sp̄i ritualis facti, ante omnē creaturā creati, natura mutabiles conditi, sed contemplatione immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, fœlicitate securi, futurorum præscii, Iussi mundum regunt, missi corpora aërea assumunt, in cælestibus commorantur. Bernardus de eodem. Inuestigemus inuestigabilia: & primò spiritus esse potentes, glorioſos, beatos, distinctos in personis, dispositos in dignitate, ab initio stantes in ordine suo, perfectos in genere suo, immortalitate perpetuos, mente puros, affectu benignos, religione pios, vñanimitate indiuisos, pace securos, diuinis laudibus & obsequiis deditos. Item secundum Bernardum in angelis est dignitas creationis, gratia confirmationis, amor creationis, visio diuinitatis. Est etiam in angelis per omnia, sicut supra dictum est,

essentiæ subtilitas, intelligentiæ perspicacitas, liberi arbitrii facultas, agilitatis velocitas. Promptè omnes obediunt. Maiores sine elatione præsunt, minores sine virtute subsunt, qui ad exteriora exeunt, ab interiori contemplatione non recedunt. Omnem veritatem inferiorum superiores participant, non econtra. Qui excellunt in natura, precedunt in gratia & gloria. In eodem ordine creduntur alii esse aliis digniores, Duplicem habent visionem, scilicet matutinam, & vespertinam. Illuminationes quas à superioribus recipiunt, aliis tribuunt.

De proprietatibus & officiis singulorum ordinum.

C A P V T. X I I I.

Proprium est seraphim in amore dei ardere, & alios ad incendium diuini amoris promouere, & deum ordinare diligendi formâ tribuere. Iste immoderata deo iunguntur: & ideo purius & perfectius in ipsos operantes theophaniæ deferuntur: ad aliud quoque extra amatum non divertunt. Cherubim quoq; primò & principaliter relucet diuini luminis radio, pro eo quod vicinus primæ veritati iungitur. Horum officium est promouere homi-

DE COND. OPERIB.

mes ad diuinam cognitionem: ideo præ ceteris dicuntur lucere: quia plenitudinem luminis quam suscipiunt, aliis inferioribus communicando transfundunt. Throni dicuntur eò quod in eis dominus sedeat, & iudicia sua per eos determinet. In his ergo præcipue relucet rectitudo diuini iudicii. Hi quoque virtutem dei quam super se accipiunt, ad inferiores transfundunt. Dominationes dicuntur, eò quod ceteris angelis dominantur, ab omni oppressione sunt liberi, & nulli inferiori subiiciuntur. Horum officium est secundum Greg. est in bello spirituali instruere qualiter oporteat prælationis officium exercere, & qualiter debeat subditis dominari. Horum etiā officium est secundū Diony. timore seruili deposito, in deum moueri, & incessanter ei famulari. Principatus subditis angelis præsunt, & eos ad ministerium diuinum explendum disponunt. Ad hos pertinet secundum Diony. vniuersale regimen vnius regni vel gentis ducere ad dei similitudinem. Ministerium quq; eorum est secundū Gre. docere homines exhibere reuerentiā vnicuiq; secundū gradū suum. Horum etiā officium est promouere homines, vt nō ppter utilitatem ppter, sed

pter soli^o dei amore & honorē faciāt iū
Itiā. Potestatibus secūdum. Isid. virtutes
aduersē subiecte sunt, nemundo tātūm nō
ceāt, quātūm cupiunt. Horum officium se-
cundum Gre. est, illos qui in spirituali cer-
tamine desudāt, cōfortare, & ne spirituale
regnum amittant defendere. Et secundum
Dion. ad ipsos spectat angelos inferiores
quātūm possibile est diuinæ potentiae cō-
formare. Virtutes sunt infatigabiles ad ex-
ecutionem faciendorū, & robusti ad per-
ceptionem munerum. Horum officium est
secundum Dio. docere prælatos vt facile
& perseveranter quæ ad officium præla-
tionis pertinent, exequantur, & spūalia o-
nera suslineāt patienter. Item per istos mi-
racula fiunt, & virtutes faciendi mirabilia
perfectis cōcedūt. Archāgeli summi nū-
tii nuncupantur, & summa nuntiant. Ho-
rum officium est secundum Grego. de his
quæ pertinent ad p̄missionem fidei, vt de
natiuitate Christi, & de factis eius homi-
nes expedire, & dæmones ab hominibus
remouere, & secundum Dyonysum pro-
phetias reuelare. Iſti illuminationes quas
à superioribus suscipiunt, inferioribus an-
nuntiant, & per eosdem nobis. Angeli
sunt in cælesti dispositione vltimi, & ho-

DE COND. OPERIB.

mainibus magis propinqui. Angelus no-
men est officii, non naturæ. Iste minor
puntiant, & homines ad diuinam cogni-
tionem ducunt, & ut iustè viuant, instru-
unt, Hi sursum tendunt per dilectionem
dei, in seipsis firmantur per custodiam sui,
ac sub se progrediuntur ad auxilium proxi-
mi. Nos aut assimilari debemus seraphim
per charitatem, cherubim per cogni-
tionem, thronis per æquitatem, domi-
nationibus carnem spiritui subiugando,
principatibus reverentiam majoribus no-
stris exhibendo, potestatisbus tentationi-
bus diabolicis resistendo, virtutibus per
compassionem, archangelis per instru-
tionem, angelis per obsequi exhibitio-
nem.

De cognitione & motu angelorum.

C A P V T X V .

Angeli cognitionem habent matuti-
nam, hoc est, cognitionem rerum in
verbo. Item vespertinam, id est cognitio-
nem rerum in sc. Item meridianam, id est,
apertam dei visionem. Est & alia cognitio
angelica videlicet, put maiores indicant
minorib' & quæ per diuinastheophanias
percepérūt. Theophania verò est ostēsio
alicui cognoscibilis deo per illumina-

tionem deo venientem: & hoc potest vel in symbolis, vel facie ad faciem. Nota quod angelus in cognitione rerum in propria natura cognoscit plura simul habitu, & non auctu. Circa incarnationem & passionem Christi sciuerunt angelis substantiam facti, sed non omnes circumstantias, ut quare, velquomodo. Præterea quæcunque angelii cognoscunt, conoscunt, remota sicut propinquia: quia cognitio eorum non per sensum, sed per intellectum est. Status autem angelii triplex est, scilicet innocentiae, gratiae, & gloriae. Distinguitur motus angelorum tripliciter secundum Dio. s. circularis, rectus, & obliquus. Circularis est ab eodem in idem, & circa idem centrum immobile, hunc motum habent angelii qui immediate recipiunt illuminationes a deo, & per illas reuertuntur ad deum. Istud autem conuenit superiori hierarchiae tantum. Item motu recto mouentur, quando procedunt ad prouidentiam subiectorum recte omnia transeuntes, & non reuertuntur ab eodem in idem, sed de uno ad aliud. Item est in angelis motus obliquus. quodammodo. s. cognitionem inferiorum quibus prouident, refleuant in deum principium & finem boni & pulchri. Nota differentiam inter assi-

DE C O N D . O P E R I B .

stere & ministrare: quia assistere est faciem dei contemplari: sic assistunt omnes boni angeli. Item assistere est immediate recipere illuminationes à deo: sic tantum assistunt tres primi ordines. Item assistere est appropinquare deo, & extraneum esse ab exterius missione: sic assistunt quatuor primi ordines. Ministrare verò est nuntiare p tēporis opportunitate, vel operari secundum officium. Est enim ministerium nuncii & officii. Erratum est circa motum angelorum tribus modis. Dicebant enim quidā philosophi q̄ angeli nunquā mouētur, sed mouēt spheras, & per eas voluntates hominum. Item dixerunt alii, q̄ angel⁹ sit pluribus locis, & etiam vbiunque si voluerit. Item dixerūt alii, q̄ angelus sic venit de fine spatii, quod nō trāsit media, sed trāsilit. Illud quoq; prætermittendum nō est, q̄ vnuſquisq; ordo ab eo denominatur, quod respectu inferiorum ordinum excellentius accipit in muncere.

De prælatione angelorum.

C A P V T X VI .

P Ræsunt quidam angeli regionibus, vē dicitur Danie.7. Princeps Græcorum & princeps Persarum, &c. Quidam verò

præfunt ecclesiis. Apoc.2. Angelo Ephesi ecclesiæ scribe. Item alii præfunt personis. Actu. 12. Angelus Petri credebatur ad ostium stare. Quidam etiam maligni spiritus dicuntur. vniuersitatis præesse, vnde vocatur aliquis spiritus superbiæ, spiritus luxurianæ, & huiusmodi. Quæ autem prælationes permaneant, vel quæ cessent post hanc vitam, sciendum est. q[uod] hierarchiæ semper stabunt quantum ad instantiam beatitudinis, & quantum ad gradum dignitatis, & nobilitatem doni gratuiti ac naturæ: cessabunt autem prælationes angelicæ super homines & angelos quo ad actum regiminis vel gubernationem mundi, & electorum secundum viam ad patriam. Prælatio autem est in dæmonibus quoad officium insultandi & irritandi, secundum quod unus prouocat alterum in malitia: & hoc non destruetur. Psal. Super- Psal. 73 bia eorum qui te oderunt, ascendit semper, nec destruetur quantum malitiæ & naturam. Cessabit autem eorum prælatio quantum officium tentandie eos qui sunt in via. In hominibus etiam prælationes, euacuabuntur: quia non erunt decani, centuriones, chiliarchæ, & huiusmodi. In creaturis similiter cessabit prælatio, quia

DE COND. OPERIB.

superiora non mouebunt tunc inferiora
sicut modò.

De confirmatione angelorum.

CAPUT XVII.

Confirmationē habet angelus ex tribus, scilicet ex natura, gratia, & gloria. Ex natura quidem quia natura spirituālis semel tantum vertibilis est, vel in bonū, vel in malum: nisi ex vnione vnius cum altero, sicut patet in anima, quæ dum est in corpore, potest mutari səpiùs de bono in malum, & contrasoluta verò non. Huius autem ratio est, quia natura spiritualis propter suam simplicitatem se totam conuertit ad id quod eligit, quod nō facit natura vnta, quia habet corpus retrahens. Ex gratia similiter habet confirmationem, quia si aliquid cōnectitur stabili æterno vinculo perpetuo, illa connexio semper manet. Sic angeli colligati sunt stabili æterno, s. deo, & hoc vinculo indissolubili, s. charitatis. Aposto. Charitas nunquam excidit, &c. Ex gloria quoque habent eam, quia cùm dēū habeant per gloriam, qui est forma completiva angelici desiderii, non vagantur extra ipsum, ut querant aliquid illo melius vel desiderabilius atque iucundius. Nihil enim in

creaturis inueniūt quod possit eos à fonte diuinæ dulcedinis auertere. Tenendum itaque quod angeli boni ex libertate arbitrii ad deum conuersi, statim fuerunt per gratiam & gloriam in voluntate consummati, fideles ac fœlices effetti, atque in ratione illuminati, ut non solum cognoscerent res in proprio genere, sed etiam in arte: hoc est, in verbo: filius enim dicitur ars patris per quam operatur. Acceperunt insuper perfectionem in virtute operativa, siue exequantur illam assumpto corpore, siue alias, atque perfectionem in virtute contemplativa, qua quocunque mittantur, intra deum currunt.

De custodia angelorum.

CAPVT XVII.

Angeli nobis ad custodiam deputati, tenent nos stantes ne cadamus, & cedentes nos adiuuant ut surgamus: nec unquam nos deserunt etiam peccantes, quin semper sint parati auxiliari si velimus. Hoc tamen fallit in obstinatis, à quorum custodia desistit angelus actualiter: paratus est tamen custodire si redire voluerit, quia nūquam deseritur homo ex toto ab angelis. Nota quod Christus habuit angelum

DE COND OPERIB.

fibi deputatum, sic & habebit vnum Anti-christus, quem propter nimiam obſinatōnem ſuam non ſit habiturus promotiōnem ſuam, habebit tamen ad accusatiōnem. Effectus autem angelicæ cuſtodiæ multiplex eſt. Primus eſt impediſmenta boni, & occaſiones peccādi remouere. Ex odi, Mittam angelum præcūſorem, qui eiiciat Iebuseum. Secundus eſt tentatiōnes mitigate. Daniel. tertio, Angelus domini deſcendit in fornacem, &c. Tertius eſt contra hostes viſibiles adiuuare. quartο Regum. Heliſeus viſit caſtra angelorū. Quartus eſt orationes noſtras & ex leemosynas deo præſentare, & pro nobis orare. Tobiae 12. Quando orabas cum lachrymis, &c. Quintus eſt viam oſtendere. Thobiae 5. Ego ſanū ducam & reducā, &c. Sextus eſt in agendis docere. Zacha. 2. de angelo qui inſtruxit eum de fabris. Septimus eſt ſeipſum & alia ſecreta reuelare. Tho. 12. Ego ſum Raphael angelus. Octauus eſt à peccatis excitare.. A&t. Surge veſlociter. Nouus eſt ad feruorem excitare. 3. Reg. 19. Surge comēde grandis enim titbi reſtat via: Decimus eſt conſolari. Tho. quinto. Forti animo eſto, in proximo eſt ut à deo cureris. Undecimus eſt de peccatis

tis increpare. Iudith. Dixit angelus populo Israël: Cur cōtra deū fecisti? Duodecimus est cōrrarias potestates arcere, ne rātum nocere valeant, quantū velleret. Thobiae. 8. qualiter angelus Asmodeum ligavit. Angeli seruiūt nobis propter tria, scilicet propter ruinę suę reparationem, quia homines saluandi intrabunt in locum cadentium angelorum. Item propter meriti accidētalis cumulationem, quod augetur in eis usque ad diem iudicii. Item propter amoris erga nos demōstrationē. Dionysius attribuit angelo tres actus. scilicet purgare, illuminare, & perficere. Purgant, itaque angeli remouēdo phāasma quæ impediunt illuminationem quam angelus intēdit facere in nobis. Vnde tria remouēt ab anima, scilicet ignorantia & nubilia phantiarum, ac falsas opiniones philosophicarum rationum reuelationi contrariarum. Illuminat verò animā tripliciter. scilicet ad sensum, ut patet quādō aliquid manifestatur, in assumpto corpore: & hanc potestatem habet etiam diabolus. Item ad intellectū: & talis illuminatio solū perfecta est. Notandum autem quod angelus non illuminat intellectū efficiendo nouā cognitionē in anima, quia non potest in intellectu nouā

DE COND. OPERIB.

speciem creare , nec habitum nouilumi-
nis creare , sed nec eius intentionem quā
vult conuertere , quia hoc est contra na-
turam liberi arbitrii . Hæc enim tria re-
quiritur ut intellectus noster intelligat
aliquid , scilicet species qua cognoscatur ,
& lumen in quo cognoscatur , & intentio
qua conuertatur intellectus super speci-
em . Illuminat autem angelus intellectum
nostrum excitando , & disponendo , & lu-
men diuinum in nos transferendo . Facit
enim , ut dictum est , in phantasia transmu-
tationem specierum componendo & di-
uidendo secundum exigentiam rei quam
vult reuelare . Item irradiat lumen intel-
lectus sui super illas species , ut moueat in-
tellectum nostrum , & sic plura & subtilio-
ra videre possunt in lumine duplicato . Itē
excitat intentionem animæ aliquo motu ,
ut ipsa cōuertat se super illa phantasmata ,
ab strahendo se ab aliis ; promouet autem
ad melius . Sed vrrum angelus accen-
dere possit affectum humanum , tripli-
citer potest intelligi , scilicet vel effici-
endo , vel excitando & adiuuando , vel
mouendo . Primo modo solus deus potest
inflammare affectum . Secundo modo ip-
sum desideratum inflamat . Tertio mor-

do potest angelus affectum nostrum incendere . De his habemus exemplum in naturis : quia primo modo ignis accedit ligna . Secundo modo ligna incendunt ignem . Et tertio qui ligna agni apponit , ignem accedit . Differentia autem est inter immittere cogitationem , & incendere , & mentem illuminare , quia cogitationem immittere , est , ut dicit Beda , intus creare & facere cogitationem : sed incendere est cogitationem iam factam inflammare : illuminare vero est dare reuelationem de aliquo occulto intelligibili .

De locutione angelorum.

C A P V T X I X.

Verbum triplex est , scilicet mentis , oris , & operis . Verbo mentis loquitur deus angelo , & econuerso . Item deus animae , & econuerso : item deus diabolo , & econuerso : cuius tamen intentio deum latere non potest . Verbo autem oris loquitur homo homini in corpore vnitio animae , angelus vero homini corpore assumpto : se per verbo operis loquitur deo diabolo , & angelu diabolo . De locutione itaq; angelorum , nota qd angelus loquitur deo , cum ex multis in motum admirationis exurgit , vel

DE COND. OPERIB.

eum affect⁹ suos ei præsentat, quos tamen eum latere minimè dubitat . Angelus verò loquitur angelo verbo mentis sue, species ostendendo mediante illuminatione quadam spirituali irradiante ab ipso. Item angelus facit aliquid corā angelo, quo facto intelligit quod non intelligebat ante. Et sic loquūtur omnes omnibus, id est superiores inferioribus, & econuerso . Item loquitur angelus angelo per communicationem diuinis luminis ipsum instruendo . sic nō loquūtur omnes omnibus, nec omnia, sed tantum superiores inferioribus de his quæ per diuinæ theophanias percepérunt. Loquitur autem angelus homini dupliciter . Primo modo verbo vocali in assumpto corpore, sed tūc sicut nō profert sonum in organis materialibus secundum naturam , ita nec circulariter immutat medium quemadmodum in voce naturali: vnde nō auditur nisi ab illo ad quē ordinatur , & est simile in apparitionibus angelorū quos quidā vident, & ali⁹ æquē propinqui non vident: ut appareat in Heli-
4. Reg 6. sao & puerō eius. Dicunt tamen aliqui ḡ angelus nunquam apparuit vel appetet aut loquitur homini in subiecta creatura, sed intentionem siue similitudinem po-

nit in oculo eius, vel intentionē vocis ponit in aure eius: & ibi recepit sensus communis species illas, ac deinde perueniunt ad imaginationem, post hoc ad intellectum & hoc est quod angelus dicitur apparere aut loqui homini. Secūdo modo loquitur angelus homini per impressionē rerū sensibilium moto instrumento imaginis & sic loquitur vigilantibus & dormientibus. Item loquitur angelus diabolo, species sui intellectus ei sine aliqua illuminatione ostendendo. Itē loquitur diabolus homini dupliciter. Primo modo sensum immutando, & hoc vel imaginationem aliquius rei imprimendo instrumento visus, vel obiiciendo visui similitudinem aliquius rei. Secundo modo loquitur diabolus homini per impressionē rerū sensibilium in instrumento imaginis, & hoc facit quandoque vigilantibus, quandoque dormientibus: & sic immittit cogitationem mali. Cogitationē verò malā nō potest immittere, quæ tantū per consensum mala sit. Est & locutio animarū, quia anima loquitur deo per desideriū: cuius affectiones nudę sūt & apertę oculis dei. Anima similiter angelo loquitur, & hoc per voces corporis, quas bene percipit an-

DE C O N D . O P E R I B .

gelus sicut & alia sensibilia : vnde anima existens in corpore alia speciali potestate loquendi ad angelos non idiget, sed haec habebit exuta a corpore. Item anima loquitur diabolo, quia similitudines affectionum primuntur sensibus, ubi diabolus legit eas.

De specialibus nominibus angelorum.

C A P V T   x i .

DE Michael, Gabriel, Raphael nominibus, sciendum est quod haec sunt propria nomina archangelorum, licet eorum interpretationes & aliis sunt communes: sed eorum proprias sunt, quia eis horum nominum interpretationes conveniunt excellentius. Michael interpretatur, quis ut deus. Hic est de ordine principatus, & attribuitur ei quatuor, scilicet praepositus paradisi, id est ecclesie, sicut olim fuit princeps sinagogae. Ita deferre animas in paradisum, sed hoc intelligas quod glorioius deferat quam alii. Ita pugnare cum dracone, id est diabolo sicut legitur in Apoc. Item venire in adiutorium populo dei. Gabriel interpretatur fortitudo dei. Hic est de ordine archangelo um, & meritum, quia magna auxiliavit. Raphael interpretatur medicina dei, & est de ordine angelorum est, qui unam personam custodiunt.

De casu angeli.

C A P V T   X X I.

OMNES angelos fecit de^o bonos, non tamen summos, sed medios inter summum bonum & bonum commutabile, quod est creatura, ita quod si conuerterentur ad amandum deum qui supra se erat, ascenderent ad statum gratiæ & gloriæ. Si verò conuerterentur ad bonum commutabile, quod fuit intra se, hoc ipso irruerent in malum culpæ & pœnæ, quia non est dedecus peccati siue decore iustitiae.

De spirituali casu dæmonis.

C A P V T   X X I I.

CASUS diaboli duplex fuit, scilicet spiritualis & localis. Spiritualis, quia cecidit de naturæ puritate, de flexibilitate liberi arbitrii ad commutabile bonum, deduce in tenebras, de scientia in ignorantiam, de innocentia in culpam, de fœlicitate in pœnam, de dilectione in odium. Post casum enim factus est impœnités, & obstinatus in malo, & excæcat^o à vero, & deordinatus in bono, & infirmatus in virtute, & exclusus à dei contemplatione. Præterea voluntas eius impia cōuersa est ad hominis odium & inuidiam: vnde toto conam

DE COND. OPERIB.

ne nititur ad eius subuersione per tēta
tionem multiplicem.

De locali casu diaboli.

C A P V T   X X I I I .

Casus etiam diaboli localis fuit, quia
vel in infernum, vel in caliginosum
aërem, qui est in medio interstitio aëris
corruit. Dæmones enim nō sunt in supe
riori parte aëris, ne lumine gaudeant: nec
sunt in parte inferiori, ne nimis cōtra nos
sæuiant. Vnde notandum est quod in dæ
monibus est tria considerare, scilicet na
turam, officium, & peccatum. Et naturæ
quidem conuenit locus summus, id est cæ
lum, in quo tanquā in loco cōgruo sunt
creati, & postmodum in natura si stetis
sent, perficiēdi. Officio verò quod habet
exercendi homines, conuenit locus me
dius, i.e. aër caliginosus, ubi & satis propin
qui sunt nobis ad tentandum, & tamē nō
habent lumen ad gaudendum. Sed pecca
to conuenit locus infimus, scilicet infer
nus. Vnde & dæmones post finem mundi,
quando cessabit eorum officiū, detruen
tu simul in infernum. Dicunt quidem q̄
angelus cecidit secunda die. Sed commu
nior est opinio quod prima die subito
post creationem suam ceciderit. Dicitur

communiter quòd decimus chorus angelorum cecidit: sed hoc non dicitur quod decem ordines angelorum fuerint, sed quod tot de singulis ordinibus ceciderint, quot poterant facere chorus vnum. Vnde nouem sunt ordines angelorum: quilibet ordo habet suas legiones Legio autem angelorum habet 666. unitates. Tot autem in singulis ordinibus sunt legiones, quot in legione sunt unitates.

De restauratione ruine angelorum.

C A P V T X X I I I

Angelorum ruina restaurabitur per saluados. Dicit autem Augustinus quòd tot saluabuntur homines, quot angelii ceciderunt. Grego. vero dicit quod tot homines saluabuntur, quot angelii persistenterunt. Dixerunt etiam quidam quod duo parietes erunt in cælo, scilicet unus honiunum, & aliis angelorum: & quod ruina angelica restaurabitur per virgines: & de alio pariete tot erunt saluandi, quot in alio pariete sunt virgines & angelii.

Cur peccatum diaboli sit irremissibile.

C A P V T X X V.

Quare peccatum diaboli sit irremissibile, assignatur plurimæ ratio-

DE COND. OPERIB.

nes. Prima quia secundum Au. nullo suggerente peccauit, & ideo nullo reparante redibit. Secunda est secundū Damasc. quia cōtra dei formē intellectū peccauit. Quātō autē nobilior est cognitio, tāto peior est error. Seruus enim sciens volūtatē domini, &c. Tertia secundum eundē Dama. est, quia angelus non est susceptibilis pœnitētiæ, vnde nec veniæ. Quarta est, quia in diabolo extincta est synderesis quātū ad boni promotionem. Quinta est, quia natura spiritualis semel tātum vertibilis est, ed quod tota se cōuertat, quod nō facit homo, quia caro semper repugnat spiritui. Status autē angeli mali triplex est, ut patere potuit ex prædictis Primus, scilicet innocentiae. Secundus culpæ. Tertius pœnæ & miseriæ.

De proprietatibus dæmonum.

C A P V T   x x v i

DAEMONES sunt spiritus impuri, humani generis inimici, mente rationales, in nequitia subtile, cupidi nocendi, per superbiam tumidi, semper in fraude noui, immutant sensus, inquinant affectus, vigilantes turbant, dormientes per somnia inquietant, morbos inferunt, tempestates cōcitant, in lucis angelos se trāſ-

formant, semper infernum suum secum
pertant, in idotis sibi cultum diuinum v-
surpant, super bonos dominari appetunt,
magicæ artes per eos fiunt, bonis ad exer-
citium dantur, semper fini hominis insi-
diantur. Triplici acumine vigent dæmo-
nes. Primo subtilitate naturæ, & hoc per
cognitionem vespertinam. Secundo ex-
perientia temporum. Tertio reuelatione
superiorum spirituum. Primo modo in-
telligunt naturalia præsentia. Secundo mo-
do naturalia futura. Tertio modo cogno-
scunt etiam voluntaria. Multipliciter ve-
rò diabol⁹ nominatur, per q̄ & proprie-
tates suæ cognoscuntur. Vocatur enim dia-
bolus, quod interpretatur defluens, quia
defluit, id est corruit spiritualiter, & lo-
caliter sicut dictum est. Grece interpre-
tatur diabolus clausus ergastulo, & hoc
sibi conuenit, quia non permittitur tan-
tum nocere quantum vellet. Præterea se-
cunduni etymologiam diabolus dicitur
à dia, quod est duo, & bolus, q̄ est mor-
sellus, quia duo occidit, scilicet corpus
& animam. Item vocatur demon, id est,
sanguineus, & hoc propter peccatum: vel
sciens, quia viget triplici scientia, sicut di-
ctum est. Item Belial, quod interpreta-

DE COND. OPERIB.

tur absque iugo, vel absq; dominο: quia pro posse contra eum pugnat, cui debet esse subiectus. Item Beelzebub, quod interpretatur vir muscarum, id est, animalium peccatricum, que reliquerūt verum sponsum Christum. Item Satanus, id est aduersarius, vnde Pe. Aduersarius vester diabolus, &c. Item Behemoth, id est, bestia, quia facit homines bestiales. Itē Leviathan, id est, additamentum eorum qui peccata peccatis cumulant.

De malitia diaboli contra nos.

C A P V T   x x v i i .

Dlabolus nocet homini multipliciter: quia per violentiam, & hoc quādōque exterius corpus lēdendo, sicut fecit Iob: quandoque intra membra lēdendo, sicut in obsessis: & propter hoc datur parvulus angelus bonus, ne diabolus in his lēdat eos, vel exedat. Item nocet per impressionem iniuginum mala suggestendo, vel per cōmotionem sanguinis ad peccatum accedendo, vel sensus exteriōres per obiectiōnēm falsarū formarum decipiendo. De his & similibus dicit Gre. Aut op̄ primēdo rapit, aut insidiando circūvolat aut suadendo blanditur, aut minando terret, aut desperando frangit, aut permittē-

do decipit. Diabolus decipit homines qua
tuor modis. Primo suadendo bonum sed hoc
propter malum, ut cum homini instabiliter suau-
det ingressum religionis, hoc ut postmo-
dum apostatet. Secundo propter suadendo
malum, sub specie bona: ut peierare pro
rebus alterius conseruandis. Tertio dis-
suadendo bonum tanquam nocuum, ut
cum dissuadet bono viro religionis ingres-
sum, ne de hoc pœnitentia, & egrediens cō-
fundatur. Vel quādū dissuadet alicui ora-
tionem vel eleemosynā, ne per hoc incur-
rat vanā gloriā. Quarto dissuadendo ma-
lū, ut duocat ad peius: ut quādū dissuadet
temperantiam in viētu & somno, ut per
hoc inducat ad indiscretam abstinentiam,
quod peius est. Impeditur diabolus in ef-
fectu suæ malitiæ multis modis, quādūq;
scilicet per terminum suæ potestati à deo
impositum. Item quandoq; per resistentiā
bonorum spirituū. Habet enim quælibet
anima duos angelos: unū bonū ad custo-
diam, alium malum ad exercitū. Item per
arbitriū hominis non consentientis. Item
per peccati abominationē quia quādūq;
dæmones nobiliaris naturæ peccata vilia
detellat. Item propter cautelā: quādū
que omittit facere mala, ut peius fiat, sicut

DE COND. OPERIB.

modò non vexat ex cōmunicatos , vt minus timeant tales sententias . Vtrum autē virtus tentādi minuatur in diabolo quando vincitur, diuersę sunt opiniones. Dicūt enim quidam q̄ superatus in vno vitio, ipsum victorem non possit amplius tentare de eodem vitio, sed alius diabol⁹ potest. Alii dicunt q̄ superatus in vno vitio, nullum amplius de illo vitio possit tentare. Origenes dicit, q̄ superat⁹ ab vno, neminem possit tentare de cætero. Data est potestas dæmonibus exercendi magicas artes multiplici ratione. Primò ad fallendū fallaces , sicut ægyptios , & ipsos magos. Vnde etiam quæ ipsi per talem modū aeturi sunt, quasi diuinādo prædicūt, vt ibi. Crœsus perdet Halim trāsuectus maxima regna.

Secundò ad monendum fideles, ne scilicet tale quid pro magno desiderent, cùm videant etiam malos facere huiusmodi. Tertiò ad probandam & exercendam patientiam & fidem istorum.

De Lucifero.

C A P V T   x x v i i .

D E Lucifero sciendum est q̄ fuit de supremo ordine superioris hierarchiæ, ac in illo ordine supremum gradum

tenuit : cui tāngquam principi de singulis ordinibus magna multitudo adhēsit, quos omnes secum traxit. Dicitus est autem Lucifer quia p̄æ cæteris luxit, suæq; pulchritudinis consideratio eum exæcauit. Primum hominem tentauit, & vicit. Secundum tentauit, & vicitus est. Potestatem tunc amiesit, quam ultimis temporibus recuperabit. Nūc religatus est, & in fine soluetur. Pecatū luciferi fuit, q; se & suum priuatū bonum dilexit. Excæcatus de altitudine habitata p̄æsumpsit, ac propriam excellentiā ambiuit, quasi habiturus fuerit à se, non ab alio, & sine meritis habere voluit. Stare cum posset quousq; gratia apponetur, noluit. Dei similitudinem concipiuit, non quidem causa imitationis, sed potestatis: id est, subditos habere voluit, & nulli subiectus esse concipiuit.

Quid sit anima secundum diffinitionem.

CAPUT XXXIX.

Post naturam corpoream & incorpoream dicendum est de natura ex virtutis que cōposita. Sed primò ex parte mentis, secundo ex parte corporis, tertio ex parte totius hominis. De anima igitur vindendum est quid sit secundū diffinitionē. Porro à quibusdam diffinitur ut spiritus,

DE COND. OPERIB.

à quibusdam ut anima, à quibusdam verò ut spiritus & anima. In quantum igitur anima naturam habet spiritus, diffinitur ab Alexandro sic in libro de motu cordis. Anima est substantia incorporea, intellectualis, illuminationis capax, ultima reuelatione perceptua. Ultima dicitur, quia mediantibus angelis percipit. Ex hac diffinitione cognoscimus quod spiritus humanus (qui est anima) inter omnes creaturas immediatè post angelos illuminationis diuinæ sit perceptivus. Anima verò inquantum anima, sic diffinitur à Remigio. Anima est substantia incorporea regens corpus. Ex hac diffinitione habemus quod anima est quasi corporis rector & motor. Item anima inquam-tum anima diffinitur à philosopho in libr. de anima, sic. Anima est endelchia corporis physici organici potentia vitam habentis. Endelchia hic dicitur actus primus siue perfectio. Ex hac diffinitione habem⁹ quod anima unibilis est corpori, non omni, sed solo organico & physico, id est, naturali ad suceptionem animæ rationalis dispositio. Item anima inquam est spiritus & anima, sic diffinitur ab Au. Anima est omniū similitudo. Hæc diffini-

tio

tio data est per comparationem animæ ad creaturas. Anima enim ex sui natura ad suscipienda omnium rerum tam corporalium quam spiritualium similitudines apta est. Sed sciendum est quod quædam intelligi habent per opposita, ut tenebræ per præsentiam lucis, incorporalia per corporalia: & sic dicitur anima spiritualium rerum similitudines. Itē animæ descriptio talis est. Anima est deiforme spiraculum vitæ. Hæc descriptio sumitur à Gene. 2. & datur secundum quod anima comparatur ad deum, prout non ex traduce vel seminali ratione propagatur, sed à deo corpori creando infunditur, & in fundendo creatur. Item Seneca sic diffinit animam. Anima est spiritus intellectualis ad beatitudinem in se & in corpore ordinatus. Hæc diffinitio datur in reuelatione animæ ad finem, secundum quod non solum separata beatificatur in se, sicut angelus, imo & in corpore glorificato ipsius beatitudo ampliatur..

Quid sit anima secundum rem.

C A P V T   XXX.

Quid sit anima secundum rem, diuersas videntur sententias philosophi protulisse. Plato enim dicit animam.

L

DE COND. OPERIB.

numerum seipsum mouentem . Aristoteles endeleschiā , Pythagoras harmoniam , Hippocrates spiritum tenuem , Heraclitus lucem , Democritus spiritum ex atomis compositum , Aconomius Hypereus igneum vigorem . Parmenides dicit eam esse de terra & igne . Epicurus autem ex aëre & igne . Inter has diuersitates nos sequimur dicta sanctorum & catholico rum magistrorum , dicentium quod anima est substantia spiritualis & rationalis , ad viuificandum corpus humanum de nihilo creata . Creata est inquam anima perfectibilis , & imperfecta quantum ad scientiam & virtutes , perfectissima tamen est quantum ad potentias naturales . Et quia incorporea est , sensui nō est subiecta , neque secundum dimensionem extensiua . Quantitatem enim habet anima ut dicit Augustinus , non dimensionā , sed potestatiū & virtualem . Et quia simplex est anima , ideo nec augmenti nec detrimenti est susceptiua : quia nec in corpore maiori maior , nec in minori minor reperit , ut dicit Agu . Multitudo quoque potentiarum in anima non ponit maioriatatem in animæ natura , sed multiplicitatē effectuum . Anima etiam est vita p-

petua, scilicet per memoriam, intelligentiam, & voluntatem, ad imaginem dei facta, capax virtutis & vitii, susceptibilis poenae, vel premii: arbitrio libera, potentissimis & habitibus ac affectionibus decorata. Caret pondere, figura, & colore. Passibilis & mutabilis est: eo magna, quo clementia est aeternitatis: eo recta, quo natura & liter appetens est bonitatis: eo bona, quo particeps est diuinitatis.

Quid sit anima secundum nomen.

CAPUT XXXI.

ANIMA dicitur, inquantum corpus animal & vivificat. Meritis inquantum recolit. Animus, dum vult. Ratio, dum recte iudicat. Spiritus, dum spirat, vel quia spiritualem naturam habet. Jesus, dum sentit. Memoria, dum recordatur. Voluntas, dum consentit. Hęc nomina diuersa sunt anima, non propter essentię pluralitatę, sed propter effectuum multiplicitatę & operationē. Dicitur anima ab a, quod est sine: & nemine quod est sanguis, eò q̄ sit sine sanguine. Vel dicitur ab a, quod est vita: & nemein, quod est trahere, eò q̄ anima vitā tribuit. Vel dicitur anima quasi ἀνέμος, i. ventus quod spiritus sit.

De tripli anima. CAPUT XXXII.

Lij

Actus animæ triplex est, scilicet vegetare, sentire, & ratiocinari: & secundum hoc distinguitur animæ potentia triplex, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis. De quibus dicit Ambro. quod anima vegetabilis appetit esse, sensibilis bene esse, rationalis autem optimè esset & ideo nūquam quiescit donec optimo coniungatur: & propter hoc vi amoris in deū mouetur tanquam ad centrū, ut in ipso summè delectetur. Hę autē tres potentiae in diuersis substantiis tres animæ dici possunt. Nam vegetabilis est anima in plantis sensibilis in brutis, rationalis in hominibus. In homine autē tres p̄dictae animæ una sunt essentia, sed differt in potentia: nec obstat q̄ in homine successiū ac diuersis temporibus manifestantur. hoc enim est à virtute formativa q̄ rationabiliter prius disponit ad vitam, quam ad sensum, & prius ad sensum quam ad rationem, p̄serrim cū natura non in instanti & subito, sed paulatim & successiū operetur. Cum autem anima rationalis infundiatur corpori, tūc p̄dictæ potētia non habent actiones suas deinceps à virtute formativa, sed ab ipsa anima. Anima quoq; duas primas potentias, scilicet vegetabilem & sensibili-

Iem exerceat tantū corpore, tertia verò habet etiā exuta à corpore. Animæ vegetabilis & sensibilis nō debent dici in homine nec diuidi ut animæ, sed ut potentiarum: nec anima vegetabilis in sensibili dicēda est aīa, sed potentia. Anima aut vegetabilis in vegetabili dicēda est aīa nō potētia.

De potentia animæ vegetatiuæ.

C A P V T   X X X I I I

ANIMA vegetabilis tres vires habet scilicet generatiuā, augmentatiuā, & nutritiuam. Prima est ad speciei conseruationē. Secunda est ad conseruationē individui. Tertia est ad perfectionē subiecti. Virtuti aut nutritiua quatuor deseruit, scilicet virtus attractiua, quæ assumit necessaria in nutrimento. Itē digestiua, quæ separat conueniens ab inconvenienti in alimento. Itē retentiua, quæ cibum tā diu retinet in uno loco, donec debitam recipiat alterationē. Itē expulsiua, quæ expellit quod superfluum est in nutrimento: sed ante omnes has est appetitiua.

De potentiis apprehensiuis animæ sensibilis.

C A P V T   X X X I I I I.

ANIMA sensibilis duplicem habet potentiam, scilicet apprehensiua, & motiua. Apprehensiua diuiditur in ap-

L iij

DE COND. OPERIB.

prehensuam de foris, & apprehensuam
de intus. Vires apprehensiuae de foris sunt
quinq; sensus, exteriores scilicet visus, audi-
tus, &c. Vires autem apprehensiuae de-
intus sunt quinque potentiae interiores
animae sensibilis, que sunt sensus com-
munis, imaginatio, aestimatio, phanta-
sia, & memoria. Tradunt Peripatetici
omnes vires istas organicas esse, & quod
per instrumenta corporalia suas opera-
tiones perficiunt, eodem quod sint circa par-
ticularia tantum. Omnis enim forma
particularis in materia aliqua est: quoni-
am forma sine omni materia accepta, ve-
niuersalis est, circa quam operatur intel-
lectus. Ista facilè est videre in sensibus
particularibus: quoniam illi non appre-
hendunt nisi per rei sensibilis præsenti-
am. De virtutibus autem interioribus,
quaesunt imaginatio, aestimatio, phanta-
sia, idem est: quoniam in illis omnibus est
apprehensio formae singularis secundum
situm partium eius & lineamenta, & quantita-
tem. Omnes istae potentiae passiuæ sunt,
& patiuntur a formis & individuis, quaesunt
principia cognitionis sensibilis. Sen-
sibilis dico, quia duplex est cognitio: in-
tellectualis, quae oritur ex eo quod pro-

priè per intellectum habet dignosci, ut
formæ, cōmunes & huiusmodi. Sensibilis
est quæ prouenit ex indiuiduis & obie-
ctis sensuum particularium, quæ sunt prin-
cipia cognitionis sensibilis. Sciendum au-
tem q̄ nulla potentia apprehensiva sensi-
bilis retinet id quod apprehendit: imo q̄
una apprehendit, alia retinet. Notandum
x ego q̄ alia virtus est quæ bene tenet, alia
quæ bene recipit: & ista quæ bene tenet,
perficitur sicco & frigido: sed illa quæ be-
ne recipit, perficitur humido.

De sensibus particularibus.

C A P V T .   x x x v .

Sensus particularis in quinq; diuidit,
scilicet in visum, auditum, gustū, odo-
ratum, & tactum: qui in multis cōueniūt,
& in multis differunt. Conueniunt enim
quinq; sensus ī hoc, q̄ sunt vires passiuę.
Sentimus enim intra suscipientes, non ex-
tra mittentes. Sensibile autem positum
supra sensum non sentitur. Omnes sensus
sunt perceptibiles singularium, non uni-
uersaliū. Ad quēlibet sensum extēduntur
nervi duo: unus ad sentiēdum, qui agitur
cōtra exteriora: & aliis ad motum volū-
tarium, qui agit vt vis animæ interior, &
ad organum dirigit intentionem. In omni

DE COND. OPERIB.

Sensu oportet esse proportionem sensibilium ad sensum, quia in mediis delectantur & in extremis corruptuntur. Ad sentientiam autem aliquid oportet esse obiectum praesens, & medium deferens, & organum sanum atque conueniens, & animae intentio nem actualem. Omnes sensus unum habent originem scilicet sensum communem, quo velut a centro quasi lineae quadrangulares exirent. Differunt etiam sensus particulares in multis: nam quilibet habet speciale instrumentum. Differunt etiam in obiectis, differunt in medio deferente, quia unus & gustus habet medium intrinsecus & alii extrinsecus. Differunt in apprehensione velociitate: quia visus citissime etiam remota apprehendit. Differunt situ: quia visus est supremus, post auditus, deinde alii per ordinem. Differunt utilitate, quia gustus & tactus maxime sunt necessarii ad conseruationem individui & speciei. Gustus enim discernit cibum per quem seruatur animal a nocione: & tactus discernit sua obiecta, sicut calidum & frigidum, & huiusmodi, ut animal declinet extrema talium qualitatibus, ne corruptionem incurrat. Differunt generalitate: quia tactus est generalior

cum non habeat organum determinatum,
sed in omnibus membris sit. Differunt etiam
in impressionum retentione, sensus enim
grossiores fortius retinet suas impressio-
nes: sicut patet in tactu. Nota quod vide-
mus visu & oculo, sed differenter: nam vi-
su videmus effectuè siue formaliter, sed
oculo videmus instrumentaliter. Eodem
modo dicendum est de ceteris sensibus.
Anima autem alienatur à sensibus tripli-
citer. Primo in somno, secundo in extra-
magis tertio in morte maxime.

De sensu communis.

CAPUT XXXVI.

Sensus communis est potentia quæ
omnium sensuum particularium obie-
cta apprehendit. Omnes enim sensus
exteriorum à sensu communi velut à cen-
tro particulariter exirent, & sensitorum
suum similitudines ad sensum commu-
nim reducent, quo mediante singularum
proprietatibus iudicant & dis-
cernunt. Vnde sciendum quod sensus com-
munis est sors ex quo oës sensus oriun-
tur, & ad quem omnis motus sensibilius re-
fertur sicut ad ultimum finem. Hæc po-
tentia quædam habet in quantum est sen-
sus, & quædam in quantum communis est.

DE COND. OPERIB.

In quantum enim sensus est, habet recipere rerum species sine materia, & tamen presenti materia. In quantum communis est, habet duo, quorum unum est iudicium sensitivum, per quod nos apprehendimus nos videre quando videntur, & audire quando audiuntur, & sic de aliis. Si enim hoc iudicium non esset in animalibus, non satış esset videre & audire utile, & secundum alios sensus apprehendere. Secundum est multa sensata comparare, dicendo unum esse dulce, & aliud dulcius esse : & hoc ideo sensus communis habet, quia ad ipsum referuntur omnium priorum sensuum sensata. Hec virtus in anteriori parte cerebri ponitur in loco ubi concurrunt nervi sensitivi quinque sensuum, qui locus medullosus est & humidus.

De imaginatione.

C A P V T   x x x v i .

Virtus imaginativa est potentia apprehensionis in qua imagines rerum sensibilium reseruantur. Hec virtus plus abstracta est quam sensus : quia sensus non accipit formam nisi praesente re : ista autem reseruat formam etiam re absente. In hoc etiam imaginatio differt a sensu communis, quia sensus communis praesentia rei exterio-

ris indiget, sicut sensus particularis. Ista autem virtus, scilicet imaginatio, thesaurus formarū vocatur: quia in ea (sicut dictum est) formæ à particularibus sensibus recepte retinentur. Hæc potentia in anteriori parte cerebri seu interiori, sicut & sensus cōmuni ponitur: & hic maior est durities ex frigiditate cerebri proueniens, ubi & imaginatiua retinet impressio-nes à sensu communi receptas.

De estimatiua.

CAPUT XXXIII.

A Estimatiua virtus est quæ à forma acquisita intentiones elicit, quæ sensu nō percipiuntur, secundū quā ouis fugit lupum, & lupus miseretur suo nato: hoc autem non posset fieri nisi lupus haberet cognitionem eius individui, & quod hoc individuum sit natus eius, sicut & ouis apprehendit lupum sibi nocium. Ista vero non possunt fieri per sensum. Aesti-matiua differt ab imaginatione: quoniam imaginatio solū retinet formas appre-hensionis per sensum cōmuni: & ad imagi-nationē solā non sequitur affectus misericordiae, vel tristitiae, vel fuga vel insecurio: ad esti-mationem autem statim sequitur quodlibet istorum. Vnde sicut intellectus pra-

DE COND. OPE RIB.

Cicus se habet ad speculatiuam, ita se habet aestimatiua ad imaginatiuam, & propter hoc aestimatiua non penitus apprehensiua est, sed etiam motiva, per hoc q̄ determinat ad quid moueri debeat animal, & à quo fugere. Cum enim animal mouetur ad cibum, oportet imaginē cibi in animali esse. Sed aestimatio non solùm mouet, imò etiam apprehendit. Oportet igitur animal habere aestimationem, qua moueatur. Officium igitur aestimatiue est apprehendere intentiones, non quidem rationis, sed naturæ. Vnde nō apprehendit quid sit syllogismus, aut nomen, aut verbum sed amicitiam, vel inimicitiam, commodum vel incommodum, sicut dīctū est. Hæc virtus ponitur in prima parte mediæ cellulæ cerebri, quæ calida est ex motu multispiritus ad ipsam.

De phantasia

C A P V T   x x x i x

Phantasia est virtus vel potentia cōponēs imagines cum imaginibus, & intentiones cū intentionib⁹, & imagines cū intentionib⁹. Cōponit inquā phantasia imagines cū imaginib⁹, vt est cū apprehēdere aliquid esse albū vel nigrū : vel diuersas formas componere & fingere chimærat.

Cōponit etiam intentiones cū intentio-
nibus , vt patet in oue , quæ apprehendit
nato suo præbēda esse vbera , & alienum
esse repellendū. Cōponit imagines cū in-
tentionib⁹ . vt cū apprehēdit ouis formā
lupinā esse fugiādā. Per phantasiā maior
habetur cognitio , q̄ potest haberi in ani-
mā sensibili quæ est in briuīs : per hanc
enim non solū scit præsentia , sed etiam
prouidet sibi in futurum . Per hanc enim
quædam animalia faciunt sibi casas , & de-
cibo prouident in longinquum . p hāc e-
tiā de illo scit quòd sit idem , & de alio q̄
sit aliud : & sic de eo omni de quo scien-
tia profertur per modum affirmationis
& negationis . Per hanc quoque videmus
aliquid eligere animalia , & aliquid refu-
tare . Ad electionem aut̄ & refutationem
præexigitur scientia & discretio : & ideo
multi dixerunt quòd phantasia est aliquid
rationis . Sed dicimus non esse veram
electionē animæ sensibilis , sed aliquid si-
mile . Hęc à vulgō in homine vocatur co-
gitatiua , cū tamen cogitare propriè sit ra-
tionis . Phantasia operatur in somno sicut
in vigilia . Quòd autem in somnis res vi-
dentur esse presentes , hoc est quia fit re-
uersio ad sensum cōmunem . Ista potentia

DE COND. OPERIB.

quando coniuncta est rationi, sicut est in homine, tunc accipit agendi & operandi regimen à ratione. Sed quia ratio diversificatur secundum diuersitatē eorū de quibus ratiocinatio fit ideo per operationes phantasie multiplicantur in homine valde. Vbi autem phantasia non est cū ratione, vt est in brutis, tunc regitur solum secundum instinctum naturae. Et quia natura vno modo est in habentibus speciem unā, ideo cōceptio phantasie operatur in talibus vno modo. Et inde est quod omnis hirundo facit vno modo nidū suū. Dixerūt aut̄ quidā philosophi quod iste virtutes in brutis potius aguntur quam agantur, sed in homine potius agunt quam agantur: quia bruta mouentur secundum impetum & impulsū appetitus naturalis, motus autēm humani regulātur secundū regimē rationis. Notādū aut̄ quod melacholicī, & infirmi, & amentes, multa, habent phantasias, sed hac non est ex illustratione q̄ sit per imaginationes rerū sensibiliū, sed ex passionib⁹ nature, & cōfusionē spirituum ascendentium ad cerebrū, & caput turbantiū. Tales enim spiritus diuersarū imaginationū inuolutiōes faciūt, & generat horribiles visiones & conceptiones.

Præterea sciendum quod bruta citius recipiunt influxus primi motoris q̄ homines, sicut patet in formica, q̄ quando cibū colligit, intra tres dies non pluit. Et gallus cantū suum per tempus variat, quia mutationem auræ ex influxione primi motoris præsentiuīt. Huius dicti hæc est ratio: quoniam homines multum occupantur circa conceptiones suas conferendo, & componendo, & diuidendo: quare & influxiones primi motoris non percipiunt ita citò sicut bruta, que non sic occupantur in suis cōceptionibus, nec secundū illas operantur, sed tantū secundum instīctum naturæ. Ista vis, scilicet phantasia, plurimūm impedit intellectum, eò quod nimis occupat animam compositione, & diuisione inaginum, non solūm acceptarum à sensibus, sed etiam fictarum. Maxime autem impedit intellectum, quando aliquid de cælestibus & diuinis imprimitur ei, & hoc ideo, quia conceptiones tales intellectus non potest ferre, nec sunt similes imaginationibus & fictionibus phantasie. Phantasia ponitur in medio medie cellulæ cerebri tanquā centrum inter memoratiuam & imaginatiuā: quia phantasia cōuerit se tā super formas quas ac-

cipit imaginativa per sensum, quām super intentiones quas referuat memoria: & tunc istas formas ac intentiones diuidit ac componit.

De memoria.

CAPUT XL.

Memoria est repositorym præteritorum. Reseruat enim memorie intentiones per aestimationem à figuris rerum elicitas. Anima per memoriam mediantibus rebus sensibilibus reddit in ipsas res sensibiles, quae sunt extra ipsam: & propter hoc oportet actum memorie duas præcedere operationes: quarum una est hoc esse receptum: & hæc est operatio sensus communis, & in hoc memoria incipit. Secunda est hoc esse conseruatum apud nos, quod fit per imaginacionem. Oportet etiam quod ante memoriam quædam virtus operetur, quæ ex figuris rerum diuidat rerum intentiones singulares. In hoc aut differunt imaginatio & memoria, quia ista conseruat species rerū, hæc conseruat intentiones specierū. Sciendum quoq; quod memoria differt à reminiscētia: quia memoria discretè & distinctè revertitur ad res, compendiō intentiones distinctas cum imaginibus

bus : reminiscētia autē siue recordatio est motus quasi interceptus & abscissus per obliuionē, & est cū collatione temporis, & loci, & huiusmodi. Reminiscētiæ enim modus non est vniiformis, sed causatur ex pluribus principiis circumstātibus illud cuius propriè est reminiscibilitas, cùm sit principium multorum prius memoratorum. Cùm enim per memoriam fratrem apprehensio, quòd eadem res prius fuerint in se, vel in sensibus aliis cognitæ, patet quòd si quis res totaliter est oblitus, non potest per memoriā recordari se esse oblitum. Sed si oblitus est in parte, tunc per id quod remansit, potest reminisci se quandoque sciuisse, vnde per collusionē reminiscentiæ potest etiam ad id quod oblitus fuerat redire cū illi⁹ adiutorio quod remansit memoriæ. Alia est etiā differētia inter memoriam & reminiscentiam quia memoria multa participant animalia, sed reminiscentia solius hominis, est quia reminiscētia est quædam inuestigatio, quæ sine ordine rationis non est, ac sine deliberatione, per quæ antecedens ordinatur ad consequens. Sanè cùm quis reminisci voluerit ea quæ non eo modo quo per sensum, sed per intellectum appre-

DE COND. OPERIB.

hendit: hoc non sit per memoriam, quia memoria talia non reseruat, sed intellectus conuertit se super ea quæ habet apud se, & ea reducit ad actum quæ habet in habitu: iste autem habitus manet actualiter apud intellectum possibilem, qui est locus specierum universalium: unde & universalia prius speculata remanent apud ipsum tanquam in loco suæ generationis, etiam actu, quando illa non considerat. Intellectus autem possibilis ad has species quas sic habet apud se, conuertitur, vel ab eis auertitur, quando voluerit. Ultimum notandum est quod memoria ponitur in posteriori parte cerebri, qui locus est siccus propter nervos motiuos, qui oriuntur ex ipso.

De vi sensibili motu.

C A P V T X L I .

Sequitur de vi sensibili motu: hæc mo-
tus quandoque spiritualiter, quandoque corporaliter. Primo modo dicitur ap-
petitus, q̄ mouet dupliciter, aut diligēdo,
aut odiendo: & diuiditur in concupisci-
bilem & irascibilem, per quas appetit ani-
ma bonum, vel insurgit contra malum. Ab

his verò duabus, scilicet irascibili & concupisibili, oriuntur quatuor affectiones, scilicet gaudiū, spes, dolor, & timor. Nam si præsens est quod concupiscimus, gaudemus, si absens est, speramus. Similiter si præsens est de quo irascimur, dolemus: si absens est, timemus. Sensualitas autē est vis animæ sensibili motiū, & ad idē mouet ad quod concupisibilis & irascibilis. Sensualitas enim appetit quæ delectabilia sunt corpori, ac noxiā refugit. Differat tamen sensualitas à concupisibili & irascibili: quia sensualitas magis coniungitur corpori: & sicut in bruis, ita in homine nulla lege perstringitur, quin semper appetitus rerum ad corpus pertinens immoueatur. Sed concupisibilis & irascibilis cōiūgūtur rationi, & prout sunt ī homine, frænantur ratione, ac reguntur virtutibusquæ fundantur ī ipsis. Est enim temperantia in concupisibili, & fortitudo in irascibili, & sic de aliis. Secundum quodvis motiua sensibilis mouet corporaliter, sive diuiditur in virtutē naturalem, vitalem & animalem: quarū prima sitū suū habet ī hepate, secunda ī corde, tertia ī capite ut in proximo principio, tamen primū principium est cor: Virtus enī naturalis est mo-

DE COND. OPERIB.

tiua humorum, vitalis motiua pulsuum,
animalis motiua membrorum. Dicimus
ergo quod virtus naturalis est motiua hu-
morum mediantibus arteriis & venis, que
radicantur in hepate secundum Galenum,
sed secundum Aristotelem radicantur in
corde, & hoc per spiritum naturalem.
Est autem spiritus naturalis, substātia sub-
tilis, & aerea vi caloris in corde genera-
ta, hic sanguinem ad singula membra im-
pellit, ex quo corpus vegetatur. Virtus
vitalis est motiua pulsuum mediantibus
arteriis, quae radicantur in corde. Spiritus
autem vitalis est idem qui & naturalis. Idē
dico in substātia, sed differēs in virtute, que
& naturalis est. hic per arterias ad membra
corporis se diffundēs, vivificat ipsum cor-
pus tanquā instrumentum. Virtus animalis
est motiua membrorum mediantibus ner-
uis, qui radicantur in capite: & hoc per
spiritum animalem. Est autem spiritus a-
nimalis idē qui & naturalis, & vitalis: sed
animalis dicitur cùm ad cerebrum deuen-
nerit. hic cæteris subtilior per nervos ad
organā sentiendi dirigitur, ut sensus &
motus secundum locum exinde gene-
ratur in corpore animalis. Circa vires istas
denique sciendum est quod cùm virtutes

animales intenduntur, tunc naturales remittuntur, propter hoc in homine dedito studio vel meditationibus, minus operatur virtus nutritiva, & generativa, & augmentativa. Ex quo patet quod concupiscentia carnis domatur in viro studio. Vnde ait Hieronymus, Am scientiam scripturarum & carnis vitia non amabis. Præterea quando virtutes animales remittuntur, naturales intenduntur: sicut patet in somno, qui describitur esse quies virtutum animalium cum intentione naturalium.

De potentiis animæ rationalis.

C A P V T X L I I .

Tria sunt in anima, ut ait Philosophus s. potentiae, habitus, & passiones. Et potentiae quidem sunt innatae, habitus autem sunt acquisiti vel infusi, passiones vero sunt illatae vel innatae. Habitus enim sunt acquisiti, ut patet in scientia, & virtute politica. Nam ex frequenti studio homo acquirit scientiam, & ex frequenti bene agere fit homo bonorum bonitate virtutis politicae. Sunt & habitus quandoque non per acquisitionem, sed per infusionem: sicut sapientia fuit infusa Salomonis: & virtutes theologice conferuntur quotidie par-

DE COND. OPERIB.

uulis in baptismo, & etiam pœnitentib⁹ in iustificatione: & ex actibus nō generatur tales habitus, sed potius eccl⁹uerso ex talibus habitibus eliciuntur boni act⁹ ex potentiss: vnde in habitib⁹ acquisitis sequitur, quales sunt actus, tales sunt & habit⁹ sed in habitibus infusis est cōtrarium, s. quales sunt habitus, tales sunt & actus. Est tamē verū q̄ sicut habitus acquisiti generantur per act⁹, ita & generant per actiones, sed nō in territorias inquantū tales passiones sunt illatæ ab extrinsecos. Vocat autem passiones Philosophus ipsas receptiones obiectorū. Sumuntur & aliter passiones, ut dicātur affectiones, sicut dolor, timor, spes, & gaudiū.

De diuisione potentiarum animæ.

C A P V T X L I I I .

NVNC ad diuisionem potentiarū animæ accedamus. Philosophus ergo principaliter diuidit animæ potentias in cogitatiuam, & motiuam, quas theologus appellat intellectum, & affectum: ipsum autem affectū intelligit volūtatem. Potētia autem animæ tūc dicitur intellectus, dum est apprehensiva: & dicitur volūtas, dum est motiva. Item quædam sunt vires animæ separatae à corpore, ut velle, & intelligere: secundum quas anima non vnitur cor-

pori, sed vnitur vtenti corpore, scilicet phantasia, quæ sic se habet ad intellectum, sicut color ad visum, vt ait Philosophus. Quædam verò sunt vires inseparabiles à corpore, vt vegetabiles, & sensibiles, & quantum ad essentiam, & quantum ad operationem, vt in brutis. Sed in hominē separantur vires istæ à corpore quantum ad essentiam, licet anima operationes eorum exercere non possit extra corpus. In brutis verò simpliciter pereunt quantum ad utrumque. Item anima potentias quasdam habet communes cum brutis, vt est sensualitas, sensus particularis, sensus communis, imaginatio, memoria, aestimatio. Quasdam habet non communes cum illis, vt est ratio & intellectus, & huiusmodi. Item anima habet vires quasdam quoad se, vt est ratio, voluntas, liberum arbitrium : quasdam habet quibus corpus corpori permiscetur, vt est vis naturalis, vitalis, & animalis, de quibus dictum est suprà. Ex iam dictis patet quod potentiae quædam sunt organicas, quædam non. Item ex predictis collige quod anima rationalis omnes potentias habet animæ vegetabilis & sensibilis, sed non in quantum rationalis est: verum in quantum

DE COND. OPERIB.

rationalis est, addit intellectum & liberum arbitriū, & huiusmodi. Ethoc est quod dicit Gregorius, Omnis, inquit, creaturæ aliquid habet homo. Habet namque homo commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Quicquid enim virtutis habet naturæ inferiores, habent & superiores, sed perfectiori modo & quod possunt inferiores, possunt & superiores, sed nobiliori & perfectiori modo. Propter hoc manifestum est quod omnes vires quibus communicamus cum brutis, differunt specie prout sunt in nobis & in brutis.

De potentius cognitiuis.

C A P V T X L I I I .

QVATUOR assignatur differentiæ virtutis intellectuæ. Prima assigna-

* *Al. pos* tur secundum differentiam naturæ, & sifibilem, & cut intellectus diuiditur in agentē & passiportentia- sibilē. Secunda datur secundum differen- tiā obiecti, & sic diuiditur intellectus in speculativum & practicū. Tertia assigna- tur secundū differentiam dignitatis, & sic diuiditur ratio in partē superiorē & infe- riorem. Quarta datur secundū compara- tionem ad actum, & sic diuiditur intelle-

Etus in habitū, & in actū. In habitū quidē, ut possit intelligere quādō vult. In actum verò, cùm actualiter ad intelligere se convertit & ad intelligibile. Differentia verò intellectus in effectu, & ei⁹ qui dicitur adeptus, sumitur secundū maiore, & minorē perfectionem ipsius intellectus possibilis. Nam cùm intellectus possibilis recipit species cum lumine intellectus agentis: tunc dicitur intellectus in effectu, & etiā in habitu. Intellectus verò cùm recipit perfectè lumen secundum formalem coniunctionem, tunc vocatur intellectus adeptus. Diligenter autem notandū est quod omnes differētiæ intellectuum iam prædictæ sumuntur vel secundum actum, vel secundum habitum, vel secundum modū intelligendi: & nulla sumitur secundū divisionem potentiarum cognitiuarum, nisi prima tantum, secundum quā diuiditur in agentem & possibilem.

De modo cognoscendi.

C A P V T X L V .

Res aliter cognoscit deus, aliter angelus, aliter homo. Ipse quoque homo aliter per intellectum deum cognoscit, & aliter creaturas. Intellectus enim diuinus cognoscit res scipso, intellectus au-

DE COND. OPERIB.

et angelus cognoscit res per species sibi concreatas, quae sunt similitudines rerum. Sed intellectus humanus cognoscit res per species abstractas a rebus particularibus, per sensum prius cognitis. Vnde sciendum quod sicut sensus cognoscit res praesente obiecto, & sicut imaginatio cognoscit absente obiecto. & tam cum appendicis materiae: ita ictus intellectus cognoscit sine appendicis materia sub intentione universalis. Anima igitur per intellectum aliqualiter cognoscit omnia, & attingit. Cognoscit enim deum supra se, & seipsum in se, & angelos iuxta se, & quicquid cali ambitu continetur, infra se. Quis sit autem modus cognoscendi deum, nota quod intellectus humanus non cognoscit deum per abstractionem, sicut alias res: & hoc ideo, quia similitudo abstracta simplicior est illo a quo fit abstratio: Deo autem nihil simplicius est. Hinc ratio est, quia in abstractione oportet esse universalis & particulare. Particulare quod est a quo fit abstratio: universalis autem, si ipsum abstractum, sed nihil horum cadit in deum. Cognoscit igitur de naturali cognitione, quod intellectus possibilis ita format lumine intellectus ageris, quod est similitudo primae lucis, in hac similitudine cognoscit lumen quod est deus. Sciendum prouterea quod per sensum cognosci-

mus particularia, sed p intellectū vniuersalitatis; & quando se intellectus cōuertit ad particulare vt ipsum apprehēdat, tūc similitudo abstracta à particulari erit vniuersalis, & non particularis. Itē nihil venit in intellectū nisi per sensum, & hoc sit duabus modis, scilicet simpliciter, vel per accidēs. Simpliciter quidē, vt quādō intelligimus sensibilitā prius per sensum apprehēsa. Per accidens aut̄, quādō intelligimus ī sensibilia p effectū. Notādū est etiā q̄ aliud est rē per cognitionē in intellectū venire, & aliud est ī re iā intellectaversari: quia tūc cognitio rerū per sensum venit in intellectū, sicut dictū est: sed cū intellectus rē iā apprehēdit, tūc delectatur & negotiatur in illa etiā sine sensus adminiculo. Ad cognoscendū autē ista plenius, nota utrūq; verū esse, scilicet per particularia cognoscuntur vniuersalia, & econtra per vniuersalia cognoscuntur particularia. Istud sic patet: quia duplex est vniuersale, vnum sci licet prout est abstractum, & aliud cōsum, videlicet secundum quod est in particulari. Dicimus ergo q̄ ad cognitionem vniuersalis abstracti venimus per particularia; sicut patet in pueris, in quibus prius operatur sensitua quam intellectua-

• DE COND. OPERIB.

ua: quia prius cognoscūt particularia per sensum, & postea vniuersalja per intellectum. Sic & philosophi inuenient modum argumentandi per inductionē: quia ex multis propositionibus particularibus vnam concluderunt vniuersalem, hoc modo: Socrates est animal, Plato est animal, Cicero est animal, ergo omnis homo est animal. Econtrario est in vniuersali confuso: quoniam per talem vniuersalem velimus in cognitionem particularium: sicut patet quando videamus hominem à remotis, tunc nō cognoscimus, nisi eius substantiam corpoream: sed postea per motū cernitur esse animal: dum verò magis appropinquat, cernitur esse homo: tandem cognoscitur esse Petrus. Nota quod secundum Philosophum plura scire possumus, sed vnum solum intelligere: quoniam scire dicit habitū per quem plura scimus: intelligere autem dicit actū, qui non potest esse in intellectus duplicatus. Intellectus enim ad vnum solum se potest actualiter cōuertere: & hoc patet quod quādo quis agit duos actus rationis simul vno tempore, unus est intellectus, & aliis memoriae siue consuetudinis: verbi gratia aliquis dicit horas,

& cū hoc in libro quærit cōcordātias, vel numerat denarios: vnū illorū, scilicet quæ rere cōcordātias, est act⁹ intellectus, sed aliud, s. dicere horas, est act⁹ memoriar̄: sicut etiā animal brutū sine regimine intellect⁹ vadit ad domū ad quā s̄a pe iuit. Itē nota quòd ad intelligentiā rei nō requiri tur præsentia rei intelligibilis, sed præsen-
tia similitudinis eius tātū: quia res non cognoscitur p̄ essētiā, sed per similitudi-
nem tantū: & econuerso & inde est quòd intellect⁹ apprehēdit remota sicut pp̄iqua,

De intellectu agente & possibili.

C A P V T X L V I .

NVnc de intellectu agente & possi-
bili specialiter est dicendum. Intel-
lectus igitur agens est qui abstrahit speci-
es ab imagine sive phantasia, & sua irra-
diatione facit vniuersales, ac ponit in in-
tellectu possibili. Nā sicut ad visum cor-
poralem exigitur lux abstrahens inten-
tiones colorū, id est similitudines à colo-
rato, & ponit eas in aere, non quidē secū-
dum speciem, sed secundum intentio-
nem, id est, similitudinem: sic intellectus
agens, qui est lux animæ, ponit species
abstractas à phantasia in intellectu possi-
bili, non quidē actualiter, sed secundum l

DE COND OPERIB.

intentionem, id est, similitudinem. Quare autem inter imaginationem & intellectum possibilem non sunt potentiae eiusdem speciei: quoniam altera est potentia animae sensibilis, altera animae rationalis. Intellectus autem possibilis dicitur, quia potest recipere tales species, sed nondum recepit eas, cuius exemplum est tabula nuda nullam habens picturam, potest tamen habere quancunque. Sanè cum intellectus possibilis tales species reperit, tunc (sicut habes supra) vocatur intellectus in effectu, vel in habitu. cum vero illustratur multitudine specierum sensibilium, tunc est intellectus adeptus. Qualiter autem iste species remaneant cum intellectu possibili, vel qualiter ad eas fiat per reminiscientiam conuersio & reuersio, habes supra in capitulo memoria. Porro intellectus agens & possibilis differunt, sicut lux & illuminatum,

* *Ab hinc usque ad finem capituli, additio est: nechabetur in vetustis codicibus.* & sicut perficiens & perfectibile: qd, vt ait Philosophus, intellectus agentis est omnia facere, sed intellectus possibilis est omnia fieri.* Et vt plenius innoteat, notandum quod sicut ad hoc quod per speculum aliquid videatur, tria sunt necessaria. Speculum quod aptum natum est recipere impressionem corporum obiectorum, colori

autem in corporibus obiectis: & lux qua
moueatur color corporum obiectorum q̄,
sine luminis influxu quātuncunq̄ obiici-
antur, non sunt receptibiles à speculo: sic
similiter ad hoc, vt aliquid in intellectu
videam⁹, oportetq̄ sit intellect⁹ possibilis,
qui apt⁹ natus est recipere species, quem
admodū dictū est de speculo, oportet etiā
quod sint species speculatæ apud intellectū
possibile, qui habet ipsas ī habitu, cum
sit locus specierū vniuersaliū. Sed sicut co-
lori corpore nō mouet, nec species, nisi
mediante lumine imprimatur in speculo, sic
nec phantasmatā erunt actū intelligibilia, ni-
si intellect⁹ agens irradiet, & diffundat su-
per eum lumen suū, sicut lux sup̄ colores,
vt sic secundū actū intelligibilia efficiātur.

De intellectu speculativo & practico.

C A P V T X L V I I .

SEquitur de intellectu speculativo, &
practico, qui ambo in cognitione cō-
sistunt, sed in hoc differunt, q̄ intellectus
speculatiuus cognoscit verum in ratione
veri, practicus autem cognoscit verum in
ratione boni. Item intellect⁹ speculatiuus
vocatur cognitio speculativa, sed practi-
cus dicitur cognitio activa. Item finis
speculatiui est verum, finis autem pra-

DE COND. OPERIB.

Etici est opus. Item per speculatum intelligimus recte, sed per practicum recte vivimus. Intellectus practicus vocatur operatus, quia dicitur à praxis, quod est operatio. Item intellectus practicus dividitur in rationem, & synderesim. Ratio autem diuiditur in partem superiorem & inferiorem: de quibus per ordinem est dicendum.

De ratione, & partibus eius.

CAPUT XLVIII.

Ratio est vis animæ nō solùm cognitiua, sed etiam motiua. Ratio autem cùm iudicat aliquid esse bonum vel malum, & ibi sifit, tunc dicitur cognitiua. Si autem procedit amplius, & iudicat esse bonum ut fiat, sic dicitur motiua. Si vero adhuc ylterius procedit, ut non solù iudicet esse bonum ut fiat, sed etiā id appetit, sic dicitur liberum arbitrium: quoniam liberum arbitrium apprehendit rationem & volūtatię. Ratio autē prout se habet ad bonū particulare, diuiditur in partē superiorem, & inferiorem: Superior pars diuinis ac æternis intendit, inferior autem de transitoriis iudicat & disponit. Item super-

superior pars accipit rationes p̄ leges diuinæ: vt, hoc est faciendum, quia deus præcepit. Pars autem inferior accipit rationes per leges humanas: vt, hoc est faciendum, quia honestum est, vel quia expedit reipublicæ. Item superior pars rationis dicitur virtus, quæ licet usque ad contemplationem æternorum se extendat, differt tamen ab intelligentia, quia intelligentia negotiatur in æternis per modum intentionis: ratio autem non sic, sed conferendo & ratiocinando . Differt autem ratio etiam alio modo ab intellectu, quoniam intellectus apprehendit esse rei absolute, ratio autem cum collatione unius ad alterum. Inferior verò pars rationis dicitur multipliciter: quæ quia circa res corporales versat, cōiuncta est sensualitati, & s̄pē allicitur ab ea. videt enī semper sibi porrigi pomū, id est illecebram vicinam. Ratio tamen inferior & superior idem sunt in essentia, sed differunt in officio. Exemplū in occulo sursum & deorsum aspiciente.

* *De potentiis animæ motiuis.*

C A P V T X L I X.

VIrium motiuarum animæ rationalis est diuisio.. Diuiditur enim vis motiva in imperatiuam, & consiliariicem, &

N

DE COND. OPERIB.

affectiuam, & consiliatricem & affectiuam simul. Vis imperatiua est liberum arbitriū & synderesis. Consiliatrix est ipsa ratio, quæ diuiditur in partem superiorē & inferiorem. Vis autem affectiuā est voluntas, quæ diuiditur in thelesin, & hulesin. Vis quæ simul & consiliatrix est & affectiuā, est ipse intellectus practicus.

De voluntate.

C A P V T L.

Inter dictas potentias primo dicēdum est de voluntate, quæ inter ceteras motiuas est precipua, cùm sit generalis motor omnium virium. Cùm enim intellectus apprehendit aliquid ut bonum, voluntas imperat viribus affixis ipsis organis, sicut visui ad videndum, auditui ad audiendum, & sic de aliis sensibus. Similiter in motu locali voluntas imperat virtutis animali, quæ est in nervis & in musculis, & ita mouet ad ambulandum, vel currendum, & ad huiusmodi similia. Sed fallit istud in potentiis animæ vegetabilis, in quibus voluntas suum imperium nō exerceat. Nutritiua enī & generativa & augmentativa nō secundū nostrum arbitriū, sed naturaliter operantur. Voluntas autē in duas diuiditur partes, sci-

licet in thelesin , & bulesin , id est voluntatem naturalem & deliberatiuam : quasum prima, scilicet voluntas naturalis dirigitur per synderesim: secunda vero, scilicet deliberativa , per rationem . Nota quod voluntas propriè & strictè tantummodo rationabilium est, sed largè dicitur etiam brutorum esse . Impropiè vero & quasi metaphorice dicitur etiam esse vegetabilium . Vnde voluntas primo modo sumpta , scilicet prout est rationabilem, propriè voluntas dicitur . Secundo aut modo, prout est brutoru , vocatur propriè desiderium . Tertio modo prout est vegetabilem, vocatur appetitus . Inter potentias aut nulla est liberior quam voluntas: quia nec obligatur organo, sicut imaginatio, estimatio , & huiusmodi : nec cogitur à bono , sicut intellectus cogitur à vero . Vires etiam affixa organis immutantur necessario immutato organo, quibus omnibus voluntas caret vnde ait Augustinus . Nihil adeò in nostra potestate est, sicut voluntas . Si autem scire volueris quare voluntas non cogitur à bono, sicut intellectus à vero: hæc est ratio, quia circa primum bonu nihil est ita bonu qd nō aliquid imperfectionis habeat , sed aliquid

DE COND. OPERIB.

Ita verum est, quod nihil falsitatis habet; ut patet in hac propositione, Quodlibet actum maius est sua parte: unde tali vero cogitur intellectus assentire, sed voluntas nulli bono creato cogitur adhærere. Item, voluntas videtur interdum cogi per inordinatum appetitum, prout voluntas quandoque trahit hominem & allicit ut bonum spernat incommutabile, & rebus mutabilibus adhæreat, sed in huiusmodi coactione libertas quædam est. unde Augustinus. Omne peccatum adeo est voluntarium, quod si non est voluntarium, non est peccarum.

De synderesi.

C A P V T L I.

Synderesis vis est motiva quæ semper nata est figi in superioribus, naturaliter mouens & stimulans ad bonum, & abhorrens malum: & in ipsis nunquam errat, neque secundum synderesim est peccare. Sciendum etiam quod synderesis nunquam extinguitur totaliter, etiam in diabolo, & in damnatis. remanet enim in illis aliquis eius actus. Synderesis enim quantum ad instinctum boni, & quantum ad displicentiam mali culpa absolute considerata, extinguitur est in diabolo, &

damnatis: secundum verò quoddam culpa
ope comparatur ad poenam, sic non est
extincta in illis syndesis: & in hunc mo-
dum remanet in eis ad poenam. Isa. Ver. *Isa. 66.*
mis eorum non morietur. Habent igitur
displacentiam mali incomparatione & col-
latione ad poenam.

De conscientia.

CAPT. LII.

HOc nomen conscientia componitur
hab hac præpositione, con, & hoc
nomine scientia, vnde conscientia dicit
duo, scilicet scientiam, & secundum hoc
conscientia est habitus naturalis, non so-
lum cognitius, sed etiam motius. in-
clinat enim animam ad prosecutionem bo-
ni, & fugam mali. Alio modo conscienc-
tia dicit acceptiōem ex parte rationis,
quod notatur ex hac præpositione, con.
Primo igitur modo prout conscientia in-
cludit scientiam in se habet se sicut supe-
rius: & coniungitur syndesi, & sem-
per est recta. Secundo modo coniungi-
tur magis rationi: & sic se habet sicut in-
ferius. hoc modo recipit errorem & con-
turbationem. In conscientia enim ex par-
te inferiori bene potest accidere error.
Nam conscientia cum parti inferiori iun-

DE COND. OPERIB.

gitur, habet versari circa particularia, in quibus s^epe contingit errare sicut patet in sigillo conscientiæ, in quo synderesis proponit maiorem sic: nullum malum est faciendum. ratio subsumit minorem, sic scilicet, hoc est malum, conscientia cōcludit, ergo non est faciendum. Circa primā non est error: circa secundam quandoq; est error: & ex hoc falsitas in conclusione quandoque oritur. Cauenda est conscientia nimis larga, & nimis strīcta. Nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima dicit s^epe malum bonum, secunda econtra bonum malum. Item prima s^epe saluat damnandum, secunda econtra damnat salvandum. Nota q^{uod} aliud est conscientia, aliud est timor conscientiæ. Tunc enim est conscientia, quando: quis finaliter iudicat aliquid esse faciendum vel vitandum: & contra talem conscientiam facere, etiam si sit erronea, peccatum est. Sed contra timore cōscientiæ facere, non semper est peccatum: quia talis timor non est semper ex diffiniūtia sententia rationis, per quam iudicet se teneri ad aliquid: sed ex eo q^{uod} vacillat inter dubia, nesciens quid sit melius, vel ad quid teneatur potius, cūm tamen nou-

omitteret quicquid sciret esse placitū di-
uinæ voluntati. De cōsciētia quoq; sciēdū
q̄ quandoque respicit præteritum, quan-
doque præsens, quandoque futuriū. Nam
conscientia accusat de præterito, remur-
murat de præsenti, & præcauet de futuro.
Præterita nāque respicit, vt quādo cōsciē-
tia mētē de hoc quod sibi cōscia est, repre-
hendit sicut de malocōmissō, vel de bono
omisso. Præsentia etiā respicit, cōtradicē-
do eis quorū per cōsciētiā habuimus op-
positū. Futura quoque respicit, vt quando
instruit & stimulat mētē ad ea faciēda vel
vitāda, ad quæ ipsa cōscientia iudicat nos
teneri. Quod autem conscientia se exten-
dat (vt dictum est) tam ad facta quām ad
faciēda, potest colligi ex diffinitionib⁹ cō-
sciētiæ, quæ tales sunt. Dicit enī Io. Dam.
q̄ cōsciētia est lex intellectus nostri. Basilius
autem dicit eam esse rationale iudica-
torium. Diffinitiones istę magistrales sunt.
Conscientia est cognitio sui ipsius. Item,
Conscientia est animi habitus agēdorū &
non agendorū. Item conscientia est habi-
tus mentis boni & mali discretiūs. Item
cōsciētia est credulitas intētionis ad ali-
quid faciendum vel non faciēdum animi
deliberatione firmata. Error conscientiæ

DE COND. OPERIB.

•
modo modis causatur. Primò ex ignorantia, quando scilicet nescit quis quid eligendum sit vel declinandum. De tali errore dicitur Paralipome.²⁰ Cùm ignoramus quid agere debeamus, hoc solum residui habemus, vt oculos nostros dirigamus ad te. Secundò ex negligentia, vt cùm quis negligit conscientiam discutere, vel si nescit se expedire, negligit tamen ab aliis querere. Tertiò ex superbia, vt quādo quis nō humiliat intellectum suum ut melioribus & sapientioribus se velit credere. Contra quos Apostol.² Corinth.¹⁰ Captiuantes omnem intellectum vestrum ī obsequiū Christi, hoc est dicere q̄ quilibet in credendis plus debet fidei credere quām sibi: & in agendis plus debet aliis credere, quām sibi. Quartò ex singularitate, qua homo sequens sensum proprium, non conformat se aliis, nec sequitur vias cōmunes bonorum. De his in Numeris. Extrema castrorum consumpsit ignis. Quintò ex affectu inordinato, qui sepe inclinat conscientiam ad id quod tunc homo appetit. & sic facit eam à sua rectitudine deuiare. Seneca. Perit omne iudicium, cùm res transit in affectum. Sextò ex pusillanimitate, qua quis timet

Nume.^{15.}

LIBER II.

non timenda secundum rectum iudicium
tationis. Isa. Dicite pusillanimes et temerari- *Isa. 65.*
tarni, nolite timere. Septimò ex perplexi-
tate, qua homo se credit esse optima in-
ter duo peccata, quorum alterum sit im-
possibile declinare. Sed sciendum quod
perplexitas nihil est simpliciter ~~poenitentia~~
tamen quis esse perplexus secundum ~~quid~~
~~ad~~ est secundum erroneam conscientiam,
qua deposita erit liberatus. Octauò ex hu-
militate, & cordis puritate. Gre. Bonarum
mentum est ibi culpas agnoscere, vbi culpa
non est. Error primis septem modis
acceptus reprehensibilis est: octauò ve-
ro modo laudabilis est, immo nec error di-
ci debet, sed humilis suorum defectuum
recognitio, dummodo non sit nimia.

De operationibus animæ.

CAPUT LIII.

ANIMA secundum diuersas poten-
tias, multas & diuersas habet ope-
rationes. Ipsa enim cognoscit verum per
intellectum speculatum, affectat bonum
per intellectum practicum: Discernit
conferendo inter bonum & malum, ve-
rum & falsum per rationem. Discernit
simul & eligit per liberum arbitrium.
Consentit per voluntatem. Inuenit me-

DE COND. OPERIB.

dium per ingenium : stimulat ad bonum per synderinsim. Anima autem in actibus suis ordinē habet . nā quod sēsus percipit, imaginatio repräsentat, cognitio format, ingenium inuestigat, ratio iudicat, memoria seruat, intelligentia apprehendit, & ad contemplationem adducit. Anima præterea cognoscit res præsentes per sensum, absentes verò per imaginationem, res autem materiales per præsentiam sui in semetipsā ac seipsā per reflexionē sui supra se. Habet etiam alios actus anima pertinētes ad corpus, sicut est vegetare per virtutem naturalem , sentire per virtutem animalem , & viuificare per virtutē vitalem , de quibus omnibus dictum est suprà.

De quantitate animæ.

C A P V T L I I I I .

Anima cùm sit simplex , non habet quantitatem dimensiuam, sed virtutalem: vnde patet quod anima secundū essentiam non est in toto corpore : sed in parte corporis determinata , & inde virtutem influit toti corpori & ad hoc ponit Calcidius exemplum de aranea, quæ in medio telæ suæ residens, sentit quemlibet motum siue interius siue exterius. in tela factum. Eodem modo anima in cen-

tro cordis posita, sine sui distensione totū corpus sibi vnitum sensificat, viuificat, atque mouet. Nec contra simplicitatem animæ est quòd tres dicuntur esse animæ esse, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis: cuius intelligentia superius est expressa. An ima quoq; licet sit simplex, tamē secundū Boetiū differt in eo quod est, & quo est: sicut & angelus, & omne quod est creatum: quæ omnia differunt secundū rationem particularis & vniuersalis.

De immortalitate animæ.

C A P V T L V.

ANIMAM esse immortalem auctoritate ostenditur & ratione. Dicitur enim in libro Sapientiæ. Iustorum animæ in manu dei sunt. & non tāget illos tormentum, & infra, Et spes illorum immortalitate plena est. Item in euangelio, Querent homines mortem, & non inuenient. Item Gre. loquitur de malis inferni: Ibi mors semper vivit, finis semper incipit, & defesus deficere nescit. Item Iohā. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternā. Item per rationes. Prima talis est. Omnis corruptio ex contrarietate causatur: nihil autem est quod substantiæ animæ contrarietur,

DE COND. OPERIB.

Præterea anima capax est beatitudinis deus
sus autem (ut ait Augustinus) ingenti li-
beralitate replet omnes creaturas pro-ca-
ptu earum : ergo confert animæ beatitu-
dinem: ad beatitudinem autem spectat vi-
ta æterna , & gloria perpetua. Præterea si
anima moreretur cum corpore, homo
non timeretur mortuus, sicut nec lupus,
nec canis mortuus : ergo relinquitur ali-
quid viuens post mortem hominis, quod
timetur : & hoc est anima. Præterea cum
deus sit iustus , habebunt iusti præmium,
& mali pœnam : sed hoc non sit in hoc
mundo , cum mali videantur florere, de-
ducentes in bonis dies suos , (ut dicit
Iob) boni verò tribulentur: ergo si et alibi:
sed hoc nō potest esse nisi anima sit im-
mortalis . August. Transeunt in præsenti
tribulationes & prospera cū tempore: sed
cancellatis manibus more Iacob, eadē re-
deunt sine fine manfusa : ut hæc tribulari
& afflitti, sine fine gaudeat: iocundative-
rò & ditari pœnas æternas sustineant.
Iacobus , Omne gaudium existimate fra-
tres, cùm in varias tentationes incideri-
tis. Beda super isto verbo, Ne indignemini
fratres mei, si mali in mundo florent,
& vos patimini : quia non est Christianæ

dignitatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Malum nihil habet in caelo, vos nihil in mundo: sed spe illius boni ad quod tenditis, quicquid in via contingat, gaudere debetis, Hieronymus. Difficile, imò impossibile est, ut presentibus bonis quis fruatur, & futuris: ut hinc ventrem, illic mente reficiat: ut de deliciis ad delicia transeat: ut in caelo & in terra gloriosus. apparet. Præterea deus fecit animam ad imaginem & similitudinem suam, sed deus est immortalis, ergo & anima.

De libero arbitrio.

C A P V T . L V I .

Liberum arbitrium (ut ait Augustinus): est facultas rationis & voluntatis, qua eligitur bonum gratia assistente, malum gratia desistente. In hac diffinitione simul ponitur ratio & voluntas. Ratio quidem ut consiliarius, voluntas autem ut imperator. Nam ratio dicit aliquid esse bonum vel malum, voluntas dicit, fiat. Nō ea quod libertas liberi arbitrii est libera à coactione sufficienti, sed non libera à coactione efficienti. Nulla enim coactio exterior est causa sufficiēs ut aliquid fiat, sicut quādoq; sit efficiens: ut patet in multis qui coacti sunt negare Christum per eos

DE COND. OPERIB.

mēta: quoniā in huiusmodi coacta voluntas, voluntas est, vt ait Aug. Quādo verò peccator retrahit à gratia, tūc nō destruit libertas arbitrii, quia cæcus vel claud⁹ in foueā cadens quādo extrahitur, nō fit hoc illo inuitio. Libertas arbitrii triplex est, scilicet à necessitate, à peccato, à miseria. Prima libertas est naturæ, secunda gratiæ, tercia gloriæ. Itē prima est bonorū & malorū, secunda est tantummodo bonorū, tercia est in cælo regnantium. Ex his patet q̄ liberas malorum est velle peccare & etiā posse peccare: sed libertas in paradiſo fuit posse nō peccare, & etiā posse nō turbari: libertas verò patriæ est nolle & non posse peccare, nec posse turbari. Patet ergo q̄ liberum arbitrium liberius est in bonis q̄ in malis, quia in bonis est tantummodo seruitus miseriæ, in malis autem est seruitus miseriæ & peccati: sed in patria est liberum, quoniam omnis talis seruitus defruetur. Nota quod licet deus non possit male facere, & similiter angelus, & animæ beatæ, tamen est in eis liberum arbitrium: quia bonum eligunt, & malum declinant, non ex infirma necessitate, sed libera voluntate. Eodem modo dicendum est de diabolo quod habet libe-

rum arbitrium, bonum tamem semper respuit, & malum eligit: sed hoc non facit in eo violenta coactio, sed voluntaria obstinatio. Liberum arbitrium habet se in quibusdam indifferenter ad bonum & ad malum, ut in priuis pareretur ante lapsum: in quibusdam plus se habet ad malum quam ad bonum, ut in regeneratis post baptismum: in quibusdam plus se habet ad bonum quam ad malum, ut in sanctificatis in utero: in quibusdam necessario se habet ad malum, ut in infidelibus non regeneratis: in quibusdam necessario se habet ad bonum, ut in conformatis, sicut fuit beata virgo post conceptionem filii.

De natura corporis humani.

C A P Y T U M L V I I

Homo Græcè anthropos dicitur, id est, arbor euersa: habet enim se caput cum capillis ad modum radicis, brachia vero cum curribus sunt quasi ramii. Solus etiam homo est longi & lati corporis. Solus quoque homo est erecti corporis: & huius ratio duplex est, scilicet naturalis, & moralis. Naturalis ratio est, quia in aliis animalibus abundat in capite materia terrea deprimens: & deficit calor erigens: quod non est in homine.

DE COND. OPERIB.

Est & ratio moralis, vt scilicet rectitudine
staturæ corporis attestetur rectitudini-
mentis sursum ad cœlestia tendentis. Ac-
cidentia animæ transmutant corpus: quia
forma delectabilis imaginata mouet cor-
pº, sicut tristabilis: & ideo dicit Averenna-
multum tristis, ac lepram timens, erita-
liquando leprosus: sicut econuerso quod
corporis passiones redundant in anima
turbationem, sicut patet in somno. Item
partes corporis humani habent similitu-
dinem totius mundi, quia tanta est distan-
tia inter extremitates duorum longorum
digitorum utriusque manus, quanta est à
vertice capitis usque ad plantam pedis,
sicut tanta est distantia à Zenith capitis
ad oppositum tropicum in cælo, quan-
ta est ab Oriente in Occidentem. Cor-
pus humanum ex quatuor componitur
elementis: sed apparet terra in ossi-
bus & carne: aqua vero in humoris
bus, scilicet sanguine, phlegmate, cho-
lera, melancholia. Aer continetur in pul-
mone, & hoc patet, quia semper in motu
est: nam pulmo ventilabrum cordis est,
ne nimio calore dissoluatur. Ignis con-
tinetur in corde: & ideo inferius est la-
tum, & superius acutum, quam formam
ignis

ignis tenet. Membra corporis triplicia sunt. Sunt enim quædam radicalia, hepatis, cor, cerebrum, genitalia: inter quæ tria prima sunt esse individui: in quibus, (ut supra dictum est) sedem habet spiritus naturalis, vitalis, & animalis: sed membra genitalia sunt ad conseruationem speciei. Alia sunt membra deseruientia, ut venæ, arteriæ, & nerui, per quæ vehitur ille triplex spiritus, ut habetur supra. Alia sunt membra officialia, ut manus, pedes, & huiusmodi. Sunt etiam membra tam artificialiter ordinata, ut mutuò sibi deseruant, nā superiora inferioribus administrat gubernationem, ut patet in oculis. Item inferiora præbent superioribus suppurationem, ut patet in pedibus & cruribus, quæ totum pondus aliorum membrorum sustinent. Item media impartiumtur vtrisque defensionem & necessarium cōquisitionem, ut patet in manib⁹ & brachiis. Item sic sunt ordinata, ut mutuò sibi condoleant. Nam si vnum membrum dolet, condolent ei omnia membra & hoc propter connexionem, & colligantiam. Item sic ordinata sunt, ut quando vnum membrum deficit, alia eius defectum suppleant: unde videmus aliquos

DE COND. OPERIB.

carentes manibus comedere cum pedibus
& alios carentes pedibus, cum manibus
ambulare. Item sic ordinata sunt, vt
num membrum periculis se exponat pro
alio, vt patet in capite, pro cuius defen-
sione alia membra periculis se exponunt.
Item magnus dolor in uno membro, fa-
cit minorem in alio non sentiri. Item mem-
bra quorum motus subest libero arbitrio,
tam promptam obedientiam seruant, vt
inter imperium voluntatis & executio-
nem operis quasi nulla mora videatur: &
hanc obedientiam videmus seruare ocu-
lum in videndo, linguam in loquendo,
os in comedendo, manus in operando,
& huiusmodi.

De physiognomia hominis.

C A P V T   L V I I I .

Diversæ membrorū dispositiones se-
cundum artem physiognomiæ diuer-
sos effectus ac mores indicant in homine,
non quod ista signa necessitatē imponant
moris hominum, sed ostendat inclina-
tionē naturæ q̄ tamē retineri potest freno &
rationis. Sequamur igitur in hoc trac-
tu magnos huius artis magistros authores,
. scilicet Aristotelem, Avicennam, Con-
stantium, Philemonem, Loxum, Palemo-

rium, incipientes à complexionibus. Melancholicos tristes & graues esse dicimus, sanguineos verò horū opposita habere videmus. Cholerici faciles sunt ad iram & phlegmatici pigri sunt & sōnolenti. Physiōnomia sexus est, quod masculus animo vehemens est ad impetus, studiosus, & animosus: fœminæ autem misericordes sunt & timidæ. Capilli molles & rari hebes ingenium proloquuntur. Item capilli crisi hominem timidum, & lucri cupidum. Capilli nimium depresso & fronti imminentes ferum declarant animum: & his concordat capit is vrsui capillatura. Item capilli flavi crassi & albi indicant indociles. Capilli verò subnigri, si sint moderatè tenues, mores indicat bonos & bonam hominis complexionem. Caput nimis magnum stolidum indicat. Caput autem globosum & breue, est sine sapientia & memoria. Caput humile superius, & quasi planum insolentiæ & dissolutionis dat indicium. Caput oblongum aliquātulum, & malleo simile, hominem circumspectum ac prouidum indicat. Frons angusta nimis indocilem & voracem declarat: lata verò paruitatem significat discretionis: sed rotunda designat iracū

DE COND. OPERIB.

diam. Itē humilis & demissa significat vē-
recundium, & nō admittentem turpia. Itē
quadrata & moderatę magnitudinis, ma-
gnę sapientiæ & magnanimitatis est indi-
cium. Supercilia arcuata quæ coniungun-
tur vsq; ad cornu nasi, significat subtile &
studiosum in omnibus operib⁹ suis. Si au-
tē ibidem coeunt, tristem hominē, & pa-
rum sapientein demonstrant. Si autem ar-
cuositas declinat ad tempora, & ad gib-
bositatē genraun, significant negligē-
tem. Item supercilia si sint longorum &
multorum pilorum, significant ferū, & ma-
gna meditātem. Oculi qui tanquam gut-
tulae viroris nitidi relucēt, mores compo-
sitos indicat. Quando variè mouentur, vt
modò currant, modò quiescāt, significant
mala volui iam in animo, sed nondum esse
perpetrata. Oculi glauci, splendore tamen
micantes, significant audacem & perui-
gilem ad malitiam. Oculi magni tremen-
tes & obscuri significant potationem vi-
ni, & intemperantiam veneris oculi pure
nigri significant imbecilem, & sine virtu-
te animum, & lucri audiū. Quando autē
guttulae rubentes aliquantulum ibi sunt,
& tamen nigræ apparent, animum iustum,
probū, & ingeniosum ostendunt. Vbi autē

tem in nigris oculis guttulae vehementer
rubent, & aliquæ tendunt ad quadraturam,
& quædā sunt pallidæ, quædam glaucæ,
& circuli qui forinsecus ambiunt pupillas,
sunt fanguinolenti, & sunt magni oculi,
& nitor pupillæ moueatur ut mouetur
palpebra, tales in quam oculi significat a-
nimum qui omnium excedit morem fe-
raru: quicquid enim nefādorū cogitari po-
test, talibus oculis perpetrabile est, nec e-
tiam à doméstico cessabunt sanguine. O-
culi nimium prominentes rubicundi, &
parui, linguam declarat effrenatam, & cor-
pus instabile. Oculi acriter intuentes, si
sunt humidi, indicant hominem veridicū,
ac in agendis velocem ac prouidū. Oculi
qui frequenter clauduntur, & frequen-
ter referantur, timidum ac imbecillem de-
clarant. Oculi multæ apertioñis significat
stultum & inuercundum. Si autem mul-
tæ clausuræ sunt, significat mobilē & incō
stantem in omnibus factis suis. Aures pro-
minentæ & valde magnæ significat stoli-
ditatem, & gartulitatem, & impruden-
tiam: sed valde paruæ, malignitatis sunt
indicia. Aures nimium rotundæ, indoci-
lem significat. Aures oblongæ & angustæ,
inuidiae signa sunt. Aures iacentes, & su-

DE COND. OPERIB.

pra caput applicatæ pigritiam designat. Genæ crassæ signant ignauiam, & somno lentiam, nimium autem tenues malignitatem. Genæ rotundæ inuidiæ arguntur. Nares patulæ, alacritatis & fortitudinis dant indicium: lögæ verò tenues, mobilitatis & leuitatis signum habent. Narium autem pars quæ iuxta frontem est, si nec alta, nec humili, sed æquali linea descendat, virile signum est: & prudentiam & constantiam demonstrat. Nares minores debitò, furibus assignantur. Omnis vultus cùm plenus est & crassus, ignauū & voluptatibus deditum significat: vultus dependens cogitatorē subdolū indicat. Labia tenuia in ore maiori, si superius labium aliquantulum exuperet, magnatum indicat & fortem. Tenui verò & parui oris imbecillem animum & versutum indicant. Labia verò soluta aliquantulum ab ore dependentia, inertem demonstrat. Nam in asinis & equis antiquis ita inuenitur. Os paruum conuenit tam vultibus muliebribus, quàm hominibus effœnatis: sed quod ultra modum dilatatur, voracem indicat, & immitem, & impium. Talis enim oris riñus marinis monstrosis conuenit. Mentum prolixum

aliquantulum demonstrat minus iracundum, & minus perturbatum. Qui os paruum & breve metum habet, immites sunt & inuidi. Hoc enim Plato ad serpentes referebat. Utius est mentum commensuratum, secundum aliquid ad quadraturam accedens. Mentum si longe in prolixum distendatur, dolis assuetum ostendit. Vox similis existes voci ouium aut caprarum, stultus itaque habet iudicium. Quod autem in modum avium vocem intendunt, de facili sunt leues. Vox tenuis & quasi lugubris, tristis indicat & suspiciosum. Quorum vox in nares incurrit, ita ut nares constrictae sunt, malevoli, ac malis alienis gaudentes. Ceruix longa & tenuis cum significat qui maligna meditatur. Ceruix rotunda probat virtutem animi, & corporis humilitatem. Ceruix brevis indicium est eius qui cum temeritate audax est. Ceruix nimis erecta insolentem & contumacem dicit. Pectus quod multis carnisibus est congestum, indociles & ignatos indicat. Pectus quod longius eumquam venter, prudenter indicat. Pectus si cum vetere nimietate pilorum tegatur, significat hominem instabilem, & animum sine religione ac pietate. Cum autem solus pectus capillos pra-

DE COND. OPERIB.

fert, animosum designat. Humeri tenues & qui in acumine erecti sunt, insidiosum, indicant hominem. Brachia quando in tarda prolixitate extenduntur, erecto corpore extremitas medii digiti appropinquat ad genu, licet forte à mensura quatuor digitorum deficiat, huiusmodi habentes homines & fortes, cum autem prolixitas h̄ec ad femur deficiat, vel parū ultra, declarat homines malevolos, & malis alienis gaudentes. Manus nimī breues & exiguae, fortes designat & sagaces. Crassæ manus si digitos breues ultra modum habeant, tergiuersorem declarant, insidiosum, & furem. Manus intortæ & tenues, loquaces significant & voracem. Vngues albi plani & molles ac tenues, ac rubentes, & bene perlucidi, optimum ingenium indicant. Vngues inflexi, & curvi, impudentes indicant & rapaces. Vngues breues nimium, declarant malignū. Digitæ collecti & globati auarum dicunt & malignum. Digitæ parui & tenues stultum demonstrant. Digitæ verò parui & grossi inuidum indicant & audacem. Latera tenuia & angusta, timiditatem indicant. Latera refta carnibus, & dura, ostendunt hominem indocilem,

hæc enim ad ranas secundum Platонem referuntur. Pars crucis quæ sub genu est, quæ vocatur sura, quādo plena est, & qua si grauida, intemperatum hominē significat & imprudentē: molles surę effœminatis assignātur. Pedes crassi & breues valde, infirmum hominē indicant. Pedes nimium prolixii ad hominem dolosum referuntur. Pedes pertenues & breues produnt hominē malignum. Qui lōgis passibus incedunt, magnanimi esse solent, & efficaces. Qui celeriter incedēdo se comprimit, & vultum deducit, atque totum corpus implicat, significat timidū, parcum, & versutum. Qui breues passus habet, eundóque accelerat, malignus esse dicitur atq; ibecillis. Color cutis niger versutū indicat. Color albus rubeusque fortes animososq; ostendit. Color vehementer ali- bus cum pallore, defectum virtutis significat ex nimia victoria phlegmatis. Color ignitus lucētibus oculis ad insaniam vergit. Color medius inter nigrum & albū qui declinat in brunum, si clarus est, ostendit virum boni ingenii & bonorum morum.

De Regulæ generales physionomiae.

CAPVT LIX

DE COND. OPERIB.

Generaliter ergo tenendum est, quod
membra quae in proportione sunt
naturali quo ad figuram, colorem, qua-
titatem, situm, & motum, indicant mentis
bonam habitudinem naturalem. Membra
vero quae non habent proportionem de-
bitam in figura, quantitate, situ, & mo-
tu, peruersam mentem indicant. Pro-
pterea dicebat Plato, quod quaecunque
similitudo animalium aliquorum in ho-
minibus est, tales homines etiam in ta-
lium mores. Nota insuper habent quod
licet per signa membrorum naturale
mores hominum cognoscantur, non ta-
men imponunt necessitatem, sed osten-
dunt inclinationem naturae: nec semper
denuntiant affectus hominum, sed fre-
quenter & probabiliter. Item propter si-
gna exteriora, de quibus dictum est, non
statim proferendum est iudicium: quia
forte signum est per accidens, & non per
naturae: & forte vi etu est per contrariam co-
suetudinem, & freno rationis tenetur. vnde
narrat Arist. qd discipuli Hippocratis de-
tulerunt Philonemo excellati physiono-
mo picta imaginam Hippocratis qui pro-
nuntiavit de ipso, qd esset vir luxuriosus.
Illi autem indignatis, & culpatis Phi-

lemonem, q; de optimo viro taliter iudicasset, retulerunt hoc Hippocrati: qui confessus est Philemonem hoc recte iudicasse, sed ex amore philosophiae & honestatis dixit se concupiscentias cordis sui vicisse: & accepisse per studium, quod naturæ fuerat denegatum. Denique sciendum est quod signa exteriora non referuantur nisi ad eas passiones quæ naturaliter insunt homini, sicut est ira, concupiscentia, & huiusmodi: non autē ad eas q; sunt animæ solus, sicut est musica, geometria, & similia. Sciendum quoq; quod in oculis principaliter consistit omnis perfectio physiognomie: & si oculorum indicium confirmat cæterorum membrorum indicium, tunc ratum dicit Lox^o Aristo. esse indicium, (vt in leprosis.) Si autem contrariantur, tunc prævalent indicia oculorum: propter q; omnes physiognomias firmauerunt oculū esse verū cordis nunciū.

De toto homine.

C A P V T   L X .

Postquā expeditum est de homine ex parte mētis & ex parte corporis, nūc dicēdum est de ipso prout est compositus ex vtroque: vbi specialiter ostenditur dei potentia: quia nturas tam distātes

DE COND. OPERIB.

naturam perfectam coniunxit in unam. scilicet corpoream & incorpoream, quae maximè distinguitur in prædicamento substantiæ. Preterea cum esset una sola creatura bonum intus cognitionem per intellectum, ut angelus: & alia quæ habebat foris per sensum, ut quodlibet animal brutum, fieri debuit creatura propter perfectionem universitatis, quæ hac dupli cognitione esset prædicta, ut posset legere in libro scripto intus & foris, hoc est, in creatore, & in opere suo. Unita est anima corpori multiplici ratione, licet separata dignior videatur. Prima ratio est, ut per coniunctionem disparium naturarum erigeretur mens ad sperandam illam unionem quæ erit inter animam & spiritum in creatum. Alia ratio est, ut anima erueredo deo in corpore, habeat maius meritum: quia ubi maior pugna ibi maior victoria, & per consequens major corona. Difficultas enim operis multum valet ad efficaciam merendi. Tertia ratio est propter complemetum universi. Cum enim (sicut dictum est) quædam esset creatura pure spiritualis, quædam pure corporalis, conuenienter fieri creaturam mixtam, scilicet partim spiritualem & partim corporalem. Quarta

ratio est, quia sicut corp^o viuū valet ad fru
 ctū p̄cēnitentiæ : sic post mortem resusci-
 tatum valebit ad consecutionem stolę du-
 plicatæ: quia non solum anima, sed etiam
 corp^o p̄miabitur dote sua. Quia ratio est,
 quia homo ex defectib^o corporis multā ha-
 bet materiam humiliationis, iuxta id, Hu-
 miliatio tua in medio tui. Sicut enim ani-
 ma ex coniunctione ad corpus, plura cō-
 sequitur bona: sic & multa cōtrahit incō-
 moda. Primo, peccati originalis āquina-
 tionē. Iob. 43. Quis potest facere mundum
 de immundo conceptum semine? Secun-
 dò peccati pronitatem: Gen. 8. Proni sunt
 sensus hominis ad malum ab adolescen-
 tia sua. Tertio bene operandi difficul-
 tam. Proverbiorum 24. Per agrum
 hominis pagri transiui, & ecce totum re-
 pleuerant vrticæ. Quartò, intellectus
 hebetudinem: Sapient. 9. Corpus quod
 corrumpitur, aggrauat animam. Quintò
 continuam impugnationem. ad Galat. 5.
 Caro concupiscit aduersus spiritum, &c:
 Sextò curarū solitudinem. Mart. 5. Dico
 vobis, ne solicieti sitis animæ vestræ qđ no
 stra, &c. Septimò passionū multiplicitatē:
 Iob. 3. Homo nat^o de muliere, breui viuēs
 tempore, repletur multis miserijs. Octauo

Mich. 6:

DE COND. OPERIB.

glorię retardationē, gloriā enim percipere non possumus quādiu in corpore detinētur: propter hoc Apostolius cupiebat dissolui & esse cum Christo.

De proprietatibus hominis.

C A P V T L X I.

Proprietates hominis sunt istae, discerne inter honestum, & turpe: vnde fons hominis est honestū prosequi, cū omnia bruta nō nisi utilia & delectabilia prosequantur. Item passiones ordinatae ad limitem rationis. Supra mundum per intellectum eleuari: & ideo quando quis per adhæsionem in terrenis, se mundo inferiore facit, iā quasi honore humanitatis extutus, proprietatem accipit bestiæ, ita ut dicatur fieri per immunditiam porcus, per iram canis, per rapinam leo, & sic de aliis: quod Plato vocavit sedam animarum incorporationem (quod quidā male intelligentes, crediderunt Platonem dixisse quā animæ exeuntes de corpore, intrabant bestias, quod falsū est) Amicitiā habet secundum omne genus amicitiæ: & in hoc differt à brutis, quæ non habent amicitiæ speciem nisi quæ delectationis est, vel connutitorū, & huiusmodi. Intellectualibus theorematibus speculari, & delectari

talibus. Verecundari in turpi perpetrato.
Propter quod inemendabiles dicuntur in-
verecundi, quia in aliquo mutati sunt à
rationis honore, pecorinam naturam assu-
mentes. Perfectè esse cōiugale animal, eò
quòd legibus ordinatas faciat honestas
nuptias. Ciuale animal esse, quia distri-
butiones, & cohabitationes, & fœdera-
& pugnas perfectas habet ex urbanitati-
bus ordinatas. Disciplinæ esse perceptibi-
le propter rationis usum. Esse animal mā-
suetum natura propter ciuitatem. Esse
animal risibile gloriabile, propter per-
fectas gaudendi rationes, quæ soli contin-
gūt homini. Esse microcosmū id est mino-
rem mundum, eò quòd de omnis craturæ
aliquid habeat homo, videlicet esse cū la-
pidibus, vegetari cū arboribus, sentire cū
animalibus, intelligere cū angelis. Ex du-
plici natura esse compositum, scilicet cor-
porali & spirituali. Creaturarū esse dignis-
simam. Esse animal rationale & mortale.
Humana fragilitas ī hoc cōsistit q̄ i hoīe
est assiduitas deficiendi, ī posibilitas stādi,
facilitas cadendi, difficultas resurgendi, vi-
litas nascendi, incertitudo moriēdi. De ē
ctus humanus est, quia quicquid habemus,
aliud habem⁹, & ī perfecṭe, insup & amit-

DE COND. OPERIB.

tere possumus. In homine quoq; est moriendi necessitas, & hęc est vel illata necessitas, sicut fuit in Adā: vel innata, sicut est in nobis: vel assūpta, sicut fuit in Christo.

De primis parentibus. C A P V T L X I I .

SVmma bonitas volēs cōmunicare bonū sūū aliis, fecit creaturam rationalē, quæ summū bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possiendo beata esset. Fecit aut̄ deus primū hominē formando corpus eius p̄ ministeriū angelorū de limo terrę in agro Damasceno, & inspirauit in faciem eius spiraculū vitæ: hoc est, animā creauit, q̄ corpori factō vniuit. Factus est aut̄ homo ad imaginē dei in naturalib⁹ & ad similitudinē in gratutus. Dicit aut̄ homo factus ad imaginē dei potius q̄ angelus: quia conuenientiam habet homo cum deo intus & extra, quod non habet angelus. Intus enim habet cōuenientiam cū deo secundū memoriā, intelligētiā, & volūtatiē, sicut angel⁹: sed extra cōuenientiam habet quam non habet angelus. Nā sicut à patre est fili⁹, sic ab homine homo eiusdē naturæ. Præterea sicut deus p̄latus est omni creature simpliciter, sic homo oīb⁹ in suo vniuerso. Psa. 8. Omnia subiecisti sub ped. &c. Item sicut deus

biq;

vñque est, sic anima vbiq; est in suo habitu, id est in corpore: non quidem per essentiam, sed per potentiam. Dignitas humana est in hoc, quod deus fecit hominem ratione sapientem, vita innocentem, domino potenterem. Primum notatur in hoc quod homo factus est ad imaginem dei: secundum quod ad dei similitudinem: tertium quia præpositus est homo cunctis animalibus, & aliis creaturis, quæ omnia fibi seruiunt. Ex his nota quod voluntatis bonorum hominum non solum subditus creature, sed etiam ipse deus omnipotens.

Psal. 144. Voluntatem timentiū se faciet, &c. Itē angeli qui deputantur ad custodiā. Itē dæmones qui dantur ad exercitium bonorum. Item homines boni, qui sunt socii tribulationū, & erūt socii consolacionū. Itē homines mali q̄ bonos magis promouent psequēdo, q̄ possent facere seruiēdo. Corpus tale dedit deus primo homini, q̄ animæ subiectū esset, vt esset opterās sine rebellione, esset etiā propagabile sine libido, esset vegetabile sine mortalitate, esset proportionabile quantū complexionē aequalē, esset quoque conforme animæ, vt sicut anima erat innocens, & tamen poterat peccare, sic corpus esset in-

DE COND. OPERIB.

passibile; vt tamen posset immortalitatem incurrere: & ideo poterat mori, & non mori: poterat habere sufficientiam, & indigentiam: poterat obtemperare, & rebellare, & hoc fuit ratione naturæ defectiæ ex nihilo creatæ, nec per gloriam confirmatæ. Fuit tamen corpus ita conditum, vt in eo nulla esset pugna rebellionis, nulla pronitas libidinis, nulla imminutio vigoris, nulla corruptio mortis. Hæc autem immortalitas corporis Adæ principaliter fuit ab anima, sicut ab influente, à corporis æquali compositione sicut à disponente: à ligno viæ sicut à vegetante: à regimine verò prouidentiæ diuinæ sicut ab interius conseruante, & exterius protegente. Factus est itaque homo absque omni culpa & miseria, nec ad culpam habuit somnis incitamentum. In super datum est ei quadruplex adiutorium. Primum ad rectè volendum quod est conscientia. Secundum ad murmurandum contra malum, & ad stimulandum ad bonum, quod est syndesis. Tertium fuit scientia illuminans intellectum ad cognoscendum deum suum, seipsum, & mundum istum qui factus fuerat pro-

pter ipsum. Quartum fuit charitas accen-
dens affectum ad diligendum deum su-
per omnia, & proximum suum sicut se-
ipsum. Prima duo pertinent ad perfectio-
nem naturalium, alia duo ad perfectio-
nem pertinet gratiotorum, quorum unum fuit
gratiæ datæ, scilicet scientia: aliud
gratiæ gratum facientis, scilicet charitas.
Accepit homo triplicem oculum, primum
carnis, quo videret mundum: secundum
rationis, quo videret animum: tertium cōtem-
plationis, quo videret deum. Et sic oculo
carnis videt homo quæ extra se sunt, oculo
rationis quæ intra se sunt, oculo cōtem-
plationis quæ sunt supra se. Notitiā enim
dei habuit, cuius præsentia quodam inte-
riori aspectu rationis contemplabatur, nō
tamē ita excellenter ut in patria, nec ita in
ænigmate, ut modo in via. Res etiā factas
nouit, quia animantibus omnibus nomina
imposuit. Notitiā quoque sui habuit: quia
qualis factus erat, sciuit, & quod agere & quod
cavere deberet, intellexit. Fuit quoque sine
pœnalitatibus, quia nec esuriuit, nec siti-
uit. Item frigus vel aestus, labor aut infir-
mitas eum non læsit. Nec mortem expe-
ctauit, quia viuus erat ad gloriam transfe-
redus. Videlibus non eguisset, & nudus ve-

DE COND. OPERIB.

recūdiam non sensisset. Natura in eo quo ad deformitatem membrorum non errasset. Conceptus fuisset sine pudore, partus sine dolore. Motus membrorum subiecti fuissent voluntati.

De præceptis Adæ datis.

CAPUT LXXXI.

ADAM factum deus in paradisum trāſtulit, & ibi de costa dormientis. Euāſibi ſociam formauit. Hanc non fecit de capite, ne viro dominaretur : nec de pedibus, ne contemneretur : ſed de latero, ut amoris vinculum probaretur. Duplex bonum illis deus preparauit, vnum temporale, aliud æternum. Primum dedit, ſecundum promisit. Ideo duplex preceptum primus homo habuit, vnum naturæ, ad custodiendum bonum datum. Aliud disciplinæ, ad promerendum bonum promissum: & hoc non poterat promerari melius, quām per puram obedientiam, quæ tunc mera eſt, quando præceptum ex ſe ſolo obligat, & non ex alia cauſa: & tale dicitur præceptum disciplinæ, quia per ipsum dicitur quanta ſit virtus obedientiæ. Vnde & disciplinæ præceptum dicitur: quia vitare lignum sciendi non ſuadebat natura, ſed disciplina,

Præceptum verò nature duplex fuit: unū de conseruatione individui: vt ibi (Gen. tertio) De omni ligno paradisi, comedetis. Iter quæ ligna fuit in medio paradisi specialiter nomimatum lignū vītæ, sic dictum ab effectu, quia corpora primorum parentum debebat continuè vegetare. Aliud fuit præceptū naturę pro cōseruatione speciei, vt illud, Crescite & multiplicamini. Circa præceptum disciplinæ nota quod aliquid prohibetur, quia malum Exod. 20. Non furtū facies. Aliquid quia occasio mali. Matthēi quinto, Non iurare omnino: sicut prælatus multa prohibere potest, quæ tamen non sunt expressa in sua regula. Aliquid ad probationem obedientiæ, & tale fuit præceptū de ligno vītæ.

De paradiso

CAPUT LXIII.

HOMO prædictis fultus auxilis accedit locum paradisi terestris in habitationem tranquillam. Fuit autem locus ille (vt ait Damascenus) exultationis universæ promptuarium, qui terra excelso est positus, & temperato ac purissimo aëre circunfulget, plantis semper &

P iii

DE COND. OPERIB.

per & floribus ornatus est , bono odore plenus , nullumque irrationalium animalium ibi habitat . Præterea habetur in Gene. 2. Genesi quod à domino paradiſus plantatur , fonte qui diuiditur in quatuor capita , irrigatur , ligno vitæ ac scientiæ boni & mali decoratur , per cherubin & flammœum gladium custoditur . Notandum insuper quod ibi nullæ sunt ibi tempestates . Duæ quoque ibi sunt hyemes & duæ æstates , & bis fructificant ibi arbores . In utroque solstitio habent hymem & in utroque æquinoctio æstatem . Huius autem ratio est , quia paradiſus sub circulo æquinoctiali situs est . Itē semper habet æquinoctium .

De casu primi hominis.

C A P V T L X V .

Gene. 3. **I**Nuidens ergo diabolus fœlicitati hominis , in specie serpentis ipsam mulierem tanquam fragiliorē aggreditur tentandam : quam cum in response dubitantem cerneret , fortius inflitit : & vincens eam , virum illa mediante deuicit . Processit ergo sic : Primò fœlicet querendo , Cur præcepit vobis deus , & cætera . Secundo afferendo .

Nequaquam moriemini. Tertio premittendo, Eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Processus iste fuit maximæ versutioœ, quia processit experiendo, impellendo, & alliciendo. Experientiam enim accepit interrogatione, impulit in assertione, allexit in promissione. Allexit autem diabolus mulierem per triplex appetibile, scilicet per scientiam, quæ est appetibilis rationali. per excellentiam ad modum dei, quæ est appetibilis irascibili: per suavitatem ligni, quæ est appetibilis concupiscibili. Igitur vir peccauit, quia lignum vetitum gustauit: unde & poenam accepit, ut in sudore vultus sui pane suo vesceretur. Mulier autem in duobus peccauit. Nam superbiuit, & vetitum comedit: unde & duplice maledictionem habuit, scilicet, Sub viri potestate eris, & hoc propter primum. Item in dolore paries, & hoc propter secundum. Diabolus vero in serpente inuidit, mentitus est, decepit: unde propter primum dictum est ei. Supra peccatum tuum gradieris propter secundum. Terram comedes. Propter tertium, Ipsa conteret caput tuum. Si autem scire volueris quis eorum

Gene. 4.

DE COND. OPERIB.

plus peccauit, scilicet vir an mulieri: nō tandem est quod quātum aliquaplus peccauit mulier & quantum ad aliqua plus vir. Nā mulier pl' peccauit quo ad peioris finis intentionem. Volut enim fieri sicut deus: sed vir intendebat non contristare delicias suas. Item mulier peccauit in plures, quia in se, in deum, & in proximum. Item damnosius peccauit mulier quia plures maledictiones recipit. Vir autem peccauit plus quantum ad originem, quia ex certa scientia. Item vir peccauit majori ingratitudine. Quærunt mul ti cur deus hominem fecerit qui peccare posset, & ad hoc assignantur plurimæ rationes. Prima est, ut ostendatur diuina potentia, qui solus inuertibilis est, omnis autem creatura vertibilis est. Secunda, ut declaretur dei sapientia, quæ de malo scit eligere bonum: quod non potuit fieri nisi deus creaturam fecisset vertibilem in malum. Tertia, ut manifestetur dei clementia, qua Christus per mortem suā hominem perditū liberavit. Quarta, ut ostendatur dei iustitia, qua non solum reddit bonis præmia, sed etiam malis supplicia. Quinta, ut homo non sit peioris conditionis quam aliæ creaturæ, quas omnes

deus sic administrat, vt eas propriis motibus agere signat: vnde & hominē i proprio arbitrio relinquere debuit. Sexta est laus humana. Laus enim est viri iusti, qui potuit transgredi, & non est transgressor. Septima est, decor vniuersi, quia opposita iuxta se posita magis eluescunt, ita mali bonos commendant adiuicem comparati. Octaua ratio est, qui ab aliis exercitantur & probantur per malos. Adam autem & Eva post peccatum de paradiſo expulsi sunt, sicut Lucifer de cælo: & in hac valle misericordie habitares facti sunt mortales. Nam sicut in cælo est non posse mori, sic in inferno est semper mori. In mundo medio posse viuere, & posse mori. Ex his patet quod primus status hominis fuit innocentiae secundus gratiae: tertius culpe: quartus pœnitentiae: quintus glorie. Dum enim inordinate erexit se supra se, cecidit miserabiliter infra se, scilicet a statu innocentiae & gratiae instatum culpae & misericordiae. Item quia factus est in obdiens suo superiori, iusto dei iudicio factum est ut sibi fierent inobediens suum inferius, scilicet caro, & maximè circa membra viri generatiæ deseruientia.

DE COND. OPERIB.

De ordine tentationis in nobis.

C A P V T . L X V I .

ORdo tentationis qui fuit in primis parentibus, etiam in nobis compleetur. Nam sicut serpens ubi suggestit, mulier delectata, est vir comedit: sic in nobis secundum Gregorium, diabolus gerit serpentis officium: sensualitas vero quæ in carne est, officium mulieris, & ratio tenet viri locum viri per consensum. Vel dicas secundum Augustinum, quod suggestio serpentis est primus motus ex fomite: comedio verò mulieris, delectatio cogitationis, sed per inferiorem partem rationis, sed comedio viri est consensus superioris partis rationis. Per hæc enim tria, scilicet suggestionem delectationem, & consensum, homo in tentationem ducitur: quia tentatio per suggestionem inchoatur, sed per delectationem progressitur, per consensum autem consummatur. Sunt autem alia tria per quæ quis in tentatione detinetur, scilicet opus primum, consuetudo, & desperatio. Secundum item est quod tentatio est triplex. Prima est à diabolo vel per modum suggestionis, vel per modum afflictionis. Secunda est à mundo, qui voluptate

vel amcenitate allicit, vel persecutio
frangit. Tertia est carnis, quæ p sensualita
tem ac somitem ad peccatum impulit: qui
bus ratio consentiens peccatum perficit.
Duæ sunt tentationis species: Prima scilicet
diaboli, secunda mundi, & sunt ex-
tranos, & non habent peccatum. vnde
Augustinus, Tentatio cui non conser-
titur, non est peccatum, sed materia exer-
cendæ virtutis. Tertius modus tentandi
est intra nos, & est peccatum veniale, cū
primus motus est tantum: sed mortale,
si consensus aduenerit. Contra prædi-
ctos tentatores dedit nobis deus tri re-
media: quia contra diabolum habe-
mus spiritus & angelos bonos quia ad bo-
num nos stimulant, & contra insultus dia-
boli defendunt. Item contra mundum ha-
bemus exempla sanctorum, quos nec alli-
ciebant mundi blandimenta, nec terre-
bant supplicia. Item contra carnem ha-
bemus bona naturalia, scilicet syndere-
sim, & vim irascibilem, quæ naturaliter
nos docent non aequiescere carni, sed spi-
ritui. Habemus etiam gratuita, scilicet
charitatem, temperantiam, & huiusmodi,
quibus carnis vitia mortificamus. Est au-
tem differentia inter tentationes quæ sunt

DE COND. OPERIB.

à diabolo, & quæ sunt à carne. Tentationes enim quæ à diabolo sunt, sœpe oriuntur præter rationem, vt cum nuper satiatus famem patitur, & post longam dormitionem somno grauatur. Tentationes vero quæ sunt à carne, frequenter surgunt propter necessitatem, sed interdum ex crescunt in superfluitatem, vt si cibus post ieiunium immoderatè appetitur, vel in comedendo mensura & modus non teneantur. Tentatio autem multiplex est: quædā est probationis, & hæc est à deo secundum q[uod] dominus tentauit Abraham. Quædā examinationis, & hæc est ab homine. Quædā præcipitationis, & hæc est à diabolo qui sic primos parētes tétauit. Quædam delectationis, & hæc est à carne: Quædā cōsensus, & hæc est rationis. Tentationum quatuor sunt species. Prima est aspera, hæc autem fit de laboribus in cōsuetis in principio cōversionis. Secunda est vana, & oritur de spiritualibus, prosperitatibus, vt cum quis de virtutum successibus gloriatur. Tertia est dubia, vt quando quis ambigit quid certum de aliqua re tenere debeat: vnde accidit q[uod] lentiōr quisque ad bonum redditur, quando id quod agit, bonum esse dubitatur: & prior fit ad malū, quando

malum esse nescitur .. Quarta fraudulenta: ut quando diabolus in angelum lucis se transfigurat, sub specie scilicet virtutū inducens vitium. hæc fit quando suadendo honestatem, inducit superbiam, vel suadendo discretum obsequium, inducit nimij, carnis commodum, vel suadendo iustum iudicium, inducit crudelitatem: vel suadendo misericordiam, inducit remissionem & negligentiam: vel suadendo largitatem, inducit prodigalitatem, & sic de aliis. In talibus autem periculosissimū est periculum non videre. Primam appellat Psalmista timorem nocturnum: per noctē enim aduersitas designatur. Secundam appellat sagittam volantem in die: quia per diem prosperitas designatur. Tertiam. appellat negotium perambulans in tenebris, & hæc propter dubium perplexitatis. Quartam vocat dæmonium meridianum: vnde dicit, Non timebis à timore nocturno, à sagitta, &c. De his quatuor generibus tentationum idem ait. Super aspidem, quo ad primū: & basiliscum, quo ad secundum: & cōculcabis leonem, quo ad tertium: & draconem, quo ad quartum. Propter prædictas tentationes vel deceptions diaboli non sunt etiam licita fa-

Psal. 90.

DE COND. OPERIB.

cienda; & hoc in quinq; casibus. Primus est si diabolus suaderet homini aliquod esse diabolus faciendū q̄ videatur suis cōfiliis consentire: vnde Christus ipso suadente noluit facere panē de lapidibus, quod tamen opus bonum fuisset. Secundus, si proponatur aliquid opus contra legem dei, nō est faciédū. Vnde Machabei nolebant comedere carnes, quas tempore necessitatis comedere licuisset. Tertius, quādo bonū sit cū scandalo aliorū. ad Corinth. 8. Peccates in fratres, &c. & loquitur de idolothyris. Quartus est quando bonū sit per ostētationem. Iob cap. 36. Si osculatus sum manū meam, quae est iniqitas maxima. super quod dicit Gregorius, Manum suam osculatur, qui laudat quod facit: & hęc est iniqitas maxima. Quintus, cū impedit obedientiā superioris: quia licet propter mandatū prælati nūquā malū debeat fieri, potest tamen bonū aliquādo ppter obediētiā p̄mitti. Remedia autē cōtra tentationes sūt, memoria dominice passionis, mortificatio carnis, vtile exercitium, declinatio occasionū cōculatio principii tentationum. Vnde monet ille prudēter, cū inquit: Principiis obsta: sero medicina paratur, tū mala per longas inualuere moras.

COMPENDII TOTI-
us theologicæ veritatis liber-
tertius de corruptela pec-
cati.

De malo genere.

C A P V T I.

Malum triplex est, videlicet
 culpæ pœnæ, & dani: qđ op-
 ponitur triplici bono, scili-
 cet honesto, delectabili, &
 utile. Nā culpæ opponitur
 honestum, pœnæ opponitur delectabile,
 damno opponitur utile. Malum est utile
 multis modis. Primo per suam ordinatio-
 nem, quia per vilificationem ponitur
 in loco inferiori in uniuersitate rerum,
 vnde bene ordinatur: sicut ordinatè po-
 nitur diabolus in inferno, & fur in pati-
 bulo. Secundo modo utile est per suam
 coactionem. Amaritudo enim consciencie
 cogit hominem à peccato recedere.
 Ierem. 2. Arguet te malitia tua, & auersio
 tua increpabit te. Item in eodem. Vide qđ
 malum & amarū est te dereliquisse domi-
 sum deum tuum. Tertio est utile per ip-

DE CORR V P. P E C.

sius malī considerationem. Ex eo enim quod homo malum videt, naturaliter proficit: quia sicut homo naturaliter bonum appetit, ita naturaliter horret malum & fugit.

De peccati diffinitione.

C A P V T   II.

POst malum in genere sequitur de malo culpæ inspecie. Diffinitur autem peccatum multis modis. Primo sic ab August. Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat. Secundo sic ab eodē. Peccatum est dictū vel factum vel cōcupitum cōtra legem dei. Tertio sic ab Amb. Peccatum est puericatio legis diuinæ, & cœlestiū inobedieniā p̄ceptorū. Quartò sic ab Aug. Peccatum est p̄reto incōmutabili bono, rebus mutabilibus adhærere. Prima diffinitio datur secundum causam efficientem secunda secundum causam materialē, tertia secundum causam formalē, quarta secundum causam finalem. In quartā diffinitione nota quod in peccato duo sunt, scilicet auersio à creatore, & cōuersio ad creaturam: quorum primū est quasi formale, secundum quasi materiale. Et in actione non est peccatum ratione cōversationis, si non s̄istatur in creatura: sed ratione auersionis, in qua est deformitas & contemptus.

temptus. Quòd autem ratione conuersio-
nis non sit peccatum principaliter, patet:
quia potest fieri venialiter quādoque, vt
quādo quis delectatur in creatura plus de-
bito, sed tamen citra deū. Quādoque, etiā
quis potest delectari ī creatura sine omni
peccato, vt cū delectatio naturalis est tan-
tum, secundū quod visus delectatur in vi-
ridi, & gustus in dulci, & sic de aliis. In-
terdum potest etiam quis delectari meti-
toriē, quando scilicet ad deū refertur, vñ-
deps. 91. Delectasti me domine in factura
tua, &c. Sed tunc sumitur delectatio pro
motu, non pro passione.

Quid sit peccatum secundum rem.

C A P V T III.

TEnēdum est de peccato quòd nō est
substantia vel res aliqua, sed defectus
& corruptela. Et dicitur peccatum nihil,
propter tria. Primò, propter defectum,
quia peccatū non est aliquares naturalis,
sed corruptio boni. Secundò, propter de-
fectum, quia peccatum annihilat hominē,
& deficere facit à verò esse. Tertiò, propter
despectū qui vilem facit hominem, & in-
dignum præmio. Circa predicta tamen
sciendum est quòd aliud est peccati actus,
aliud reatus. Actus peccati est aliquid; sed

DE CORR V P. PEC.

quādo amplius nō sit, esse desirat etiā sine gratia: sed peccati habitus qui relinquitur malis ex actib⁹, etiā aliquid est, & remanet interdū etiā cessantibus actib⁹, & post infusā gratiā, ac peccati remissionē. Peccati verò reat⁹ sine macula secū dū rē, nihil est, & tamē deformat animā nō per modū positionis, sed priuationis, sicut trūeatio mēbri deformat corp⁹ & maculat. Dicit etiā Aug. qđ etiā sicut abstinentia nulla est res, & tamē ex ea corp⁹ lāguet, ita peccatū nō est aliqua substantia aliqua, & ex eo tamē natura corrūpirut, sed deletur per gratiā. Notādū præterea qđ peccatū quādoq; trāsit actu, & remanet reatu; sicut peccatū acutale. Quādoq; est ecōuerso, cū peccatū trāsit reatu, & remanet actu, sicut patet in peccato originali post baptismū. Quādoque trāsit actu simul & reatu, sicut peccatū actualē post pœnitentiā perfectam. Quandoque remanet actu & reatu, sicut peccatū originale ante baptismum.

Quid sit peccatum secundum nomen.

C A P V T . I I I .

P Ecclatum habet multa nomina. Vocatur enim macula, & hoc quia imaginē animae deformat. Item reatus, quoniam ad pœnam eternam obligat. Itē pollutio

& hoc quantum ad contagionem contraria-
tum ex terrena delectatione. Item voca-
tur pœna, in quantum respicit peccatum pri-
mi hominis, in quo natura nostra corru-
pea fuit. Item delictum, secundum quod est
recessus à dignitate gratiae habitæ. Item
vocatur culpa, prout respicit pœnam. I-
tem offensa, & hoc quia contra deum est.
Item prævaricatio, & hoc in quantum
mandatum dei respicie. Item vitium,
id est, defectus bonorum naturalium. Item pec-
catum, prout est cōuersio ad bonum cōmu-
tabile. Item vocatur scelus propter iniuriam
dei magnam. Itē nefas, pœna est illicitum per-
sonæ perpetrati. Item vocatur crimen, prou-
ut est dignum accusatione & pœna.

De origine peccati.

C A P V T   v.

Quoniam peccatum sit contrarium ip-
si bono, non tamen habet ef-
fectum in bono, nec ortum trahit nisi à
bono, quod quidem bonum est libe-
rum arbitrium, ac voluntas, à qua pecca-
tum est sicut à prima origine, & in qua est
sicut in proprio subiecto. Voluntas igitur
est causa peccati: causam dico, non efficiens,
sed deficiens. Voluntas enim secundum quod
habet respectum ad suum principium à quo

Q ii

DE CORRUP. PEC.

est, scilicet ad deū, non est nata elicere ex se nisi bonum: sed secundum quod habet respectum ad prīcipium ex quo est, quod est nihil, cum ipsa voluntas sit ex nihilo, tendit ad defectum. Si ergo voluimus sci re vnde sit malum cnpæ materialiter , dicemus quòd ex absentia debiti boni, scili- cet speciei, modi & ordinis . Sed si veli- mus scire vnde sit originaliter , dicimus q̄ à voluntate sive à libero arbitrio . De progressu, aut̄ peccati, nota quòd peccatū iniciatur in cognitione , procedit & cre- scit dilectione, perficitur in consensu. Cir- ca progressum peccati sciendum quòd quædam antecedunt ipsum peccatū, quæ- dam sequuntur, quædam circunstanti. Pec- catum antecedunt aliqua ex parte auer- sionis, aliqua ex parte cōuerisionis. Ex parte auersionis antecedunt ipsum peccatū ista, contemptus, omissio, ingratitudo, ino- bedientia, prevaricatio. Illa verò que pec- catum antecedunt ex parte conuer- sionis, sunt hæc, cogitatio, libido, concur- pīscētia, delectatio, peruersa intentio, consensus. Alia sunt quæ sequuntur pec- catum, sicut est macula, id est formatio i- maginis dei: & reatus , id est obligatio ad pœnam æternam. Sunt adhuc alia que

peccatum comittantur, ut sunt peccatorū circumstantiæ, quæ peccatum aggrauant aut diminuunt, q̄ cōtinetur in hoc versu:
Quis, quid, vbi, per quos, quotiens, cur,
quomodo, quando. Actio enim etiam illa deprauatur quæ est de genere bonorum, quandoque in principio, quandoque in medio, quandoque in fine: & hoc per malam intentionem, vel per negligentiam, vel per vanam gloriam. Vnum peccatum dicitur maius altero multis modis, scilicet causalitate, ut peccatum luciferi: vel generalitate, ut peccatum Adæ: vel deformitate, ut peccatum Iudæ: vel difficultate remittendi, ut peccatum in spiritum sanctum: vel periculositate, ut peccatum ignorantiae: vel inseparabilitate, ut peccatum cupiditatis: vel proximitate, ut peccatum carnis: vel offensione, ut peccatum idolatriæ: vel expurgandi difficultate, ut superbia: vel mentis cæcitate, ut peccatum iræ. Circa peccati gravitatem nota quod nihil est peccatum in in viro perfecto, quod non sit peccatum in imperfecto, nisi in his quæ voulit. Nam perfectio non mutat genus peccati, sed eius quantitatēm auget.

D'E C O R R V P. P E C.

Dediuisione peccati.

C A P V T V I.

Diuisio peccatorum multiplex est. Aliia enim est secundum causam efficientem secundum se, ut hæc. Peccatorum aliud est ex impotentia, aliud ex ignorantia, aliud ex malitia. Alia sumitur secundum causam efficientem ratione annexi, secundum quam sumitur hæc diuisio. Peccatorum aliud est ex amore male accendente: aliud ex timore male humiliante: hoc est dicere quod homo potius vult peccatum committere, quam amato carere: aut malum pœnæ quod timet, incurrire. Sumuntur etiam peccatorum diuisiones secundum causam materialem, circa quam primò sumitur hæc diuisio: Peccatorum aliud est cordis, aliud oris, aliud operis. Item hæc: Peccatorum, aliud cogitationis, aliud locutionis, aliud operationis. Secundo modo sumitur sic. Peccatorum aliud est in deum, aliud in seipsum, aliud in proximum. In deum diuiditur sic: Aliud in patrem, aliud in filium, aliud in spiritum sanctum. Aliis tribus modis peccatur in deum, scilicet male per infidelitatem deo sentiendo, item blasphemando, item sacra dei indignè tractando. Alio

modo peccat quis in deum, scilicet ipsum tentando: & hoc fit tripliciter. Nam quandoque tentat quis dei potentiam, ut cum signa petat. Quandoque dei iustitiam, ut cum per candens fertum, vel per duelum, vel similia quis iudicium petat. Quandoque dei misericordiam, ut cum quis dei bonitatem examinans committit se stultis periculis. In seipsum peccat quis tripliciter, scilicet necessaria sibi subtrahendo, item superflua sumendo, item ultra vires quippiam aggrediendo. Item in proximum peccat quis tripliciter, scilicet proximo sua auferendo. Item sua sibi in necessitate non communicando. Item malo exemplo illum ad peccatum trahendo. Sumuntur præterea diuisiones peccatorum secundum causam formalem: & hoc tribus modis: quoniam velliter secundum qualitatem vel secundum quantitatem, vel secundum relationem. Secundum qualitatem sumitur hæc diuisio. Peccatorum aliud est cōmissi, aliud delicti: quorū primum est prævaricatio præceptorum negatiuorum: secundū verò est prævaricatio præceptorum affirmatiuorum. Item prædictum duplex peccatum est contra duas partes iustitie, que sunt declinare

DE C O R R V P. P E C.

à malo, & facere bonum. Item alia diuisio sumitur secundum qualitatem, sic. Peccatorum quedam sunt carnalia, quædam spiritualia: sed carnalia maioris sunt infamæ, spiritualia maioris sunt culpæ. Secundum quantitatem sumitur hæc diuisio. Peccatorum aliud est mortale, aliud est veniale: quorum primum dicitur peruersio, secundum verò inordinatio: quoniam peccatum mortale est auersio totalis à bono incommutabili, & conuersio totalis ad bonum commutabile. Sed peccatum veniale est amor voluntatum in creatura, citram tamen. Secundum relationē sumitur hæc diuisio: Peccatorum aliud est originale, aliud actuale. Ultima diuisio est secundum causam finalem, & hoc dupliciter: quia vel secundum ipsum appetibile, vel secundum actum hominis appetentis. Secundum ipsum appetibile sumitur hæc diuisio. Omne quod est in mundo, aut est concupiscencia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ: quorum primum est appetitus voluptrium, secundum appetitus diuitiarum, tertium appetitus honorum. Secundum actum hominis appetentis diuiditur peccatum in septem vitiacapitalia, scilicet superbiam inuidiam, iram.

accediam, auaritiam, gulam, luxuriam.
 Nota quod quinq; sunt genera operum.
 Nam quædam sunt mala in se, ut illa quæ
 secundum suam naturā mala sunt, possunt
 tamen per aliquam circumstantiam fieri
 bona, & homicidium. Quædam sunt mala
 secundum se, ut illa quæ per nullā circū-
 stantiam possunt fieri bona, sicut est odire
 deum, fornicari, & huiusmodi. Quædam
 sunt bona in se, ut quæ sunt bona ex gene-
 re & tamen possunt fieri mala ex circun-
 stantia, sicut dare eleemosynam. Quædam
 sunt bona secundum se, utque per nullam
 circumstantiam possunt fieri mala, sicut di-
 ligere deum ex charitate. Quædam sunt
 indifferentia, ut quæ nec bona nec mala
 sunt, possunt tamen vel bona vel mala fieri
 sicut est mouere pedem sine delibera-
 tione, vel quandoque comedere.

De effectu peccati.

C A P V T VII.

Multa mala facit homini peccatum,
 ante mortem, in morte, & post mor-
 té. Ante mortē hęc mala operatur. Natu-
 ralia vulnerat, ut significatio illo q̄ incidit
 in latrones. Itē intellect⁹ obscuratur in co *Lucr. 10*
 gnitione veri, & affect⁹ tepescit in opera.

DE CORRUP. PEC.

tione boni. Gratuitis spoliat. Thren. 4.
Dispergi sunt lapides sanctuarii, &c. Sed
ne aliquod bonum pereat, illa bona ope-
ra quæ quis peccando mortificat, aliis sal-
uandis dabuntur, sicut quando corporali
morte quis moritur, fratres & propinqui
in bonis eius succedunt. Animam maculat.
Thre. 4. Denigrata est super carbones fa-
cies eorum. Ad poenam æternam obligat.
Gene. 2. Quacunque die comederis ex eo
morte morieris. Conscientiam amaricat.
Iere. 3. Vide quam malum & amarum est
te dereliquisse deum tuum. Cor indurat.
Prouer. 18. Peccator cum in profundū pec-
catorum venerit, contemnit. Insensibilem
reddit. Gene. 18. Visus est ei quasi ludens
loqui. Simile habes in cane submergen-
do, qui non sentit lapidem in collo, donec
in aquam extra nauem proiiciatur. Ani-
mam occidit, qui avera vita, id est, deo pri-
uat. 1. Regum 31. Saul irruit in gladium
suum. Sed nota quod peccatum veniale dis-
ponit ad mortem, mortale vero inficit
mortem: sed obstinatio detinet in morte.
Ad alia peccata trahit. Exemplum habe-
mus de Cain, qui egressus in agrum occi-
dit fratre suū. De hoc dicit Abel. Gre. Pec-
catū qđ per poenitentiā nō diluitur, mox

suo pondere ad aliud trahit. Exemplum habes etiam in figura, Coruus egressus de arca, interceptus est aquis. Et Diana egressa ut videret, &c. virginitatem amisit. Et Iudas egressus Christum tradidit. Et post adulterium Dauid, secutum est homicidium. Et sic patet quod peccatum est poena peccati. Peccatum enim secundum quod in se est culpa, praecedentis peccati dicitur poena: & ita dicitur aliquid simul culpa & poena: sed ratione actionis dicitur culpa: poena vero ratione passionis, quia culpa est quod facimus, poena vero quod patimur. Licet igitur omnis culpa sit a nobis, non tamen omnis poena est a nobis, immo quedam est a nobis acta, quedam a deo inflata, quedam a primis parentibus contracta. Et quia eum qui facit quod non debet, iustum est pari quod debet: ideo omnis poena est iusta, & a diuina prouidentia ordinata. Quod autem unum peccatum nascatur ex alio, sic apparet. Superbia enim quia vult oes excellere, dolet si aliquis ei aequetur, & sic ex ea nascitur inuidia. Inuidia vero quia de faciliter irascitur ei cui inuidet, ideo ex ea nascitur ira. Sed ira cum non potest se vindicare, tristatur: & ideo ex ea nascitur ace-

DE CORRUP. PEC.

dia. Acedia verò consolationem querens, facit auarū . Auaritia aut̄ quia in tempora libus abūdat , potest magis exercere gulā . Gulla verò ppter ventris replexionem de facili spumat in libidinem, & ita generat luxuriam. Item bona quæ sunt , infructuosa reddit & quantum ad meritum, & quantum ad præmium : sicut ramus præcissus ab arbore , non profert fructum, sed ascit, & habilitatur ad incendium . De talibus dicitur Deuteron. 28. Maledictus eris ingrediens & egrediens, scilicet ecclesiā materialem ad orandum: quia talium oratio nō est meritoria, imo dicit August . q̄ si tales cruce se signent, includunt potius ih̄ se dia bolum quam excludat, quia fam in eis per effectum habitat . Ex homine infernum facit : quia in peccatore est ignis apariiæ, fœtor luxuriæ, tenebre ignorantiae, vermis conscientiae, fitis concupiscentiae demones per effectum , & huiusmodi . Vacuum tandem hominem relinquit . Genes. 3. Terra erat inanis & vacua , & meritò : quia mundo adherentes, sanguinib[us] ubera arida, eò quod relinquunt fontem vitae, & venam aquarum viventium, & paludibus turbidis se satiant. Item fal-

lendo decipit, sicut lignum putridum de nocte lucens, & sicut esca in hamo latens pisces decipit. Stultum hominem demonstrat. quia peccando quis sibi onus ad se deprimendum imponit, & lingua superdorsum suum cremanda colligit, & illi seruit qui eum pro seruitio torquebit. Augustinus, Stultus est in tali statu viuere, in quo quis non audet mori. Sequitur quod peccatum in morte grauat hominem quia in morte pinguatur homo solatio visibilium quae dilexit, scilicet cibo, potu, amicis, rebus, lumine, requie, & proprio corpore, quod nūquam in tali forma suscipiet, immo vellet non habere, sicut quādo pro dimidia parte corrōsum est à vermibus, quia stupebit anima peccatoris quādo corpus resumendum videbit. Turbatur peccator in morte quādo videbit cōcursum demonū ad animā parētum ad res. Thre. i. Omnes inimici eius apprehēderunt eam inter angustias. Postremo videndū est qualiter peccatum premat hominem post mortem. Confusione habebit ex malorū operū denudatione. Propheta, Reuelabo pudēda tua in facie tua. Exprobrationem Christi audiet in iudicio. Mathei 15. Esuriui & nō dedisti mihi māducare, &c.

DE CORRUP. PEC.

Requie & luce priuabitur. Matth. 22. Ligatis manibus & pedibus mittite eum in tenebras exteriores. Vnde non valebit ei ille cantus, Requiem æternam, &c. Suffragiis ecclesiæ non gaudebit. Isa. 66. Vermis eorum nō morietur, & ignis eorum non extinguetur . In infernum præcipitabitur. Exemplum de lapide molari quem angelus in Apocalyp. proiecit in mare: dieens, Hoc impetu mittetur Babylon in infernum. A deo & electis & omnibus bonis separabitur. Matthæi. 25. Ite maledicti in ignem æternum. A statu pœnitendi cadet. Jerem. 8. Transit æstas, finita est messis. Omnis spes misericordiæ præcidetur. Isa. 30. Non remanebit testavt portetur igniculus, scilicet charitas de incendio, aut hauriatur parvus aquæ de fœua, scilicet diuinæ misericordiæ. Sicut itaq; peccatum nocet in peccato existenti, ac in peccato mortenti, sic quoq; multipliciter etiam nocet peccatum ipsum deserenti, & de illo pœnitenti, quia gloriam primæ innocentiae nunquam recuperabit. Sicut enim corrupta de cæteroviro non erit, ita semel peccans nunquam se non peccasse gaudebit. Istud multis ostenditur exemplis. Nam post sanationem vulneris semper manet cicatrix. Item qui semel

fūratur, semper fur dicitur. Itē domus eius
domus discalceati de cetero dici potest.
Itē Simon quē dominus à lepra mūdauit,
post mūdationē semper vocabatur Simō
leprosus. Itē templū quod reædificatū fuit
post destructionē primi, nullo modo fuit
simile in pulchritudine tēplo priori. Ad
temporalem pœnā obligat. Vnde nō exi-
bit inde donec reddat nouissimū quadra-
tem. Item regnum cælorum non intrabit,
donec lignum, fœnū, stipula, id est, pœna
peccatorum tā mortalium quām veniali-
um, quæ in præsenti soluta non est, super
ipsum cremetur. A gloria retardat: quod
figuratū est in Absalō, qui postq; patri suo
recōciliatus fuit, tamen māsit duobus an-
nis q; faciem eius non vidit: quia tamdiu
differtur quis à gloria, quo usque fiat sine
omni macula, sicut erat in baptismo. Tēm
pus amissum & meritū qđ sibi conquirere
potuit, cū præmio nūq; recuperabit. Iere.
Qui vēdit, ad id quod yendidit, nō rever-
teretur. Obscurat oculū cognitionis, & hoc
propter trahem, quę intus erat: & propter
stercora hirundinum quæ ipsum excecaue-
rant, vt patet in Thobia. Vnde Augusti-
nus, Oculis ægris odiosa est lux, sicut no-
ctuis & vespertilionibus. Ad hoc nota

DE CORRUP. PEC.

de quodam cæco quem licet dominus illuminauerit, non tamen statim perfectè vidit, sed vidit homines primo quasi arbores ambulantes. Affectū reddit tepidū sicut in pede vulneratus, etiam sanatus claudicat: & arbor de loco suo mota, aliquid virtutis amittit. Vnde dictū est hoī post peccatum: Spinas & tribulos germinabit tibi. & dictū est serpenti: Supra pectus tuum gradieris. Fastidium homini generat. Exod. Anima nostra naufragat super cibo isto leuissimo. Augustinus: Plato nō sano pœna est panis, qui sano est suavis. Idē se de dixit, postquē cōuersus fuit: Plus valebat malū inuolitū, q̄ bonū insolitū. Ad bene operādū impedit. Gen. 19. Vxor Loth respiciens retro, versa est instatuum salis, quod scilicet sterilem facit terram. Item, In dolore paries, filios scilicet bonorum operum. Ad resistendum rétationibus debilitat. Iudic. 16. Sanson post crinum abscissionem amisit vires; & arbor læsa per securim, citò a vento delicitur. Feruorem minuit charitatis, sicut eclipsis solis diu postmodum nocet terræ, cō quod modico tempore sibi virus radiorum Solis subtrahitur. 3. Regū 1. Rex Dauid se nuerat, & cum operaretur vestimentis, non calefiebat.

Num. 21

4

calefiebat. Et aqua calorem ignis minuit-
vel extinguit. Dolore & timore de cætero
semper infligit. Dolorē qdē, quis certus
est de perpetrata culpa. Timorē aut, quia
incertus est de verba. Aug. Pœnitens sem-
per doleat, & de dolore gaudeat, & non
semper doluisse se doleat. Per peccatum cor
rūpitur puritas liberi arbitrii dupliciter,
sicut agēdo, & suscipiendo. In agēdo quidē,
quia nō potest semp facere quod debet,
vel vitare quod nocet. In suscipiendo au-
tem, quia gratiā stabilem non potest susci-
pere nisi hāc vita. Item corrumpitur ratio
in hāc vita dupliciter, scilicet quantum ad
discretionem iudicii inter bonū & malū,
& quātū ad deliberationem cōsilii inter
expediens & inexpediens. Item corrumpit
affactus dupliciter, scilicet in ordine
& in modo: quia nec semper est ordinat⁹,
nec semper moderat⁹. Peccatum multis no-
cat, scilicet ipsi facienti. Psalm. Peccatum *Psal. 50.*
meū contra me est semper. His qui sunt in
purgatorio, quos non possunt peccatores
tam efficaciter iuuare, sicut si essent in
gratia. Ipsi dāmnatis, & hoc per modū
coniunctionis quāto enim plures sunt in
inferno, tanto maior est horror & pœ-
na. Fallit enim in inferno regula illa, So-

R.

DE CORRUP. PEC.

latium est miserorū, socios habere pœnaturū.
Salutis, & hoc per modū subtractionis.
Nā ex confortio & societate glorificato
rum augetur donum accidentale. Deniq;
ipsi viatoribus nocet, tum pro eo quod
acies eorū cōtra dæmones minuitur in il-
lo qui peccatum perpetrat, tum pro eo q
alios malo exéplo corrūpit & scādalizat.
Multā mala similiter eueniunt homini ex
eo q in peccatum à quo per pœnitētiā
surrexerat, recidiuat. Primum est, quia ho-
mo fit impotētior ad resurgendū. Heb. 6.
Impossibile est eos qui semel illuminati
sunt, & gustauerunt, &c. & prolapsi sunt,
iterum renouari. Secundum est, q vitium
fortificatur ad impugnandum. Augusti-
nus de se loquens, Plus, inquit, valet ma-
lum inolitum quam bonum insolitum.
Tertium est, q culpa fit difficilior ad re-
mittendum. Ierem. O quam vilis facta es
nimis iterans vias tuas. Vnde etiam dici-
tur quod vulnus iteratū tardius sanatur.
Quartū est, q dcus fit difficilior ad pla-
candum. 3. Regum. 2. de Semei, qui ad pri-
mam petitionem inuenit misericordiam,
eo tamen pacto, q staret in Hierusalem:
sed quando secundario peccauit, sine illa
misericordia occisus est. Quintum est, q

Ierem. 2.

diabolus difficilior est ad expellendum. Lucæ.ii. Tunc assumpsit septem spiritus nequiores se, & ingressus habitat ibi, & sicut nouissima hominis illius peiora prioribus. Sequitur de corruptione speciei, modi, & ordinis. Vnde nota q̄ bonitas naturalium comparata ad animā quā speciosam facit, dicitur species: sed comparata ad opus quod modificat, dicitur modulus comparata verò ad finē, scilicet deū, ad quem ordinat, dicitur ordo. Alio modo corruptio speciei est dissimilitudo animæ ad deum: Nam species animæ, similitudo dei est. Corruptio verò modi est diminutio intentionis virtualis, siue infirmitatio potētiæ, quæ ex hoc est, quod animæ non sustentatur cibo spirituali, gustando quām suavis est dominus. Corruptio autem ordinis est in anima, cùm aspectus & affect⁹ deorsum est ad creaturas extranaturalē sitū. Cùm enim hæc duo quæ sunt quasi caput animæ, sursum sunt ad deum, in naturali situ & ordine sunt: alioquin homo erit quasi euersus. Alter priuatio speciei est deformitas siue carētia debit⁹ reūtitudinis voluntatis. Rectitudo autem voluntatis est, vt nō declinet à suis extremitatibus, scilicet à deo principio, & à deo fine,

DE CORRUP: PEC:

v& videlicet omnia quæ habet à deo principio, referat etiam ad deū finē. Cū enim quis quod habet sibi attribuit, aut ponit alium finem quam deum, curuus est. Item priuatio modi, est excessus propriæ voluntatis, scilicet cùm vult aliquid diuinæ voluntati contrarium. Item priuatio ordinis est auersio voluntatis à deo, & cōuersio ipsius ad creaturā. Itē & aliter creatura rationalis à summo bono est secundum triplicem habitudinem, scilicet efficientis, formalis, ac finalis: & ideo nata est agere opera sua à deo, & secundum deum, & propter deū: & hoc secundum modum, speciem, & ordinem sibi insitum. Sed quoniam eadem rationalis creatura de nihilo facta suit potuit deficere in suis actionibus, vt scilicet operationes suæ non essent à deo, ac per hoc nec secundum deum, neq; propter deum: hoc autem est peccatum ipsius speciei, modi, & ordinis corruptiūm.

De peccato originali secundum rem.

C A P V T   V I I I .

Expedito de peccato in genere, dicendum est de peccato in specie: & primo de originali: & post de actuali. Licet igitur anima non sit ex traduce, tamē ori-

ginalis culpa ab anima. Adæ transit ad animas posterorum mediante carne per concupiscentiam generata, ita quod sicut ab anima peccante infecta fuit caro Adæ, & prona effecta ad libidinem: ita seminata caro secum trahit infectionem, & vitiat animam. Ex quo patet quod peccatum originale est in carne & in anima. In carne est materialiter & originaliter: & in anima formaliter tanquam in subiecto. Sola enim anima est susceptibilis virtutis & vitii, & tamen (sicut dictum est) ex coniunctione ad corpus trahitur ad vitium, sicut quando cadit quis in lutum, fœdatur & maculatur. Talis autem infectio anime nostarum est poena, sed etiam culpa. Ipsa vero culpa quæ macula est, deletur in baptismo: poena autem quæ fomes appellatur, siue peccandi pronitas, remanet post baptismum. Licet enim curetur in baptismo culpa quantu[m] ad reatum damnationis æternæ, tamen remaner ipsa poena quantum ad actum & motum concupiscentiae, cum qua nos oportet quandiu viuimus, pugnare: quia non extinguitur concupiscentia pro gratia, communè in aliquo hominè: quod dico propter beatam Mariam virginem, in qua fuit extincta in concepcione filii pro gratiâ fin-

gularem. Ex prædictis patet quod persona corrupta corruptit naturam, & econtra natura corrupta corruptit personam. Nam per peccatum primi hominis corrupta est humana natura, sed natura sic corrupta corruptit alias personas. Notandum autem quod corruptio personæ est reatusmetis: corruptio vero naturæ est infectio carnis, prout est principium ad carnem alteram. Denique nullo modo debet imputari deo infectio animalis, licet eam creando infundat & veniat cum carne infecta, quoniam ordinatissimum fuit ut humana natura ita conderetur, quod condita propagaretur, & pro peccato puniretur. Vnde sicut in conditione feruatus est ordo sapientiae, & in propagatione seruat' est ordo naturæ: sic in punitione seruari debuit ordo iustitiae. Et ita patet quod non est contra diuinam æquitatem, si ad posteros culpa transmittitur. Dicendum igitur quod originalis culpæ træfusio vel transmissio non est à deo, nec à natura condita, sed à via primi hominis perpetrata. Et hoc est quod ait Augustinus quod peccatum originale non transmittit ad posteros propagationem, sed libido. Sic enim conditus est homo, ut spiritus præcesset corpori, & corpus subcesset spiritui, quandiu scilicet il-

le obediret suo conditori: & contra si sp̄
ritus non obediret deo, iuslo' dei iudicio
corpus inciperet rebellare spiritui . Sicut
ergo si Adam fuerit, corpus suum obe-
diens ei fuisset, & tale ad posteros trāsmi-
sisset : sic ex quo Adam peccauit, & caro
eius facta est ei rebellis, oportet quod ta-
lé ad posteros transmittatur & q̄d deus se-
cundum institutionē primariā animā cor-
pori infundat . Ex quo patet quod pater
est causa originalis peccati in filio , sed
causam h̄ic intelligas in genere causæ effi-
cientis . Omnes per concupiscentiam gene-
rati, nascimur filii iræ : ppter quod incur-
rimus multiplicem defectū tā corporis,
quam animæ, ad quos subsequitur pœna
mortis, & pœna carentiæ visionis diuinæ,
& amisionis gloriæ cælestis, non solūm
in adultis, verunetiam in parvulis non
baptizatis, q̄ pœna mitissima inter cæte-
gos puniuntur, q̄ solā pœnā dāni habet hi-
me pœna sensus . Originale peccatum clava-
tur & curatur per baptismū in parente, q̄
nihilominus ab eo q̄ curatus est & laua-
tus, trāsmittitur in prolé: sicut videmus q̄
circuncisus generat filium cum præputio: &
granū nudū feminatum generat granum
cū palea, & hæc est ratiō; quia homo ge-

R. iiiii

DE CORRUP. PEC.

nerat filium non secundum quod creatus
est in mente, sed secundum quod corruptus
est in carne: non secundum quod spiritualis, sed secundum quod carnalis.

De peccato originali secundum nomen.

CAPUT IX.

ORIGINALE peccatum habet multa nomina, & hoc multiplici de causa. Secundum enim quod originale peccatum comparatur ad animam, vocatur infirmitas, quia reddit animam impotentem ad resistendum motibus. Item fœditas, quia per ipsum anima fœdat & maculatur. Itē pronitas, propter continuā inclinationē appetitus ad malum. Item corruptio, quia dicit ad nihilum. i. ad peccatum. Item vitium, quia est diminutio bonorum naturalium. Item laguor naturæ, quia durat in natura corrupta. Sed secundum quod comparatur ad corpus, vocatur lex carnis, eò quod lege diuinâ carni sit inflictam. Item lex membrorum, quia mouet organa ad opera concupiscentiae. Item tyrannus, propter damnationem quam habet quasi violentiam in ipsa concupisibili. Item fomes, quia sicut chinis fouet ignem, ita per ipsum fouetur peccatum in carne secundum actum nutritivæ & generatiæ. Item stimulus carnis,

quia stimulat carnem ad primos motus, & animum ad consensum. Sed prout comparatur ad actus delectabiles, vocatur concupiscentia, quæ sonat vitium in actu, prout est in adultis. Item concupiscibilitas quæ sonat vitium in potentia, prout est in parvulis. Secundum verò quod comparatur ad primum hominem à quo contrahitur, vocatur peccatum originale, quod est parentia debitæ iustitiae.

De primis motibus.

CAPUT X.

CVM peccatorum aliud sit actum, aliud contractum: ipsum peccatum actualē frequenter à primis motibus habet ortum. Vnde sciendum quod in statu innocentiae non mouebatur sensualitas, nisi secundum motum rationis. Ideo stante primo homine, non poterat in eo esse peccatum etiam veniale. Primi motus &c si particulariter & singulatim possunt declinari, tamē nullo modo omnes possunt caueri, quia sic sunt peccata, quod sunt etiā peccati & poena: & ideo meritò dicuntur venialia, quia hoc ipso sunt digna veniam. Primus motus sic describitur, quod est motus sensualitatis secundum impulsum somnis imperiosè tendentis ad frui-

DE C O R R V P . P E C .

tionem creaturæ delectabilis; Dupliciter primus motus distinguitur quātū spectat ad p̄äsentem materiā, scilicet primo pri-
mus, qui est naturalis: & secundo pri-
mus, qui est sensualitatis. Cū ergo loquimur de
primis motib⁹ q̄ sunt peccata, intelligen-
dū est de secundo pri-
mis, qui sunt sensua-
litatis, quia primò primi nō sunt peccata,
cūm sint naturales, & extra genus mortis:
quod patet per hoc, q̄ tales non sequuntur
imaginationem, sed solūmodo naturaliū
qualitatū actionē. Motus autē secundò
pri-
mi sunt peccata, quia sunt actus inordi-
nati in genere moris: quid patet per hoc
q̄ tales mot⁹ sunt sensualitatis, q̄ subiacet
in talibus dominio voluntatis. Voluntas
autē est principium morahum, sicut ha-
betur.

7. Metap. Et hi. Hinc est q̄ ibi gen⁹ moris
primo incipit, vbi dominium voluntatis
inuenitur, hoc autem est in sensualitate.
Quanuis ergo per rationem p̄ædictam
sit in sensualitate peccatū, nō tamē hoc e-
rit mortale, sed tātūmodo veniale: quiavo-
lūtas nō habet dominium cōpletū super
primos motus qui sunt sensualitatis, sicut
est in illis actibus qui ex imperio volun-
tatis procedunt, sed habet in eis domi-
nium incompletum, sicut in illis actibus

qui non per imperium rationis procedunt, & tamen voluntas tales motus sensualitatis impedire poterat, & ideo sunt peccata venialia. Propter hoc dicit Augustinus, quod peccatum adeo est voluntarium, quod nisi sit voluntarium, non est peccatum. Primi quoque motus ideo sensualitati attribuibuntur, quia talium motuum principium sensualitas est & subiectum. Dicendum quoq; quod primi motus secundum prædicta sunt peccata venialia, tripli ratione. Primo quia mouent ad illicitum. Secundo quia sunt quodammodo voluntarii, non secundum se, sed quia (sicut dictum est) non impediuntur à voluntate, vel etiam propter precedentem apprehensionem. Tertio propter delectationem annexam. Cum enim anima per delectationem coniungitur creaturæ, obtenebratur, & peioratur: sicut quando coniungitur deo, illuminatur, & melioratur. Nota quod homo pronior est ad malum quam ad bonum, & hoc multis de causis. Primo, quia sicut dicitur Sapientia. 2. Corpus quod corruptitur, aggrauat animam, trahens illam ad malum, & non sic erigens ad bonum Secundò, quia sicut dicit Aug. Plus valet ma-

DE CORRUP. PEC.

Ium inolitum, quām bonum insolitum.
Tertiō, quia naturaliter facilius est de-
scendere quām ascendere: & vnuſ ma-
gis trahit deorsum, quām decem ſurſum.
Quartō, quia incitans ad malum delecta-
tio præſens eſt ſemper, ſed finis virtutum
incitans ad bonum, abſens eſt. Delectabile
autem apprehenſum per cenuſum vel ima-
ginationem, quaſi de neceſſitate mouet
concupiſcentiam. Quinto, quia plures cir-
cunſtantiae requiruntur ad bonum quām
ad malum. Sexto, quia redimus ad noſtrū
principium, ſcilicet ad nihilum. Septimo,
quia fomes qui mouet ad malum, ſemper
intra nos eſt: gloria verò quam querimus,
extra nos eſt. Octauo, quia vires animæ
ſunt actiuae ad diligendum temporalia:
ſed paſſiuæ & materiales ad ea quæ ſunt
gratiæ & gloriæ. Vnde versus, Quicquid
habet meriti præuentus gratia donat. Nil
deus in nobis præter ſua dona coronat.
Quia non poſſunt haberi virtutes per mo-
dum acquisiſtionis, ſed per modum rece-
ptionis. vnde malum poſſumus facere
per nos, ſed bonum non poſſumus facere
ſine gratia adiutrice.

De morosa delectatione, & cofſefuſi peccatiū.

Delectatio carnalis morosa, peccatum est mortale. Sed nulla dicitur morosa, nisi quando ex consensu rationis est. Vnde non intelligitur ibi mora temporis, sed consensus. Sciendum est ergo quod delectatio si sistit circa consensum, veniale peccatum est: si vero procedit ulterius, ita quod homo vult interius indelectatione voluptari, nec tamen vult in opus procedere: talis consensus est inter mortalia computandus, quod maximè debet intelligi in peccatis carnalibus, verum tamen iste consensus in illecebrâ duplex est, quia consensus in illecebrâ aliquis est subditus, non per præhabitam deliberationem, sed ex sola, corruptione carnis, quam præcedit appetitus sensualitatis in primo motu. Talis autem consensus dicitur sub reptio, & est peccatum veniale. Alius consensus est in delectatione motuum carnis, qui est cum deliberatione rationis, & iste est peccatum mortale, ut dictum est. Si autem ratio consentit cum deliberatione quæ sit per rationes diuinæ, hoc modo, quia omne lege dei prohibitum est vitandum: tunc dicitur peccatum esse in superiori parte rationis. Sed si deliberatio sit per rationes humanas vel naturales, hoc modo,

DE CORR V P. P E C.

omne in quo transgreditur medium virtutis, est vitandum: tunc dicitur peccatum esse in inferiori parte rationis . Et si adhuc procedit consensus vterius, quando scilicet proponit opus consummare, tunc voluntas pro facto reputatur, etiam si facultas desit perficiendi ipsum opus . Si verò consequitur cōsensus & opus in his quæ diuina lege sunt prohibita , peccatum est mortale consummatum. Ex prædictis collige distinctionem, quia delectatio duplex est, scilicet naturalis, & voluntaria . In delectatione purè naturali nec est meritum, nec demeritum . Voluntaria duplex est , quia alia est in creatore, alia in creatura . Delectatio quæ in creatore est, bona est: de qua Psal.iiii.8. Memor fui dei, & delectatus sum, &c. Quæ autem in creatura est, duplex est: quædam enim est ppter deū, & hæc bona est: sed hinc sumitur delectatio pro opere rationis, nō pro passione, de qua Psal. 91. Delectasti me domine in factura tua. Quædā est cōtra deū: & hæc similiter duplex est: quia quædam est non cōtra deū, sed præter deū, & hæc est peccatum veniale quædā verò est contra deum simpliciter, qua frangitur dei pceptum, & hæc est peccatum mortale.

De peccato veniali.

CAPUT XII.

PECCATUM VENIALE MINORIS EST CULPÆ. Nam in paruulis post baptismum pri-
mò surgunt venialia, postea mortalia. Ve-
niale autem peccatum est, ut ait Augusti.
quod hominem usque ad reatum perpe-
tuæ mortis non grauat, sed pœnam mere-
tur, & facile indulgetur. Peccatum ve-
niale semper est à voluntate ad hoc mo-
uente, vel permittente, vel nō prohibéte.
Peccatum aliquod est veniale tribus mo-
dis. Primo modo ex genere sic verbum
otiosum est veniale Secundo ex euentu,
secundum quod per pœnitentiam de mor-
tali fit veniale. Tertio ex causa, ut quādo
sunt quædam ex infirmitate vel ignorâ-
tia, quæ licet quandoque sint mortalia,
tamen dicuntur venialia, siue remisibilia
ex comparatione ad peccatum quod fit ex
certa malitia, quod est irremissibile. Et
hoc verum est nisi aliquid sit mortale ex
suo genere, sicut est fornicari: quia tale e-
tiā si fiat ex infirmitate, mortale est. Sci-
endum quod peccatum veniale nūquam
potest fieri mortale, videlicet, si intel-
ligatur idem secundum substitutam quod
prius fuit veniale, mortale fieri: & hoc

DE CORRUPPEC:

nec quantum ad actum , nec quantum ad maculam . Ratio huius est , quia nulla res potest mutare suam speciem . Peccatum autem veniale & mortale sunt diversæ species peccati . Veruntamen actus qui ex fe est de genere venialis , potest fieri mortalis quatuor modis . Primo ex conscientia : quia quicquid fit contra conscientiam , ædificat ad gehennam , etiam si sit contra conscientiam erroneous : & hæc est ratio : quia cum in peccato duo sint , scilicet auersio ; & conuersio : penes primum indicatur peccatum , quoniam auersio à deo , est quasi formale , & conuersio ad creaturam , quasi materiale . Quanuis ergo leuare festucam vel calatum de terra , videat esse leue & indifferens , tamquam quod fit contra conscientiam , peccatum est : quia spernitur bohum incommutabile , & ita fit auersio à creatore . Secundo ex complacentia . Vnde Augustinus . Nullum peccatum adeò est : veniale , quod non fiat mortale dum placet . Tertio ex dispositione quia frequenter per lapsum in venialia , disponit homo ad mortalia : & hoc secundum illud Gre . Vitali saxa grandia , vide ne obruaris arena . Et hoc ideo dicitur , quia sæpe de minimis peccatis venitur ad magna ,

magna, sicut de modica scintilla quādoqs
surgit magnus ignis. Ecclesiastici 19. Qui
modica spernit, paulatim decidet. Quartō
ex progressu, quia quādō in surgit veniale,
si nō prohiberetur, posset progredi usque
ad mortale; nō quia ipsum veniale in sub-
stantia posset fieri mortale, sed quia ex ip-
so occasionaliter & fieret progressus ad
mortale. Et istud patet in primis moti-
bus, qui inter venialia computantur: sed
quando delectatio conualescit instantum
quod̄ consensus accedit, iam peccatum
est mortale. Differentia est inter pecca-
tum mortale & veniale, quia peccatum
veniale est libido siue voluptas in crea-
tura circa deum: mortale autem est libido
siue voluptas in creatura supra deum, vel
æquè deo. Rectus autem ordo est ut bonū
incōmutabile præferatur bono commu-
tabili, & honestum vtili, & voluntas deivo
luntati nostre, & ratio sensualitati: & quan-
do iste ordo peruenitur, runc peccatum
committitur. Vtrum quis possit esse vel
vivere sine peccato veniali dū est in hac
vita presenti? Dicēdū est ḥ si loquimur de
tota vita hominis qui peruenit iam ad æ-
tatem adultam, de excellenti & speciali
gratia est quod̄ talis sine veniali peccato

DE C O R R V P. P E C.

Et, sicut beatus Augu. dicit de beata Virgine. Si autem loquimur de aliqua particula vitæ præsentis, sic potest aliquis esse sine peccato veniali. Istud patet per exemplum, quia nauta potest singula foramina nauis in numero obstruere ne aqua intret, sed nō potest simul omnia obstruere ne aqua nusquam intret. Vnde charitas etiam perfecta non facit quod peccatum veniale non adueniat, sed facit quod nō duret, quemadmodum caminus ignis non facit ut gutta aquæ sibi nō apponatur, sed facit tamē ut appositaciti⁹ extinguatur. Perfecta enī charitas statim inflamat hominē, ut de peccato veniali doleat, & pœniteat, quod non facit charitas imperfecta, vnde in imperfectis aggregantur multa venialia, per quæ fit ad prostrationē maioris dispoſitio.

De effectu peccati venialis.

C A P V T X I I I.

E ffect⁹ peccati venialis multiplex est. Primus, quia ad pœnam obligat, non autem determinatè neque præcisè obligat ad pœnam æternam, vel purgatoriam, vel præsentis satisfactionis, sed ad aliquam iliarum pœnarum: quoniā secundum forum ecclesiæ præsentis satisfacti⁹ homo leniter,

sed secundum forum purgatorii punietur grauius, secundum verò forum inferni punietur grauissimè : quia aeternaliter, si cum mortali & veniali decesserit. Exemplum habemus de hoc : quia mensura vi- ni quæ in uno loco valet 6. denarios, si du- catur ulterius, valet solidū vnum: & si du- catur adhuc ulterius, valet duos solidos. Pœna tamē illata p̄ veniali in inferno, in- t̄parabiliter minor est q̄ illata pro mor- tali. Vnde solet dici quòd pœna illata in inferno pro mortali, est sicut soliditas, il- lata verò pro veniali est sicut superficies. Illata pro veniali in purgatorio, est si- cut linea: Illata pro veniali in præfenti, est sicut punctus. Vnde sicut ista quatuor sunt improportionabilia, ita inter prædi- cas pœnas magna est differentia. Secun- dus effectus est, quòd peccatum veniale animam maculat: & ponitur tale exemplū. Aliquādo enim denigratur aliqua imago- depicta, in tantum vt videri nō possit. A- liquando verò sic obscuratur, vt videri quidē possit, sed nō plenè discerni, & ideo proter talem differentiam dicit Gregor. quòd veniale obscurat, mortale verò ob- tenebrat. De macula autem ista dicitur, quòd in saluādis omne peccatum veniale

DE CORRUPTE.

deletur in præsenti, à gratia finali, & hoc
quātū ad culpā, & nō quātū ad pœnā: immo
illa soluetur in purgatorio . Debet autem
gratia finalis peccatum veniale in ipsa dis
solutione corporis & animæ ex virtute sue
complexionis & sui status, quāuis nō sit mo
tus contritionis ad illud directus, secun
dum quod intelligitur verbum Augustini,
qui dicit quod in purgatorio potest esse
absolutio à pœna, & nō à culpa . Hoc ab
antiquis dictum est, sed nunc communiter
tenetur, quod peccatum veniale cū hinc de
feratur à multis etiā quātum ad culpā, in
purgatorio purgatur: quia etiā hoc quod
dominus dicit de quibusdā peccatis quod
non remittentur neque in hoc seculo, ne
que in futuro exponit Greg. quod venia
lia emittentur in futuro . quod si intelli
gatur quantum ad pœnam tantum, tunc
expositio Gregorii nulla est: quia etiā mor
talia quantū ad pœnā purgantur, quæ hic
soluta nō sunt. Tertius effectus est q̄ mi
nuit feruore charitatis, sicut aqua igne
projecta cet igne non extinguat, feruo
rem tamen illius temperat . Quartus est,
quod potentias animæ in bonis operibus
lassat, sicut quando ponitur pondus super
equum, minus erit promptus ad ambulan

dū. Quintus est, q̄ retardat a gloria, quia homo, qui decedens alio posset statim euolare ad cælum post mortē, cogit propter venialia ad tempus in purgatorio expectare. Nunquam enim ab aliquo facies deī videbitur, donec soluat minimū quadrantem vñialium peccatorum. Oportet enim quemlibet ita mundum esse ante introitum paradisi, sicut fuerat in innocentia baptismali. Sextus est, quod bona gloriæ cælestis diminuit: nō quidem illa quæ sā debētur, & quæ sā habēmus ibi per meritum deposita, sed quæ deberentur si venialia non fierent, quia in eo tempore possent aliqua bonafieri quando illa sunt. Præterea post perpetrationem venialium oportet nos opera quædam conuertere ad solutiōnē huiusmodi débitorū, per quæ nobis deberet crescere cumulus æterni præmii. Septimus effectus est, q̄ vñialia s̄pē sunt occasio mortalium peccatorum, & hoc quatuor modis; sicut habes supra capite proximo, ubi dicitur q̄ actus qui ex se vñialis est, potest fieri mortaliss quatuor modis. Hoc est etiam singulatiter aduentendum, quod sicut ad remissionem peccati mortalis exigitur desertio actus peccati tum voluntate in posterum.

DE CORRUP. PEC.

abstinendi, sic quoque peccatum veniale in
præsenzi non dimititur, nisi actu & pro-
posito deseratur.

De septem vitiis capitalibus.

C A P V T   X I I I .

Eccle. 10. **P**ecatorum actualium mortaliuum unum est,
initium duplex radix, triplex somerum, se-
ptiforme caput, Vnum initium dicimus sup-
bia, iuxta illud. Initium omnis peccati, super-
bia. Duplex vero radix est, scilicet timor male
humiliatis, & amor male accendens. Om-
nis autem timor ortus habet ab amore, nullus
enim timet aliquid perdere, nisi quia amat
illus habere. Triplex peccati somerum sunt
tria quae sunt in mundo, scilicet concupiscentia
carnis, concupiscentia oculorum, & super-
bia vitae. Septiforme caput sunt. Super-
bia, Inuidia, Ira, Acedia, Aparitia, Guilla &
Luxuria. Inter quae sunt duo spiritualia,
quinque vero carnalia. Sufficietia horum
vitiorum sic potest colligi. Voluntas no-
stra deordinatur, aut quia appetit non ap-
petendum, aut quia refugit non refugien-
dum. Si primo modo, aut est interius & sic
est vana gloria: Aut exterius, & sic est au-
ritia, aut inferius, & sic est deletabile. Sed
illus deletabile, aut est ad conseruationem
individui, & sic est alimentum quod ap-

petitur inordinate à gula . aut est ad conseruatione speciei , & sic est eū coit^o , qui appetitur imordinate à luxuria . Si autē volūtas nostra deordinatur , q̄a refugit quod nō est refugiēdū , hoc pōt̄ esse tripliciter . Aut enim refugit quod nō est refugiēdū , secundum peruersum instinctum rationalis , & sic est inuidia : aut secundum instinctum peruersum irascibilis , & sic est ira : aut secundum peruersum instinctum concupiscibilis , & sic est acedia . Ex his patet q̄ sunt quatuor appetibilia , & tres sunt vires secundum quarum instinctum est fuga : & ideo tārū sunt septem capitalia peccata . Peccata quædam sunt , quę quandoque se publicè ostendunt , vt quando diretē sunt : quandoque verò sub quadam specie boni palliata decipiuntur . Vnde superbia quandoq; dicit , Ad hoc volo p̄cessere ut possim p̄cessere . Ira dicit , Nō debet illata mala tolerari , ne cōfuescat inferri . Inuidia dicit , Aliis bona nō cupio , ne in successibus eleuentur . Acedia dicit , Ad hoc in laboribus mihi parco , ne indiscretionis arguar . Avaritia dicit , Ad hoc sunt multa congreganda , ne propter inopiam committatur fertum vel rapina . Gula dicit , Ad hoc est corpus cibis & potibus delicatio-

DE CORRVP. PEC.

ribus nutrié dum, vt sit fortius ad deo ser uiendum. Luxuria dicit, Ad tempus debet quisque ad libitum viuere, & postea for titer pœnitere. Septem vitia comparantur septem bestiis. Superbia comparatur leo ni. Inuidia cani. Ira lupo. Acedia asino. Auaritia eritio. Gula vrsi. Luxuria por co. Alio modo comparantur septem infirmi tibus. Superbia comparatur inflationi. Inuidia lepræ. Ira phrenesi. Acedia lethar giæ. Auaritia hydropisi. Gula epilepsia. Luxuria febri. Septem vitia Christi passio ne curâtur. Capitis inclinatio in cruce cu rat superbiam. Oratio pro inimicis iram. Apertio lateris inuidiam. Portatio crucis acediam. Traditio spiritus patri, corporis cruci, matris discipulo, vestium crucifixo ribus, hæc curant auaritiam; flagellatio luxuriam, potatio fellis gulam.

De superbia.

C A P V T . x v .

NVnc dicendū est de septem vitiis capitalibus in specie: & primo de superbia, quæ est regina omnium vitiorum & mater. Est autem superbia, vt ait Augu peruersæ celsitudinis appetitus. Vnde si cut idem Aug. ait, Superbia omnibus inuidet, scilicet superiorib⁹, quia eis nō æqua-

tur. Inferioribus, quia eis æquari timet; paribus, quia ei æquatur. Superbia dicitur initium omnis peccati triplici ratione. Primo propter causam quæ inuenitur in omni peccato: quia in omni peccato inuenitur contemptus dei, qui est quædam causa peccati. Iste autem contemptus est auersio à creatore, quæ in omni peccato est, ubi præponitur bonum commutabile bono incommutabili: quia sicut sine charitate aliæ virtutes nihil sunt, ira sine superbia alia vitia nihil. AbStrahe superbiam, & habebis gratiam: quia superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Cœsum enim in quantum huiusmodi, non est receptivum: sed concavum Secundo, quia primū peccatū fuit: hoc enim genere peccauit diabolus in cælo. Isa.14. Ponam sedem meam in Aquilone, & ero si. al. Et primus homo in paradiſo. Genes.3. Eritis sicut dī scientes bonum & malum. Tertiò, quia ex ea nascuntur alia vitia secundum prius & posterius, hoc est, mediatè & immediate, sicut habetur supra capit. de effetu vitiorum. Est autem inter superbiam & vanam gloriam differentia, quia licet utrobique sit appetitus propriæ excellentiæ, tamen superbus sibi apparet magnus

DE CORRUP. PEC.

āntus, sed vaniglorius appetit in ore aliorum per laudem apparere extra . Diuersa peccata dicuntur radices & initia siue causæ aliorum peccatorum, sed diuersis respectibus Superbia enim dicitur iniū omnis peccati propter tres causas super ius enarratas. Libido etiam dicitur causa omnis peccati, sicut ait Augu. & hoc propter delectationem creaturæ quæ inordinatè trahit animā & auertit a summo bono. Est enim libido improbaboluptas quam mouetur anima rationali ad hoc quod delectetur in creatura. Cupiditas etiā dicitur radix omnium malorum: quam quidam appetentes, errauerūt à fide, sicut dicit Apost. primæ ad Timo. 6. & hoc propter eandem rationem sicut libido. Est enim cupiditas ex amore inordinato ad creaturam. Luxuria etiam secundum Casianum dicitur radix omnis peccati: quia carnales delectationes nobis sunt naturales: ad naturalia autē prōptitumus, & difficulter resistimus. Inanis gloriæ septem sunt filiæ secundum Grego. Prima est inobedientia , qua vani gloriū in nullo vult videri inferior: quod fieret, si faceret mandatum. Secunda est cōtentio, quia vult vincere cum clamore, & per hoc

apparere. Tertia est iactantia, qua quis enumerat bona sua, ut laudabilis apparere. Quarta est hypocrysis, que querit in exterioribus apparere. Quinta est pertinacia, quæ factum suum vel dictum malum defendit, ne errasse videatur. Sexta est discordia, que contra omne dictum sustinet vel assumit contrarium propter vanam gloriam. Septima est nouitatum præsumptio, qua quis noua vel dicit vel inuenit, ut laudetur. Quatuor sunt species superbiæ quas assignat Grego. 32. moral. Prima est, cum homo à seipso aestimat habere bonum quod habet. Secunda si desuper datū credit, & p̄ suis tamē merititis accepisse se putat. Tertia, cum iactat se habere bonum quod non habet. Quarta, quādo cæteris despexit singulatiter vult videri. Per primam & secundam speciem iniuriatur homo deo in se, quia per primam ponit se homo totam causam sui boni: sed in secunda ponit se causam principalem: in tertia verò specie iniuriatur homo deo in proximo: in quarta autem iniuriatur homo deo in eo quod non habet. Gradus superbiæ secundum Bernard sunt 12. qui sunt, curiositas, mentis levitas, inepta lætitia, iactantia, sim-

AT DE CORRUPTE PEC.

gularitas, arrogantia, præsumptio; peccatorū defensio, simulata confessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo. Numerus istorum sic accipitur. Homo per superbiā iniuriatur deo, & homini deo, cui debet esse pater. Sex primi gradus determinantur secundū iniuriā quæ sit homini cui debet esse pater quatuor alii secundū iniuriam quæ sit homini superiori, ut prælato. Duo vltimi determinantur propriè quantum ad iniuriam quæ deo immediatè sit, hoc ideo dicimus, quia & superiores gradus in deum redundant, sed mediante proximo. Gradus autem vocantur, quia sit à minori progressus ad maius. Primus enim malus est: secundus peior: & sic scandendo inuenitur quod vltimus est pessimus. Vnde iniuria quæ est respectu plaris, est minor. Illa vero quæ est respectu superioris, est maior: sed illa quæ est respectu dei, est maxima. Propter quod isti gradus taliter ordinantur. Superbia multa mala facit: Primo id quod dei est, usurpar, scilicet gloriam. Isa. 42. Gloriam meam alteri non dabo! In bonis enim operibus quæ facimus, duo sunt, scilicet honor, & utilitas. Sed primum dominus sibi reseruat, aliud nobis tribuit.

Vnde debemus deo suā partē relinques,
si nostra parte nolumus spoliari. Secundō
perfectos viros ipugnat. Superbia est enim
quasi turris Babel, quæ vīque ad cælos, id
est, usque ad viros cælestes debebat per-
tingere. Superbia etiā bonis operibus in-
sidatur, ut pereant. Vnde superbia inex-
pugnabilis est, sicut castellū in alio mōte fir-
tum. Tertiō gratia dei hominē denudat,
Iac.4. Superbis deus resistit, &c; 2. Reg. 1.
Mōtes Gelboe, nec iros nec pluvia veniat
super vos. Vnde secundū naturā cōuexū
nō est receptiuū, sed concavū. Quartō
hominem deo priuat. Hugo de Sancto
Vict. Superbia aufert mihi deum: inuidia
proximum: ira meipsum. Superbia deo est
odibilis. Ecclesiastici.25. Tria sunt quæ
odit deus, Pauperem superbum, & cæt.
Deum impugnat, quia vexillum inimi-
ci sui, id est, diaboli, ponit in castro suo, &
deponit vexillum Christi, scilicet crucem,
quam semper homo debet portare, iuxta
illud, Qui vult venire post me, & cęt. Di-
abolo hominem assimilat. Ipse est enim Matt.16.
rex super omnes filios superbiæ. Vnde si- Job.4.
cuit dominus ait de charitate, In hoc co- Job.13.
gnoscet omnes quod discipuli mei eri-
tis, si dilectionem habueritis adiuicē: ita

DE C O R R V P. P E C.

potes̄ diabolus dicere de superbia. In hoc
cognoscēt &c. Hominem stultū demonia-
strat, quia ancillam ornat, & dominā nu-
dam relinquit. Item quia magna pre mo-
dico vendit, id est pro laude humana. Itē
quia credit se posse cum superbia illuc at-
tingere, vbi diabolus īā existēs non potuit
cum superbia remanere. Hominem dei-
cit, quia scandentes in altum de facili ca-
dunt: & qui se eleuant sub ostio humili fa-
cile caput lādunt.

De Inuidia:

C A P V T X V I

INUIDIA est (vt ait Augustinus): odium
ſcelicitatis alienae, Secundum Ioh. Da-
mas. INUIDIA est tristitia de alienis bonis.
Dicitur autem inuidia à non videndo,
quia non potest videre bona aliorū. Vnde
displacentia boni quæ est inuidia, potest
notari per visionem interiorē & exterio-
rem, ſicut vult Seneca dicens; Quicquid
mēte fugimus, ingēnū oculis vix videmus:
Inuidia habet quinq; filias ſecundū Greg:
Prima est odium, quod est velle malū ali-
cui, & nolle bonū. Secūda est exultatio in
aduersis proximi. Tertia est afflictio in
prosperis proximi. Quarta est fusurratio,
que est detrac̄tio latens. Quinta est detra-

Etio, hæc autem fit in aperto, quia intendit melior apparere illo cui detrahit. Inuidia multa mala facit. De lumine cœatur, quia proximi bona videre non potest. Vnde inuidus comparatur noctuæ & vespertilioni. Augustinus, Aegris oculis odiosa est lux, quæ puris est amabilis. De vita mortitur. Grego. Panis vitam fortium roborat, paruolorum necat. Vnde inuidus comparatur febricitanti, cui etiam boni cibi sunt conrrarii. Deo contrariatur, quia tam bonus est deus, (vt ait Augustinus) vt etiam de malis bonum eliciat: sed contra tam mali sunt isti, vt de bonis malum eliciat. Item diuina bonitas omnia sua communicat, isti vero non. Item deo placet bonum hominis, ac malum displicet: isti autem econtra bonum gratiæ & naturæ peruerunt. Vnde sicut omnia mundi mudi, sic istis omnia sunt immunda. Et sicut bonis mala cooperatur in bonum sita inuidis bona cooperantur in malum. Vnde tales aurum conuertunt in cuprum, gemmas in lutum, granum in paleam, vinum in aquam, mel in fel, diem in noctem, gaudium in mœrorē, rosam in paliurum, balsamum in sterquilum, electuarium in venenum. Tales maledicit Isaías Væ.

DE CORRUP. PEC.

qui dicitis bonum malū, &c. Stultū efficit.
Nimis errat, qui idcirco sibi vult vnuū oculū
lum erui, vt aliis etiā vnuus eruatur, sic facie
iuuidus & diabolus, qui per hoc q̄ alii i-
vidēt, sibi magis nocet. Autorē suū torque
do lædit. Seneca. Utinā inuidi in omnibus
ciuitatib⁹ oculos & aures haberēt, vt de om
niū pfectib⁹ torquerētur. Proximū fraudu
lēter decipit. Vnde inuidus cōparatur ca
ni, qui blāditur in facie, & mordet à tergo.
Item Iudæ, qui osculo Christū tradidit. In
tem homini pefido, qui lædit hominē qui
eūm numquam molestauit.

De ira. CAPUT XII.

Ira est (vt ait Augustinus) vlciscendi li
bido, & secūdū Cass. Ira est motus ani
mi cōcirat⁹ ad pœnā. Hęc est diffinitio i-
rae p̄vitiū, nō per zelū, de qua est hic agen
dū. Ira igitur duplex habet esse, sc̄esse natu
rae, & esse moris. Prout ergo deordinat ab
optimo, habet esse morale, quovitium est,
quia ita nō est peccatū ratione puræ pas
sionis, imo pœna: sed cū hoc dicit quandā
actionē per quā deordinat hominē & quā
tū ad deū, & quātū ad proximū. Vult enī à
se expetere vindictā, q̄ nō debet expetere
nisi à deo, vel à iudice à deo, sub deo cōsti
tuto Vtrū autē geneatur quis remittere in
iuriā

juriā inimico potéti? Nota distinctionē: quia ex iniuria solēt oriri tria. Primū est rā cor in affectu. Secūdū est rancoris signū in effectu. Tertium est actio contra iniuriantem. Primum tenetur quis statim remittere, etiam si non rogetur. Secundum tenetur remittere veniam veraciter penti, id est, parato emendare secundum facultatem suam. Tertium non tenetur remittere. Si verò volueris scire vtrum ille cui facta est iniuria, debeat amicitiam quærere: sciendum quòd duplex est debitum. Primum est necessitatis, sine quo non est salus. Secundum est perfectionis. Quantum ad primum debitum non tenetur quis reconciliationem quærere sive amicitia: sed de secundo dicit Chrysosto. quòd debet quærere reconciliationem, ut duplīcem coronam consequatur. Vnā, quia iniuriam passus est. Aliam, quia prior rogauit. Dominus autem ponit tres gradus circa reatum iræ, cū dicit. Omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. De his dicendum est quòd ubi creuit gradus culpæ, creuit & ordō pœng. Vnde rectè ira sine voce, iudi-

DECORRVP. PEC.

cio : ira cum voce , consilio ira cum voce
contumeliae , gehennæ ignibus mancipa-
tur . Secundum Aug . enim in primo est ira
tantum , in secundo ira & vox , in tertio ira
& vox , & certa expressio irrisio nis . Dicit
autem Grægorius , quod iudicium est cau-
sæ discussio , concilium sententiæ diffini-
tio , gehenna ignis sententiæ executio . No-
tandum quod reddere malum pro malo , est
fragilitatis , sicut fecit Ioab quando inter-
fecit Abner , scilicet interfectorum fratri
sui Asael . Sed reddere malum pro bono ,
est peruersitatis , sicut fecit Iudas traden-
do Christum . Reddere bonum pro bono ,
est æquitatis , sicut fecit Assuerus quando
Mardochæus honorauit . Reddere bonum
pro malo est , perfectionis , sicut fecit bea-
tus Stephanus quando pro inimicis suis
orauit . Filiæ iræ secundum Gregor . sunt
sex . Prima est rixa hæc est audax volun-
tas vindicandi iniuriam factam , prosedens .
Secunda est tumor mentis , hæc est volu-
tas vindicandi causa fugiens aduersantem ,
ne cù eo colloquium habeatur , propter
æstimatas inimicitias . Tertia est contume-
lia , quæ est voluntas se vindicans per ex-
probrationem malorum . Quarta est cla-
mor , quæ est voluntas se vindicās in ex-

altando vocem per vituperium & aliorū
aures perueniens. Quinta est indigna-
tio, quæ est voluntas se vindicans per
signum molestiæ exterius declaratum.
Sexta est blasphemia, quæ est voluntas se
vindicans per opprobrium deo vel san-
ctis illatum. Ex ira veniunt multa mala.
Hospitium spiritus sancti turbat. Gregor.
Dum ira animum pulsat, spiritui sancto
hospitium suum turbat. Nam sicut in pa-
ce factus est locus dei, sic in discordia lo-
cus diaboli. Tales sunt incendiarii do-
mus dei. Vnde Psalmista, Psalmo septua-
gesimotertio: Incenderunt igni sanctua-
rium tuum domine in terra: polluerunt
tabernaculum nominis tui. Vnde isti
sunt similes draconi, qui emittit ex ore
ignem. Quod dei est sibi usurpat, scili-
let vindictam, Propheta: Mihi vindictā,
& ego retribuam. Talis se facit iudicem,
& deū vult esse tortorē, sicut dicit Aug.
Dicit enim malus in orationibus suis: Do-
mine occide malum inimicum meum. Re-
spōdet ei dominus: Quem vestrū? Ambo
estis mali. Immò talis vult esse auctor & iu-
dex in eadē causa. Sed stultū se demon-
strat, q̄ per cor suum immittit gladiū, ut ille
dat tunicā inimici sui. Immò si sapiēter fa-

DE CORRVP. PEC.

ceret, prius se de seipso vñdicare deberet, ita scilicet, zelū aduersus irā suā ppter vi-
tium assūmendo sed econuerso limā pur-
gationis cōuertit in rubiginē deprauatio-
nis. Aduerstates enim q̄ ipsum deberent
à peccato purgare, per impatientiam ma-
gis inquinant, & fornax probationis mu-
tat ei aurum incuprum, & flagellū ex gra-
ño facit paleam. Vnde duram sententiam
talis in iudicio expectabit. Cū enim do-
minus improveraturus sit quibusdā, Nu-
dus fui, & nō cooperuisti me, quid dictu-
rus est illis qui non solum nudos non ve-
stiunt, sed vestitos spoliant? Bellum thun-
di, carnis, & diaboli contra se instaurant,
sed sapientes sedant minores guerras pro-
pter maiores quæ imminent. Malam fa-
ciunt commutationem, quia auferendo
pallium bonæ famæ, dant tunicam inno-
centiæ. Remedia iræ sunt, silentii obser-
uatio. Proverbio. 26. Cūm defecet int li-
gna, extinguetur ignis. quia sicut ex col-
litione duorum corporum elicitur ignis,
ita ex amaris verbis aliquorum ira conci-
tatur. Proverbiorum decimoquinto: Re-
sponsio mollis strangit iram, & sermo du-
rus excitat futorem. Ibidem: Quasi qui
apprehendit canē auribus &c. Dominica

Matt. 25.

passionis consideratio. Gre. Si passio domini ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum est quod non equanimiter toleretur. Hoc figuratum est Num. 21. vbi respicientes serpentem aenam sanabantur. Ita praemii tolerantiae animaduersio. Vnde consideratio praemii minuit vim flagelli.

De acedia.

C A P V T X V I I I .

ACEDIA est de virtutu laudabili exercitio utriusq; hominis languida desuetudo. Item acedia est dissidentia de propriis vitib⁹, & de mandato dei implendo a dura tristitia. Duo nomina sunt huius vitii, scilicet Tristitia & Acedia. Horum autem nominum haec est ratio: quia in isto peccato est querela a spirituali bono, quod estimatur graue, sicut est iejunare, & huius modi: & ratione huius dicitur tristitia. Est etiam ibi conuersio ad creaturam: scilicet ad quietem quae estimatur leuis, & ratione huius dicitur acedia. Patet ergo ex his quod hoc vitiū prout vocatur tristitia, opponitur latitiae spirituali, quae est in exercitio spirituali. Sed prout vocatur acedia, opponitur fortitudini, quae consistit in agendi arduis, & sustinēdis aduersis. Acedia denominatur ab acidine, quia per eā

T iii

DE C O R R V P . P E C .

anima tedium habet de omni spirituali difficulti. Acedia secundum Gregor. habet sex filias. Prima vocatur malitia, quæ secundum augustinum, est voluntas machinandi malum alicui. Cum enim quis iniuriatur alii, tunc irascitur, & postea tristatur. Secunda est desperatio, quia diffidentia meritorum mater est diffidentiae praemorum, ex qua iterū oritur tristitia. Tertia est pusillanimitas, q̄ nascitur ex diffidentia proueniente ex consideratione propriae infirmitatis, vel operis arduitatis. Quarta est rācor, q̄ est inueteratū odiū. Sicut enī ex charitate sunt opera bona, ex quibus est confirmatio charitatis, ita ex ira est acedia, ex acedia veruſtas irę. Quin tā est torpor circa præcepta, id est quædā insuſibilitas propter quā homo non potest induci ad executionem mandatorū dei. Sexta est euagatio mētis circa illicita. Hęc autem euagatio quandoque est particularis, & certam habet materiam, & sic conuenit omnibus vitiis quandoq; est generalis & incerta, & hęc est proprię euagatio acediae. Qui enim est absorptus tristitia, nō habens in fe vnde delectetur, euagatur ad omnia quærens delectationē. Ex acedia eueniunt multa mala. Præceptū

domini negligit. Gene. tertio. In sudore
vultus tui, &c. Maledictionem dei incur-
rit. Exemplum de ficu cui dominus male-
dixit, quia folia tantum habuit. Matthæi
vigesimali primo. Discrepat à cæteris crea-
turus. Exemplum enim est in corporibus
inanimatis, sicut in sole & luna, qui quoti
die surgunt & perficiunt cursum suum. Ité
patet in corporibus animatis, sicut sunt
arbores & herbæ, quæ licet in hyeme nu-
dæ sint, tamen virtutem seruant, & in tē-
pore suo redeunt ad consueta. Idem osté-
ditur in sensibili⁹. Prouer. sexto. Vade ad
formicam ô piger. Præciosum tempus
perdit, quo nihil præciosius est, quia bre-
ui hora posset quis obtainere veniam, gra-
tiam, & gloriā. Et tamen (ut ait Ber-
nard.) nihil vilius reputatur, quia dicunt
homines oīosī, Venite, deducamus tem-
pus. Spirituale lucrum negligit: quia qui
nō mercatur in nundinis, postea nō habe-
bit. Prouerbiorum 20. Propter frigus pi-
ger arare noluit, mendicabit ergo æstate,
& non dabitur ei. Incitamenta vitiorum
colligit. Prouerbiorum 24. Per agrum ho-
minis pigri transiui, & ecce totum reple-
uerant vrticæ, & cooperuerant superficiē
eius sping. Nota quod aqua corrumpitur

DE CORR V P. P E C.

quiete, & ferrum contrahit rubiginem, & porcus mactandus permittitur in quiete pinguescere . Locum diabolo præparat, quia homo otiosus est quasi puluina r diaboli, & in ollam tepidam libenter musæ insident, quæ feruentे fugiunt. Tentationibus paret. Vnde legitur in collationib⁹ patrum q⁹ monachum operantem dæmō vnum pulsat, otiosum verò innumeris. Est enī homo acediosus quasi vrbis absq; murorum ambitu, & quasi signum positū ad sagittam . Mores peruertit, quia vult mettere, & non seminare , sicut catus qui libenter pisces comedit, sed eos nō libenter capit. Seneca, Incertum est quo loco, quomodo mors te excipiat: & ideo tu illam in omni loco & tēpore expecta . Furem fodientem parietem non repellit, quia mors fur est, & quotidie tollit vnum afferem, id est vnum diem. Matthæi vice-simoquarto : Si sciret paterfamilias qua hoc fur veniret &c. Receptaculum ferdium se facit. Bernardus. Omnium tentationum sentina est otium . Ipsum enim est occasio luxuriæ. Secundi Regum vndecimo . Factū est eo tempore quo solent reges ad bella procedere. Itē occasio est nūgarum. Act. decimo septimo : Atheniens-

ses ad nihil aliud vocabat &c. Itē occasio curiositatis. i.ad Timot. quinto : discunt circuire domos. Stultitiam ostendit, quia tonitrua audiens non surgit. Tonuit autē Christus in cruce & in prædicatione: tonabit etiam in die iudicii. Item stultus est qui immundicias de oculo non eiicit. Matthæi 7. Hypocrita eiice primū tra-bem de oculo tuo. Ad cælestia venire negligit: quia vix ad locum quis veniet qui vnū pedem hodie mouet, & post an-num alium. Sic & illi quorum motus est-pes intellectus, & non pes affectus: cùm tamen sit affectibus ambulandum.

De auaritia.

C A P V T X I X.

AVaritia, vt ait Tullius, est immoderatus amor habédi. Item secundum Bernard. Auaritia est quarumlibet rerum insatiabilis & in honesta cupido. Secun-dum Apost. Eph. 5. Auaritia est idolorum seruitus, quia homo auarus exhibet crea-turæ quod debet creatori, scilicet fidem, spē, & delectationē. hæc enim auari exhibent pecuniæ. In hoc ergo specialiter re-prehenduntur isti, quia rei vilissimæ amo-rem suum exhibent, scilicet pecuniæ, quæ de terra tollitur, quā natura infimam or-

DE CORRUP. PEC.

dinavit. Dicitur in Ecclesiastico, q̄ auar̄o nihil est scelesti⁹, & hoc propter quatuor causas. Primo, quia ferè omnia scelesta per auaritiam perpetrantur, ut furtæ, periuria, homicidia, & huiusmodi. Secundò quia est cōtra legem naturæ. Lucæ 6. Quæcunq; vultis vt faciant vobis hom. &c. Tertio, quia est cōtra legem scriptā. Lucæ 6. Estote misericordes sicut & pater vester, &c. Quartò, quia est contra legem vniuersalem, quæ est in omnibus rebus q̄ cōpellūtur se dare: auar⁹ verò quasi captiuas detinet res, ne se cōmunicare possint. Vtrum aut̄ cuiquam liceat thesauros congerere. Notandum quòd est thesaurizare ex affectu auaritiæ absq; intentione necessitatis, propriè vel alienæ: & hoc modo thesaurizare omnibus est prohibitum. Alio modo est thesaurizare ex prouidētia: & hoc vel ex cōsideratione necessitatis, & si cōceditur parentibus secularibus ob necessitatem filiorum educandorum, vel filiarum coniugio tradendorum, non autem ditandarum, sed seruando modo vel statu psonæ. Alio modo est thesaurizare ex consideratione publicæ utilitatis, scilicet regni defendendi, vel cultus dei ampliandi, & sic concessum est re-

gibus thesaurizare: personis autem ecclesiasticis propriè nunquam thesaurizare licet, nec pecuniam tenere intentione seruandi. Ambrosius. Aurum habet ecclesia, nō ut seruet, sed ut eroget. Ex prædictis patet quòd duplex potest esse amor pecuniæ sive temporalium, scilicet respectu necessarii, vel respectu superflui. Contra primū prohibet dominus præfocantē folicitudinem. Contra secundum prohibet thesaurizationem. Ex auaritia sequuntur multa mala. Primo, quia à deo maledicitur. Augustinus. Maledictus dispenfator auarus, cuius largus est dominus. Semper eget. Hieronymus. Auaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Stultus mercator est qui regnum cælorum, immò ipsum Christum vendit pro paucis denariis: & ppter hoc sæpe peior est auarus homo q̄ ipse Iudas, qui vendidit Christum triginta denariis, iste autem interdum pro uno denario. Corpus evicerat, quia diuitiæ acquiruntur cum labore, possidentur cum timore amittuntur cum dolore. Vnde ipsi laborant, & alii in labores eorum sæpe intrant, scilicet fures raptores, vel latrones, vel certè filii mali. Ipsi si miles sunt araneæ, q̄ faciendo telâ pro ca-

DE CORRVP. PEC.

pienda musca, seipsam euiscerat. Mentem suffocat. Augustinus. Naufragium fugis, & plumbum amplecteris. Vnde Socrates massam argenti proiiciens in mare dixit. Mergá te, ne mergas me. Inquinat. Exo. quinto. Filii Israël seruiebant in luto & latere. Excæcat. Exemplum de Tobia, se qui fuit excæcatus stercore hirundinum. Cor dilacerat. Vnde diuitiæ comparantur spinis Matthæi decimotertio. Insatiable est. Vnde comparantur faccio pertuso, & inferno, qui nunquam dicit, sufficit. Et mari, cui omnia flumina influunt, & tamen non redundat. Et hydropico, qui quanto plus bibit, tanto plus sitit. Filiae auaritiæ sunt sex secundum Grægorium. Prima est obduratio cordis, quæ fit omittendo eleemosynam. Istam filiam vocat Isidorus in humanitatem. Secunda est violentia, hæc fit nescendo alicui palam per facta mala, quam vocat Isidorus rapacitatè. Tertia est inquietudo, hæc est appetitus lucri. Quarta est periurium, quod sæpe incidit in emptionem & venditionem. Quinta est fallacia quæ fit per verba decipientis in occulto. Sexta est fraus, hæc est deceptio perfecta: & hoc in præsentia illi⁹ qui decipitur. Septima prodi-

Tob. 2.

tio, quæ est idem quod deceptio, quæ fit
in absentia decepti.

, De gula.

CAPUT xx.

Gula, ut ait Aug. est immoderata cibi
gauiditas. Item gula est vorax edaci-
tas naturæ finibus non contenta. Quinque
modis peccatur circa gulam, ut dicit Gre.
Primò cum quis horam comedendi præ-
uenit: & hoc fit per impatientiam expecta-
di tempus debitum. Secundò cum quis que-
rit cibaria præciosa & delicata, de qui-
bus Quid. Est virtus placitis abstinuisse
cibis. Sed contra hoc fecit diues ille qui
epulabatur quotidie speldidè. Tertiò quā
do quis mensuram excedit scilicet, nimis co-
medendo. Sciendum tamen quia quod
vni est mediū & mensura debita, hoc al-
teri est excessus. Vnde nō consistit men-
sura in cibi quantitate, sed in comedētis
qualitate. Veritatem quidam ieconiū suū re-
cōpēsant postmodum nimietate superflua,
sed hoc quid aliud est quam dare duos obo-
los pro uno denario? Quartò, quando ni-
mis ardēter ac festinè quis comedit. Nō
enim usus ciborum, sed concupiscentia in
vitio est. Quintò, quando quis cibaria sua

DE CORRUP. PEC

nimis studiosè præparat. Vnde Bernardus, Non sapore, sed famæ excitet appetitum. In omnibus his sumenda sunt nō q̄ voluptas, sed quæ requirit necessitas. Contingit etiam peccatum esse circa diminutionem cibi, sicut circa superfluitatem. Filiæ gulæ sunt quinque secundum Gregorium. Prima est scurrilitas, quia gula mouet ad verba scurrilia. Secunda multiloquium, scilicet detractio, vituperia, & alia verba inania. Tertia inepta lætitia, id est, lasciuia carnis, siue gestus corporis inordinatus lasciuiam mentis demonstrans. Quarta immunditia, quæ solet prouenire ex gula, ut est vomit⁹, & eructationes fœtidæ, ac luxuria. Quinta est hebetudo mentis, id est, subuersio rationis. Gula duo complectitur, scilicet comeditionem & ebrietatem: & propriè loquendo parcimonia opponitur comeditioni, & ebrietati sobrietas. Gula nocet multipliciter. De paradiſo eiicit hominem, exemplum in Adam Spiritualia bona perdit. exemplum in Esau, qui pro cibo vendidit primogenitutram. Diabolo domum præparat. Matthæi octauo. Si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos. Seruum contra dominum animat. Prouerbio. Vigesimalono. Qui de-

Ilicet nutrit serum suū, sentiet eum cōtu
macem. Luxuriam inducit, exemplum de
Loth. Homicidia perficit, exēplum de Io
hanne Baptista, q̄ in cōuiuio periit. Indu
cit mortem naturæ. Ecclesiastici. 37. Pro
pter crapulā multi perierunt. Gen. 2. Qua
cunq; die comedēris ex eo, morte morie
ris. Inducit mortem culpe. 1. ad Timothe
um. 4. Vidua in deliciis viuēs, mortua est.
Inducit mortem gehennæ. Lucæ. 16. Di
ues epulo sepultus est in inferno. Reme
dia gulæ sunt quatuor. Primum est spiri
tualium ciborum frequēs sumptio. Mat
thæi. 4. Nō in solo pane viuit homo, &c.
Secundum futuræ carnis nostræ conside
ratio. Hieronymus. Facilè contemnit om
nia qui se semper cogitat moriturū. Ter
tium est æternæ cœnæ meditatio. Lucae.
14. Homo quidam fecit cœnam magnā.
Quartum est famis Christi & suorum pē
fatio. Thren. 3. Recordare paupertatis
mea absinthii & fellis.

De luxuria.

C A P V T   x x i .

LUXURIA est ex immūdis desideriis ve
niens lubrica mentis & carnis profla
tio. Itē luxuria est libidinosæ volupta
tis appetitus, & intelligas hīc appetitum,

DE CORRVP. PEC.

¶ est ex consensu rationis, quia talis appellatus est peccatum mortale: & dicitur peccatum mortale, quando ratio non cohibet huiusmodi appetitum cum posset. Differentiæ luxuriæ sunt octo. Prima est fornicatio, q̄ est soluti cū soluta. Secunda meretriciū, quod fit dupliciter scilicet, per vagabundinam cū diuersis peccando, vel cū publicè venali cōcumbendo. Tertia est adulterium, quo coniugalis chorus vitiatur. Quarta est stuprum, quo virginalis integritas corrūpitur. Quinta sacrilegiū, quo continentia deo dicata læditur, ut in clericis, & religiosis sacris ordinibus suplimate, & in his q̄ emiserunt votū continentię. Sexta est incestus, quo vinculum consanguinitatis vel affinitatis vel cōpaternitatis corrūpitur. Septima est peccatum contra naturā siue Sodomia, quo naturalis usus peruertitur. Notandum autem q̄ aliud est contra naturam speciei, aliud contra naturā generis. Primo modo omne peccatum mortale est contra naturā speciei, quia irrationali creatura remurmurat syndesis contra omne peccatum. Sed secundo modo peccatum Sodomiæ est contra naturam generis, quia non solum in homine, sed etiam in brutis diuersi sexus in-

cōitu

coitu cōueniūt. Vnde si isto modo fit, cōtra naturā generis est. Octaua est libidinosus coitus cōiugalis, q̄ multipliciter. Cōit⁹ enī cōiugalis ali⁹ accipitur licit⁹ est, ali⁹ fragilis, alias impetuosus. Licitus tripliciter ut quādo causa plis, fit ad ampliādum cultū dei, vel causa reddendi debitum, vel causa vitādæ fornicationis nō in se, sed in coniuge. Primus est pietatis, secundus iusticiæ. Tertius cautelæ. In his nullū dicitur peccatum esse. Fragilis est, quādo fit causa delectationis, & tunc distinguit: quia si amor illius delectatiōis p̄ponit deo, mortale peccatum est; si verò postponit, veniales. Impetuosus est qui ex sola libidine p̄veniens, metas honestatis, & rationis trāscendit: quod fit quinq; modis: primò causa satiādæ libidinis p̄ meretricias blāditias secundò cùm fit cōtra naturalē modum: tertio cùm fit tempore prohibito: quartò quādo fit in loco prohibito: quinto quādo acceditur ad mulierem p̄gnantem & vicinam partui, vel quæ est in fluxu menstruo. Filiae luxuriæ sunt. 8. secundum Gre. go. Prima est cæcitas mentis, quia secundum Augusti in opere luxuriæ tota ratio absorbetur. Secunda est inconsideratio mortis scilicet & inferni. Tertia incon-

DE CORRUP. PEC.

Antia, scilicet ad cogitadū desideradūq; nunc istud, nūc illud. Quarta amor sui, scilicet quo aliquis desiderat lōgam vitā ad hoc ut expleat voluptatē suā. Quinta præcipitatio, qua quis præcipitatē currit ad peccādū, exponens se periculo mortis propter luxuriā faciēdā. Sexta odiū dei, quia deus abstrahit se ab eis & punit eos qui se quūtūr carnis dēlicias ad quas inclinat luxuria. Septima affēctus præsentis seculi, scilicet appetitus honorū, diuitiarū, sanitatis, fortitudinis, & huiusmodi: per quæ luxuriosus finem suum consequitur. Octaua est desperatio futuri seculi, quæ est diffidētia gloriæ vel veniæ cōsequēdæ, & hæc est filia luxuriæ cōsummatæ. Luxuria nocet multipliciter. Deo est cōtumeliosa, quia tē plū eius inquinat, Dēmonibus placita. Iob 40. Behemot dormit in locis humeribus. Subiecto proprio nocivs. 1. ad Corint. 6. Qui fornicat, in corpus suū peccat. Proximū scādalizat Osse. 5. Facti estis speculatio, & rete expāsum super mōtē Thabor. Animam propriam damnat. 2. Regum. 12. Nō recedet gladius de domo tua. hoc dī Etū fuit ad Dauid propter peccatū Bersabee. Vilissimo domino se subiicit, scilicet carni & sensualitati. Gene. 3. Quia obedi-

fi voci vxoris tuæ, maledicta terra in opere tuo. Mété infatuat. Oseæ. 4. Vinū & mulieres auferunt cor. Remedia luxuriæ sunt hæc, Occasiones fugere. Job 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitaré quidé de virgine. Eccle. 13. Qui tetigerit picé, inquinabitur ab ea. Eccle. 26. Qui tenet illá quasi qui apprehédit scorpionem. Mortis extrema cogitare. Eccle. 7. Memorare nouissima tua, & in æternū nō peccabis. De se non præsumere: quia cecidit David sanctissimus, Salomō sapiétissimus, Sason fortissimus. Frequenter se occupare. Hieronymus, Séper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum. Tentationi in principio resistere. Gene. 3. Ipsa conteret caput tuum. Carnem domare, Marci. 9. Hoc genus dæmonii non eiicitur nisi in oratione & ieunio.

*Quando septem vitia sint mortalia, &
quando venialia.*

CAPUT XXII.

Omnia prædicta quanuis semper sint peccata, non tamē semper sunt mortalia. Vnde videndum est quando vnumquodque mortale sit, & quando veniale. Vana igit̄ gloria ex suo genere est veniale, quia genus operis sumitur ex obiecto.

DE C O R R V P. P E C.

Vanum autē secūdum se nō est obiectum peccati mortalis, sed venialis. Vnde cūm vana laus sit hui⁹ peccati obiectū, pater q̄ nō semp̄ est peccatū mortale. Erit tamē vana gloria mortalis dupliciter, scilicet ratio ne finis ppter quē laus appetitur. Op⁹nā que tale est, quale est id ppter quod appetitur. Itē ratione operis in quo laus quæritur. Circa primū dicendū est q̄ quadru plici fine laus appetitur. Primō ad vitandum malum infamiae, sicut Samuel se laudauit. I. Reg. 12. Secūdō propter aliquam utilitatem spiritualem, vt est gloria dei, vel edificatio pximi, sicut Paulus se cōmenda uit. 2. ad Cor. 11. Tertiō propter lucrum avaritiae, sicut Pharisæi qui deuorāt domos viduarum, lōgas orationes simulātes. Mat. 23. Quartō propter aliquem actū venialis peccati, sicut quando quis laudari vult eō quod venialiter in laude delectetur. Primum est prudentia: secundum est charitatis: tertium est peccatum mortale: & idē intelligendum est quandocūque mortale peccatū finis alicuius operis ponitur, laus ponitur finis alicuius operis. Quartū est véniale. Sequitur secunda causa quare vana gloria sit peccatū mortale. S. ratione operis p̄ quod laus quaritur. Hoc aut̄ potest

fieri tripliciter, quia laus quādoque quæritur per opera illicita, quādoque per opera ex se indifferentia, quandoque per opera virtutum . Si primo modo, sic tale est peccatum, quale & illud illicitum, scilicet mortale aut veniale. Si secundo modo, sic est peccatum veniale, ut habere diuitias vel vestes pretiosas, cum abuso talium in laudem . Veruntamen si talia sunt de se ordinata ut sint occasio peccati mortalium, secundum quod mulier cum ornatus meretricio præparat se ad animas capiendas, vel si factum illud est illicitum ex prohibitione superioris, ut eamenta, & huiusmodi, sic sunt peccata mortalia . Si tertio modo, id est si laus quæratur per opera virtutum, hoc est dupliciter, vel quia appetitus laudis adiungitur operi virtutis tanquam incidens, sicut contingit in cantu vel in prædicatione quandoque, & tunc est veniale. Vel laus est finis principaliter præstitutus operi virtutis & operanti, ita quod ibi constituit finem ultimū, & sic est mortale; quia tunc inhæret ei ut sibi ultimo . Nota quod maius est peccatum gloriari de bonis spiritualibus, quam de temporalibus: quia minus habent motiuū, eo quod minus appareat extra q̄ temporalia.

DE CORRUP. PEC.

Quomodo inuidia sit mortale vel veniale.

CAPUT XXXII.

INUIDIA ex suo genere est peccatum mortale, quia cum inuidia secundum Remigium sit dolor de alieno bono, contrariatur directe charitati, quae non emulatur, sed congaudet veritati. 1. ad Corinth. 13. Charitati vero nihil est contrarium nisi peccatum mortale. Tamen illud quod ex genere est mortale, potest esse veniale, in quantum vel prout in primo motu constitutus, velextra suam rationem trahitur. Dolor autem de alienobono est quadruplex: vel quia est primò primus motus ex natura veniens, sicut quidam naturaliter inuidi sunt: & hoc nullum peccatum est, cum nullo modo sit in potestate nostra. Vel est secundò primus motus, quando scilicet appetitus sine completa deliberatione tali passione afficitur, & sic est veniale peccatum. Velest actus voluntarius deliberatus, & sic est mortale peccatum. Vel trahitur per iterationem extra suam rationem, ut quando dolor de alieno bono surgit cuiquam ex causa bona, sicut quando dolet aliquis de bono temporali alterius, quia videt illud redundare in detrimentum animae illius, vel etiam in detrimentum communitatis: & ta-

Iis dolor bonus est: quia maius bonū magis est appetendum. Notandum verò quod per dolorem boni comprehenditur gaudium de malo quod ex ipso causatur.

Quomodo ira sit peccatum mortale vel veniale.

C A P V T X X I I I .

IRA ex suo genere est peccatum mortale, quia secundum Cassiodorū Isidorū, Ira est animus cōcitatus ad pœnā prouocāti inferendam. Talis autem motus cōtraria tur charitati, quæ non irritatur, nec cogitat malum. I. ad Corinth. 13. ira igitur vel dicit iram zeli, quæ est detestatio vitiī, & hec non est peccatum, sed est perfectionis. Potest etiam quis sibi per hunc modum irasci, sicut dicit glos. super illud Psalm. 4. Irascimini, & nolite peccare, Quid est, inquit, homo pœnitens nisi irascens sibi? Vel dicit remissionem affectus circa proximum, per quam homo non dolet de malo proximi, nec gaudet de bono eius, licet etiā nō doleat de bono, nec gaudeat de malo eius: sed est indifferens ei: & sic non est mortale, sed imperfectio charitatis. Vel dicit actualē impatiētiam absque appetitu vindictæ: & talis motus etiā

DE CORRUP. PEC.

deliberatus est peccatum veniale, quia habet incompletam rationem irae, sicut ex superdicta patet diffinitioe. Vel dicit impatientiam cum appetitu vindictae, & hoc est tripliciter. Quodque enim hoc est a natura, sicut in melancholicis, in quibus secundum philosophum continuè mordet natura, propter quod semper sunt turbulentie & sic nullum est peccatum, cum sit motus naturalis. Quodque hoc est ab appetitu deliberato, & sic est veniale, sicut alii primi motus. Quodque est a voluntate deliberativa, & tunc est peccatum mortale.

Quomodo acedia sit mortale vel veniale.

C A P V T   X X V .

ACEDIA ex suo genere est peccatum veniale: quia secundum Augustinum, Acedia est tedium interni boni: hoc autem non opponitur charitati, sed dicit dimissionem feruoris charitatis, in quo consistit omne veniale. Istud ergo tedium vel est motus naturalis, & sic nullum est peccatum: vel est motus appetitus contristati de opere spirituali laborioso, & sic est veniale: qui quis etiam appetit ille naturalis sit deliberatius, quia consensus in veniale non est nisi veniale. Acedia vero ex genere, & per se venialis est: vel hoc tedium redundat

in omissionem eorum q̄ sunt necessaria sa-
luti, & tunc est mortale. Si autem tedium
illud ex omissione boni, & difficultate ag-
grediendi bonum, ducit ī desperationem:
tunc iā accedit ad peccatum in spiritum
sanctum. Et si tedium illud crescit, quod
etiam dicit in tedium vitæ in tantum q̄
iniiciat sibi manus, tunc iam similis est Iu-
dæ quilaqueo se suspendit,

Quomodo auaritia sit mortale vel veniale.

C A P V T   X X V I .

AVaritia secundum Marcum Tullium
Cicero, est immoderatus amor haben-
di. hæc igitur consistit in appetendo, vel
in acquirendo, vel in retinendo. Si pri-
mo modo, hoc est quinque modis. Pri-
mò quia appetit aliena appetitu comple-
to, qui procederet in opus si adesset facul-
tas, & sic est peccatum mortale. Secundò
quia appetit illicita voluntate incōpleta,
ut si aliquis indignus conatur bēneficium
ecclesiasticum adipisci, sic iterū est morta-
le. Tertiò si appetit talia, siue sint illici-
ta, siue aliena, cum voluntate conditionata,
scilicet si posset habere sine offensa dei, ac
iniuria proximi, & tunc vel nullum, vel ve-
niale est, si talem conditionem actua-

DE CORRUP. PEC.

littervel habitualiter addat vel ite dat. Quar
to si simpliciter appetit habere superflua,
& hoc appetitu suffocante mentem, scili-
cet à cura sui & consideratione diuino-
rum, & hoc est peccatum mortale. Quin-
to si superfluo amore inhæret tempora-
libus, tamen infra dei amorem : hoc
est veniale. Si autem auaritia consistit in
acquirendo, hoc est tripliciter: quia vel
acquirit iniuste quoctunque modo, &
tunc est mortale, vel acquirit res per tale
opus, aut artem, aut officium quod per se
est peccatum mortale, si etiam esset sine
lucro, & tunc est mortale . vel acquirit
talia per operam illicitam, quæ est ve-
niale peccatum: ut cum aliquis verba io-
cosa compónit ad lucrum, salua tamen ho-
nestate: & hoc est veniale, nisi aliquis pro-
pter delectationem dissolutionis totaliter
se debet talibus tunc enim mortale est. Di-
co autem propter delectationem, quia si
quis per necessitatem per talia sibi suspen-
tationem acquireret , cum aliam artem
lucrosam nesciret, non reputarem eum in
statu damnandorum . Si autem auaritia
consistit in retinendo , hoc potest esse
quinquemodis. Primò quia retinet sciēter
ea quæ restituere tenetur , & animo re-

tinendi, sic est peccatum mortale. Secundò quia retinet ea quæ ad necessitatem suam & suorum pertinent, vel ad conservationem statu sui & suorum secundū q̄d decet dignitatē suā, & hoc non est peccatum. Tertiò quia retinet superflua respectu utriusque iam dicatorum & hoc tempore extremæ necessitatis alicuius, sic est peccatum mortale. Quartò, quia retinet superflua etiam citra extremam necessitatem ex insatiabili, cupiditate, sic est peccatum mortale: præcipuum autem signū talis affectus est, quod quis res potius sinit putre scere penes se quam utiliter aliis disp̄set. Quintò quia retinet superflua quedam ex inordinato amore temporalium, per quem modū deficit à medio largitatis, salvo tamen statu virtutis, & sic est veniale. Nota quod auaritia ex suo genere est mortale. quā Apostolus idololatriæ cōparat, nō quia sit de specie illius peccati, cūm' non habeat actum eius, sed quia ifacit aliquid simile idololatriæ, seruiendo creaturæ potius quam creatori.

*Quomodo gula sit mortale
vel veniale.*

CAPUT XXVI.

DE CORRUP. PEC.

Gula ex genere suo est peccatum veniale, quia appetitus comedendi ex sua ratione non subiaceat dominio voluntatis, sed natura nobis inest: quod potest esse quinque modis. Primo si est ibi solus appetitus cibi, & hic nunquam est peccatum: nec etiam delectatio cibum consequens est peccatum, inquantum ordinatur contra defectum sibi contrarium: hæc enim sunt pure naturalia, in quibus non est meritum nec demeritum. Secundo si appetitus necessitatis adiungitur appetitus delectationis & voluptatis in cibo, & hoc est peccatum veniale. Tertio si est ibi transgressio præcepti, ut cum aliquis sine necessitate soluit ieiunium ecclesiæ, vel quando religiosus comedit carnes, cum hoc in suo ordine sit prohibitum, sub præcepto, sic est mortale peccatum. Quartò si appetitus edendi est cum libidine, ut quando nimio & finali affectu inhaeret delectationi cibi, & hoc est peccatum mortale. Quinto si dicitur in consuetudinem tamquam quæ facit totam vitam hominis delectationibus huiusmodi deputari, hec tam vicina sunt peccato mortali, quod ebrietas ab Apostolo inter peccata mortalia computatur. Ebrietas tamen quandoque

est peccatum veniale, ut quando ultra necessitatē quis accipit, secundum mensurā tamē imperceptibilem. Quādo verò quis egreditur à mēsura perceptibili secūdum rationem bene ordinatam ad discernendum, & hoc in tali mensura ex qua euertitur status mentis effrenata libidine, quando hoc deo p̄eponit, tunc peccat mortaliter. Si quis autem inebriat alium, ita videlicet inuitans eum ad potum, ut intendant statum mētis eius euertere, & hoc facit in eius nocumentū, peccat mortaliter: quia auferit ei plus quā si auferret aliquid bonū temporale, quia usū rationis tollit ei.

Quomodo luxuria sit mortale vel veniale.

C A P V T X X V I I .

Luxuria ex suo genere est peccatum mortale, quia est cōtra illud p̄ceptū, Non mœchaberis. Cōcupiscētia luxuriæ distinguitur septem modis. Prim⁹ est cūm cōcupiscentia consistit in primo motu tantum, & sic est peccatum veniale. Secund⁹ est cūm sequitur consensus usque in deletionē, licet non in opus, & sic est mortale peccatum. Tertius est cūm consentitur etiam in opus, & sic est iterum mortale. Quartus est cūm concupiscentia nō solū tenetur corde, sed etiam pascitur visu, & sic iterū

Exo. 20.

Deute. 5.

DE C O R R V P . P E C .

est mortale. Matt.5. Qui viderit mulierē ad cōcupiscēdū eā, iā mœchat ⁹ est ī corde suo, id est, si hoc sine aīo & attēdat mulie rē vt eā cōcupiscat: quia secūdū Aug. hoc nō est tantū titillari, sed plenē cōsentire libidini. Bene autē dicitur ad cōcupiscendū eam, quia si aliquis videret mulierem vt rem pulchram, & vltierius nō pcederet, tunc nullū peccatum esset, vel solū peccatū curiositis. Quintus modus est in stul-iloquio vt cùm quis mulierem precat, vel libidinē habet cū ea familiaria colloquia, & est mortale. Sext⁹modus vocat ab Apost. turpitudo. Glo. vt in osculis & in amplexibus, hoc est etiā peccatū mortale: & tātō graui⁹ præcedētib⁹; quātō magis libido per talia accēditur propter nimiam approximationem ad ignem. Notādūverò quōd tāgere mulierem preter intentiō nem, non est peccatum: similiter cum intentione tāgere, sed ex necessitate, nō est peccatū. Sed tāgere ex libidine vel osculari ad se nō pertinet, peccatū mortale est. Septim⁹mod⁹ est quādo cōcupiscētia procedit in opus, & cōstat esse mortale. Nota q̄. differentia est inter primos moeus generatiuae & nutritiuae: quia primus motus in generatiua semper est peccatū

hisi per sacramentum matrimonii excuseatur, sed non semper in nutritiua: quoniam potentia concupisibilis nō tātum corrupta est in nutritiua sicut in generatiua. De hac materia require suprà titulo proximo, ubi agitur de speciebus luxuriarum.

De peccato in spiritum sanctum.

C A P V T   X X I X .

QVanus generaliter omne peccatum sit cōtra deum trinum & vnum, apropriatē tamen dicitur aliquod peccatum esse in patrem, aliud in filium, aliud in in spiritum sanctum. In patrem enim peccatur ex impotētia, in filium ex ignorātia, in spiritum sanctū ex malitia, hoc est quādo voluntas potest & fecit resistere alicui malo, & tamen ex sola malitia illud eligit. Peccatum in spiritum sanctum procedit ex improba voluntate liberi arbitrii, & directē impugnat gratiam spiritus sancti, & ideo nō habet colorem excusationis, quia quantum est de se, directē impugnatiuum est medici & remedii per quod fieri habet remissio peccati. Peccatum in spiritū sāctū dicitur remissibile in hoc seculo, & in futuro, nō quia dimitti nō possit, sed quia raro aut vix dimittitur in hoc seculo quārum ad culpam, aut in futuro quantum ad.

DE CORR V P. PEC.

pœnam. Item quia non legitur dimissum; propter quod dicitur irremissibile, sicut Melchisedech dicitur sine patre, quia nō legitur de eius patre. Item quia aduersatur fōti remissionis, scilicet spiritui sancto, Item propter impotentiam hominis, quia vix potest se præparare ad gratiam quem tanta moles peccati premit. Sciendū autē est q̄ accipitur hoc nomen irremissibile tripliciter, scilicet negatiuē, vt quia nullo modo potest remitti, hoc modo peccatum angeli & dānatorū est irremissibile. Item priuatiuē, vt quia non habet congruentiā de se vt remitti debeat, licet ex congrua bonitate dei possit omne peccatum remitti hoc modo omne peccatum mortale est irremissibile. Item cōtrariē, secūdū quod habet aliqua culpa contrariam dispositionem ad remittendum. hoc modo peccatum in spiritum sanctum est irremissibile, quia contrariatur gratiæ remittendi peccatum, & hoc p̄ desperationem, vel p̄ suptionem, vel alias species huius peccati. Sex sunt species peccati in spiritu sanctum, videlicet desperatio, præsumptio, impugnatio veritatis agnitæ, iniudicatio charitatis fraternalis, obstinatio, finalis impenitentia. Horū numerus sic accipitur. In remissione

remissione tria sunt, scilicet ipse remittens, & ille cui remittitur, ac dispositio remittendi in eo cui remittitur. In ipso remittente duo sunt, scilicet misericordia, & iustitia. Cōtra primum est desperatio, contra secundum p̄̄sumptio. In eo cui remittitur, duo sunt, scilicet dolor de commisso, & propositum de non committendo. Contra primum est obstinatio, cōtra secundum finalis imp̄enitentia. Præterea dispositio remittendi in eo cui remittitur, duplex est, scilicet cognitio veri, & amor boni. Contra primum est impugnatio veritatis agnitæ, contra secundum inuidentia gratiæ fraterne. De finali imp̄enitentia nota quòd si dicit continuationem peccati usque in finem, sic in omni peccato in quo quis scienter decedit, est finalis imp̄enitentia: prout autem est una species peccati in spiritum sanctum, secundum quòd hic sumitur, sic dicitur propositum non p̄enitendi.

Enumeratio peccatorum cordis.

C A P V T   X X X .

P Eccata cordis sunt hæc, cogitatio, delectatio, consensus desiderium mali, voluntas peruersi, infidelitas, indeuotio, p̄̄sumptio, desperatio, timor malè hu-

DE CORRVP. PEC.

enilians, amor malè accendens, suspicio i-
ra, inuidia, odium, timere seruitur, exul-
tatio in aduersis proximi, cōtemptus paupe-
rum vel peccatorū, personarū acceptio,
perfidia, affectus parētum carnalis, inepta
lætitia, seculi tristitia, impatientia, auari-
tia, superbia, perplexitas, obstinatio mali,
tædium boni, acedia, inconstantia, pœni-
tentia pœnitentiæ, dolor quia non fecit
plus malum, hypocrisis, amor placendi,
timor displicendi, verecundia de bono
operæ, amor priuatus, sensus singularis,
ambitio dignatum, vana gloria de bonis
naturæ, vel gratiarum, vel fortunarum, verecun-
dia de pauperibus amicis, cōtemptus ad-
monitionum, immisericordia,

De peccatis oris.

CAPUT XXXI.

PECCATA ORIS sunt hæc, cæbra iuratio,
periurium blasphemia, nomen dei ir-
reuerenter assumere, veritatem impugna-
re, de mendacio & vanis alios instruere, cō-
tra deū murmurare, irreuerenter horas di-
cere, detractio, adulatio, mendacium, vi-
tuperiū, maledictio, infamatio contentio,

cōminatio', impugnatio veritatis agnitæ, impugnatio charitatis fraternæ, seminatio discordiæ, prodiſio, falſum testimonium, mala cōſilia, deriſio, contradic̄tio obedientiæ, inuertere facta bona, in ecclesiis placitare, ad iram hominē prouocare, reprehēdere proximum in aliquo quod ipſe facis, vaniloquiū, ſtutiloquiū, proferre verba optiſia, vel ſuperfluia, vel curioſa, iatātia, verborum politio, peccatorum defenſio, clamor, riſus, cachinus, turpiloquiū, lenocinium, cantare cantilenas ſeculaires, in cantu diuino magis ſtudere vocem frangere quam deuotè psallere, murmurare, verba ſcurrilia proferre, in iniuſta cauſa aduocare, malum commendare.

De peccatis operis.

C A P V T   X X X I I .

PECCATA operis ſunt hæc, gula, luxuria, ebrieta, tſimonia, fortilegium, violatio dierum ſolemniū, ſacrilegium, indignè communicare, votorum fractio, apotafia, diſſolutio in diuino officio, ſcandalizare ſuo malo exēplo proximū & corrupere, lādere hominem vel in rebus, vel

DE CORR V P. PEC.

in persona, vel in fama, furtum, rapina, v-
sura, deceptio, ludus, veditio iustitiae, ex-
actio indebita, telonia iniusta, auscultare
mala, ioculatoribus dare, necessaria sibi
subtrahere, superflua sumere, vltra vires
proprias quiddam aggredi, consuetudo
peccandi, recidiuatio, simulatio, tenere
officium ad quod non sufficit, vel quod
sine peccato non agitur, choreizare, noui-
tatem inuenire, maioribus rebellare, mi-
nores opprimere, delinquere visu, auditu,
odoratu, gustu, & tactu, lucta, osculis, mu-
neribus, itineribus, nutibus, mandacia, seri-
pturis, circumstantias aggrauantes omitte-
re, quae sunt tempus, locus, modus, nume-
rus, persona, mora, scientia, ætas, tentatio,
nepreuenire, seipsum ad peccatum cogere.

De peccatis omissionis.

CAPUT. XXXII.

PECCATA omissionis sunt hæc, de deo
non cogitare, ipsum non timere, vel
amare, gratias de beneficiis non agere,
opere quæ quis facit, ad ipsum non refer-
re, de peccatis sicut debet non delere, ad
gratiam recipiendam se non præparare.

re, gratia accepta nō vti, nec eam seruare, ad inspirationem diuinam se non conuertere, voluntatem suam voluntati diuine nō conformare, ad rationes dicendas nō attendere, orationes debitas omittere, ea ad quæ tenetur ex voto vel præcepto vel officio, negligere, communionem & cōfessionem semel in anno non expedire, parentes non honorare, seipsum non recognoscere & reprehendere, conscientiam negligere, ecclesias & prædicationes fugere temptationibus non resistere, pœnitētias iniunctas negligere, aut negligenter facere, & quæ statim facienda sunt, differre: bonis proximi non gaudere, & malis non condolere, iniurias non remittere, fidem proximo non seruare, & beneficis eius non respondere, delinquentes non corripere, lites non sedare, ignorantes non instruere, afflitos non consolari, admonitionibus non acquiescere.

Finis libri tertii.

X iij

COMPENDII THE-
ologicæ veritatis lib. quartus, &
primò de Christi huma-
nitate.

De incarnatione Christi

CAPUT I.

SIicut deus est retum principium effectuum in creatione, sic est refectuum in redemptione, & perfectuum in retributione: quoniam si cut pater omnia creauit per verbum in creatum, sic omnia recreauit & renouauit per verbum incarnatum. Porro circa incarnationem Christi talis fuit ordo: Salutatio angelica, responsio virginis, sanctificatio materna, concepcionis divina: de quibus nunc per ordinem est agendum.

De salutatione angelica.

CAPUT II.

Missus est angelus Gabriel, qui est de ordine archangelorum, ad beatam virginem, cui ad sensu apparuit visione corpo-

tali, quanuis ei loqueretur loquutiōe spirituali. Ad illud nobile sacramentum nūtius debuit esse angelus, propter tria: primō propter cognationem virginitatis ad naturam angelicam. Secundō propter ordinem perditionis humanæ, quia sicut ibi venit diabolus in serpente ad mulierē, ita hīc deus venit per angelum ad virginem: ut sic ex opposito medicina respondeat morbo, & reparatio lapsi, & remediū nouum cumento. Tertiō quia sicut illa gratia fuit reparatio naturæ humanæ, sic fuit & ruinæ angelicæ: vnde cōmuni beneficio utraque natura cōmuniter debuit ministrare, angelica scilicet & humana. Diuiditur aut̄ salutatio beatæ virginis in tres partes. Primam partem incepit angelus, cum dixit: Ave gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Secundā subiunxit Helisabeth. cūm ait, Et benedictus fructus ventris tui. Tertiā apposuit ecclesia, ut in reverentia nomē Marię haberetur: nā Maria non est de textu. Ista salutatio cōmēdabilis est propter quatuor: primō ppter authorē, quia missus est angelus à deo. Secundo propter nunciū nō enim homo dignus fuit hoc nunciare, sed angelus: nec quilibet angelus, sed Gabriel. Tertiō ab ea

DE C H R I S T . H V M :

quę salutatur, quia virgo:nec quęlibet virgo, sed Maria. Quartò ab ipso modo salutandi, q̄ indicat innocentia virginis, cum dicitur, Aue. Vel gratia conuersationis cū dicitur, gratia plena. Item excellentia conceptionis cum dicitur, dominus tecum. Itē priuilegiū prærogatiæ singularis, cū dicitur, benedicta tu in &c. Salutationes aut̄ quædā inueniuntur optatiæ salutis.
2. Reg. 16. Salve rex. Quædam gratia. Apost. in plurib⁹ locis. Gratia yobis & pax. Quædam gaudii. Tob. 5. Gaudiū tibi semper sit. Quædā benedictionis. Ruth. 2. Benedicat tibi dominus. Hæc aut̄ salutatio angeli ex omnibus prædictis conflata videtur. Cōtinet enim salutē cū dicit. Aue. Item gratiam cum dicit: gratia plena. Itē gaudiū cū dicit: dominus tecum. Item benedictionem, cūm dicit, benedicta tu in mulie. & c. Præterea in hac salutatione notatur triplex prærogatiua beatæ virginis, scilicet naturæ, cū dicitur, Aue: gratia, cū dicitur, gratia plena: gloria, cū dicitur, benedicta tu, &c. Nota deniq; sex in angelica legatione primò quā reuerenter beatā virginem salutauit, cū dixit: Aue gratia plena. Secundò q̄ excellenter cōmendauit, ibi, benedicta tu i mulierib⁹. Tertiò q̄

dulciter cōfortauit, ibi, Ne timeas Maria.
 Quartò q̄ diligenter legationē suam cō-
 pleuit, ibi, Ecce cōcipes & paries filium.
 Quintò quam eleganter modum exposu-
 it, ibi, Spiritus sanct⁹ superueniet in te, &c.
 Sextò quām conuenienter prolem nasci-
 turam describit, ibi: Ideoque quod nasce-
 tur ex te sanctum, vocabitur filius dei.

De responsione virginea.

C A P V T III.

DVOS legimus inscriptura dialogos,
 vnum inter Euam & diabolum, quo
 mors concludebatur: alterum inter ma-
 riam & archāgelum, quo vita oriebatur.
 Vide autem tria quæ fecit beata virgo in
 salutatione angeli scilicet deliberationē,
 quia cogitabat qualis esset ista salutatio.
 Interrogationem, quia querebat. Quomo-
 do fiet istud. Cōsensum, quia respōdit: Ec-
 ce ancilla domini, &c. Nec in deliberatio-
 ne fuit subita, sicut Eua: nec in interrogā-
 do dubia, sicut Zacharias: nec in consen-
 tiendo tarda, sicut Sarra. In respōsione cō-
 sensus beatæ virginis quatuor verba inue-
 nies, quæ quatuor virtutes maximè redo-
 lent. Ait enim. Ecce, quid est obedientiæ
 promptæ. Ancilla domini, quod est humi-
 litatis perfectæ. Fiat mihi, quod est chari-

DE C H R I S T . A V M .

tatis inflāmatæ. Secundū verbū tuū, quod est fidei indubitatae. Septem verba hæc locuta est beata virgo in euangelio: primū finit, Vinū nō habent. Secundum, Fili quid fecisti nobis sic? Tertium, quodcumque dixerit vobis facite. Quartum, quando salutauit Elizabeth. Quintum, Quomodo fiet istud, &c. Sextum, Ecce ancilla domini. Septimū. Magnificat anima mea dominum. Verbum primum fuit pietatis: secūdum charitatis: tertium instructionis: quartum consolationis: quintum discretionis: sextum humilitatis: septimū orationis, & gratiarum actionis. Et nota q̄ verba p̄predicta fuerunt brevia præter ultimum.

De sanctificatione materna.

C A P V T   I I I .

SANCTIFICATIO triplex est: quædam com munis, quæ sit per sacramenta: quædam specialis, quæ sit p̄ gratiam spiritus sancti: quædam specialissima, quæ sit per gratiā singularem. Prima remouet culpam, & confert gratiam, remanet tamen somnis & pronitas ad peccandū, & talis est in baptizatis. Secunda remouet culpā & pronitatē peccandi mortaliter, & talis fuit sanctificatio Ioannis Babptista & Ieremiz

in utero: Tertia remouet culpam originalem, & pronitatem ad peccandum tam venialiter quam mortaliter, & talis fuit in beata virginine. Et licet gratia sanctificationis in utero, sit quantum ad essentiam maior quam gratia sacramentalis: tamen quantum ad aliquos effectus maior est gratia sacramentalis: quia baptismus imprimet characterem, & aperit iannuam celi, & habilitat hominem ad alia sacramenta, quorum nihil facit sanctificatio in utero ex se. Veruntamen gratia sanctificationis in utero, praeceperit in hoc gratiam baptismalem, quia taliter sanctificatus non potest mortaliter peccare, & ad venialia minus inclinat eum fomes: propter quid minora & pauciora venialia committit: & talis gratia fuit in Ioanne Bapti. & ideo ne in vanum gratiam dei reciperet, fugit hominum societatem, & arctissimam in se penitentiem tenuit, ne levil saltuum maculare vitam famine posset. Pare et figit quod in sanctificatione in utero confertur gratia media inter gratiam sacramentalem, & gratiam plenam confirmationis in patria, quae habent coniunctum sibi finem ultimum. Ad confirmationem enim perfectam tria pertinet. Primum est inseparabilis adhesio & coiunctio rationis

DE C H R I S T . H V M .

ad deum. Secundum est indeflexibilis subiectio inferiorum potentiarum animæ sub imperio rationis. Tertium est indiscontingualis conuersio actualis totius hominis in deum, quando homo diuina dulcedine affectus, ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus semper actu tedit deum, & in quandocumque aliud in quo relucet deus. Primum horum habet gratia sanctificationis simpliciter, ut scilicet nullus qui particeps eius fuerit, possit peccare mortaliter. Secundum habuit beata virgo, & ideo nec venialiter unquam peccauit, sicut dicit August. Tertium autem non potest conteneri gratiae via, eodem quod illud ex fruitione dei causetur, quae tantum est in patria. Tres autem fuerunt sanctifications matris dei. Prima fuit sanctificatio in utero, & haec tres habuit effectus, scilicet originalis culpæ expiationem, & gratiae infusionem, & somnis tantam restrictionem, ut non posset in aliquid peccatum duciliacet tamen ipse somes maneret secundum essentiam. Secunda sanctificatio fuit in spiritus sancti obumbratione, & filii dei conceptione, quod tribus premissis duo superaddidit, scilicet omnimodam somnis extictionem, & confirmationem in bono, ita quod

quæ prius tantum poterat peccare, iam non posset peccare. Hos autem duos esse etius expressit angelus Luc. i. Spiritus sanctus superueniet in te: quo ad primum. Et virtus altissimi obubrabit tibi: quo ad secundum. Ista confirmatio non fuit liberi arbitrii ablacio, sed eius per gratiam completionio. Præterea spiritus sanctus superuenit in eam non solù ad sanctificandū, sed etiā ad fecundandū, cuius virtute virgo cōcepit, virgo peperit, & post partū virgo permanxit. Tertia sanctificatio fuit in filiis dei in habitatione, qui nouē mensibus in utero eius mansit, & his omnibus prædictis duos effectū addidit, unus fuit quod omnes dispositiones somnis sublatæ fuerunt, sicut quando morbus est curatus, adhuc interdum remanent reliquæ curandæ. Secundus fuit dedicatio ad diuina, ita quod etiā licitis usibus mūdanis. scilicet matrimonialib⁹ eam aptare esset impossibile: quia tunc nō solū mens, sed etiā corpus luce diuinitatis resplenduit, ut significatū est. Ezecl. 43. Ex prædictis collige quod fomes & personam inficit & naturam. Personam quidem, quia ad malum pronan facit, & stimulat ad peccatum. Naturam vero, quia carnem inficit, prout est principium ad

alterā carnē. Sed beata virgo in Prima san-
ctificatione, q̄ fuit in vtero, mundata fuit
ab originali peccāto, inquantū fomes re-
spicit personā suam: quia nihil in persona
sua purgadū remansit. In secūda verò san-
ctificatione, quæ fuit quādo spiritus san-
ctus superuenit in eā, purgata fuit à fomite
prout ipse fomes respicit naturā in cō-
paratione ad prolē pro pagandā nō ope-
re naturæ sed opere spiritus sancti. Remo-
tus enim fuit essentialiter, propter quod
pars ab ea separanda in corpus Christi, ni-
hil habuit de fomite, sicut nec mater. No-
ta similiter ex prædictis & ex sequētibus,
q̄ beata virgo ex prima sanctificatione
excellebat puritate omnes baptizatos, ex
sanctificatione secunda excellebat purita-
tem Adæ, quā habuit ante peccatum: per
confirmationē excellebat puritatē ange-
lorū, quoniā illi nec crescere possunt in p̄-
mio substantiali siue essentiali, sicut nec
decrescere: sed beata virgo proficere po-
tuit in merito, & nō deficere, puritas ma-
tris dei fuit quadruplex. in qua nulla crea-
tura sibi poterit cōparari. Prima est puri-
tas sanctificationis in vtero. Omnis enim
rationalis creature puritas, vel est nature,
vt in angelis: vel est gratiæ gratis datæ, vt

fuit innocētia prīmi stat⁹ hoīs: vel est gratiæ gratum facientis. & ista est maior aliis duabus. Vnde cū in illa specie gratiæ sanctificatio matris dei fuerit suprema, patet quod vincit puritatem omnis puræ creaturæ. Secunda est puritas innocentiae in vita, in qua similiter omnes excellit: quia beata virgo vixit sine omni peccato, & hoc oportuit esse maximæ gratiæ, quæ non solùm ipsius naturam perficeret, sed eam supra legem naturæ corruptæ extolleret. Tertia est puritas virgineæ castitatis, in qua excellit & angelos & homines. Angelos quidem, quia secundum Hieron. Hoc retinuit per virtutē castitatis, quod in angelis est necessitatis naturæ. Itē excellit homines in hoc, quia primū exemplar fuit huius integritatis. Psalm. 44. Adducetur regi virginis post eam &c. Præterea ostenditur istud alia ratione: quia summa est hæc puritas, quæ potius potest suū contrariū secū pati, quā possit violari: & talis fuit virginitas dominæ nostræ, q̄ gaudiū matris habet cū virginitatis honore: & ideo nec primā similem visa est, nec habere sequentē. Quarta est puritas sanctificationis ex superuentione spiritus sancti & præsentia dei, in qua similiter excellit

DE CHRIST. HVM.

omnem creaturam. Cum enim esse matrem dei, sit dignitas superior quam quae purae creature communicari possit, necesse est gratiam ad hoc disponenter esse maiorem omnigratia purae creaturae. Oportet ergo priuilegium sanctificationis suae in hac parte omnem aliorum sanctificationem excedere.

De conceptione dominica.

C A P V T V.

Mox ut virgo beatissima assensum in angelo prebuit dicens, Fiat mihi secundum verbum tuum: spiritus sanctus super eam venit, ac filium dei concepit. Haec autem tria simul fuerunt tempore, non natura: tunc impleta sunt preambula figuratum, & documenta scripturarum, & desideria prophetarum: propter quod eriam aduentus Christi dicitur plenitudo temporis. Quare auctem Christus nec prius nec posterius venerit, nonnullae sunt rationes. Prima est, ut ordinem vniuersi non turbaret. Singula namque suis fiunt temporibus quanto magis in maximo dei opere, scilicet filii dei incarnatione? Secunda ne fides & spes promissa incarnatione, periret. Si enim tardasset venire, quotidie decreuisset homines in fide & tenuissent. Sed prius venire non fuit

fuit necesse, quia non prodest medicina
spiritualis sine affectu recipientis . Ter-
tia est, vt supremæ infirmitati culpæ im-
mediate succederet melioratio, sicut sum-
mū statū acutæ febris sequit̄ crisis & san-
tio. Quarta, vt hō de lege naturali & scri-
pta prius cōuinceret, sicut ait Augustin⁹:
quia si Christus statī venisset, diceret hō
ꝝ per legem naturæ saluari poterat, & su-
perfluum crederet aduētum Christi. Simi-
liter dicere poterat de lege scripta: sed cō
perto ꝑ nec sic: nec sic saluari poterat, cū
ꝝ ad inferos descēderet, tūc venit ipse,
quia tūc erat tēpus miserendi ei⁹. Quinta,
vt sicut primus hō cōdit⁹ fuit sexta die ad
toti⁹ mūdi cōplemētū, sic de⁹ homo fieret
in sexta ætate ad toti⁹ creaturæ perfecti-
onem. Sexta enī ætas apta est ad exercitiū
sapientiæ, ad remissionem culpæ, ad meri-
tū vitæ æternæ, ad trāsitū de statu miserię
ad statū gloriæ: & ista notatur in sexta æta-
teratione perfectionis enarii. Sexta, quia
Christus non debuit venire in principio
temporis, quia aduentus eius nimis fuī-
set festiuus: nec in fine vltimo, quia tune
nimis fuisset tardus: sed decebat saluato-
rem inter tempus morbi & temp⁹ iudicij
introducere tempus remedii . Septima,

DE CHRIST: HV M:

quia decebat ducē perfectū tunc se offen-
dere cùm esset opportunitas currendi ad
brauium, hoc est in fine temporum, & ta-
men ante terminum, vt per timorem iu-
dicii stimulari, per spem præmii attracti,
& per exempli perfectionem animati se-
qui possemus efficaciter ducem nostrum.
Octaua, quia decebat mediatorem quæ-
dam membrorum suorum præcedere,
quædam sequi. Incarnationem Christi
multæ figuræ præcesserunt & prophetiæ,
de quibus aliquas assignemus.

- Gene. 22.* Abram descendit in Aegyptum, vt pere-
Dan. 2. grinaretur ibi. Lapis præcisus est de
Gene. 2. monte sine manibus. Fluuius egredie-
Prou. 9. batur de loco voluptatis ad irrigandum
3. Reg. 10. paradisum. Sapientia ædificauit sibi do-
Ieren. 31. mur, excidit columnas septem. Thronum
Ionæ. 1. fecit sibi Salomon de ebore grandem.
Joel. 3. Nouum faciet dominus super terram, scé-
Cant. 6. mina circundabit virum. Jonas in mare
Iudit. 6. proiicitur, & mare sedatur. Stillabunt mó-
Exod. 15. tes dulcedinem. Descédi in hortum meū,
Nu. 17. vt viderem poma conuallium. Vellus
Is. 11. Gedeonis rorificatur. Manna seruatur in
Gene. 8. 2. vanâ aurea. Virga Aaron floret. Flos
radice eius ascendet. Emittitur columba
de arca Noe. Mittitur lignum in aquas

Marath. Paradisus plantatur . Moyses po- Exod. 2.
 nitur in siscellam scirpeam . Israel induit Gene. 37.
 Ioseph tunica polymita. In sole posuit ta Psal. 18.
 bernaculum suum. Duo viri ferunt in ve- Nu. 13.
 cte botrum de terra promissionis. Mitti- Gene. 39.
 tur Ioseph in cisternam. Vrbs fortitudi- Is. 26.
 nis nostræ Sion , saluator ponetur in ea 16. 45.
 murus . Emitte agnum domine . Rorate
 vali desuper, &c. Ascendet dominus su-
 per nubem leuem. Misericordia & veri-
 tas obuiauerunt sibi. Gema carbunculi in-
 ornamento auri. Simul in vnum diues &
 pauper. Ego primus & nouissimus. Cha-
 ritate perpetua dilexi te . Mittitur Da-
 niel in lacum leonum . Apparet in cami-
 no quartus similis filio hominis . Umbras
 descendit in horologio Achab decē gra-
 dibus. Ignis apparet in rubo non combu-
 tens. Solem nube tegam . Quid lucidius.
 sole? & hic deficiet. Psalm. A summo cæ-
 lo egressio eius.

De rationibus incarnationis.

C A P V T V I.

P Er verbum igitur incarnatum facta-
 est humani generis reparatio , non
 quia aliter salvari non poterat , sed quia
 null⁹ ali⁹ mod⁹ fuit ita cōgruus ipsi repa-
 ratori , & reparabili , ac reparationi. Cōt-

DE CHRIST. HVM.

gruebat inquā iste mod⁹ reparatori, quem decebat suam potentiam, sapientiam, & bonitatem ostēdere. Quid autem potentius quām cōiungere extrema summē distan-
tia, hoc est creatorē & creaturam? Magna
potentia fuit in coniunctione dispatum
elemētorū: maior in coniunctione illorū
ad spiritum creatum: maxima in coniua-
ctione illorū omnium ad spiritum increa-
tum, vbi & maxima disparitas est. Quid
verò sapientius quām quod ad pfectiōne
vniuersi fieret coniunctio primi & vltimi,
hoc est verbi dei, quod est omnium prin-
cipium, & humānæ creaturæ, quæ in ope-
ribus sex dierum fuit vltima omnium cre-
aturarum? Quid autem benevolentius
quām quod creator rerū communicare se
voluit rebus creatis? & hæc benignitas ma-
gna fuit in communicatione sui omnibus
rebus per præsentia; maior, quia commu-
nicauit se bonis per gratiā: maxima, quia
communicauit se homini per vnitonem, &
per consequens generibus singulorum in
vnitate personę. Fuit etiam iste modus cō-
gruentissimus ipsi reparabili: quia homo
per peccatū corruit in infirmitatem, igno-
rantiam & malitiam, per quæ ineptus
factus est ad virtutem diuinam imitandam

& ad veritatem cognoscendā, & ad bonitatem diligendam. Ideo deus factus est homo, per quod se reddidit homini imitabilem, cognoscibilem, & amabilem. Fuit etiā iste modus cōgruentissimus nostrae reparationi, quia dominus in forma serui procurauit salutem serui. Sunt & alię rationes quare fuit cōueniens deū incernari : Prima est , quia præuaricator abstulit nobis deū, vnde cōueniens suīt reparator redideret nobis deum. Secūda, quia humilitas decuit eum, sed nō potuit humiliari usque ad pœnas in natura diuina oportuit ergo quod ī alia. Tertia, vt prophetias īpleret. Isaiae.52. Ego qui loquebar, ecce ad sum. Abacuch.2. Apparebit in finem, & non mētietur: si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet: vt scilicet doceret potius vincere per iustitiā, quam per potentiam. Quarta, propter vitā dū incōuenies, quia si deus īcarnari nō potuisset, vel neſciuisset, vel noſuit, videretur ī eo esse impotentia, vel ignorantia, vel inuidia: quod absit. Quinta, vt tanta effet humilitas in redēptore, quāta fuit superbia in præuaricatore: quia tāta fuit superbia vt homo vellet esse vt deus : vnde humilitas tanta debuit esse, vt deus fieret homo. Sexta, vt

DE C H R I S T . H V M .

nostrū amorem excitaret, & nostrā spem erigeret. Septima, vt exéplū imitādē virtutis nobis daret in forma visibili & humana. Quāuis autem opera trinitatis sint indiuisa, ita q̄ quicquid operatur vna persona, operet & alia, tamen solus filius accepit carnē, & non pater, vel spiritus sanctus. Et habemus simile in tribus dominicellis induentibus tertiam ipsarum de quibus potest dici, quicquid facit vna, facit alia, vna tamen sola induitur. Eodem modo dicēdū q̄ incarnationis opus quandoque attribuitur patri, vt ibi: At vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum. Quandoque attribuitur filio, vt ibi: Exiui à patre, & veni in mundū. Quandoque attribuitur spiritui sancto, vt ī symbo lo: Qui cōceptus est de spiritu sancto. Sed hæc ideo dicuntur, quia opus incarnationis fuit maximæ potentiae, sapientiae, & bonitatis: quæ tribus personis attribuuntur. Sunt autem multæ rationes quare filius incarnatus sit, & non pater vel spiritus sanctus. Prima, vt per eandem sapientiam quæ mundum condiderat, fieret reparatio, Secunda, vt qui filius est in divinitate, esset filius in humanitate. Tertia, ne idem esset pater & filius, si pater de ho-

Gal. 4.
Ioan. 16.

mine nascetur. Quarta, quia cōgruēti⁹ mit
tebat q̄ est ab alio, q̄ qui est à nullo. Quin
ta, ppter cōfirmationem hæreditatis nobis
pmisiæ, ne s. possem⁹ dicere patri, Dñe tu
habes filiū cui cōpetit hæreditasquā homi
ni pmisiſli. Sexta, vt patris erga nos ostēde
ret charitas, Ichā.3. Sic de⁹ dilexit mūdū,
vt filiū suū vnige. daret. Septima, vt ostē-
dat q̄ deus pater nihil habet q̄ nō sit no-
bis parat⁹ dare, cū filiū suū vnigenitū dede-
rit. Octaua, vt sicut dei fili⁹ fact⁹ est hō, sic
hō fieret filius dei. Apost. ad Gal. 4. Misit
de⁹ filiū suū vt adoptionē filiorū recipere
mus. Nona, vt esset occasio salutis, q̄ dicit
occasio ruine, quia homo appetendo sci-
entia diuinam quæ filio appropriatur, ce-
cidit. Decima, quia imago debuit p imagi-
nem reparari. Undecima, quia sicut veibū
mentis mediāte grossiori natura emittitur
scilicet, per vocē sic verbū eternū per assū
ptionē naturę. Duodecima, quia medi⁹ iter
personas, debuit esse mediator dei & ho-
minū. Decimatertia, quia sapientia patris
reparare debuit appetitorem sapientiæ.
Gen.2. Eritis sicut dii scientes, &c. Quar-
tadecima, q̄a decentissimè cōiugit humili-
tas cū sapientia. Prou.11. Vbi humilitas, ibi
& sapientia. vnde filiū dei præcipue de-

DE CHRIST. HVM.

cuit incarnatio. Quintadecima, quia ideæ nō sunt nisi sapientia dei, quæ filio dei appropriat. Vnde cùm singulæ ideæ singulorū ideatorū sint causæ, tūc dæmū oīa perfecta & cōpleta erūt, cū pervnionem ad suū principiū redierint. Sextadecima, quia si pater fuisset incarnatus, tunc nulla persona fuisset sine principio. Decimaseptima, quia oportuit incarnatā personā tāquam sacerdotem supplicare patri, p natura assūpta, sed magis decuit filiuem supplicare patri, quām ecōuerso. Decimaoctaua, quia si spiritus sanctus fuisset incarnatus, tūc duō essent filii. Decimanona, quia nullū magis decet reducere hominē ad diuinā cognitionem q̄ verbum, quo pater se declarat, quod est vnibile carni, sicut & verbūvoci. Vicefima, quia nullum magis decet reducere hominem ad filiationem adoptiuam, quām filium naturalem.

De modo incarnationis. C A P V T VII.

IN cōmuni reparatione omnium decens erat vt fieret concursus trium de tripli hierarchia, scilicet diuina, angelica, & humana; vnde in mysterio incarnationis fut concursus angelici nunciantis, virginis concipientis, & verbi dei carnem as-
sumentis. Cum filius dei mittit in mundum

non sit loci mutatio, sed naturæ humanæ assumptio, quia ipsius mitti, est esse vbi prius fuit, sed aliter ibi esse quām prius fuit: & hæc alteritas nō est ex parte eius qui est, cùm sit immutabilis: sed ex parte eius in quo est, quia vnitur nostræ carnis vnde mutatio non fuit ex parte filii, sed ex parte assumpti. Præterea in mutatione loci exigitur non esse quis vbi pri⁹ erat, sed nec hoc est in filii missione, quia post incarnationē fuit in patre sicut semper. Christus assumpsit naturā nostrā quinque modis. scilicet misericorditer. Apost. ad Titum. 3. Secundum suā misericordiā saluos nos fecit. Ut iliter, scilicet pro salute nostra. Psal. 73. Operat⁹ est salutem in medio terræ. Sapienter, quia assumpsit bonū naturæ, reprobādo malū culpæ. Isa. 7. Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. Fortiter, quia sic assupsit naturā humānā, q̄ nunquā depo fuit eam: quia post mortem vnta fuit diuinitas carni in sepulchro, & animæ in inferno. Mirabiliter, quia coniuncta sunt in carne summum & imum, hoc est, deus & limus. Verbum caro factum est quinque modis, scilicet secundum veritatem carnis. Isaie. 53. Verè languores nostros

DE CHRIST. HVM.

ipse tulit. Præter carnē, quia præter operationem carnalē. Matthæi. i. Quid in ea natum est, de spiritu sancto est. Supra carnem, quia meritis nostris non exigentibus. Apostolus ad Titum. 3. Non ex operibus iustitiae quæ fecimus nos. Propter carnem, quia ad saluandam carnem, & hoc quantum ad fideles efficaciter, licet quantum ad omnes sufficienter. Matthæi. i. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum. Contra carnem, quia ad maiorem damnationem infidelium. Ioannis. 15. Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent. Opus assumptionis humanae naturæ non animatio sed incarnationis nominatur, cum tamen à digniori res consueuerit nominari: hoc autem est propter quatuor rationes, scilicet ut expressior fiat nominatio, & ut profundior explicetur dignatio misericordis, & quia nobis magis nota est pars carnis, & ut maior humiliatio exprimatur, eo quod magis à deo distat caro quam anima, & quia caro est à parentibus propagata, anima à deo creata.

De unione C^o carne assumpta.

C A P Y T . . . V I I I . . . 1

Sicut in diuinitate una est essentia & tres personae, ita in Christo est econuerso una persona, & tres essentiae: scilicet deitas anima, & caro, hoc est aeternum nouum, & antiquum, quia deitas est aeterna, anima est noua quia in assumptione carnis creata: caro vero antiqua, quia ab Adam propagata: & Christus secundum naturam diuinitatis est genitus, secundum animam verò creatus, & secundum carnem factus. Unio fuit triplex in Christo, scilicet deitatis ad animam, & econuerso, & deitatis ad carnem, & econuerso. Duæ primæ uniones semper manserunt, tertia separata fuit in morte. Unio ergo deitatis ad humanam natum non est in unitate naturæ, sed persona: non dico personæ humanæ, sed diuinæ, hoc est non assumptæ, sed assumentis: nec personæ cuiuslibet, sed solius verbi. Quia enim impossibile est quod natura diuina concurredat cum alia sicut pars ad compositionem terræ, vel ipsa transcat in aliam, vel alia in ipsam, propter simplicitatem & unitatem ipsius perfectissimam: propterea diuinitas & humanitas non uniuertur in unitate naturæ sed personæ, & sic intelligi illud in symbolo Athanasii: Nam sicut anima

DE C H R I S T . H V M.

rationalis & caro vnus est homo, ita deus & homo vnus est Christus. Ibi nāque ponitur similitudo quātum adynitatem personæ, & nō naturæ, quia caro & anima differūt in homine quantū ad essentiā, & cōstituunt tamē vnā personā. Eodem modo inter diuinitatem & humanitem Christi est differentia, & tamen est vna persona: & quia diuīna natura in nullo supposito potest subsistere præterquam in propria hypostasi, ideo vno illa nō potest esse i propria persona hominis, sed dei: & propterea deus in vna personarum suarum fecit seipsum suppositū humanæ naturæ: vnde tantum vna est ibi personalitas & vnitas personalis, scilicet ex parte assumentis. Ad esse nāq; personæ triplex exigit distictio, scilicet singularitatis, & naturalis icōmunicabilitatis, ac excellētiæ siue dignitatis. Propter primū, nullū yniuersale est persona. Propter secundum, anima nō est persona: sed propter tertium Christus secundum quod est homo, nō est persona. Ex his patet quæ sit vera vel falsa inter has quatuor propositiones. Prima Persona assumpit personam. Secunda, natura assumpit personam. Tertia, natura assumpit naturam. Quarta, persona assumpit naturā. Primæ

duæ simpliciter sunt falsæ. Tertia uno modo est falsa, alio modo est vera. Si enim sumatur natura prout est communis tribus personis, sic est falsa. Si vero sumatur natura prout est in persona filii, sic est vera. Quarta autem propositio simpliciter est vera. Ad intelligentiam autem horum nota quod tres fuerunt opiniones de incarnatione Christi. Prima opinio dicebat quod filius dei assumpsit hominem. Secunda dicebat quod assumpsit humanam naturam. Tertia dicebat quod assumpsit hominem ut vestem. *Prima opinio non tenetur in scholis, quia ponit quod in Christo sunt duæ vera, quia personæ, quod est falsum. Secunda communis ibi homo est, & vera ac cælebris: quia ponit quod Christus naturæ deitatem & unum solum, licet sit secundum quod significat, non homo. Itē ponit quod assumptus non est assumptus persona. Itē quod ille homo diuina est essentia, & e contrario. Itē quod omnis proprietas filii dei inest ei, & e contrario. Tertia opinio tamen heretica reprobatur: qui aponit non esse in una persona Christi duas naturas, & quod duæ substantiae, humanæ naturæ scilicet & diuinæ, non personalitatē filii dei constituantur, sed extrinsecus se habent ad ipsam. Dicimus ergo quod tanta est ibi unitio, ut quicquid dicitur de filio dei, dicatur de filio hominis, & e contrario, his tamen exce-

DE C H R I S T . H V M .

ptis in quibus exprimitur vnio, vel clau-
ditur negatio. Si enim sit vocabulum in
quo aliqua repugnantia includitur, sicut
est vniri, incarnari, assumi, assumere: i qui-
bus includitur respectus unionis vnius na-
turæ ad alteram, tūc nō tenetur prædicta
regula. Similiter non tenet quādō in vo-
cabulo includitur negatio alicui⁹ cui⁹ op-
positum alteri competit, sicut incipere ef-
fe, creari, & cætera. Nota quod propriè
loquendo, cōpositio est corporum, cōiu-
ctio est corporis & animæ, vnio est diui-
næ naturæ d humānam: tamen vnum quā
doque ponitur pro reliquo. Quinque fue-
runt status primi hominis, & de quolibet
statu accepit Christus aliquid. Primus sta-
t⁹ fuit innocētiæ; de quo Christ⁹ accepit
peccati immunitatē. Secund⁹ gratię, de quo
accepit plenitudinem gratię. Tertius cul-
pæ, de quo accepit recompensationem pœ-
næ. Quartus pœnitentiæ, de quo acce-
pit passione & doloris & tristitiæ. Quin-
tus gloriæ, de quo accepit plenam frui-
tionem. Corpus Christi secundum Dama-
scenum, formatum fuit ex sanguine bea-
tæ virginis, non ex carne. Nam vēra mat-
ris est secundum philosophos materiam
tantummodo ministrare: sed dare vir-

tutem formatiuam, quæ actiue naturam seu materiam formet, est patris, & non matris. Cum igitur beata virgo proprietate veræ matris habeat, oportet quod materiam contulerit, quæ secundum naturam sit materia conueniens humano corpori, & tamen integratem virginalem non polluat. Talis autem materia non est caro, quia dicit Philosophus, quod id quod est actu pars, non est materia generationis, cum nō sit potentia totū. Caro autē est actu pars unde non est materia generationis. Talis quoque materia non fuit semen virginēū vel fœmineū, quia hoc puritatē virginis non conueniebat: nec etiā secundum philosophum est necessarium ad generationem, quia aliquæ mulieres concipiunt sive seminatione. Talis ergo materia fuit sanguis, quia ipse secundum Philosophum est etiā in nobis materia generationis. Quod autem dicit Apostolus ad Romanos primo capi. Qui factus est ei ex semine Dauid, intelligendum est originaliter, non materialiter. Virtus autem formativa in beata virgine non fuit ex patre carnali, sed ex virtute altissimi.

De utilitate incarnationis.

AMISIMUS per peccatū propriam excellentiā, mentis innocentia, ac dei amicitiam. Hæc autem recuperare oportuit per beneficiū saluatoris. Excellentiam enim recuperare nō potuimus nisi per excellentissimum recuperatorem: quia & per aliquam meram creaturam reparati essemus, tunc oporteret nos esse subiectos illi creaturæ, Innocentia enim reparari non poterat, nisi per satisfactorem sufficiētissimum, quividelicet esset deus & homo: deus quidē qui pro homine satisfacere posset: homo verò de genere Adę, qui peccauerat. Illenāque cōgruè satisfacit, qui potest & debet: sed nō potest nisi deus, nec debet nisi homo: Amicitia similiter nō potest reformari nisi per mediatorem cōuenientissimum, qui scilicet utrique parti conformis esset, & utriq; parti amicus. hoc verò Christo conuenit, qui est deo patris similis per diuinitatem, & homini per humanitatem. Venit ergo deus in carnem tanquam dominus ad seruos, vt eos corrigeret: tanquam magister ad discipulos, vt eos iustueret: tanq; medicus ad ægrotos, vt eos sanaret. Per primū ostédit deus potentiam: per secundum sapientiam: per tertium bonitatem. Quatuor fructus incarnationis-

nationis ponit Bernar. dices, Mānā de cō
lo descendit, vt gaudeant esuriētes: de vi
nea cæli botrūs erupit, vt gaudeant sitiē
tes: oleū effusum est, vt gaudeat ēgrotātes:
lapis sine manibus de mōte præcisus est,
vt timeat negligētes. Christo homini plu
res actus conueniunt, nobis multūm salu
tiferi: ppter quod diuersis rebus naturā
libus & artificialibus cōparatur. Ipse nam
que Christ⁹ dicitur caput nostrū propter
fensem & motum spiritualem, quem suis
mēbris influit.. Mediator, quia participat
proprietas diuinæ & humanæ naturæ,
& ideo inter deum & nōs efficaciter po
test mediare. Fundamentum, ppter fidem
qua in nobis illuminat intellectum. Ostiū
ppter charitatem qua perficit affectum..
Pastor in quantū incorperat nos ecclesiæ
per sacramentorum participationem. Ho
Itia, quia soluit obligationem contractam
p peccati originale & actuale. Sacerdos,
quia ipse se rogar, ipse se exaudit, ipse ser
vus rogar se dominū, & ipse deus exaudit
se hominem .. Via exemplo, vita in præ
mio. Item Bernardus enumerat quatuor
militares aduentus domini, dicens, Ves
titus medicus ad ēgrotas, redemptor ad
vēditas, via ad errantes, yita ad mortuos.

DE CHRISTI HVM.

Ostenduntur ad hanc multæ qualitates ad uenitum Christi : quia solidus est deus factus est homo , ut fieret homo deus; dominus factus est seruus, ut fieret seruus dominus: Deus de cælo ad terras descendit, ut homo de terris ad cælos ascenderet . Deus factus est filius hominis, ut homo fieret filius dei: Immortalis factus est mortalis, ut mortales fierent immortales . Diuus factus est pauper, ut pauperes fierent diuites. Obscurata est lux, ut nos illuminaret: Esu- riuit panis, ut nos reficeret.. Sitiuit fons, ut nos inebriaret : Tristata est latitia, ut nos latificaret ; Pauca erat fiducia, ut nos conforcaret: Laxana est via, ut iter nostrum ad caelestia ditigeret:

De mirabilibus circa incarnationem domini.

CAPITULUM. 179

Excellebat incarnationis Christi nostra concepcionem in pluribus: per quod apparet quod ibi natura sua perdidit iura. Inueniuntur enim multa tam ex parte matris, quam ex parte prolis, quam etiam ex parte modi, quae non sunt secundum viam naturæ, sed secundum potentiam virtutis infinitæ, quæ solius est dei. Miraigitur fuerit in matre, quod secundum Bernardum

sine pudore frecuda, sine grauamine grauida, sine dolore puerpera. Ibi portauit stella Solem, palmes vitem, riuus fontem, filia parrem, creatura creatorem. Fuit inquam mater patris, ac filia nati. Fuit quoque prole posterior, contento minor, mater & virgo fuit, & cum deo filium communem habuit. Maledictionem legis euasit, vbi maledictæ fuerunt virgines, & cōjugatæ. Virgines quidē, quia nō genuerūt: cōjugatæ verò, quia indolore pepereūt. Sed vtrunq; beata virgo euasit, quia virgo genuit, & dolorem nō fensit August. Speculum nō rumpit radius Solis: & integratem virginis ingressus aut egressus dei vitiare non potuit. Mirabilia quoq; fuerunt in prole: quia in instanti fuit ibi sanguinis separatio, consolidatio, figuratio, animatio, deificatio. Et quòd ista non fuerint successiva, patet ex scriptura. Ierem. 31. Fœmina circūdabit virum. Patet etiā ex virtute agentis, scilicet spiritus sancti, cuius est subito operari. Quanuis autem membra corporis Christi fuerint in conceptione cōpleta & perfecta usq; ad animaliæ susceptionem, ipsorum tamen membrorum distinctio secundum Augustinū tam parua & tenuis fuit, quòd humano

DE CHRIST. HVMI.

vistū vix posset subiici: quia in tanto fuit
minus corpus illud q̄ alius conceptus cū
formatur, quantum augeri posset in utero,
infra quadraginta sex dies. Ynde miracu-
losum fuit q̄ in tam paruo corpore rece-
pta fuit anima, sed hoc ideo factum fuit,
vt cōceptio Christi quantum ad tempus
manendi in utero non esset nostræ cōce-
ptioni dissimilis. Præterea ab instanti suæ
conceptionis sciuit omnia etiam secundū
q̄ homo. Item in fruitione perfecta fuit
anima eius: vnde quātūm ad hoc nō solū
fuit viator, sed etiam comprehensor. Item
mundus fuit ab omni peccato, & plenus
omni gratia & virtute: Habuit quoque
patrem in cælis, & matrem in terris: sed
patrem sine matre, & matrem sine patre.
Item per incarnationem ipse dominus fa-
ctus est seruus æternus factus est tempo-
ralis, immensus factus est paruulus. Sum-
mus fit imus, incomprehensibilis fit loca-
lis, simplex fit compositus. Dicit Augu-
stinus, videtur inuisibilis, palpatur impal-
pabilis, immortalis occiditur. Item Augu-
stinus. Quis enquam existimare posset,
vt portaretur manibus fœmineis porta-
tor orbis, panis angelorum aleretur, vir-
tus calorum infirmaretur, vita omnium:

motetur? Hic quoque notandum est, quod sicut in diuinis est trinitas personarum in unitate essentiae, sic in Christo est trinitas naturarum in unitate personae: quia sicut in diuinis per diuersas personas non distinguitur essentia, sic in Christo per diuersas naturas non distinguitur persona. Denique Christi incarnatione fuit mirabilis ex modo, quia cum tres modi producendi hominem processissent, primus videlicet nec de viro, nec de muliere, sicut in Adam secundus de viro sine muliere, sicut in Eva: tertius de viro & muliere, sicut in omnibus concupiscibiliter natis: ad complementum decuit uniuersi quartum modum introduci, ut scilicet homo de muliere fieret sine viro per virtutem operatotis. In conceptione ergo filii dei simul concurserunt virtus innata, infusa, & increata. Virtus innata materiam ministrauit: virtus infusa purificando ad unionem verbi adaptauit: (adaptatione dico congruentia) Virtus increata subditò perfecit, quod natura non potuit nisi successuè.

De nativitate Christi.

C A P V T   x i

Nativitas Christi triplex est, scilicet diuina humana, gratuita. Prima est

DE CHRISTO. H M V.

ex patre : secunda ex matre:tertia fit in
mente. De patre nascitur æternaliter , de
matre temporaliter , in mente spiritua-
liter . Ex istæ tres nativitates sumuntur
secundum tres naturas, quæ sunt in Chri-
sto , scilicet deitas , caro , & spiritus.
Nam ex patre nascitur deus , ex matre
caro , in mente nascitur spiritus , scilicet
per gratiam . Ex patre nascitur semper,
ex matre nascitur semel , in mente nasci-
tur sape . Secundum nativitatem diuinam
Christus habet patrem sine matre: secun-
dum humanam habet matrem sine patre:
secundum gratuitam habet patrem & ma-
trem:secundum illud, *Qui fecerit volon-
tatem patris mei, &c. Matth.11.* Has tres
Christi nativitates repræsentat ecclesia
in die nativitatis eius. primam, scilicet di-
uinam , in missa quæ cantatur in nocte.
Est enim hæc nativitatis nobis occulta.
Isa. 53. Generatione eius quis enarrabit?
Secundam in missa quæ canticatur in aurora:
quia nativitas humana partim fuit occul-
ta, partim manifesta. Occulta quidem qua-
rum ad modū, quia natus est de virgine:
sed manifesta quantum ad factū. Tertiā,
scilicet gratuitā, in missa quæ cantatur in
die, quia nativitas gratuita est manifesta,

in qua Christus per affectum concipitur; per effectum nescitur, & per amore perfecti nueritur. Isa. 26. A timore tuo s'cepimus, & peperimus spiritu salutis. De divina itaq; generatione habet ut in primo libro sed nū de humana prosequendum est.

Nota itaq; q; secundū verba Ap̄stoli, vbi *Titum. 3.* sit, Apparuit gratia dei Saluatoris nostri omnibus hominibus erudiēs nos, &c. Natuitas Christi fuit, gratiōsa, gloriōsa, copiosa, fructuosa. Gratiōsa, id est gratis nō meritis nostris exhibita. Apparuit enī gratia. Gloriōsa, q; a deo saluatoris nostri. Copiosa, quia omnibus hominibus. Fructuosa, quia erudiens nos. Isle fructus natuitatis Christi duplex est, scilicet respectu temporis presentis, & futuri. Item respectu temporis presentis duplex est fructus: primus est declinatio mali, ibi: Ut abnegabtes impietatem, quo ad malū quod est contra fidem: & secularia desideria, quo ad malum quod est contra bonos mores. Secundus fructus est operatio boni, ibi, sobrie, quo ad modū iustitiae, quo ad proximū, & piè quo ad deum. Itē respectu futuri temporis duplex est fructus: primus est spei in resurrectione, ibi: expectantes beatā spem. secundus gaudii in glorifica-

tione, ibi: & aduentum glorie magni dei.
 Apparuit in nativitate Christi benignitas
 & humanitas saluatoris de triplici latitu-
 lo, scilicet de sinu patris, in quo celabat
 de umbra legis, in qua figurabatur de
 ventre matris, in quo formabatur. Iste na-
 que agnus soluit signacula libri signari.
 Nativitatis Christi fuit, utilis honesta &
 iucunda. Quid autem utilius salute homi-
 nis? Vocabis, inquit, nomen eius Iesum, q
 saluum faciet populum suum: certe à for-
 midine timoris, ab immanitate lagoris,
 à detinione carceris, à subiugatione hor-
 stis. Quid honestius partu virginis, ubi
 virgo est quæ generat, deus est qui gene-
 ratur, spiritus sanctus qui operatur in ge-
 neratione? Quid iucundius nativitate dei
 & hominis? Gauisi sunt q præcesserunt, ut
 Abraham, qui exultauit vt videret dié do-
 mini Iohan. 8. Item q sequitur, Gaudete
 in domino semper. ad Philip. 4. Item qui
 presentes erant, vt angeli de cantantes, &
 pastores videntes: & Iohannes eum in ve-
 tero sentiens, & Simeon amplexas, sed ma-
 xime virgo ipsum generans. Luca. Et ex.
 spi. m. in d. sa. m. Prætulit in nativitate no-
 beata virgo fructum qui fuit seminatus in
 concepcione, germinavit in nativitate, col-

leatus in pánorū inuolutione, ad donum
allatus in purificatione, flagellatus in sti-
pite, ventilatus in falsorum testium accu-
satione, immolatus in passione, purgatus
in resurrectione, comeditur in quotidiana
Eucharistia susceptione, & in cœlesti frui-
tione. Beata itaque virgo est cælum quod
Christum rorauit: ipsa nubes quæ Chri-
stum pluit: ipsa terra quæ saluatorem ger-
minauit. In nativitate dñi fuit beata vir-
go terra de cuius limo formatus est no-
vus Adam: terra de qua orta est veritas:
terra de qua ortus est fructus terræ subli-
mis: terra bona in qua semen cecidit: ter-
ra fluens lacte: & melle: terra germinans
herbam virentem: terra de qua oriebatur
fons irrigans vniuersam superficiē terræ.

Decircuncisōne domini.

C A P U T X I I .

Circuncisionē accepit Christus mul-
tiplici ratione. Primo, vt legemquā
dedit aliis, ipse compleret. Secundo, vt
humilitatem ostenderet, quia ceremoni-
alibus ad quem non tenebatur, se subie-
cit ipse namq; dominus legis fuit. Tertio,
vt sanguinem suum pro nobis non solūm
in ætate virili, sed etiam infantiali funde-
ret. Quartò, vt nos circuncidendos fore

spiritualiter ostéderet. Quinedò, ut hæreticos confunderet, qui dixerunt eum nō verum corpus, sed phantasticum habuissent. Sextò, ut Iudæis satisfaceret, qui scandalizati fuissent si circuncisionem non accéperisset. Septimò, ut legem veterē approbaret, quæ usq; ad ipsum obseruāda fuit. Legalia enim secūdum Augustinum fuerunt ante passionem vita, post passionem domini mortua: sed postquam per mundū claruit euangelium, sepulta. Circunciditur Iesus non solùm circuncisione legali, sed etiam circuncisione spirituali. Vnde possumus dñi circuncisionem quattuplicem assignare. Primò circūcidit eum pater cultello paupertatis in nativitate. Secundò circūciderunt eū patētes eius octauo die cultello legis. Tertiò circuncidit seipsum in omni vita sp̄a cultello humilitatis. Quartò circunciderunt eum Iudei in passione cultello crucis, & hoc per milites Pilati. Circūciditur etiam Iesus in suis quattupliciter. Primò per detractores, q; auferunt amicos, & famam. Secundo per raptores, qui auferunt bona temporalia. Tertiò per hæreticos, qui auferunt animam. Quartò per tyrannos qui auferunt corpus. Circuncisio nostra spiritualis da-

plex est. Prima metis in praesenti à culpa. Secunda corporis in futuro à poena. Prima figurata fuit per circuncisionem, quæ facta est in Aegypto: & hæc triplex est, scilicet incipientium, à vitiis, & hoc cultello iustitiae. Item proficentium à superfluis, cultello misericordiae: Item per fectorum à necessariis cultello charitatis perfectæ. Secunda figurata est per circuncisionem factam in Galgalis in terra promissionis: quia in octaua resurrectionis per petram Christum circuncidebimus ab omnibus miseriis. Ex quo patet quod circuncisio nostra spiritualis efficacior est, quam Iudeorum carnalis & legalis: quia illorum circuncisio licet peccatum originale tulerit, tamen ianuam paradisi non aperuit: sed nostra utrunque facit. In hac materia duo nobis tanguntur: Primum est Christi humilitas in circuncisione, secundum eius sublimitas in nominis impositione. Vocabulum est, inquit, nomen eius Iesus. Dignitas autem huius nominis multiplex est. Est enim ab æterno consecratum, ut dicit sanctus Bernardus. Ab antiquis prefiguratum scilicet in Iosue. A prophetis desideratum. Isa. 26. Nomen tuum in desi-

Lucæ. 2.

DE CHRIST. HVM.

derio animæ. A sanctis patribus prophetatū
Salomonis oraculo. A deo nominatū. A
post. ad Philip. 3. Dedit illi nōmē, &c. Ab
angelo p̄nuntiatū, vt dicitur Lucæ. 1. & 2.
A beata virgine p̄dicatū. Lucæ. 1. Sanctū
nōmē ei⁹. Ab apostolis magnificatū. Act.
15. Ibāt apostoli gaudētes, &c. A martyri-
bus testificatū, quia p̄ nomine isto passi
sunt. A cōfessoribus collaudatū. Psal. 112.
Laudate pueri dominū, &c. A solis ortu
vsq; ad occa. laudabile no. dñi . A sanctis
virginib⁹ p̄gustatū. Cātic. 1. Oleū effusum
nōmē tuū Ber. Iesus est mel in ore, melos
in aure, iubilus in corde. Ab omnibus san-
ctis exaltatū. Psal. 33. Magnificate dominū
mecum, & exalt. nōmē ei⁹ in idipsum. Pe-
trus Act. 4. Nō est aliud nomen sub cælo
ī quo oporteat nos saluos fieri, &c. In hoc
nōmīne Iesu sunt quinq; literæ, q̄ possunt
esse initia istorum dictionum, Iueunditas
mōrentium, æternitas viuentium, sanitas
lāguentium, vbertas egentium, satietas e-
surientium. Et hoc nōmen Iesus Christo
cōuenit tripliciter. Primo ratiōe naturæ,
vt q̄ ex diuina natura erat saluator au-
ritate, ex humana natura fieret saluator
mysterio, & vendicaret sibi nōmen salua-
toris. Secundo ratiōe decentiæ, quia de-

cuit ut ex re nomen haberet. Vnde quia saluat à peccato, à diabolo, & ab inferno, meritò nomen habet illi beneficio congruens. Tertio ratione efficaciz, quia Christus nos sua passione saluavit.

De baptismo Christi. CAPUT XIII.

IN baptismo dñi notatur ipsius humilitas, & nostra utilitas. Ipsius humilitas notatur in quatuor. Primo, quia venit Iesus, scilicet dator salutis, & non indigens salute. Secundo, quia ad Iordanem, ubi creator elementorum subiecit se humili ele- mento aquæ. Tertio, quia ab hominé id est Iohannem, scilicet dominus ad seruum, rex ad scutiferum. Sol ad luciferum. Quartò quia venit ut baptizaretur ab eo, scilicet fons à rivo, plenitudo à stilla, auctor baptismi à baptismi ministro. Utilitas nostra notatur in quatuor q̄ circa Christum baptizatum euenerunt. Primo, quia Christus cōfestim cū baptizat⁹ fuit, aseendit de aqua: p̄ quod notat in nobis gratię infusio, homo enī p̄ baptismū liberat⁹ à culpa, ad virtutes statī ascēdit. Secundo apertū est cœlū, per quod notatur hominis post baptismū decedentis euolatio. Tertio de scēdit spirit⁹ sanct⁹ corporali specie sicut colubain ipsum: per quod nosatur q̄ ba-

DE CHRIST. HVM.

ptismus facit hominē spiritus sancti tēplū. Quartō vox patris facta est. Hic est filius meus dilectus : in quo notatur q̄ per baptismū de filio iræ fit filius gratiæ. In baptismo Christi nominātur substancialia baptismi nostri, scilicet baptizās, baptizid⁹, materia, forma, & intentio. Baptizans fuit Iohannes, in quo ministri sanctitas designatur. Baptizandus fuit Christus, nostrū baptismū cōsecrans: quia tactu suę mūdissimæ carnis vim regeneratiuā contulit aquis. Materia fuit aqua, magis cōueniens & cōmuni ceteris liq̄uorib⁹ ad baptismū existens. Forma notatur per testimonium trinitatis. Fuit enim ibi pater in voce, filius in carne, spiritus sanctus in colubre specie. Intentio cōsequitur formā. Voces enī (vt ait philosophus) signa sunt earū quæ sunt in anima passionum. Per vocem patris quæ audita est in baptismo Christi, nō tantur quinque dignitates & excellentiæ eiusdem domini nostri i b s v Christi. Cūm enim dicitur, hic est, commendatur Christus à vera essentia, quia solus deus habet verum esse. Omne enim esse à forma est: deus autem forma est sine materia, vt dicit Boetius. Cūm dicitur, filius, commendatur Christus à similitu-

dinis paternæ conuenientia. Ex eo namq; dicitur filius; quia vt ille: propter quid filius sit dicitur imago patris potius etiā q; spūs sancti, propter rationem quam habes suprà in lib. i. Cùm dicitur, meus, cōmen- datur à substantiæ indifferentia. dicitur enim, meus, id est, mihi cōsubstancialis. Cū dicitur, dilectus, cōmendatur ab amoris benevolentia. Iohā. 3. Pater diligit filium & omnia quæ habet, dedit in manu eius. Cū dicitur. In quo mihi complacui, commen- datur à speciali complacentia. Sed nota quod placitum est quieta voluntas: vnde complacui, id est, cum spiritu sancto in fi-lio secundum naturam assumptam quieui.

De plenitudine gratiæ Christi.

C A P V T   X I I I .

POst hoc considerandum est verbū in- carnatum, quantum ad plenitudinem charismatum spiritualium, quæ sunt ple- nitudo gratiæ in affectu: plenitudo sapi- entiæ in intellectu: ac plenitudo meriti in opere & effectu. Circa primum notā- dum est quod in Christo à sui cōceptio- ne fuit plenitudo gratiæ quantum ad gra- tiā personæ singularis, & quantum ad gratiā capitis, & quātū ad gratia vniōnis: & hæc triplex gratia est eadē in essentia,

DE CHRIST: HV'M.

sed differunt in effectu. Gratia enim per
sonę singularis est gratia habitualis quam
habuit Christus completissimè & plenissi-
mè, excepta fide & spe, quas virtutes nō
habuit, sed id quod eis in patria succedit:
quia fidei succedit cognitio, spei verò suc-
cedit comprehensio rei. Sciendum autem
quòd prædicta gratia personæ singularis
exuberat in Christo, ita q̄ influit in mem-
bra corporis sui mystici sensum & motū
spiritualem, secundū fontalē plenitudinē
omnis gratiæ in ipso habitantis. Dicitur
gratia capit̄is Christo inesse unde nota q̄
Christus secundum vtrāque naturam di-
citur caput ecclesiæ: quia nō solū inquan-
tum deus, sed etiam in quantum homo influit
sensem & motum spiritus & gratiæ
in omnes qui adhærent ei, vel per fidem
rectā, vel per fidei sacramentū. Sed inqua-
tum homo influit eam per motum meriti,
& meritum quòd non solū ex cōgruo,
sed etiam ex condigno influit membris
gratiæ, hoc habuit ex unione ad ver-
bum. Ex prædictis collige quòd Christus
in quantum homo dicitur caput ec-
clesiæ tripliciteratione. Primo propter in-
fluentiam gratiæ, sicut dictum est: Secun-
do propter conformitatem naturæ quam
habet.

habet caput ad mébra: quia licet Christus
 excellat mébra sua quátum ad naturá di-
 uinitatis, tamé cōformis est illis in natura
 humanitatis. Tertiò dicit caput metapho-
 ricè: quia sicut corpus Christi verū cōstat
 ex purissimis mébris, ita corp⁹ ei⁹ mysticū
 expuris fidelibus. Nā de plenitudine eius
 oēs accipiūt beneficiū gratie & spirit⁹ qui
 ad eū accedūt vel p fidē rectā, vel p fidei
 sacramētū. Alia ratione secūdū q̄ Christ⁹
 hō dicitur caput ecclesiæ, scilicet ppter na-
 turæ cōformitatē quā caput habet ad to-
 tū corp⁹, vt suprà dictū est. Præterea secū-
 dū q̄ eadem gratia singularis personæ que
 habilitauit humanā naturā Christi ad vni-
 onem verbi, vt videlicet digna esset vni-
 onis per quā Christ⁹ ipse nō tātū fœlicitate
 gloriæ, verū etiā adoratione latrīæ dign⁹
 fuit: dicēdū quod verū est secūdum q̄ est
 cōstructio trāstitua cùm dicit gratia vnio-
 nis. tūc emī aliud est gratia, aliud est vnio.
 Sed secundū q̄ est cōstructio intrāstitua,
 vt sit sens⁹ gratia vniōis id est vnio huma-
 næ naturæ ad diuinā, que gratis & sine me-
 ritis data est humanitati Christi: sic differt
 gratia vniōis à gratia personali, & à gra-
 tia capitis: sicut vnio differt à gratia habi-

DE CHRIST. HV M.

cont. 3.

tuali: ppter quod dicit in Ioanne q̄ spūs
sanctus datus est ei nō ad mensurā. q̄ du-
pliciter exponit. Primo sic; nō ad mēsurā,
id est, totaliter quia & non particulariter,
quicquid potuit de⁹ ei de spiritu sancto da-
re, dedit ei, Secundō sic, nō ad mensurā, id
est super om̄ne pportionē respectu aliorū
hominū. De hoc quoq; q̄ dicit Ioānes,
Plenū gratiæ & veritatis nota q̄ quintu-
plex distinguit plenitudo. Prima est suffi-
cientiæ, q̄ in quolibet iusto reperitur. Secū-
da est copiæ, quæ fuit in apostolis. Act. 2.
Repleti sunt oēs &c. & in Stephano; Act.
7. Stephanus plenus gratia & fortitudine.
Tertia est vniueſalitatis, q̄ est in ecclesia,
eui nullū donū deest. Quarta est excelle-
tiæ, q̄ fuit in beata virgine, q̄ omnes sanctos
ex cedebat ī gratia. Eccl. 24. In me omnis
gratia. Luc. 1.c. Aue gratia ple. Quinta su-
perfluentiæ, quæ fuit in Christo. Ioan. 1.
Plenum gratiæ & veri. Circa innocentiam
Christi hoc sciendū est, q̄ habuit in iniur-
iā omnis culpæ, & quātū ad actū, &
quātū ad posse: quia nō peccauit, nec pec-
care potuit, nec peccatum originale à pa-
atre traxit, quia patrem nō habuit carnalē,
nec à matre habuit peccatum, quam spiri-
tu. sanctus totaliter à foimite liberauit.

De plenitudine sapientie Christi.

CAPUT XV. 150

Sicut in Christo fuit omnis plenitudo gratiae, ita & omnis plenitudo sapientiae, non solum quantum ad cognitionem, verum etiam quantum ad modos & differentias cognoscendi, quae sunt quinque. Primus est cognitio sempiternalis ex parte diuinitatis, & hoc modo simul cognoscit omnia finita scilicet & infinita, quia apud deum omnis infinitas est finita. Deus enim videt multa uno, scilicet seipso unde non differt ibi quod videt, & quo video sine per quod video: quia video se per se, & in se video: non solum que fecit, sed etiam quae facere potest, quae sunt infinita. Secundus modus est cognitio sensualitatis ex parte carnis, & iste modus est cognitio per experientiam: quia Christus non sensit omnia simul: quia sensus non est percepitus rerum nisi ad presentiam obiectorum. Tertius modus est spiritualis ex parte mentis: & iste triplex fuit, scilicet per naturam, per gratiam, & per gloriam. Per naturam est igitur tertius modus cognoscendi, quo Christus cognovit omnia quae spectant ad huiusmodi constitutionem, sed longe excellentius quam Adam, etiam existens in natura instituta.

Aa ii.

DE C H R I S T . H V M .

Quartus modus est per gratiam, hoc modo Christus cognovit omnia quæ spectat ad humani generis redemptionem, longè tamen excellentius quam aliquis prophetarum, vel etiam angelorum . Non solum enim habuit Christus scientiam per habitum innatum ut Adā & angeli, sed etiam per habitum infusum, velut sancti per gratiam illuminati. Cognitionem nō habuit per habitum acquisitum, qui propter imperfectionem in ipso non fuit . Quintus modus est per gloriam, hoc modo cognovit omnia Christus: finita quidem cognitione actuali, infinita vero nō nisi cognitione habituali vel excessiva . Anima enim Christi per gloriā comprehensionis piebat quæcūque capere potest natura finita unita infinito. Sciēdū ergo quod res duplicitē habet cognosci in arte, scilicet vel ab ipso artifice, vel ab alio artem contemplāte: utroque modo cognovit Christus res. Primo modo per naturā divinitatis, secundo modo per gloriam cōprehensionis. Patet igitur ex præmissis quinque differentiae cognitionis quæ erant in Christo. Per primum enim modū habuit cognitionem ut deus, per secundū ut homo, per tertium ut viator, per quartum ut

illuminatus, per quintum ut comprehen-
for. Christus secundum utrāque naturā
dicitur lux, quia secundum diuinitatē illu-
minat intus animam, & secundum huma-
nitatem infermat exterius vitā. & hoc tri-
pliciter, scilicet miraculis, prædicationi-
bus, & exemplis. Primum est potētiæ, se-
cundum sapientiæ, tertium bonitatis. No-
ta præterea quod scientia Christi homi-
nis lympidissima est inter scientias crea-
tas, quia nihil habet admixtum de suo cō-
trario, vel actu, vel potentia: præsertim
cum non possit aliquid ignorare propter
sui vniōnem ad verbum, tamen quia ani-
ma Christi creatura est, non est scientia
eius ita lympida sicut dei, quanvis scit e-
nnia quæ scit deus. Quod dicitur, Iesus p-
roficiens sapientiam & ætatem coram deo &
hominibus non est intelligendum quod
in se profecerit, quia ab instanti cōceptio-
nis sapiētia plenus fuit: sed potius in aliis,
qui doctrina sua & exemplo profecerunt,
& hoc coram deo, id est ad gloriam dei:
& hominibus, id est, ad utilitatem homi-
num. Proficiebat tamen Iesus etiam in se
cognitione experimentalī & sensuali, quia
secundum Apost. didicit ex his quæ passus *Hebr. 5.*
est, obedientiam.

DE C H R I S T . H V M .

Da merito Christi.

C A P V T X V I .

Simul fuit Christus viator & comprehensor ab instanti conceptionis suæ. Ex tunc enim cœpit meroti & frui. Meruit autem in quantum viator, non in quantum cōprehensor. Perfectio autem & plenitudo meritii Christi notatur in istis. Primo quantum ad eum qui merebatur, quia nō tantum erat homo, sed etiam deus. Secundo quantum ad tempus quo merebatur, quia ab instanti conceptionis suæ usque ad horam mortis. Tertio quantum ad id per quod merebatur, quia per habitum perfectissimæ charitatis, & per exercitiū perfectissimæ virtutis. Quartò quantum ad eum cui merebatur, quia nō tantum sibi, sed etiā nobis. Omnis enim operibus quæ procedebant ex libero arbitrio, meruit sibi vitam aeternam iam habitam & nobis habendam. Quinto quantum ad id quod merebatur nobis, quia veniam, gratiam, & gloriam, stolam quoq; carnis, & aperitionem iannuæ cœlestis. Ante incarnationem Christi diabolus habuit manum attrahentem, & manum impellentem. Attrahentem dico potenter in culpam: impellentem autem sine obstacle ad limbum in pœnam. Sed Christus

primam manum suo merito debilitauit, se
cundamverò penitus amputauit. Igicur in
merito Christi radicata sunt omnia iner-
ta nostra, siue satis factoria pœnae, siue me-
ritaria vita æternæ : quia nec ab offensa
creatoris digni sumus absoluiri, nec immensita
te premii q[uo]d deus est, digni sumus assequi, ni
si per meritum hominis dei. Sexto quantum ad
id quod merebatur sibi, quia licet non merere
tur glorificationem mentis quam iam habebat,
meruit tamē sibi per humilitatem passionis
accelerationem resurrectionis, glorificatio-
nem sui nominis, & dignitatem iudiciorum
potestatis, sicut ait Apostol. ad Philip. 2.
Christus factus est pro nobis obe. vfo; ad
mor. & sequitur, Propter quod & deus ex-
al. il. quo ad primū, & dedit illi nomē, &c.,
quo ad secundū, vt in nomine Iesu omn. g.
f. quo ad tertium. Septimō quantum ad mo-
dū quo merebatur. Dicitur enim mercenarius
quis tripliciter: s. de indebito faciendo de-
bitū: vel de debito magis debitum: vel de
debito uno modo, faciendo debitū alio mo-
do. Primo vel secundo modo meruit no-
bis, & non sibi : quia non poterat facere
sibi de indebito debitum, vel de debito
magis debitū: cum à principio fuerit san-
ctissimus, nec in sanctitate proficere potu-

DE C H R I S T . H V M .

erit . Tertio verò modo meruit sibi, quia bonum gloriæ, quod sibi fuit debitum per gratiā nionis, fecit sibi debitum alio modo, scilicet per virtutem bonæ operatiōis: meruit enim sibi vitam æternam iam habitam, sicut nobis habendam.

De voluntate Christi.

C A P V T   X V I I .

VOluntas in Christo duplex fuit, scilicet creata, & īcreata. De volūtate īcreata supra lib. i. dictū est: sed creata volūtas eius duplex fuit, scilicet rationis, & sensualitatis. Adhuc volūtas rationis duplex est, scilicet rationis ut ratio est: & rationis ut natura est. Volūtate ratiōis ut ratio est, cōformauit se in omnibꝫ voluntati increatae, sed volūtate ratiōis ut natura est, & volūtate sensualitatis voluit aliquid propriū, quod noluit volūtate rationis ut ratio est, scilicet nō mori: & in hoc istæ voluntates nō fuerunt sibi contrariæ, licet volita cōtraria fuerunt: quoniā secundum voluntate diuinā Christi qꝫ iustum erat voluit; sed voluntati rationis iustæ consensit: secundum verò voluntatem carnis pœnā recusavit: & sic vnaquæque volūtas quod suū erat tenuit. s. voluntas diuina iustitiā, voluntas rationis obedientiam, voluntas car-

nis naturā, id est, pœnæ recusationem. Vnde patet quod aliquid velle est illicitū rationi quod non est illicitum sensualitatē, sicut fuit in Christo velle non mori. Quāvis autē voluntas nō moriendi fuerit causaliter à sensualitate, fuit tamen occasionaliter à ratiōe: quia Christus sicut voluit fecit aliquid horribile venire in imaginē & estimationē, quo facto naturaliter mortē refugit. hoc autem voluit propter nostrā instructionem: & sic ratiō pro sensualitate aduocauit dicens: Pater si fieri potest, trās eat à me calix iste, & hæc petitio fuit tam sensualitatis quam rationis: sed sensualitatis tanquam affectantis, rationis autem tanquam proponentis. & hoc Christus fierivolut ad triplicem instructionem nostram. Prima est ut sciamus non esse peccatum aliquid velle ex sensualitate, quod est contrarium diuinæ voluntati. Secunda est ut martyres Christi non desperent si mortem horreant, cum illam etiam filius dei horruerit. Tertia est, ut discam⁹ discrete petere, scilicet supponendo voluntatem nostram voluntati diuinæ: & hoc notatur in conditione apposita, si fieri potest, & ibi, Veruntamen non sicut ego volo.

DE CHRIST. HVM.

De defectibus quos Christus assumpsit.

C A P V T X V I I .

Non solum Christus assumpsit huma-
nam naturam, sed etiam defectus circa
naturam: quos videlicet ipsum decuit assu-
mere: unde cum personae sunt exercitatioe
virtutis perfectae, & testificatioe humanae
naturae, non simulatè assumpsit poenali-
tes tam corporales quam spirituales, quae
respiciunt nostram naturam in communi-
tate, sicut famem & siti in absentia alimenti, tri-
stiam & dolorem in praesentia nocumen-
ti, & huiusmodi, ut est calor, frigus, laeti-
tudo, &c. Nec omnes defecti corporales
assumpsit, sicut sunt defectus aegritudinum
multiformium, nec omnes defecti spiritua-
les, sicut sunt peccatum, ignorantia, rebellio
carnis ad spiritum. Præterea quia nullus in-
nocens debet iniuram poenam sustinere, cu[m] hoc
esset contra ordinem diuinæ iustitie: Christus
sic poenalitates suscepit, ut tam pati non
posset iniuram, qui a passione sua nec fuit contra
ordinem diuinæ voluntatis, nec contra ordinem
rationis, licet fuerit contra voluntatem sensuali-
tatis & carnis. Dicimus etiam quod Christus ve-
re timuit, & vere doluit, & vere tristis fuit,
prout ista natat pro passionem non secun-
dum quod significant passionem. Differt

autē propassio à passione, quia tunc affetio dicitur propassio, quādō anima sic afficitur, quod oculū mentis nequaquam turbat; passio verò dicitur quando ita fortis est, qđ oculū mentis turbat, & facit à rectitudine vel à rectitudinē vel à dei cōtempnatione deuiare, & tunc ratio lāditur & patitur. vnde differunt ista duo sicut dispositio & habitus.

De passione Christi. CAPUT XXX.

Circa passionem dominicommendamus in opere patientiā insuperabilem, in modo humilitatē admirabilem, in causa charitatem inestimabilem. Circa opus nostra quod Christus sustinuit in tactu clavorum asperitatem. In auditu opprobiorū confirmationem. In gustu aceti & fellis amaritudinem. In oculis lachrymarum effusionē. In corde timorem. De modo patiēdi hoc tenendū est, quod Christus passus est passione generali, quia secundum omnia membra corporis. Isa. 53. Vidimus eum non habentem speciem neque decorē. Item passione acerba. Threno. 1. O vos omnes qui transitis per viam. Fuit Christi passio maxima, tum ratione intensionis, propter optimam dispositionem ipsius patientis, tum propter innocentiam eius, tum propter

DE CHRIST. HV M.

honoris eius excellētiā. Honorableis enim si cōfunditur, plus lēditur, & præcipue in- ter suos. Item grauis fuit eius passio ppter ipsius virtuositatē, quia hō vilis de morte sua dolere non debet, cum turpitudo sua tunc finem capiat. Item propter ignominia- fā passionē. Isa. 53. Vidim⁹ eū despectū &c. Hæc autē ignominia attenditūr in patibū lo crucis, quæ fuit suppliciū pessimorū: & in cōfōrtio iniquorū, scilicet latronum cū quibus erat deputatus. Curatautem Chri- stus passione generali infectionē vniuersa- lem, passione acerba libidinem, passione ignominiosa superbiæ præsumptionem. In causa passionis attenditūr charitas ma- xima, qua nos liberauit ab inferno animā veniam dādo, qua nos liberauit à peccato renouauit gratiā largiédo, qua cēlum ape- ruit gloriā cōferendo. Hæc tria notātur in titulo erucis. Nam propter pimum dici- tur Iesus, propter secundum dicitur Nazā- renus: propter tertium, rex Iudeorū. Chri- stus sex vicibus sanguinē suum fudit, quin- quies viuus, & semel mortuus, scilicet in circuncisione, in oratione, in coro- natione, in flagellatione, in crucifixio- ne, in lanceatione. Per primum doce- mur peccata abiicere, per secundum men-

etis angustiā pro salute nostra tenere, per tertium animam nostrā virtutibus orna-
re, per quartum carnem nostram domare,
per quintum membra nostra mādatis dei
ligare, per sextum vulneratū cor dei amo-
re habere. Postremo quia istae passiones
nō attingebāt in Christo diuinam naturā,
sed humanā: ideo ī morte Christi facta est
diuīsiō animæ sic à carne, ut tamē salua es-
set vniō tam carnis quam animæ cū diuini-
tate. Hoc etiam sciēdum est, quod Christus si passus non fuisset, tamen senio defi-
cisset, quantum pertinebat ad conditionē
humanæ naturæ in se consideratæ, sine v-
nione: sed in potestate naturæ vnitæ fuit
vel sic deficere, vel non deficere.

De effectu passionis Christi.

C A P V T . X X .

Effectus passionis Christi multiplex
est, sicut patet in his versibus:
Passio debilitat, spoliat, iformat, honorat.
Excitat, inflamat, reparat, pacem dat, &
armat.

Sanat, viuificat, ducit, dulcorat, obūbrat.
A culpa reuocat, referat, illuminat, ornat.
Primō passio Christi debilitat virtutē dē-
monum. Job. 40.

Quāsi in hamo capiet Lēuiatham. Spoliat

DE CHRIST. HVMI.

infernū. Isa. 8. Voca nomen eius, spolia detrahe. Informat per exemplum. i. Petri 4. Christus passus est pro nobis, vobis re exemplum. vnde Christus est quasi liber positus in pulpito crucis, yt discamus obedientiam, patientiam, humilitatem, & charitatem. Disce a urem specialiter quomodo se habuit in capitulo quod tenebatur, vnde Bern. Stetit Iesu corā præside inclinato capite, vultu placido, sermone raro, voce submissa, deflexis in terram aspectibus, paratus ad opprobria, & ad verbera promptus. Honorat imitatores suos. Hester. 6. Sic honorabitur quem rex vobuerit honos rare, Excitat ad pugnam spiritualem. Mat chab. 6. Ostenderunt elephantibus sanguinem. Inflammat ad diligendum. Bern. Super omnia te mihi reddit amabilem bone Iesu, calix quem bibisti, opus redemptio- nis nostræ. Reparat naturā angelicā. Ipse enim Christus est lapis angularis, qui fecit utraq; vnum. Pacem dat iter deū & hominem, & inter angelū & hominem, & inter hominem & hominem. Eccl. 44. In tempore iracundiae factus est reconciliatio, As mat cōtra mūndum, carnem, & diabolum vnde significatur per clypeū que leuauit Iosuæ 8. cōtra hay. Ioh. 8. Sanat mentis vul

será. Num.21. Aspicientes in serpentem æneum sanabantur. Viuificat spiritualiter. Apo.ad Ephe.1. Cum essemus morrui peccatis, cōui.&c. Aug. Mortuus est vnicus, ne manerer vnicus. Dicit per mare huius mundi. Exo.4. de virga Moysi. Dulcorat. Exod.15. de ligno misso in aquas Marath. Obumbrat. Cāti.2 Sub umbra illius quem desī. sedi. A culpa reuocat. Isa.53. Attritus est propter scelera nostra. Reserat cēlum. Na.22. Dabis clauem Dauid.1. crucē sup humerumeius. Illuminat, vnde crux est quasi cādelabrum tabernaculi. Itē Thobias. illuminatus est per fel pīscis. Ornat vnde dixit beata Agnes. Et sanguis eius. ornauit genas meas. Christus passiōe sua vicit diabolum quem ligauit: ifernū, quā spoliauit: mortē, quā superauit mūdū, quē cōtēpsit: supplicium, qđ pertulit: cēlum quod aperuit. Pessio Christi tollit.7. vitia capitalia. Tollit enī superbiā capitis inclinatio, per quā videbatur titulum crucis: fugere, in quo scriptum erat, rex Iudeorū!. Inuidiā, brachiorum extensio, quasi ad amplexum inuitās. Avariciā, multorum erogatio quæ in passione tradidit. Bern. Disce Christiane quātum debeas diligere Christum, qui dedit nob̄ carnem suam in cibum, sanguī-

nē suū in potū, animā in prætiū, aquā late
ris in lauacrū, vestē crucifixoribus, corp
discipulis, matrē Iohāni. Acediā, festina
tio ad passionē. Irā, mollis respōsio. Gulā,
fellis & aceti potatio. Luxuriā, lateris vul
neratio. In redēptione nostra fuit gratia
mirabilis. Primō ex patre motui, quia cha
ritas dei vīdit ϕ nec per amicos, nec per
prætiū poteram⁹ nos redimere; propterea
fratrē nostrū se fecit, nostrā naturam assu
mēdo & prætiū dedit sanguinē suū p no
bis fundēdo. vnde Psal. 25. Redime me do
mine, & miserere mei, quia vnic⁹, id est nō
habēs amicos, & pauper, id est nō habens
pretiū, sum ego. Secūdō ex parte redimē
tis, qui cūm liberare nos posset ex potētia,
fecit hoc potius ex misericordia, vt ad a
morē suū nos adstringeret, & iustitiæ suæ
satisfaceret. Tertiō ex parte redēpti, qui
opprimebatur criminū seruitute, & detine
batur in carcere. Sed cōtra primū, magnū
erat ϕ fili⁹ seru⁹ fieret, & seru⁹ fieret liber.
Cōtra secūdū magnū fuit ϕ dominus ad
carcerē serui descēderet, vt seru⁹ exiēs cē
lū ascēderet. Quartō ex parte iustitiæ, quia
nulla iustitia dictabat vt īnocēs puniretur
p reo. Quintō ex parte excellētię diuinę,
quia mihi erat quōd impretiabile pone
batur

Batur sub prætio vilis creaturæ. Sexto ex parte prætii dati. Si enim redemisset nos solum, adhuc ad gratias teneremur: nunc autem redemit nos anima, corpore, & vita, ut nihil horum sibi subtraheremus. Circa passionem domini nota septem suavitates, scilicet capitis inclinationem ad osculum, in signum nostræ reconciliacionis. Brachiorum extentionem ad amplectum, in signum receptionis in gratiam de peccato redemptoris. Lateris apertione propter effusionem prætii nostræ redēptionis, & ablutionis. Exiuit enim sanguis & aqua. Clavorum in manibus & pedibus infixio nem, propter memoriam nostræ recordationis. Isa. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum? Corporis denudationem, in exemplum nostræ confessio nis, q[uod] scilicet debet esse nuda. Crucis portationem, in exemplum nostræ imitationis. Coronæ spinæ impositionem, in figuram nostræ glorificationis. De effectu passio nis domini ait August. Per redemptoris nostri morte d[omi]n[u]s tenebris ad luce[m], d[omi]n[u]s morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de lucu[m] ad gaudiu[m], de terra ad cælestis regnum vocati sumus. Item dicit Aug. quod Christus fuit

DE C.H.R.I.S.T. H.V.M.

sacerdos, per quem reconciliati sumus fuit deus, cui reconciliati sumus. Christus fuit mediator populi Iudaici & gentilis, & secundum hoc dicitur lapis angularis. Item hominum & angelorum, & secundum hoc dicitur pacificus. Item dei & hominum, & secundum hoc dicitur redemptor. Bernardus, Quid ultra debuit facere, & non fecit? Absoluit vincitum, illuminauit cæcum, reduxit erroneum, reconciliauit reum. Item Augustinus, Ecce pro impio pietas flagellatur, pro stulto sapientia illuditur, pro mendace veritas negatur, pro iniquo damnatur iustitia, pro crudeli misericordia affligitur, pro misero sinceras repletur aceto, dulcedo felle imbuitur, pro mortuo vita moritur. Christus pro nostra infirmitate medicinas accepit in se. Curauit enim nos per diætā, quando ieiunauit quadraginta diebus, & cætera. Per sudorem, quando fatus est sudor eius sicut guttae sanguinis, per minutionem, quando fuit clavis & lancea vulneratus. Per potionem, quando gustauit acetum cum felle mixtum. Per emplastrum, quando eius facies fui sputis illata. Per electuariū, quādo corpus & sanguinem dedit in cœna discipulis.

De cruce domini.

C A P V T   X X I.

IN cruce Christi notantur hæc. Supplicium, quo nullum maius. Tren. I. O vos omnes qui transitis per viam, &c. Nullum maius dico ex eo quod passus est ipse iustus pro in iustis ab in iustis cum iniustis, ex iniustis causis, sub iniustis iudicibus, & iniustis poenis. Opprobrium, quo nullum vilius. Sapien. 3. Morte turpissima condemnemus eum. Pretium, quo nullum conuenientius: quia sicut per lignum venit culpa, sic & per lignum redemptio. Mysterium, quo nullum profundius. Ephe. 3. Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, &c. quod exposuit Augustinus de cruce. Exemplum, quo nullum perfectius. I. Petr. 2. Christus passus est pro nobis &c. Crux multis rebus comparatur. Ipsa enim est clavis cœli, Vextis arcæ, Nauis maris, Arbor Danielis. Psalma fructuum, Ferculum Salomonis, Baculus Iacob, quo traxiuit Iordanem. Speculum imitationis, Scala ascensionis. Hamus quo Leuathan capitur. Torcular quo Christi sanguis exprimitur. Cithara qua dæmon Saulis cōpescitur. Paulus in quo serpens æneus suspeditur. Thau quo frontes fidelium si-

DE CHRIST. HVM.

gnantur. Candelabrum quo tabernaculum illuminat. Lignum aquas Marath dulcorans. Virga Moysi per mare rubrum populum dei ducens, Gladius impium Goliam decapitans, Vexillum ad pugnam spiritualem colligens. Cathedra discipulos Christi erudiens, Equus dei amicos honorans. Clypeus Iosue Hay impugnans, Liber mysteria profunda continens, Altare acceptissimam oblationem recipiens. Septem verba Christus in cruce protulit: primum, Pater ignosce illis. Secundum, Hodie tecum eris in paradyso. Tertium, Miser ecce filius tuus. Quartum: Sitio. Quintum, Eli, Eli, Lammazabatani. Sextum, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Septimum, Consummatum est. Per primum docemur iniurias dimittere. Per secundum petentes exaudire. Per tertium parentes honorare. Per quartum salutem nostram desiderare. Per quintum ad deum in necessitatibus clamare. Per sextum auxilium nostrum in deo ponere. Per septimum vitam nostram sine debito consuminare. Quatuor brachia crucis significant quatuor virtutes, quibus extendi debet homo noster interior. Signat enim pars superior charitatem, inferior humilitatem.

tem. A dextris obedientiam, A sinistris patientiam. Item in quatuor brachiis crucisnotatur beneficia crucis. Signat enim pars superior ianuę celestis apertioñem, inferior inferni destructione. A dextris gratiae collationem, A sinistris peccatorum remissionem. Quarum ligna fuerunt in cruce, sicut dicit magister in histo. Pes nāq; crucis fuit de cedro, Stipes de cypresso, I rāsuersale de palma. Tabula de oliua. vers⁹. Crux dominii palma, cedr⁹ cypressus, oliua. Significat enim cedr⁹ altitudinē cōtemplationis, Cypress⁹ famā bonæ opinionis, Palma fructū iustitiae, Oliua lenitatem misericordiae.

De descensu Christi ad inferos.

C A P V T   X X I I .

ANIMA Christi post mortem descendit ad infernum, siue ad limbum, ad liberationem eorum qui Christi membra existentes de hoc seculo transferunt. Diabolus enim dum manus in cum extendit, in quo nihil iuris habebat, meritò in aliis amissit potestatē. Alia causa quare Christus ad inferos descendit, est ut tantus esset descensus, quantus fuerat liberandorū casus. Primus enim homo sic in statera liberi arbitrii positi fuerat, vt posset ad viam æternam ascendere, vel ad mortem

DE CHRIST. HVM.

deseēdere, prout vellet. Sed peccato opera &to sic alterū brachiū stateræ p on^o culpæ depresso est, vt esset in imo infernitalterū verò i summo cæli. Nō autē afcēderet brachium depresso, nisi descenderet brachiū aliud. Descēdit ergo dominus vsque ad infernū, vt hominem captiuū eleuaret vsque ad cælum. Tertia ratio quare Christus descendit ad infernum, est, vt sicut viuus fuerat lumen mundi per præsentiam corporalem, ita mortuus esset inferni lumen per diuinitatis maiestatē. Quarta ratio est, vt hoc idē Christ^o exequeretur per efficaciam, quod passione sua meruerat secundum sufficientiam. Duo quippe meruit per suā passionem, scilicet satisfactionē, & ianuæ apertio[n]em, & ideo hæc duo effecit in descēsu suo ad inferos: quia per satisfactionem soluta sunt vincula captiuitatis: per apertio[n]em autem ianuæ facta est illuminatio ipsi^o carceris etiam secundum lucem exteriorem. Liberauit autem Christus omnes illos qui meriti sui capaces esse poterant, sicut fuerunt sancti patres, qui nō ppter reatū pœnæ perso[n]e, sed ppter reatū naturę detinebātur. Dānati autem huius meriti capaces nō sunt, neque paruuli in limbo detenti, quia de

corpore Christi non sunt nec per fidem,
nec per fidei sacramentum. Dicendum est
quod anima Christi per triduum mortis suę
cum sanctis patribus in limbo fuit. ibidē
fuit & latro, cui dominus dixit, Hodie
mecum eris in paradyso: quia nomine
paradisi intelligitur dei fructus, quia pera-
cta dei passione, tam ipse latro, quam alii
qui erant in limbo, viderunt deū per essen-
tiā. Ad quem autem infernum Christus de-
scenderit, si scire volueris, nota quod in-
fernus sumitur duplicitate, scilicet pro
pœna, & pro loco pœnae. Secundum pri-
mū modū dicitur quod demones infernum
semper secum portant semper. Item prout
infernus sumitur pro loco pœnae, quadru-
pliciter distinguitur. Unus est infernus dä-
natorum, in quo est pœna sensus & dam-
ni, actenebræ interiores & exteriores, id
est absentia gratiæ. Ita semper habet luctum.
Supra hunc est limb⁹ puerorum, ubi est pœna
dani, & nō sensus: & sunt ibi tenebre exte-
riores & interiores. Supra hunc locum est
purgatori⁹, in quo est pœna sensus & dani
ad tempus, & sunt ibi tenebræ exteriores,
& nō interiores quia per gratiam habet lucem
interiore, quiavidet se esse saluados. Supre-
mus loc⁹ inter haec est limb⁹ sanctorum pa-

DE CHRIST. HVM.

trum, vbi fuit pœna damni; & non sentis,
& fuerunt ibi tenebræ exteriōres, & non
tenebræ priuationis gratiæ. Ad hunc loco-
cum Christus descendit, ac suos inde li-
berauit, & sic infernum momordit: quia
partem abstulit, & partem reliquit: mor-
tæ verò quo ad electos de⁹ penit⁹ destur-
ruxit, sicut dicitur Osee : 13. O mors ero
mors tua: ero mortuus tuus ô inferne. Hic
quoq; locus sin⁹ Abraham dicebatur, quia
ibi Abraham fuit. Sed nunc cælum emp̄
reum dicitur sinus Abrahæ: quia iam est
ibi Abraham. A nullo prædictorum loco
rum est transitus ad alium, nisi à tertio ad
quartum, hoc est à purgatorio ad limbum
sanctorum patrum. Ex iam dictis patet
quare cantamus, Libera animas omnium
fidelium defunctorum de pœnis inferni,
& de profundo lacu: quia infernus ibi su-
mitur pro purgatorio, sicut & ibi sumitur
pro limbo, quando dicitur Christus ad in-
feros descendisse vel infernū destruxisse.
Ex prædictis collige quod Christus, mar-
tuus est in corpore, descendit ad inferos i
anima, & surrexit in utroq;. Dicendum est
etiam qđ Christus illo triduo totus fuit
in sepulchro, sed non totum: & totus fuit
in inferno, sed non totum: quia totus di-

et personam, totum vero substantiam & naturam. Similiter dicendum quod cum unio animae cum corpore faciat hominem, Christus in illo triduo non fuit homo, licet anima & caro unita tunc essent cum verbo.

De resurrectione Christi.

CAPUT XXXII.

Christus resurrexit tertia die a mortuis, resumendo corpus non tale quale prius habuit, sed impassibile & immortale. Caro enim Christi quae in nativitate floruit, in passione aruit, per gloriam resurrectionis resfloruit, & renouata est ut aquila inuentus Christi: tunc leo caput suum suscitavit: tunc phoenix reuixit: tunc (sicut dicitur Ierem. 18.) figuratus ex eodem luto fracti vas fecit vas aliud, sicut placuit in oculis eius. Tunc Jonas de ventre Ceti illæsus exiuit: tunc vestitum est candelabrum auro: tunc suscitatum est tabernaculum David quod cecidit: tunc refulgit Sol, qui prius erat in nubilo: tunc vivificatum est granum frumenti quod cadens in terram mortuum fuerat: tunc cervus resumpsit cornua: tunc Samson tulit portas cum postibus: tunc Joseph eductus de carcere tondetur, & constituitur dominus Aegypti: tunc conscius saccus circum-

DE C H R I S T . H V M .

datut lætitia. Dominus probauit resurrectionē suam esse veram per angelos, qui non mentiūtur. Matthæi.28. Respondens autem angelus dixit mulieribus, & cœt. Item per inimicos, quorum validissimum est testimonium. Matth.28. Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacer, &c. Item probauit eam non arte magica factam, & hoc per comedionē. Item non esse phantastici corporis, & hoc per tactum. Item probauit in eodē corpore quo passus est factam, & hoc per ostensionem cicatricē. Item probauit eam fuisse in corpore glorificato vniro deitati, & hoc per ingressum in domum ianuis clausis. Item probauit eam multis apparitionibus. Apparuit enim ipsā die resurrectionis quinquies. Primo Mariæ Magdalenæ. Iohann.21. Mulier quid ploras? Secundo mulieribus redeuntibus à monumento. Matth. vii. Tertio Petro, sed non inuenitur modus. Quartò duobus discipulis euntibus Emmaus. Luc. vlti. Quinto discipulis congregatis propter metum Iudæorum, ianuis clausis, quādo Thomas non fuit cum eis. Iohā. 20. Itē apparuit inter resurrectionē & ascensionem quinquies scilicet thomæ

cum aliis. Iohan. 20. Secundò discipulis
piscantibus ad mare Tiberiadis. Iohan.
21. Tertiò discipulis in monte Thabor.
Matth. vlt. Quartò in Hierusalem. Quin-
tò quando comedit cum discipulis. Mat-
th. & Luc. vlt. & actu. i. Multis de cau-
sis surrexit dominus. Ut scripturas imple-
ret. Quando enim dominus dixit. Ecce
ascendimus Hierosolymam, &c. Luc..18.
subiunxit, & die tertia resurget. Ut nos
ad surgendum spiritualiter prouocaret:
quia turpe est ut sedeat seruus, quando
coram eo surgit dominus. Ut futuram re-
surrectionem esse probaret. Ut potentia
suæ diuinitatis ostenderet, quia mortuos
fuscitare nō est opus naturæ, sed potentia
diuinæ. Nō est enī regressus à priuatio-
ne ad habitum. Ut nos ad contemnenda
terrena pro adipiscēda tali gloria anima-
ret. Surrexit Christus velociter, quia ter-
tia die. Nam sicut ienuis clausis ad disci-
pulos intravit, & sicut salua virginitate
de vtero matris exiuit, sic eum mortuum
nec petra in qua iacuit, nec militum custo
dia potuit retinere. Integraliter, quia in
corpore & anima. Socialiter, quia multa
corpora sanctorum qui dormierant, sur-
rexerunt. Aeternaliter. Apostolus ad

DE CHRIST. HVM.

Roma.6. Christus resurgens ex mortuis
nam non, &c. Similiter surgendum est nobis
spiritualiter, sicut eis modis resurgem⁹ die
iudicii corporaliter. Resurrectio C H R I S T I
est causa & figura nostrę resurrectionis
spiritualis. Causa dico motiva, & hoc
dupliciter, quia causa motiva est in com-
paratione nostri. Dū enim consideramus
gloriam resurrectionis Christi mouemur
ad surgendum in nouitate vitæ. Item cau-
sa motiva est in consideratione dei patris;
quoniam pater dans resurrectionem filio,
mouetur ad dandam, eandem gloriam fra-
tribus suis: sicut rex quando facit filium
suum militem, mouetur amore filii ut cum
eo faciat multos milites. Figura verò fuit:
quia sicut Christus surrexit in nouitate vi-
tæ, ita & nos in nouitate vitæ ambule-
mus. Item sicut diem resurrectionis Chri-
sti præcessit dies mortis in parasceue, &
dies quietis in sabbato sequenti, ita glo-
riam resurrectionis nostræ præcedat in
nobis mortificatio membrorum & vitio-
rum, & quies contemplationis æterno-
rum. Nota quòd sicut duplex est mors,
scilicet animæ per culpam, & corporis
per extinctionem, ita duplex est resur-
rectio, scilicet animæ per gratiam, &

corporis per gloriā. Et sicut animæ mors causauit mortem corporis, sicut habetur Genes.3. ita econuerso resurrectio animæ causabit resurrectionem corporis glorio-sam. Sciendum autem quod quidam resu-ficantur factè, sicut Samuel, quicunque verè Sauli apparuerit, ut habetur primi Regū *Vt dicit h̄i vicesimo septimo: non tamen verè resusci* storia ecclesiastica. fuit, ut quidam dicunt. *Quidam im-* perfectè, sicut Lazarus iterum moriturus. Quidam perfectè, sicut Christus semper victurus. Prima resuscitatio significat conuersionem siue pœnitentiam hypocrita-rum, Secunda reciduantium. Tertia per-seuerantium.

De ascensione Christi. CAPUT XXXII.

Differentia est inter ascensionem, & assumptionem, & euolationē: quoniam ascensio pertinet ad Christum: assumpcio ad beatam virginem: euolatio autem ad alios sanctos. Et ratio huius est, quoniam ascensio fit propria virtute ascen-dentis, assumptio autem virtute Christi assumentis, quia filius specialiter obsequi-tur matris. Euolatio vero fit ministerio an-gelorum. Alia est differentia, quia locus euolantium est distinctio chororum. Locus vero assumptæ virginis est super-

DE CHRIST. HVM.

choros angelorum. Locus verò Christi ascendentis est supra locum assumptionis virginis. Circa ascensionem Christi octo sunt consideranda, quae circunstant ascensionem, & colliguntur ex officio de ascensione. Primum est quod scilicet eleuatus est videntibus oībus discipulis, ut desiderium venieди ad ipsum excitaretur in eis. Secundum est, quod nubes suscepit eū ab oculis eorū. Per umbrā nubis figuratur, q̄ in hoc mortali corpore Iesum in alto videre nō possumus. Tertium est q̄ eleuatus manibus ferebatur in cælum. Eleuauit autē manus propter duo, scilicet ut suos patti offeret, & ut inimicos altè retraetta manu percuteret. Quartum est, quod benedixit eis, ut eos contra hostem muniret, & bonis cælestibus augeret. Quintum est, quod ascēdit in iubilatiōe, quod referrut ad vocem iocunditatis redēptorum ascendentium cum ipso, qui prius voce lachrymabili in pertis inferni clamauerunt. Aduenisti desiderabilis, quē expetabam⁹ in tenebris. Sextū est, q̄ ascēdit in voce tubæ, quod referēt ad sonū p̄dicationis Apostolorū, qui sonus suit eis iniūctus, dicente domino Matth. 28. Eūtes in mundum yniuersum prædictate euāgeliū

omnicreaturæ, &c. Ex tunc enim in omnem terram exiuit sonus eorum. Septimum, est quòd ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, id est, captiuos *Ephes. 4.* captiuitate inferni, quos secum victor captiuos eduxit. Octauum est, quòd dedit dona hominibus: quia omnia bona nostra defursum sunt, quòd Christus ascendit. Horum prima duo habentur ex actibus, sed tertium & quartum ex fine euangeli secundum Lucam quintum & sextum ex Psam. Itē septimū & octauum ex Psalmo. Ascendit Christus regressus ad cælū multipliciter, scilicet tāquam verus obediens completa obedientia quo ad patrem: tanquam bonus mediator facta pace & cordia quo ad homines: tāquam strenuus propugnator contra dæmones. Ascendit Christus pluribus de causis, scilicet ad quiescendum post labores quibus fatigatus fuit triginta tribus annis nobis serviens. Ad intercedendum pro amicis, pro quibus utiliter laborauit. Bernard. Secundum accessum habes ô homo ad deū, ubi habes filiū mediatorem, & matrē interuentricem. Filius ostendit patri latus & vulnera, mater ostendit filio pectus & vbera. Ibi nulla potest esse repulsa, ubi

DE C H R I S T . H V M .

tot concurrunt amoris insigna . Christus ergo optimus aduocat⁹ est, quia tot haber linguis pro nobis loquentes, quot vulnera pro nobis accepit. Ad conquerendum de inimicis, pro quibus vires suas inutiliter expendit. Isa. 49. In vacuum laborav. ui. Item ascendit Christus, ut nobis locū præpararet. Ioan. 16. Vado vobis para- re locum. Ut fiduciam in ipsum sperandi nobis tribueret, ut in corporalem posses- sionem æternæ hæreditatis nos mitteret. Ioan. 13. Si enim nō abiero, paracletus nō veniet ad vos. Ut desiderium nostrū post se traheret. Cātic. i. Trahe me post te. Ve- viam nobis ad cælum ostenderet, quia si- cut dicitur Luc. vlti. eduxit dominus di- scipulos suos foras ciuitatem in Bethani- am, ut ipfa eductione cognoscerent se hic non habere manentem ciuitatem. Quod autem in Bethaniā eduxit eos prius, quæ interpretatur domus obedientiæ, signifi- cat q̄ per bonum obedientiæ transituri essent ad cælestia. Post hoc fecit eos tran- sire in montem oliuarum, ut per montem intelligatur eminentia spiritus in contem- platione, per oliuas autē pinguissimi pé- storis deuotio. Ulterius vero post ista nō restat nisi saltus animæ in cælū . Exalta- tus

tus autem fuit Christus tripliciter, scilicet in terra per vitæ meritum: super terram per crucis suspendium: super cælos per ascensionis iubilum. Ascensio Christi fuit angelis mirabilis. Isa. 63. Quis est iste qui venit de Edom tintatis vestibus de Bosra? Dæmonib[us] terribilis. Reg. 8. Non fuit tantum gaudium heci & nudiustertius. Vnde nobis. Hæc sunt verba Philistinorum quando vociferabatur filii Israël dum adduceretur arca fœderis in Sylo in castra, ut per eam harent diuinum adiutorium in prælio. Hominibus salutaris, sicut supra patet de multiplici fructu ascensionis Christi. Ascendit Christus tripliciter, scilicet potenter: quia eleuatis manibus serebatur in cælum. Patenter: quia in evidentiis illis eleuatus est. Gaudenter: quia in iubilatione. Decenter: quia cum duabus turmis regre diebatur, scilicet hominum & angelorum. Non autem dico quod ibi fuerint angeli in adiutorium necessitatis, sed in obsequium dignitatis. Homines quoque illos dico quos de inferis liberauit, & qui post resurrectionem vsque ad ascensionem mortui sunt de numero saluandorum, nec purgatorio ulterius indigentes. Clementer, quia benedixit eis Christus. non statim

DE CHRIST. HVM.

post resurrectionē cælum ascendit, triplici ratione. Prima, quia differēda erat ascēsio-
ut multipliciter probaretur resurrectio;
ut dicitur. Act. i. In multis argumentis ap-
parens eis per dies 40. Secunda est, vt pa-
tientiam nostram informaret, qua merce-
dem debemus æquanimiter expectare, si-
icut agricola non statim post seminationē
metit, sed fructū maturitatem expectat.
Tertia est propter discipulorum consola-
tionem vnde dicit glossa, Act. i. Sicut 40.
fuerūt horæ mortis Christi, ita 40. diebus
cum eis conuersatus est post resurrectio-
nē, quia consolatio diuina excedit tristii-
tiam humanam. Nota quod Christo con-
uenit descendere de cælo tantummodo se-
cundum diuinam naturam, quia deus illuc
venire dicitur, vbi speciali effectu appa-
ret: sed ascendere propriè ei conuenit se-
cundum humanam naturam quia secundū
illam solummodo mutat locum, nō secun-
dum diuinam uaturam.

De consu Christi ad dexteram patris.

C. A P V T . x x v .

AScendens Christus in cælum; sedet
ad dexteram dei patris omnipoten-
tis. Duo intelliguntur per dexteram, Pri-
mā est æqualitas maiestatis, ad quā Christus

stus sedet secundum diuitiatem. De hac dextera loquitur Apost. dicēs. Talem habemus pontificē qui consedit in dextera maiestatis in excelsis. Secundō per extēratim intelliguntur potiora bona gloriæ in quibus Christus sedet secundum humanitatem, quoniam collatum est ei à deo quicquid cōferri potuit. Et licet ab instanti cōceptionis Christus accepit bona gratiæ & gloriæ in anima, eadem tamen bona fuerūt in ascensione manifestata, & in loci congruentia completa. De hac dextera dicitur ad Colos. 3. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedēs, vbi dicit glo. q̄ sursum vbi sedet Christus, sunt potiora bona gratiæ & gloriæ. Dicimus ergo quod ascensio Christi fuit tam ad locum quam ad dignitatem. In quantū quidem fuit ad locū, sic ascēdit super omnes cælos, id est ad dignissimum locum cæli empyrei, siue ad altissimam eius partem, eò quod nobilissimo Christi corpori congruit locus talis. Non tamen est dicendum quod corpus suum sit obligatum ad locum illum, sed quia locus ille sit sibi secundum congruentiam deputatus. In quantum autem ascensio fuit ad dignitatem, sic sedet ad dexteram patris, non ta-

DE CHRISTI HYM.

men quo ad situm, qui patrinon conuenit, sed quo ad excellentiam duplensem si-
cū dictum est: quia per dexteram intelli-
gitur vel æqualitas maiestatis quæ compe-
tit Christo secundum diuinitatem vel
perfectio præmii, quæ sibi competit se-
cundum humanitatem. Prætereundum
quoque nō est, quod credimus Christum
ad dexteram dei patris sedentem. Stepha-
nus autē vidit eū statem à dextris dei: quia
nos credimus eum regnantem & quiescen-
tem, quod notatur in sessione: sed Stepha-
nus in tribulatione positus habuit propu-
gnatorem & suscepторem, vndevidit eum
stantem. Meritò Christus sedere dicitur
ad dexteram dei. Sedere quidem, quia lat-
borauit. Psalm. 87, In labore fui à iuuen-
tute mea. Ad dexteram autem, quia diu
fuit in sinistra aduersitatis. Psalm. 37. Af-
flictus sum & humiliatus sum nimis, &c.
Dei, quia post abiectionem meritò debet
consequi gloria: quia qui se humiliat, ex-
altabitur.

Lxx. 4.

Finis libri quarti.

COMPENDII THE-
ologicæ veritatis liber quin-
tus, de gratiarum sanctifi-
catione.

Quomodo spiritus rationalis effi-
catur aeterna beatitudine.

I U C A P Y T U I S :

 Vemadmodū dē cælis deus nō descendit per essentiam suam incommutabilem, sed per influentiam ab ipso manantem, ita nec spiritus rationalis eleuat supra seper situm localem, sed per habitum deiformem. vnde neceſſe est spiritui rationali, si debet esse digna eternæ beatitudinis, quod particeps fiat influentia bonitatis diuinæ.

De origine virtutum ex gratia.

C H A P Y T U I I .

And bonum gratię non potest quis p se venire, cum hoc non sit secundum limites naturæ, sed secundum influentiam largitatis diuinæ. Sicut enim creatura prouadefectibilitate suo principio semper eget; ut sit in esse naturæ, sic idem printur.

C iij

D E G R A T . S A N C T .

cipiū pro sua bonitate influere non cessat
creaturæ rationali vitam spiritualem, vt
benesit ei in esse gratiæ, quam habere nō
potest sine deo largitore. Verū tamen in-
excusabilis est homo si gratiam gratum
facientem non recipit, quia gratia gratis
data semper p̄ræsto est liberū arbitrium
excitare & commouere, cui⁹ est huic ad-
monitioni consentire: & hoc est, quod in
se est, facere: q̄bo factō p̄t̄est homo ad
gratiā gratum facientem se p̄parare.
Quanvis enim gratia dei sic habeatur dei
dono effidente, nō tamen sine libero ar-
bitrio consentiente: quia sicut ait Augu.
Qui creauit te sine te, non saluabit te sine
te. Igitur gratia gratum faciens à trib⁹ est,
sed aliter & aliter. Est enim à deo effiden-
te, à gratia gratis data liberum arbitrium
excitante & mouēte, & à libero arbitrio
consentiente. Quanvis enim liberū arbi-
triū nō possit gratiam efficere in homine,
potest tamen se ad hoc habilitare, & p̄-
parare ut habeat. sicut aliquis nō potest
illuminare donum, potest tamen aperi-
senestrā, quo facto sol intrat, & domum
illuminat. Quod autem dico de libero ar-
bitrio consentiente, intelligo de adultis:
quia in parvulis sufficit fides gratiū, & sa-

eramentum ecclesiæ, & meritum Christi
 & excusat eos impotentia sui. Sciendū etiā
 quod habitatatio siue præparatio ad gra-
 tiā triplex est, scilicet, efficiēs, formalis,
 & materialis. Prima est à deo. Secunda
 à gratia gratis data. Tertia à nobis. An-
 nima namque habet facultatem & instru-
 mentum instinctum cognoscendi & dili-
 gendi deum ex natura, sed non habet co-
 gnitionem veritatis & ordinem dilectio-
 nis nisi ex gratia. Ad opera bona tria nos
 incitant, scilicet lex naturæ, quæ scripta
 est in corde hominis, dicens. Quæ vultis
 ut faciant vobis homines, ita & vos fa-
 cite, & cætera. Ratio quæ dicit ea esse de-
 lectabilia, utilia, & honesta. Gratia, quæ di-
 cit seruendum esse deo, quia summè bo-
 nus: subueniendum proximo, quia dei fi-
 lius, quia imago dei, quia in beatitudine
 socius. Gratia non datur ei qui se non ha-
 bilitat ad gratiam: & de hoc multa habes
 exempla, scilicet in illo qui ad Largitatem
 manum non extendit, quia deus quan-
 tum in se est, dat omnibus affluenter. In
 illo qui contra lumen oculos claudit, cum
 deus faciat oriri solem suū super bonos &
 malos. In illo qui fontem reperiens, fun-
 dum vas sursum erigit, quia deus, sicut ait

Matt. 6.

Cc iiii

DE G R A T . S A N C T .

Augustinus, ingenti liberalitate atque
libertate replet omnes creaturas pro capta
earum. In illo qui domum suam sepit spi-
nis, ne amicus ingrediatur. Ipse verò deus
semper stat ad ostium, & pulsat. In illo qui
zizania non extirpat de agro suo, propter
quod fructus proficere non possunt. In il-
lo qui ligna igni subtrahit, quia tunc ignis
deficit. In illo qui ad sumendum cibū ne-
gligit os aperire, quia talis debet meritō sa-
me mori. In illo qui tempore pugnē arma
proiicit, quia talis sāpe capitū & vulne-
ratur. In illo qui mouere negligit remos
tempore tempestatis, quia talis submergi-
tur. In illo qui existens in egritudine me-
dico contradicit. Gratia nobis procedit
à deo, sicut radius à sole, sicut germen à
radice, sicut mel à flore, sicut triuus à fon-
te, sicut imago ab artifice secundum ex-
emplar interius, & facturam exterius.

De distinctione gratiarum.

C A P V T III.

Gratia dicitur tripliciter. Primo gene-
raliter, & sic gratia est adiutorium di-
uinum creaturæ gratis impensum, & in-
differenter ad quemcunque actum si-
ne huiusmodi adiutorio gratiæ nihil pos-

fumus facere , immò nec in esse durare. Secundò dicitur gratia specialiter , & talis gratia dicitur gratia data. sc. donū quo se homo præparat ad suscipiendum donum spiritus sancti. Huius enim gratiæ est reuocare liberum arbitrium à malo , & excitare ad bonum , sine qua nullus facit sufficienter quod in se est , vt præpararet se ad salutem. Tertiò dicitur gratia propriæ , scilicet donum diuinitus datum ad merendum : quod quidem donum gratiæ gratum faciēs appellatur. Sine ista gratia nullus potest mereri , nec in bono proficere , nec ad gloriam peruenire. Ista triplex gratia sumitur ex verbi Apostoli , vbi ait. 1. Cor. 15. Gratia dei sum id quod sum , ecce prima : & gratia eius in me vacua non fuit , ecce secunda : sed gratia eius semper in me manet , ecce tertia. Præter prædicta dicitur gratia gratias dans , scilicet deus. Item gratia gratiæ signum , vt est prophetia & potestas faciendi miracula. Gratia gratum faciens distinguitur in operantem & cooperantem . Gratia operans dicitur præueniens , & incipiens , ac liberans , quia peccatum expellit. Gratia cooperans dicitur subsequens , & perficiens , ac adiuuans : quia liberum ar-

DE GRAT. SANCT.

bitriū adiuuat, & ei cooperatur in merito. Multipliciter distinguitur bonum. Est enim bonū per essentiā, & hoc est deus. Vnde nemo bonus nisi solus deus. Est & bonū per participationem, & illud distinguitur in bonū gratiæ, & in bonū naturæ. Vnde Aug. Omne quod est, inquātū est, bonū est. Gen. 2. Vedit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Itē est bonū in genere, hoc est bonū in obiecto, sicut est eleemosyna. Nā ibi est actus in debita materia, etiā si desit forma substatiarum. Itē est bonū ex circumstantia hoc aut̄ est quādo bonum ex genere, vestitur debitiss circumstantiis, sicut est dare eleemosynā indigenti tempore debito ex compassione, & huiusmodi. Item est bonū virtutis, & hoc est quādo additur operi perfectio ex parte operantis, quæ est per habitū mentis bene constitutæ. Item est bonum meritiorum : quando additur ut ipsi operi debitus finis, hoc est bona intētio super motū naturalem. Item est bonū gratiæ, ut est ipse habitus gratum deo faciens. Item est bonum gloriæ, ut bonum remunerationis æternæ.

De effectu gratiæ.

C A P V T   I I I I .

Effectus gratiæ est quod excitat liberum arbitrium ad bene cogitandum, & sanctat ipsum mutando affectum, ipsumque corroborat perducendo ad actum. Item gratia, hominem deo reconciliat, à peccato liberat, & poenam æternam in temporalem commutat. Item gratia opera nostra meritaria facit, & bona per peccatum amissa restituit, ac stabulum in palatium conuertit. Item per gratiam efficitur anima sponsa Christi, filia regis æterni, & templum spiritus sancti. Item gratia ipsam animam purgat, illuminat, & perficit. Item gratia mentem eleuat, deo assimilat, & spirituali solatio cibat. Nota quod quanvis virtus gratuita simul insit animæ cum gratia non tamen habet effectum suum tam cito sicut gratia: quoniam effectus gratiæ est facere gratum deo, & facere dignum vita æterna, & hic effectus statim inest puerō post baptismum. Virtutis autem effectus, est elicere actum meritorium de potentia, & hic effectus non statim inest puerō post baptismum. hoc autem non est propter defectum virtutis, sed propter impotentiam naturæ agentis. Puer enim non est aptus ad actus voluntarios. Vnde sciendum quod triplex est perfectio,

DE GRAT. SANCT.

Prima est gratiæ, & causat gratitum. Se-
cunda est virtutis, & causat bonum actum.
Tertia est operis virtutis, & causat mé-
ritum. Prima perfectio perficit animam,
secunda perficit animæ potentias, tertia
perficit ipsos actus.

De virtutibus, et primò quid sit virtus.

C A P V T V.

NVnc de virtutibus est agendum, &
primò quid sit virtus. Virtus est ut-
ait Aug. bona qualitas mētis, qua benevi-
uitur, qua nullus malè vtitur, quam solus
deus in homine operatur. Hæc diffinitio
datur in cōparatione ad agētem. Item se-
cundū. Aug. virtus est habitus mentis bene-
institute, hæc dāt in cōparatione ad bonū
in quo est. Irem dicit Philosophus, Virtus
est habitus volūtarius in mediocritate cō-
sistens quo ad nos terminata ratione pūt
sapiens determinabit. Hæc diffinitio dāt
in cōparatione ad actū circaquē est. Item
Philosoph⁹, Virt⁹ est dispositio pfecti ad
optimū hæc datur secundū cōparationem
ad finem. Itē Isidor⁹. Virt⁹ est nature habi-
tus, animæ decus, vitæ ratio, motum pie-
tas, cult⁹ diuinitatis, honor hominis, æter-
næ beatitudinis meritū. hæc datur in cō-
paratione ad effectum. Diffinitio Augu-

sic exponitur. Virtus est bona qualitas, hic ponitur qualitas p̄ genere, bona verò dici tur ad differentiā malarum qualitatū aīæ. Dicitur quoque bona, quoniā à bono deo datur, & bonos tantūm inhabitat, & bonos facit, & ad bonum perducit. Mētis ponitur ad differentiā qualitatum quæ sunt in corpore. Qua bene viuitur, ponitur ad differentiam qualitatum quibus rectè intelligitur, sicut est scientia. Qua nullus male vtitur, ponitur ad differentiā qualitatū quibus bene & male vti possumus. Quam sol⁹ deus operatur in homine, ponitur ad differentiam virtutum cardinalium quæ habentur per acquisitionem. Circa aliam dissinitionem Augu. notandum est quod ibi ponit̄ habitus mentis bene institutæ, & hoc ad similitudinem regni, quod tunc bene instituitur, quando rectè consulitur, & bene imperatur, & iustè obeditur. Eodem modo bene istituta est mēs, si ratio rectè consulit, si volūtas bene imperat, si sensualitas debito modo obtēperat. Etymologia virtutis hæc est, Virtus dicitur quasi vis intus, & hæc vis cōsistit in aggressione arduorum, in tolerātia aduersorū, & in abstinentia placitorum. Item dicitur virtus quasi vigor nūxens. Item dicitur virtus

DE GRAT. S A N C T.

quasi virū tuēs. Itē dicit virt⁹ quasi virib⁹
nitens. Itē dicitur virtus quasi viri status.

De perfectione virtutum.

C A P V T - V I .

GVm virtus in medio consistat secun-
dum Philosophū, illū dū medium est in
tribus, scilicet in agēdis, in habendis, & in
sustinēdis. In agendis, scilicet intra, supra,
& citramodum. Apost. Rationale sit ob-
sequium vestrum. Rom. 12. In habendis
scilicet inter superfluum & indigentiam.
Prou. 30. Diuitias & paupertates ne dede-
ris mihi. In sustinēdis, scilicet inter cle-
uari in prosperis, & deiici in aduersis. vn-
de illud Deut. 5. Non declinabitis neque
ad dextrā, neque ad sinistrā. Multiplex est
perfectio, scilicet sufficiētiæ: hanc habent
oēs existentes in charitate. Ordinis, huius
propriū est seruare continentia. Religio-
nis, huius proprium est renūciare omni-
bus. Prælationis, ad hanc pertinet ponere
animam pro ouibus suis. Securitatis, huius
pprium est habere mortem in desiderio,
& vitā in patientia. Ad primā perfectionē
tenetur quihbet, ad ultimā vero null⁹ te-
netur: sed ad tres medias tenetur aliq ex
voto, ex officio, &c. Virtus cōparat mul-
tis reb⁹, scilicet Auto. Eccle. 2. Aurū pbat

formax. Thesauro abscondito. Matt. 15. Si-
mile est regnū cælorū thesauro abscōdi-
to. Gémis. Eccle. 50. Quasi vasauri so. or.
o. la. præci. Armis. 2. Reg. 1. Quomodo ce-
ciderunt fortis in prælio, & perierunt ar-
bel. Arborib⁹. Mat. 7. Omnis arbor bona
fruct⁹ bonos facit. De hoc Hugo de san-
cto Victore. Arbor sapietiæ per timorem
seminatur, per gratiam irrigatur, per fidē
radicat, per deuotionē germinat, per de-
siderium crescit, per charitatem robora⁹, p-
spem viret, per circumspectionem frōdet,
per disciplinā floret, per virtutē doctrinā
fructificat, per patientiam maturescit, per
mortem carpitur. Item virtus comparatur
floribus. Cant. 2. Fulcite me florib⁹. Fon-
tibus. Cant. 4. Fons hortoru, puteus aqua-
riū viuētiū. Semitis, Prou. 3. Viæ eiusvię pul-
chræ, & omnes eius paci. Vestibus. Psalm.
44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu
deau. Stellis Baruch. 3. Stellæ autē dederūt
lumen in custodiis suis. Pigmentis. Cát. 3.
Quæ est ista quæ ascēdit per desertum si-
cut virgula fumi ex aromatibus? Cibariis.
Vnde dominus in euange. Iohan. 4. Meus
cibus est ut faciam voluntatem eius qui
misit me. Alis. Psalm 54. Quis dabit mihi
pennas sicut col.. Tres sunt bonæ condi-

DE GRAT. SANCT.

tiones virtutis, quæ sunt temptationis remo-
tio, actuum multiplicatio, & in bono dele-
statio, Primum ipsam virtutem in radice
firmat: secundū quasi floribus decorat: ter-
tium sapore fructuū delectat. Similiter di-
cendū est q̄ ad consummationem virtutū
quatuor ista concurrunt, scilicet disposi-
tio præparans, habitus informans, opera-
tio probans, præmium coronans.

De æqualitate virtutum.

C A P V T   VII.

Virtutes omnes in homine sunt æqua-
les, licet inter se distinctæ sint, per
proprias excellentias: & hæc æqualitas in
multis consistit. Aequales namque sunt
virtutes primò quantum ad essentiā: quia
omnis virtus simplex est: Secundò quan-
tum ad æqualem radicationem in anima,
secundum q̄ sunt in ipsa. Tertiò quātum
ad relationem ad eundem finem, quia oēs
propter deum operantur. Quartò quan-
tum ad æqualem effectum, quia æqualiter
faciunt dignum vita æterna. Quintò quan-
tum ad æqualem facilitatem ad actus suos
quantum in ipsis est, nisi impedianter. Si-
cut virtutes æquales sunt prædictis mo-
dis, ita inæquales sunt alii modis. Primo
quantum ad usum quia sunt sicut ar-
ma,

atma. Sed sicut miles nō pūgnat & qualiter
 cū omnibus generibus armorū , q̄ habet,
 imò melius pugnat cum illis q̄ frequētius
 visitauit sic est dē virtutib⁹. Secundū quā
 tū ad auctoritatē, quia secundū hoc c̄ maior
 oībus virtutib⁹ charitas. Et quēlibet vir-
 tus pōteſt eſſe maiori alia ſecundū aliquā
 progratiuā quā habet ſecundū aliquē eſſe
 ētū. Tertio quātū ad feruorē, quia virtus
 vna feruentius operatur q̄ alia . Sciendū
 eſt q̄ eadē virtus nō eſt equalis fibi ſéper.
 Crescunt enim virtutes multis modis, ſci-
 licet quantū ad intentionē, quātū ad radī
 cationem, quātū ad potentia virtutis, quā-
 tū ad maiore expressionē diuine ſimilitu-
 dinis & quātū ad diuturniore permanen-
 tiā. Prēterea a crescente vna virtute crescūt
 omnes; & habes exēplū in cithara: in qua
 fi debet eſſe debita propotione ſonorū, ne-
 cesse eſt ut quādō vna chorda tēditur,
 etiā omnes aliae tendātur, ne in harmōnia
 fiat diſſonantia. Quare autē polleat aliquis
 vſu vnius virtutis potius q̄ alterius, multe
 ſunt rationes. Prima eſt, quia dēo ſic pla-
 eet, qui dātor eſt virtutis. ſecunda eſt na-
 tura complexionis, quæ magis eſt confona-
 operibus vnius virtutis q̄ alterius. Tertia
 eſt uſitatio, quia exercitauit ſe quis magis

circa unam virtutem quam circa aliam. Quae
ta est quia minus impugnatur a vitio con-
trario illi virtuti. Quinta est quia maiorē,
habet discretionem in operibus ynius vir-
tutis quam alterius. Quælibet enim virtus ha-
bet suas proprias rationes. Sexta est diffi-
cultas status, quia cum de nouo quis con-
uertitur, licet habeat maiorem charitatem
quam alius qui diu fuit in charitate, non ta-
men est ita bene expeditus ad bene agen-
dum, scut ille, propter reliquias peccato-
rum quam adhuc in haerent. Magnitudinis sci-
entiæ respodere, debet magnitudo virtutis,
& hoc multiplici ratione, scilicet ra-
tione exempli diuini. Iohann. i. Plenum
gratiæ & veritatis. Lucæ ultimo. Potens
in opere & sermone. Act. i. Cœpit Iesus
facere & docere, &c. Ratione exempli an-
gelici, qui quanto plus cognoscunt, tanto
plus diligunt, Ratione exempli huma-
ni Matthæi quinto, Qui autem fecerit, &
docuerit, hic maior, &c. Ratione exempli
naturalis, quoniam lux & calor in Sole
proportionantur. Ratione obligationis.
Luc. 12. Seruus sciens volunt domini sui, &
non fac plagi vapul multis. x

De connexione virtutum.

CAPUT VIII.

Connexæ sunt sibi virtutes & coordi-
natæ, ita ut qui vnam habet, habeat
omnes. Prima ratio est largitas dei-
tantis, quia non dat vnam sine alia, Secunda
ratio est, quia sicut vnum membrum in-
diget alio, sic est in virtutibus. Tertia ra-
tio est, quia sicut si cithara si defuerit vna
chorda, non erit harmonia perfecta, ita
nec in anima erit spiritualis melodiam, nisi
ad sint omnes virtutes. Quarta ratio est,
quia contra singula vitia sunt aliquæ vir-
tutes. Vnde oportet omnes virtutes ha-
bere, ut omnia vitia impugnentur. Nā si-
cuit miles mundi non est expeditus nisi
omnia sua arma habeat ita nec miles Chri-
sti si aliqua virtus sibi defuerit. Quinta
ratio est, quia sicut stelle & planete se per-
sunt in sphaeris suis, ita & virtutes anima
esse debet. Sexta ratio est, quia anima est
sicut vas auri solidum ornatū lapide pre-
ioso, id est, virtutibus. Septima ratio est,
quia aia est sicut hortus nobilis, cui non
debet decor alicui⁹ floris vel arboris. O-
ctaua, quia aia est sicut apotheca cui de-
esse nō debet alicuius radicis vel pigmeti
medicina. Ea autem q̄ de cōnexione virtutū
dicta sūt. intelligi debet de virtutib⁹ gra-
uitate q̄ oēsquo ad habitus sūt cōnexæ si-

DE GRAT. SANCT.

cut quo ad act^o meritorios sunt equales. Et licet similes sint virtutes, tamen aliquæ dicuntur matres virtutum, sicut dicit Ber. vbi inquit, Lectio parit cognitionem cognitio amore, amor frequentia, frequen- tia familiaritatē, familiaritas fiduciā, fidu- cia facile impetrationem. Secundum hunc modum quatuor dicuntur esse matres vir- tutum, scilicet fides origine, quia ex mo- tibus fidei surgunt motus aliarum virtutum. Charitas educatione. Prudentia re- gime. Humilitas conseruatione. Vitia- verò non sunt connexa sicut virtutes: cu- ius ratio est, quia vitia sunt in nobis ex operationibus nostris, quæ similes non sunt. Virtutes autem theologicæ non sunt in nobis per acquisitionem, sed per infu- sionem. Alia ratio est: quia vitia sunt ope- rata ad iniucem, sicut auaritia & prodigalitas, quod non est in virtutibus.

De commendatione virtutū. C A P A T. IX.

Virtus commendabilis est primò à cau- sa effidente, quæ est deus. Ipsam enī ut ait August. solus deus in homine ope- ratur. Secundo à causa materiali in qua est, quia non nisi in bonis inhabitat. Non est autem sic de bonis naturalibus & fortuitis, quia talia pluit deus super iu-

stos & iniustos. Tertiò à causa formali, q̄ est decor spiritualis. Psal. 44. Omnis gloria eius filiae regis ab intus, &c. Quartò à causa finali. Augusti. Præmium virtutis est ipse qui virtutem dedit, virtus est bona multipliciter. Primò in se: quia sicut ait Augu. virtus est bona qualitas mētis. Nota q̄ bona possessio est, q̄ p̄ in qua est ciuitati, hec autē est intra ciuitatem, quia in anima. Se cūdō in cooptatione. Heb. 13. Optimū est gratia stabilire cor. Tertiò ī opatione, q̄a bonū facit hominis opus, quod non esset meritoriū, nisi ex virtute pcederet. Greg. Nihil habet viriditatis ramus boni operis nisi māserit in radice charitaris. Quartò ī cōmutatiōe, quia de lupo facit agnū, & te nebras cōuertit ī lucē. Malū enī culpę mutat in bonū gratiæ: & malū pœnæ mutat ī bonū gloriæ: q̄ significat aqua mutata ī vinū. Quītō ī distinctiōe, quia p̄ virtutes distinguunt filii dei à filii diaboli. Io. 13. In hoc cognoscēt oēs q̄ discipulimi estis, dil. ha. ad inuicē. Sextō in exemplificatione, quia oēs sancti studebāt virtutibus. Vnde cōmēdam ī Abel innocentia, in Abrahā obedientia, ī Ioseph continentia in Moysē māsuetudinem, in Dauid humilitatem, &c sic de aliis. Laudabilis est virtus propter

DE GRAT. SANCT.

multa. Quia magnæ dignitatis. Christum enim doctorem habuit. Vnde Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Quia magnæ sublimitatis. Tullius. Virtus vna est altissimis defixa radicibus. Quia magnæ iucunditatis. Psalm. 132. Ecce quām bonum & quām iocundum. Quia magnæ retributionis. Psalm. 18. In custod. illis rettri. mult. Quia magnæ utilitatis. Boetius. Nunquam sine poena sunt vitia, & nunquam sine præmio sunt virtutes. Quia magnæ securitatis. Tullius. Hæc demum sapientia est, ut omnia tua in te posita esse dieas. Commendabilius est studium virtutis studio scientiæ, ratione exempli, quia sancti sic fecerunt. Ratione auctoritatis. Apostolo. Non in sermone est regnum dei, sed in virtute. I. Corinth. 3. Ratione effectus, quia virtus peccatum expellit, scientia non. Ratione originis, quia virtus à deo infunditur, scientia per studium acquiritur. Ratione finis, quia finis virtutis est gloria, & non scientia. Ratione obiecti, quia virtutis obiectū est bonum, scientiæ autem verum. Ratione materiæ in qua est, quia virtus non nisi in filiis dei, scienzia non semper. Ratione securitatis, quia securius

est esse bonum , quām esse philosophum
Ratione honestatis, quia maior gloria est
sequur deum, quām Aristotelem. Ratione
vitandi mali, quia primi parentes si exēn-
dissent ita manum ad lignum vitæ sicut ad
lignum scientiæ, non incurrisse tot ma-
la in se & impostereris sicut incurresunt.
L. et 11.10 De effectu virtutum. 10. 11.11

i n n o c a p u t x . 11.

Virtutis gaudium præcellit gaudium
mūdi, in iugitate seu duratiōe. Pro-
verb. 15. Secura mens quasi iuge cōuiuum:
Sed gaudium hypocritæ ad instar puncti.
Iob. 30. In puritate cōscientiæ, sicut mon-
dius quiescit in florib⁹ q̄ in luto. In di-
gnitate. Glo. ad Gala. Elatio animi de his
q̄ digna sunt, gaudium mundide indignis
est. In salubritate. Sap. 8. Nihil vtilius in vi-
ta hominis. Euōtra extrema gaudii luctus
occupat. Proverb. 14. In libertate. Ad Gal.
4. Qua libertate Christos nos liberauit,
& rursum. In libertatē vocati sumus. Pec-
cator autem ligatus est. Proverb. 5. Iniqui-
tates suæ capiunt impium, & funibus pec-
catorum suorum constringitur. In diuina
præsentialitate. August. Tale bonum est
deus, vt nemini eum deserenti, bene sit
sed nota cōtrarium in malis. Virtus ope-

Dd iij

DE GRAT. SANCT.

tatur mira multipliciter, scilicet in celo,
cui vim facit. Vnde Matth: II. Regnū cæ-
lorū vim patitur, & violenti rapiunt illud.
In mundo, quia custodit hominē ne cōbu-
ratur igne cōcupiscentiæ, & ne mergatur
in aqua voluptatis, ne inquietetur luto ih-
continentiæ, & ne laceretur spinis auari-
tiæ. In corde humano, quia vulneratum fa-
nat, inquinatū mundat, mortuum viuifi-
cat, exēcatum illuminat. In inferno, quia
ignis infernalis non potest lacerare virtuo-
sum, sicut nec ignis materialis Salaman-
dram. Virtus rationabilem illuminat ad
cognitionē veri, concubibilem excitat
ad amorē boni, irascibilem confortat ad
detestationem mali. Itē deo assimilat,
quia patri per virtutis vigorem filio per
veritatis splēdorē, spiritui sancto per cha-
ritatis fenuorem. Angelis conformat. Hie
onymus, In carnē enim præter carnem
vivere, naturæ est angelicæ, non humanæ.
Mentē iucūdat, ornat, subleuat, honorat,
sanat, viuificat, cibat, ditat, mundat. Item
virtus mala præterita expellit, presentia
impugnat, & à furtis præmunit. Itē virtus
mentē bene instituit, dilectum deo homi-
nem facit, fructum tā præmiūq; meriti ad-
ducit, temporalia discretè disponit, ope-

va quæ in se indifferentia sunt bona facit. Sicut ea quæ dicta sunt, declarant nobis effectus virtutum generales, ita sunt etiā singularum virtutum effectus aliqui speciales. Sicut est q̄ humilitas deo subiicit, p̄cōnitentia reducit, iustitia deducit, obediētia condūcit, patientia perducit, perseverantia introducit, puritas iungit, charitas deo vnit.

De meritis virtutum. C A P V T XI

Meritū est boni operis efficacia ad obtainendum id quod non babetur vel ad habendum iustius quod habetur. Vnde per meritum de non debito fit debitum, & ipsum debitum fit magis debitū. Sicut rex dat equum quem miles non meruit, sed per usum æqui meretur eundem equum datum. Ad intelligendum aut̄ predicta sciendum q̄ triplex distinguitur meritum scilicet congrui, digni, & condigni. Meritum congrui est per quod disponitur subiectum ut possit recipere gratiam secundum rationem diuinæ iustitiae. Istud vocatur dispositio materiæ, scilicet dum quis facit quod in se est. Meritū digni dicit idoneitatē operatis ad consequendum id quod meretur. Meritū condigni dicit æqualitatē meriti ad remuneratio-

DE GRAT. SANT.

nem̄ dico autem æqualitatem nō arithmeticā, sed geometricā, id est nō quantitas, sed pportionis. Et hoc patet, quia de semper remunerat supra meritum, sicut punit citra condignum. Vnde non est inter meritum & præmium æqualis quantitas sed proportio, quia apud deum non est iustitia commutativa, cùm nulli debeat aliquid, sed distributiva. Vocatur autem iustitia commutativa, iustitia fori, quadratur vñus panis pro vno denario, vel vlna panni pro solido. Iustitia vero distributiva est principium quo distribuantur dona secundum proportionem ad merita, & ista est apud deum. Vnde Apostolus. 1. ad Corinth. tertio, Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dicendum ergo q̄ nullus meretur sibi primam gratiam merito digni vel merito condigni, sed tantummodo merito congrui. Similiter existens in charitate non potest alteri mereri primam gratiam merito condighi, sed merito digni, & merito cōgrui. Potest autem existens in gratia mereri sibi augmentum gratiae ex cōdigno, & per cōsequens merito digni, & merito congrui, prout superius exposita sunt. Præfati tres modi me-

rendi generaliter habentur, vnde si alii inueniuntur, ad eosdē tres reduci poterunt. Cūm ergo dicitur quod beata virgo meruit portare Christum, intelligendum est comparatiuē, id est meruit ipsa potius quod portare debuit quam alia. Item mali dicuntur mereri temporalia, quia nullum bonū irre muneratum, sicut nullum malum impunitum: sed hoc dicitur impropriè, quia opera in mortali facta nō sunt directè bona, cūm nō sint informata charitate: sed quia talia opera aliquid boni habent: dominus interpretat ea ut bona, & aliquid dat pro eis. Item peccator quandoque mereatur occasionaliter, quia pauperes interdū obtinent benefactoribus gratiā suis preci- bus, quarum precum occasio fuit eleemo synæ. Item satis impropriè sumitur meritum vbi dicitur: Fœlix culpa, quæ talē a c- tantum meruit habete redemptorem. Ibi enim ponitur meruit, pro exigebat.

De habilitatione virtutum.

C A P V T   X I I .

QVanuis nullusibi mereatur primam gratiam, secundum quod dictum est, potest tamen peccator se habili- tare ad gratiam, faciendo quod in se est.

DE GRAT. SANCT.

quia nulli taliū gratia denegat. Hoc autē non est ex merito digni vel cōdigni, sed congrui. Hæc autē congruitas multò magis est ex parte dei gratiam conferentis, quām ex parte hominis se ad gratiam habilitantis: quia in præparatione ad gratiā & in iſuſione gratiæ habet ſeanima ad modum materiæ; ipſe verò de⁹ vt primū mo- uens & efficiēs. Alia ratione patet q̄ hu- iusmodi congruitas magis est à deo quām ab homine; quia habilitatio quæ est ex par- te hominis, ſolūmodo dat locū diuinæ mi- ſericordiæ; vt ſalua iuſtitia pōſſit alii cui cō- ferri gratia: quiā in iuria fieret diuinæ iuſti- tiæ, ſi tali daret̄ gratia in quo eſſet obex, id eſt voluntas peccādi. Sufficiens igitur habilitatio ad gratiā eſt, fi homo facit q̄ in ſe eſt. Facere autem quod in ſe eſt tria, cōpleteſtitur, ſcilicet ut homo actum pec- candi & volūtati peccādi defera, & co- netur in bonū, put eſt ſibi pōſſibile. No- ta q̄ omne meritum vel demeritū acqui- ritur in hac vita. Item non bonum facere, ſed bene facere, laudabile eſt. Nō eniver- bis, ſed aduerbiis meremur. Vnde versus,
In vitæ meritis præſunt aduerbiā verbis.

De operibus meritoriis.

C A P V T   X I I I .

O Pera meritoria totaliter sunt à grā-
 tia, & totaliter sūt à libero arbitrio,
 licet principaliter à grātia: quia grātia cō
 paratur ad liberum arbitriū sicut sessor ad
 equū. Sicut enī sessor equū dirigit: ita grā-
 tia dirigit liberū arbitriū in exercitiō vir-
 tutum. Per nos enim malum facere possu-
 mus, sed nō bonum. Ad efficaciam mer-
 renditria valent. Primum est difficultas
 operis, quod patet in martyrio. Secundū
 promptitudo voluntatis. Apost. Hilarem
 datorem diligit deus. Tertium est magni-
 tudo charitatis. Ipsa enim charitas pōdus
 est sanctuarii, secundum quòd omnia que-
 erant in templo, ponderabantur. Ad hoc
 q̄ aliquod opus sit meritorium, tria re-
 quiruntur. Primo quòd ipsum opus fiat in
 charitate, quia opera quæ fiunt extra cha-
 ritatē, mortua sunt, sicut carbo extinctus.
 Secundò quòd fiunt ex charitate, multa
 enim fiunt in charitate, quæ tamen non
 sunt meritoria; ex eo quòd non fiunt ex
 charitate, id est, quia non referuntur ad fi-
 nem débitū. Tertiò, quòd idem opus sit
 referibile ad bonū. Hoc ideo dico, quia
 mala non possunt bona intentione fieri,
 alioquin sequeretur absurditas, q̄ idem
 opus esset meritorium & demeritorium.

2. Cer. 9.

DE GRAT. SANCT.

Attenduntur autem tria in merito ex parte hominis, scilicet subiectum, hoc ex anima. Item liberum arbitrium. Item intentio, sicut finis. His tribus respondent tria ex parte dei, scilicet gratia, virtus charitas. Et gratia quidem reddit subiectum deo gratum; virtus autem habitat liberum arbitrium; charitas vero dirigit intentionem ad debitum finem. Dicit Aug. quod meritum consistit penes liberum arbitrium occasionaliter. Hoc dicit, quia liberum arbitrium facit ad meritum, sed non sufficit penes virtutem. Formaliter, hoc dicit, ex virtute tanquam quia ex forma procedit motus, & elicitur de potentia penes motum virtutum. Essentialiter, hoc dicit, quia motus essentialiter est meritum: quia quod est penes ipsum, est penes gratiam. Efficienter, hoc dicit, quia sine gratia nullus motus est meritorius penes opus. Instrumentaliter, hoc dicit, quia opus exterior est, quasi causa instrumentalis ipsius meriti. Notas generaliter quod non merentur sine gratia, neque passionibus in quantum passiones sunt neque motibus naturae. Dicit enim Philosophus, Natura neque boni neque malorum sumus, neque inuiti. Aug. Nemo inuitus bene facit, etiam si bonum est quod facit, neque libe-

re arbitrio ligato. Quisquis enim nō habet usum rationis & liberi arbitrii nō meritetur vel demeretur, sicut sunt infantes, dormientes, insani, & animalia bruta.

De fine actionis. CAPUT XIIII.

QVIA meritum vel demeritum circa finem actionum attenditur, ideo nota regulas de hac materia. Ex fine dicitur actus bonus vel malus. Malus actus non fit ex fine bonus. Una intentio multas actus informat. Unde si aliquis intendit unum solidum dare pro deo, ita quod quotidie de unum denariū, siquaque obliuiscitur, & nō refert in deum dationem huius denarii, tamen datio est meritoria propter ipsam intentionem primam. Finem sub fine potest quis ponere: verbi gratia, Aliquis intendit ire ad forum, & hoc intendit ut emat medicinas, & ad hoc emit eas, ut curetur ab infirmitate: & ad hoc curari desiderat, ut melius deo seruiat. In isto precedentibus voluntates omnes sunt meritoriae propter ultimam. Secundum enim ultimum finem omnes, praecedentes voluntates iudicantur bone vel male, maxime quando priores actus sunt in differentes. Diuersi fines non sunt faciendo, quorum unus nō sit ad

alium referibilis. verbi gratia: aliquis intendit ire ad quādā domū vt luxurietur, ad hoc vult luxuriari vt senior sit; ad hoc vult esse san⁹ vt seruiat deo. Iste finis ultimus illā voluntatem quæ est luxuriari, nō informat, sed potius econuersō illa voluntas istam intentionem deformat; quia una intentio peruersa plures deprauat voluntates. Nota quod actio corporalis potest referri ad finem temporalem dummodo postea referatur ad déum. Actio autem spiritualis, vt prædicatio, non potest referri ad finem temporalem, etiam si illud temporale referatur ad déum. Et hoc est quod dicit Aug. Debemus māducere vt euāgelizemus, nō euangelizare vt māducemus. Si aut in actionibus finis primus ponatur deus, & finis ultimus aliquod temporale, puerissimū est: Bene aut licet constitueret duos fines, scilicet temporalem & ēternū, ut scilicet illud quod est ēternā, finis sit ultimus. Quid mereamur bonis operib⁹. CAPITVS.

Opera bona sunt meritoria triū, scilicet vitæ æternæ, augmenti gratiae remissionis pœnæ. Primi responderet radix operis, scilicet charitati: & hoc est præmiū substantiale vitæ eterne, præmiū vero accidentale respondet generi operis, sicut & augmentum.

augmētum gratiæ, qui operibus excellētibus & supererogationis meremur magis augmentum gratiæ, quām alijs operibus. Remissio autem pœnæ responderet pœnalitati operis, quia opera quæ magis sunt pœnalia, magis sunt meritoria remissio-nis pœnæ. Est enim regula in theologia. quod pœna pœnæ est resolutoria. Nota igitur quod licet tota vis merendivitā æternā, & etiā alia, cōsistat in charitate, nō tamen totus effectus: quia effectus merēdi cōsideratur etiā penes magnitudinē o-peris sicut patet in merito remissionis pœnæ, quod nō solum cōsistit in charitate, sed etiā in operibus pœnalibus: & huius exēplū habemus in Christo, qui meruit nobis apertione ianuæ paradisi cū effectu. hoc autem meritū nō erat in sola charitate, sed in charitate & excellentia operis, id est, in sua passione. Sciēdū est q̄ de premio sub-stātiali meretur homo tantum per vñū a-ctum quātum per mille manēte eadē radī ce & nō crescēte. Valent tamen huiusmo-di opera ad multa alia. vnde versus. Iocū-dat (.f. mētē) stabilit (.f. virtutes) auget (.f. meritū accidētalis premii). Peccata remit-tit (quātū ad pœnā, que iā dimissa sūt quo ad reatū pēr gratiā). Dēbilitat (fomité) re

DE GRAT.SANCT.

mouet(acediā)exercitat hominē i assuefa-
tione boni)atq; repellit(tentationes di-
boli,)Nota q̄ primā gratiā nullus pecca-
tor potest mereri propriè, & hoc multipli-
catione. Prima, quia talis nō habet radi-
cem merendi.i.gratiā. Secūdā ppter stat⁹
indignitatem, quia peccator nō est dign⁹
pane quo vescitur. Tertia, quia nullusho-
minis opus placet deo nisi placeat ipse pri-
us. Vnde prius respexit deus in Abel, quā
ad munera eius, vt dicitur Gene.4. Quar-
ta, quia naturaliter antecedit causa suū ef-
fectū, sic & gratia cū sit causa meriti, præ-
cedit meritum. Ipsa enī secundum Au.vi-
luntatem nostrā præuenit vt velim⁹, & se-
quitur ne frustra velimus. Gratia(sicut su-
pra dictum est)p̄ bonum vsum ei⁹& meri-
to condigni merec̄t augeri in via, vt aucta
mereat perfici in patria, & hoc à deo, cū-
ius est gratiā infundere, augere, & perfi-
cere secundum cooperationē volūtatis no-
stræ. Nā sicut deus est ipsius gratiē fonte⁹
le principium influēdi, sic ipse sol⁹ est primi-
ciā augēdi per modū infundētis, gratiā
verò per modū meriti & dignitatis: sed li-
berū arbitriū per modū cooperātis. Sicut
liberum arbitriū per gratiā merec̄t merito,
cōdigni augmentum gratiē in statuīg, sic

etiam meretur merito cōdigni ipsius cōplementum in statu patriæ. Quod autem ex cōdigno mereamur vitā æternam, multæ sunt causæ. Prima est efficacia donis spiritus sancti cooperatis in merito. Secunda veritas dei p̄mittentis. Tertia, persuasibilitas liberi arbitrii consentientis, & finaliter perseverantis. Quartay difficultas statas merendi. Quinta, dignitas Christi causatis nostri interuenientis, quod glorificari debet cū mébris suis. Sexta, liberalitas dei tribuentis, quem non decet parua reddere. Septima est obsequiū fideliter obtinperantis. Octaua, nobilitas operis quod ex charitate p̄cedit, quod tātū p̄oderat in cōspectu iudicis, quātum amor ex quo p̄cedit, & ideo non potest sufficienter nisi summo bono remunerari. Opera quæ non fiunt in charitate, licet non valeant ad vitam æternam, valent tamen ad alias multas, vnde versus: Aptet cor (scilicet ad suscep̄tiōnē gratiæ) minuit pœnam (scilicet illam quæ deberet si non fieret ille op̄, nō aut illā q̄ia debet) & dat bona terræ (scilicet temporalia). Occupat (scilicet ne sit hō interi oceosus vel operi mai lo deditus) assuecit (scilicet ad bene op̄e mandū) & delbet alī (scilicet mentem) miti-

DE GRAT. S A N C T.

gat (scilicet somitem) arcet (scilicet fluxū peccati) Ultimò sciendum quod nullum malum erit impunitum, & nullum bonum irremuneratum.

De diffinitionibus & differentiis virtutum.

C A P V T X V .

Virtutes secundum Macrobius dicuntur quandoque politicae, quandoque purgatoriae, quandoque purgati animi, quandoque exemplares. Primas docet Salomon in Proverbiis, secundas in Ecclesiaste, tertias in Cantico, quartas in deo legimus. Politicae nanque dicuntur secundum quod regunt vitam humanam quo ad opera exteriora: & secundum quod pugnat contra vitia, Purgatoriae dicuntur secundum quod iam sunt in victoria vitiorum, & respiciunt partim interiora, partim exteriora. Purgati animi dicuntur, quando detinunt iāvitiiis possessor virtutū quiescit, raro insurgentibus primis motibus. Exemplares dicuntur quae in mente diuina considunt. Nā id est virtutum in deo sunt, & ipse rerum omnium est exemplar. Aristoteles dividit virtutes intellectuales & consuetudinales. Intellectuales dividit in sophiam, id est sapientiam, & intelligentiam & phronesin, id est prudentiam spiritus. Et hæc tria org

dinant nos ad deum, quia sophia regit affectū, intelligētia intellectū, sed phronesis virunq;. Prudentia enim spiritus regit cogitationes & affectiones. Virtutes verō cōsuetudinales diuidit in honestatē & liberalitatē. Hæc duo ordinant nos ad hominē: quia honestas ordinat hominē quo ad seipsum, liberalitas quo ad proximum. Itē philosophia moralis diuiditur in ethicā, & economicā, & politicā. Horū primamores quo ad seipsum instruit, secundā familiam disponit. terciā vrbes & regna gubernat & regit. Circa virtutes & hoc tēnēdū est, quæcum sit vna gratia gratificā animā, septē tamen sunt virtutes quib⁹ humana vita regitur: tres scilicet theologicę, & quatuor cardinales. Et licet hæ virtutes sunt gratuitę p̄fornimatē diuinā gratiā, pos sunt tamē informes fieri per culpā, & iterū informari per pœnitentiā adueniēte gratia, quæ est habituū virtutis origo, finis, & forma. De hac in lege sola charitas excipiatur, quæ informis esse non poterit sicut cæteræ virtutes, cum sit virtutum forma. Nam cum habitus aliarum virtutū habetur sine gratia & charitare, in quib⁹ cōsistit vita virtutum: tunc sunt informes. Cum autem gratia superuenerit, tunc forman-

DE GRAT. SANCT.

·tur & decorantur, & deo sunt acceptabiles. Vnde virtutes informes sunt sicut colores in tenebris, sicut carbones extinti, & sicut rami aridi, & sicut alæ mortuæ, & sicut aurum obscuratum, & gemmæ contuerae in silices. E canentes virtutes formatae sunt sicut colores in luce, visibiles quidem, & aspectuicō placētes: & sicut carbones ardentes, & sicut rami virentes, & sicut alæ viuentes ac volātes, & sicut aurū fulgens, & sicut gemmæ vas aureū decorātes. Differētia est inter virtutes, & præcepta, & dona, & fructus, & beatitudines: quia virtutes potentias disponunt, præcepta opera respiciunt, dona operibus addunt, fructus facultatem gustui saporem spiritualem apponunt, beatitudines ipsie virtutibus præmium sive vita sive patriæ coniungunt. Alia est differentia, quia virtutibus bene operamur, donis expedite, beatitudinibus perfectè operamur, sed fructibus fruimur.

De differentia virtutum cardinalium & theologiarum. C. A. P. V T . IX p. i h.

Differentia virtutum theologiarū & cardinalium hæc est: quia theologi cæ mouent ad finem, sed cardinales ad ea quæ sunt ad finem. Alia differentia est.

quia theologicarū virtutū finis & obiectū est ipse deus: sed virtutum cardinalium finis est ipse deus & nō obiectū propriè: quia virtutes theologicæ habent p infusionē, cardinales verò per acquisitionem. Item virtutes theologicæ mouent ad opera ex rationibus sumptis à iure diuino, sed cardinales à iure naturali. Item virtutes theologicæ attēduntur quātum ad actus interiores, cardinales verò ad opa exteriora. Item virtutes theologicæ non habent sine donis: cardinales verò sine donis haberī possunt. Itē virtutes theologicæ sunt discretiū actuū ī deū, cardinales verò ī proximū. Itē ī theologicis sic est q̄ habitus generat actus, sed in cardinalibus est econtra, quia ibi actus, generat habitus. vnde philosophus, Quales inquit sunt actus, tales sunt & habitus.

De virtutibus theologicis in genere.

C A P V T X V I I I .

ANIMA quantum ad superiorem partem in qua cōsistit imago trinitatis, rectificari habet per tres virtutes theologicas. vnde sicut imago creatoris cōsistit ī trinitate trinitate personarum, & unitate essentiæ: sic, imago recreationis, in trinitate habituum, cum unitate gratiæ, Personas autem tres habitus virtutum ani-

Ee iiiij

DE G R A T . S A N C T .

ma fertur in summam trinitatem secundum
tria appropiata tribus personis: ita quod
fides dirigit in summe verum credendo &
assentiendo. Spes vero in summe arduum
innitendo & expectando. charitas autem in
summe bonum desiderando & amando. Vir-
tutes theologicae differunt inter se multi-
pliciter. Primo secundum actus proprios.
Nam fides facit deo assentire, spes in deo
cōfidere, charitas facit deum diligere. Se-
cundò differunt ratione subiecti: quia fides
est in rationali, spes in irascibili, charitas
in concupiscibili. Tertio differunt ratio-
ne obiecti. Nam fides est circa verum, spes
circa arduum, charitas circa bonum. Quar-
to ratione effectus differunt. Nam fides in
presenti deum sequitur, spes in cælum co-
mitatur, charitas perenniter amplexatur.
Quinto differunt ratione cognitionis: quia
per fidem cognoscitur deus ut veritas, per
spem habetur ut æternitas, per charitatem
diligitur ut bonitas..

De fide.

C A P V T X I X .

Hebr. ii. Fides secundum apostolum est substantia
esperiarum rerum, argumentum non
apparentium. In hac definitione fides di-
citur substantia, id est fundamentum sub-

flans ædificio spirituali, quod est gratia & gloria. Ipsa nanque fides facit aliquatenus iáres sperandas in nobis subsistere per gratiam, & faciet tandem per gloriam, Vel ideo fides est fundamētū gratiæ & gloriæ quia ipsa est primus habitus virtutum: primus dico non tempore, sed natura. Rerum sperandarum dicitur, quia fides per ascensum facit in nobis subsistere res sperandas. Argumentum dicitur, id est arguens mentem, quia fides inclinat intellectum ad credendum ea quæ nō apparēt, & proptet hoc dicitur, fides potius argumētū quam cōclusio: quia fides probat de nō apparentibus quod sint, & non probatur. Nō apparentiū dicitur, quia fides sua luce & virtute manifestat ea quæ non apparent, tam præterita quam præsentia, quam etiam futura. Præterita quidem, quia secundum Apostolū fide intelligimus aptata esse secula. Præsentia vero, sicut ait Aug. dominus deo aliquid posse, & nos intelligere non posse. Futura autem, quia per fidem eradicimus resurrectionem mortuorum, & huiusmodi. Fides dicitur multipliciter, scilicet habitus informatus charitate, illuminans mentem ad credendum. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Qualitas infor-

DE GRAT. SANCT.

mis. Iacobi. 2. Fides sine operibus mortua est. Motus fidei. August. Fides est credere quod nō vides. Facilitas credēti. Matt. ga Non inueni tātam fidem in Israel. Deuotio fidei. Matt. 15. Mulier, magna est fides tua. Articul⁹ fidei. Vnde in symbolo Athanasii, Hæc est fides catholica, ut credam⁹ & cōfiteamur. Sicut in aliqua sc̄iētia quædam sunt antecedentia, ut suppositiones: quædam verò consequentia, ut cōclusio-nes: quædam quasi media, ut propositiōnes probantes: ita in doctrina fidei quædā sunt ibi ad modū suppositionū, ut ea q̄ sunt de iure naturali, & vniuersalia ante-cedētia articulos fidei, scilicet q̄ scriptura sit cōdita & exposita inspiratione sp̄us sancti, & q̄ vera sunt quæ loquit dominus in scriptura, & per sanctos suos, & huiusmodi: quædā ad modū cōclusionū, ut ea quæ ad mores pertinent. s. nō esse fornicandū, fornicationē esse mortale peccatū, & huiusmodi: quædā ad modū propositionū, ut articuli fidei. Et nota quod fides est quasi media inter opinionē & scientiā, quia opinio se habet ad vnam partē contradictionis cum formidine alterius partis, & fine causæ cognitione. Scientia verò se habet ad aliam partem contradictionis sine for-

midine reliquæ, & cum causæ cognitio-
ne per media necessaria: vnde scientia est
necessariorum, & ita paret quòd fides
participat cum utraque. Ad fidei perfe-
ctionem septem pertinent: Primum est, quod
sit primæ veritati innixa, sicut fides Moy-
si, qui negauit se esse filiū filię Pharaonis,
magis eligēs affligi cū populo dei, quām
temporalis peccati habere iocunditatem.
Secundum est quòd sit charitate forma-
ta, sicut marie Magdalena quam fides sal-
uā fecit, & cui dimissa sunt peccata multa,
quoniam dilexit multum. Tertiū est quòd
sit deuotione feruida, sicut illius mulieris
cui dixit dominus: O mulier, magna est
fides tua. Quartum quòd sit bonis operi-
bus probata, sicut fides Cornelii. Quin-
tum, quòd sit fortitudine roborata. sicut
fides Stephani, Laurentii, & aliorū mar-
tyrum, qui per fidem fortis facti sunt in
bello. Sextum, quòd sit obedientia deco-
rata, sicut fides Abrahæ. Septimū, quod sit hu-
militate subiecta, sicut fides beatæ virgi-
nis, quæ ait: Ecce ancilla domini. Nota quod
fides magis innicitur authoritati quā ra-
tioni, quā secundum Grego, Fides nō ha-
bet meritū, cui humana ratio perhibet ex-
perimentum intellige, sufficiens. Quanuis

DE GRĀT. SANCT.

enīm fides rationib⁹ firmetur, tamen nec talibus, nec experimento sensibili debet quis credere contra fidem; sicut patet in Eucharistia, vbi & visus, & gustus, & tactus & olfact⁹ dicit esse panē & vinū, sed fides dicit esse corpus & sanguinē domini nostri Iesu Christi. vnde Au. Quod itelli-gimus, debemus rationi, quod credimus, debem⁹ authoritati, quod opinamur, debemus errori. Nota quod duplex est cognitio de deo, scilicet naturalis, & accidentalis. Naturalis cognitio duplex est, scilicet ante peccatum, qua homo cognoscet aperte deum in creaturis, & post peccatum, & hoc est perspeculum & in enigma. Accidentalis cognitio triplex est, prima est acquisita per rationes naturales, quā habuerūt philosophi. & hęc dicit sciētia. Secunda est quæ habetur testimoniiis scripturarum & miraculorum: & hęc cognitio dicitur fides informis. Tertia est q̄ habetur per infusionem gratia gratum facientis, & hęc dicitur fides formata, & per talē cognitionem assentit anima pri-mæ veritati propter se, & supra omnia. Vnde ea aduemente pereunt omnes aliæ cognitiones accidentales, ad minus quo ad actum. Cūm enim aliæ cognitiones ve-

niunt in animam, tunc fides tanquam velocior præoccupat motus omnium, cū fides sit de non apparentibus, & difficile sit occulta credere. Duo autem sunt necessaria ad hoc ut firmiter credatur. Primum est illustratio veritatis animam eleuans. Secundum est rectificatio autoritatis anima firmans instruens: quorum primum est per fidem, secundum per scripturam authenticam, & per spiritum sanctum editam. Authoritas ergo præbet fulcimentum fidei, & fides assentit autoritati. Verunque vero per Christum est, propter quod & splendor & verbum dicitur, quia mentem per fidem illuminat, & veritatem per doctrinam ostendit. Hoc quoque sciendum est, q̄ tantum una est fides, tam in praeteritis q̄ in praesentibus, quam etiam futuris, licet magis clara sit in eis & explicita qui sequuntur Christum, quam in eis qui praecesserunt eius aduentum, sicut nouum Testamentum clarior est quam vetus. Quod enim nos credimus esse factum, antiqui patres credebant esse futurum, exceptis aetieulis qui adhuc restant cōplendi, sicut est resurrectio mortuorum, & iudicium extremitum, & remuneratio bonorum, & punitione reproborum.

DE GRAT. SANCT.

De effectu fidei;

C A P V T . X X .

Fides multa bona facit, hominem salvat. Vnde dictum est Mariæ Magdalena Luc. 7. Fides tua te salvá fecit. Mentem purgat. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Cōtra mundum pugnat. Heb. 11. Sancti per fidem vicerunt regna. Postulata impetrat. Vnde illud Mat. 15. O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Perseuerantiā dat. Apost. Roma. 11. Tu autem fide stas. Temporalia contemnit. Heb. 11. Fide Moyses grandis effectus, negauit se filium esse filiæ Pharaonis. Iustificat. Roma. 4. Credidit. Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Beatificat. Iohann. 20. Quia vidisti me Thoma, credidisti beati qui, &c. Super fundāmentum fidei quidam ædificant aurum contemplationis, quia qui contemplantur sine fide, quasi qui niniſt̄ videre solem sine oculis. Quidam argentum prædictabutis, quia qui predicat sine fide, non loquitur eum qui secundum deum est fidelem sermonem. Quidam lapides preciosos bonorum operum, quia qui bene operatur sine fide, est sicut qui facit structuram super aethath. Item alii ædificant ligna, id est alorem

ardentem temporaliū. Alii fœnum, id est, fumum delectationum carnalium. Alii sti-
pulā, scilicet ociosorum verbōrum, & ope-
rum infirmorum. Isti quidem saluātur me-
rito fundamenti, sicutamen quasi per ignem
purgatorii, quo exuretur ædificiū nō ido-
neum tāto fundamento. Fides habet quo-
dam effect⁹ essentiales & principales, vt est
facere filios dei, & facere dignos vita æ-
terna, & facere similes deo, & purgare ani-
mā à tenebris peccati sine infidelitatib⁹: &
isti effect⁹ sunt à deo. Alios habet effectus
voluntarios & secundarios, vt est credere,
& dirigere opera aliarum virtutum, & im-
perare omnibus suō modo. Et isti effectus
sunt à libero arbitrio sunt.

De articulis fidei. C A P V T x x i.

SI respectus habeat ad eos qui symbo-
lum ediderunt, tunc articuli sunt duo-
decim secundū numerū duodecim Apo.
Si autem cōsiderem⁹ quæ radicaliter sunt
credenda, tunc articuli sunt 14. quorum 7.
spectat ad diuinitatem, & 7. ad Christi hu-
manitatem, & hęc signata sunt in 7. stellis;
& 7. cādelabris aureis; in quorum medio
filius hominis ambulabat. Sunt igitur se-
ptem articuli fidei, qui pertinent ad
diuinitatem. Primus est vnum deum;

DE GRAT. SANCT.

esse, qui ibi notatur, Credo in deum. Secūdus est, patrem deum esse, ibi. Patrē omnipotē. Tertius est, deū filium esse: ibi, & in Iesum Christum filiū eius. Quartus est, deum Sp̄ititum sanctū esse: ibi, Credo in spiritum sanctum. Sic patet quod prædicti quatuor articuli sunt de unitate diuinæ es- sentiæ, & trinitate personarū. Quintus est credere remissionem peccatorum his qui sunt in ecclesia: ibi, Sanctam ecclesiam ca tholicam, sanctorum communionem, re missionem peccatorū. Sextus est credere mortuorum resurrectionem. Septimus est credere bonorum remunerationem, sub quo comprehenditur & malorum punitio: ibi, Vitam æternam. Et isti tres articuli ad diuinitatē pertinent: quia virtute diuinitatis fit peccatorum remissio, quæ est ani mæ viuificatio, & corporis resurrectio, atque corporis simul & animæ glorifica-
tio. Alii septē sunt articuli qui pertinēt ad humanitatē Christi. Primus est credere fi lium dei esse cōceptum de spiritu sancto, ibi. Qui cō. est de spiritu sancto. Secūdus est, credere filiū dei natū ex Mariavirgine, ibi. Ex Mariavirgine. Terti⁹, filium dei p nobis mortuū in cruce, ibi. Passus sub Po. Pila. crux. mor. & sep. Quartus est filiū dei
descen-

descendisse ad inferos secundum animā, ibi. Descendit ad inferna. Quintus est filium dei surrexisse à mortuis, ibi. Tertia die resur. à mor. Sextus est eundē ascendiſſe ad patris æqualitatem, ibi. Ascendit ad cæl. sedet ad dext. dei. pat. om̄. Septimus est filiū dei iudicaturū viuos & mortuos, siue bonos, siue malos, ibi. Inde ven- turus est iudicare viuos & mortuos. Iſi 14. articuli colliguntur ex symbolo quod Apostoli ediderunt. Articulum primū & secundum de diuinitate posuit Petrus. Tertium Andreas, Bartholomæus Quartum, Quintum Simon, Thadæus Sextum, Septimum Matthias. Item primum articulum de humanitate Christi posuit Iacobus maior. Secundum & tertium Iohannes. Quartum Thomas. Quintum Mattheus. Sextum Iacobus minor. Septimum Philippus. Tria sunt symbola. Primum Apostolorum Secundum Niceni concilii. Tertium Athanafii. Primum factū est ad fidei instructionē. Secundum ad fidei explanationem. Tertium ad fidei defenſionem. Nota q̄d aliud est credere deum, aliud est credere in deum, & aliud crede re deo : quoniam credere deum est credere ipsum esse. Credere autem in deum

DE GRAT. SANCT.

est credendo ipsum amare, & credēdo in
deū ire, ac membris eius incorporari. Cre-
dere verò deo, est credere verbis eius.

Despe.

CAPVT XXII.

SPES est certa expectatio future bea-
titudinis ex dei grātiā & meritis pro-
priis proueniens. In hac diffinitione non
sumitur certitudo rationis in qua plenè
vni parti consentitur, sed certitudo opi-
nionis qua vni parti consentitur, quia ra-
tione probari videtur, nec tamen omni-
no, sed cum formidine. Huius autem ex-
pectationis causa principalis est gratia
dei, & non nostra merita: quia opera no-
stra non sunt meritoria nisi ex dei gra-
tia. Sine meritis tamen aliquid sperare,
non est spes, sicut ait Gregorius, sed præ-
sumptio. In prædicta diffinitione diffini-
tur motus spei, & non virtus, sed virtus
spei diffinitur sic. Spes est audacia men-
tis de largitate dei concepta habendi vi-
tam æternam per bona merita. Inter fi-
dem & spem talis est differentia. Fides
enim est de præteritis & futuris, spes au-
tem de futuris tantū. Fides est de bonis &
malis, spes aut de bonis tantum. Fides est
de bonis tam sibi q̄ aliis, spes aut de bonis

sibi tantum, & conteniunt tamen in hoc, quod
 nam fides quam spes est de invisibilibus.
 Certitudo spes ex tribus oritur, scilicet
 ex divina largitare, ex abundantia meri-
 torum, & ex prægustatione æternorum.
 Note quod spes prout est viatorum, sic est
 cum certitudine opinionis, ut dictum est.
 Spes autem illorum qui sunt in purgato-
 rio, & qui fuerunt in limbo, est cum cer-
 titudine scientiae unde declinat aliquo
 modo à spe propriè dicta. Spes vero quæ
 fuit in Stephano quando vidit cælos a-
 spertos, & quæ fuit in Paulo quādo dixit.
 Scilicet credidi, &c. & quæ fuit in Adá-
 nante peccatum, fuit cum certitudine vi-
 sionis, tamen satis debilioris quam in cæ-
 lo. Unde spes sic sumpta adhuc est minus
 propriè dicta. Ex his patet quod in pa-
 ratia non est spes præmissa quia beatitudo
 est omnium bonorum simul tota posses-
 sio. Unde huiusmodi est futurum quod spe-
 retur. Et licet sanctis adhuc futura sit re-
 surrexio corporum secundum rem, ta-
 men præsens est secundum cognitionem.
 Spes autem sic futuram respicit, quod pri-
 maria tantum præsentia rei quam cognitionis,
 prout spes propriè sumitur. Duplex est
 spes, scilicet suffragii, & primæ autoritatis

DE GRAT. SANCT.

Prima posita est in sanctis, secunda in for-
lo deo: & hæc triplex est, scilicet venia.
Psal. 30. In te domine speravi, nō confun-
dar in æternum. Gratia. Psal. 31. Speran-
tes autem in domino misericordia circun-
dabit. Gloriae. Proverb. 28. Qui sperat in
deo, saluabitur. Effectus spei multiplex est,
A liberatione liberat. Psal. 21. Inte spera-
uerunt patres nostri, sperauerunt, & li-
berasti eos. Exemplum de Susanna & Da-
niele. Confortat. 2 Machab. 7. Pereun-
tes septem filios sub unius diei tempore
conspiciens mater bono animo ferebat
propter spem quam in deum habebat.
Mentem eleuat. Isa. 40. Qui sperant in
domino, muta. forti. & assument pennas,
&c. Saluat. Psal. 16. Qui saluos facit spé-
rantes in fe. Temporalia ministrat. Psal.
114. Oculi oīpnium in te spes d. Bea. Spes
- multis rebus comparatur. dicitur enim
galeam. Thessal. 5. Induti galeam salutis.
Anchora. Hebr. 6. Qui confugimus ad te
nendam propositam spem, quam sicut an-
choram habemus animæ turam ac firmam.
Medicina. Psal. 25. Sperans in domino nō
infirmabor. Gemma proverb. 27. Gemma
gratissima expectatio præstolantis. Solu-
tum. Hebr. 6. Postissimum solutum ha-

beamus, qui cōfugimus ad tenendā propositam nobis spem. Clavis. Glo. super illud Psalm. Sperate in domino : per spem enim intratur ad illud videndum quod creditur. lignum vitæ Sapientiæ. Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.

De charitate.

C A P V T   x x I I .

Charitas secundum Apostolū sic difinitur. 1. Timot. 1. Charitas est finis præcepti de corde puro , & conscientia bona . & fide non ficta. Et sumitur hic finis pro consummatione, quia charitas est consummatio sive perfectio omnis præcepti. Potest etiā dici finis terminationis omniū præceptorum , quia omnia opera quæ sunt in præcepto, tendunt ad charitatem, ut magis ac magis habeatur. De corde puro , id est de intellectu puro , dicit Gloss. Et sumitur hic intellectus pro actu intelligendi, secundum quē causatur motus charitatis . Quāto enim quis deū magis intelligit, tāto magis diligit, nisi alias impediatur . Et hīc ista præpositio de natat causam efficientem. Et conscientia bona, id est spe, quia qui puram habet conscientiam, secure sperat. Et fide nō ficta,

S. DE GRAT. SS. SANCT.

Id est simulata vel fragili, sed sacer aduersa forti. Prosper in libro de vita cōtemplativa describit charitatem sic. Charitas est (ut mihi videtur) recta voluntas ab omnibus terrenis & presentibus proorsus aduersa, iuncta deo in separabiliter & unita, igne quodam spiritus sancti (a quo est, & ad quem refertur) incensa, inquinamenti omnis extranea, corrupti nestia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia quae carnaliter diliguntur excelsa, affectionum omnium potentissima, diuinæ contemplationis auida, in omnibus semper invicta, summa bonarum actionum, salus morum, finis cœlestium preceptorū, mors criminum, vita virtutum, virtutis pugnantium, palma victorum, sanctarum mediorum armatura, causa meritorum bonorum, præmium perfectorum & sine qua nullus deo placuit, cum qua quis deo displicere non potuit: fructuosa in pœnitentibꝫ lœta in proficiens, gloria in peruerantibus victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus: ex qua quicquid est boni operis vivit. Charitas quantum ad hacten diffinitur quanto modis. Primo sic in tertio libro sententiarū. Charitas est dilectio, qua dilig-

tur deus ppter se , & proximus propter deū,& indeum. Secūdō sic. Quid est charitas , nisi vita cōcupans amātē cum amato? Tertiō sic secundum Aug . Charitas est virtus qua videre deum , & perfui desideramus. Quartō sic secundum Aug. Charitas est virtus quæ animi nostri re-ctissima affectio est . Harum diffinitionū prima datur iā cōparatione ad deum, se-unda in cōparatione ad ejus possessore , tertia in cōparatione dilecti ad dilectum.

D e differentia inter charitatē &c alios a-mores.

C A P U T   X X I I I .

Amor triplex est, scilicet gratuit⁹, na-turalis, & vitiosus. Amor gratuitus est laudabilis, quia virtus est, & habet finem principalem finem bonum incom-mutabile . Hic diuiditur in amicitiam, & ceneupiscentiam . Secundum amicitiam diligit quis deum purissimè, non respi-ciens vtilitatem suam , sed bonitatem a-mati. hoc modo diligit homo, plus deum quàm seipsum. Secundum verò concupi-scentiam diligit quis deum, remuneratio-nem expectans. Amor naturalis nec lau-dabilis est nec vituperabilis est: & habet finē indigētiā vel vtilitatē propriā. Ille similiter diuiditur in amicitiam, & cōcu-

DE GRAT. SANCT.

piscientiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore nos, & nostram perfectionem & nostram conseruationem, & magis ea quæ sunt plus necessaria, ut caput p. quo totū corpus exponimus. hic cōmunis est nobis & brutis. Secundum cōcupiscentiam verò diligimus deum, quia necessitati nostræ subuenit: quia hoc amore non diligitur res propter se, sed propter usum eius: unde hoc modo plus diligit homo seipsum dilectione naturali quam deum. Amor vitiosus vituperabilis est, quia peccatum est, & habet finem voluptatem siue delectationem in creatura. Hic amor diuiditur etiam in amicitiam & concupiscentiam. Secundum amicitiam diligimus hoc amore creaturam siue delectationem creaturæ propter se, quanvis in nobis non habeatur: secundum concupiscentiam verò diligimus voluptatem creaturæ propter nos. Amor iterum multiplex est, scilicet naturalis erga se, pius erga parentes, iucundus erga socios, iustus erga amicos, violētus erga inimicos, sanctus erga deum. Item differentia est inter amorem, dilectionem, & charitatem: quia amor propriè est naturæ, & dicitur amor quasi animalium unio: quia quietat appetitū in re

amata. Dilectio est amor proximi, & dicatur dilectio quasi duo ligans, sociat enim amantem cum amato in amore, ut se mutuo diligatur. Charitas est amor in deum. haec amicū determinat & iudicat oībus caritati: vnde dicitur charitas, quasi chara unitas, vel quasi charū faciens deo. Alia est differentia inter p̄dicta: quia amamus deū propter se diligimus eū super omnia propter sua beneficia: quia dilectio est diversorum electio: charitas vtrunq; cōpletatur, scilicet super omnia, & propter se. Diligere deum in hoc differt à dilectione proximi, quia diligere deū est velle ei bonum qđ habet, scilicet qđ sit omnipotens, & summè bonus, & huiusmodi. Itē diligere deū est velle præcepta eius seruare cum intentiōe sruēndi eo. Item diligere deum, est eum velle possidere, & ab ipso possideri. Item diligere deum, est voluntatem eius voluntati nostrę in oībus præferre. Diligere verò proximū, est velle ei bonū nō per essentiam, sed per gratiā. Item diligere proximum, est idem velle, & idem nolle in bono. Item diligere proximū, est successum bonum ei optare & querere. Itē diligere proximum, est velle ei quod habi. Est iterum differentia inter dilectio-

. D E G R A T . S A N C T .

nem dei & proximi: quia deū diligimus in se, & propter se, p̄ximum verò diligimus in deo, & propter deū. Quādēcā autē dicitur duplēcē esse charitatem, scilicet dei & proximi: hæc duplicitas non intelligit quantum ad habitus, sed quantū ad actus, quia vno habitu charitatis diligitur deus & proximus. Charitas quandoque dicit habitū. Rom. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris. Quādēcā motum. Cār. 2. Ordinavit in me charitatem. Quando signum. Vnde Iohan. 15. Maiorem charitatem nemo habet. t̄. maius signum charitatis. Quando q; tertiam personam in trinitate. i. Iohan. 4. Deus charitas est: & sic sumitur personaliter. Quādēcā sumitur esentialiter & sic tota trinitas dicitur charitas. Quādēcā sumitur p̄ feruore charitatis. Vnde Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.

De effectu charitatis.

C A P V T   x x v .

CHaritas peccatum expellit, vnde de Magdalena dicitur, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Legem custodit. Rom. 13. Qui diligit proximum suum legem impletuit. Deum homini iungit. i. Iohan. 4. Qui manet in cha-

ritate, in debitam, & deus in eo. Men-
 te virtutibus ornat. i. Cor. 13. Charitas pa-
 tiens est benigna est, &c. Perfectione ad-
 ducit. Apost. Adhuc excellentiore viâ vo-
 bis demonstra. Gloriâ tribuit. Iohan. 14.
 Si quis diligit me, &c. & sequitur, ad eum
 veniemus, & misericordia apud eum faciemus.
 Dilectione dei dignum facit. Iohan. 16. Si
 quis diligit me, diligit à patre meo. Cha-
 ritas in cordibus nostris diffunditur, cù ad
 proximū dilatatur. Effunditur p̄ prædica-
 tionē & p̄ opera misericordiæ, infunditur
 p̄ illuminationē gratiæ, super fūditur p̄ opere
 perfectionis & super rogationis.
 Per charitatem venit deus ad homines in
 incarnatione, & in homines gratiæ colla-
 tiōe. Per ipsam charitatē currunt homines
 ad deum bona operatione, & perueniunt ad
 eum in glorificatiōe. Amoris est vulnerare,
 quia intima cordis penetrat. Cant. 1. Vul-
 nerata charitate ego sum. Languidum fa-
 cere, & hoc per desiderium essendi cum
 amato. Cantic. 5. Nunc etis dilecto meo,
 quia amore langueo. Inebriare, quia sic
 tendit in amatum, q̄ sui ipsius & omniū
 rerū præter illum obliuiscitur. Cantic. 5.
 Comedite amici mei & bibite, & inebria-
 mi charissimi Liquefacere, quia cor in

DE GRAT. SANCT.

diuina dulcedine sic resoluitur, q̄ appētans cū appetibili mirabili amicitia vni-
tur. Cant. 5. Anima mea liquefacta est vt
dilect⁹ locut⁹ est. Amor habet vim dif-
fusiuam in bona operatione, vnitiam in
proximi dilectione, transformatiā in iu-
stificatiōe. Item aliter hoc ostenditur q̄
habet vim diffusiuā, vt patet in creatione,
vnitiam vt patet in Christi incarnatione,
transformatiā ut in glorificatione.

Quibus rebus charitas assimiletur.

C A P V T X X V I.

Charitas est bonoru principiū quia
a deo: honorum medium, quia secū
dum deum: bonorum finis, quia propter
deum. Charitas dicitur bonæ operatio-
nis principium, quia m̄quet ad id. Grego.
Charitas magna operatur siest. Dicitur e-
riā mediū, quia opera informat. Dicitur
quoq; finis, quia opera dirigit, & ad debi-
tum finē perducit. Quomodo aut̄ chari-
tas dicatur finis, sciēdū est q̄ triplex est fi-
nis, scilicet consumptiōnis, cōsummatio-
nis, & terminationis. Primo modo chari-
tas est finis peccatorū, quia ea cōsumit. Secū-
do modo est finis præceptorum, quia ea
perficit. Tertio modo tam vita æterna q̄
ipse de⁹ est finis nostri laboris: sed vita æ-

na finis est quo quiescitur, deus vero terminus in quo quiescitur. Charitas dicitur forma virtutum multipliciter. Primo, quia mouet omnes virtutes ad opera exteriora, per quod perficiuntur virtutes, & merentur augeri. Secundo, quia omnes virtutes mouentur ad finem charitatis scilicet ad bonum. Charitas enim habet bonum pro fine & obiecto: alię autem virtutes habent bonum, non pro obiecto, sed pro fine tantum, & ille finis virtutum perfectione denotatur. Tertio, quia charitas auget virtutum delectationem, & tollit fastidium, & allegrat onera propter ipsius desiderium. Quarto, quia cōponat animam & perficit, non quidem in esse naturae, sed in esse gratuito & meritorio. Charitas multis rebus assimilatur, quia comparatur auro, quod fortissimam tribulationis probat. Auresque, quam iste qui dies aeternitatis. Atque Noe, in qua qui nondūcuit inuictus, periit. Arbori bonos fructus proferenti. Aliae ad celestia sublevanti. Bitumini animam deo coniungenti. Clavis celum aperienti, coronae mentem decorati, capiti sensum & motum influenti. Charitas enim insinuat sensum, id est rationem merendi aliis virtutibus: & motum, id est affectionem inquendi meritorie. Deo

mēntem illuminant, spōnse thōrū deo ex
hibēti. Funi deo attrahenti. Firmamēto al-
quas voluptatis ab aquis æternitatis diui-
denti. Fōti mentē irriganti. Gēmo animā
ornāti, Gladio flāmeo paradisum custo-
diēti. Igni affectū accēdēti. Fugo suauiter
prementi. Mānæ de celo descendēti. Ro-
sæ rubenti. Radici humorem gratiæ quē
à summo trahit, ad virtutes transmitten-
ti, vt sic nutriantur & conseruentur in bo-
no. Sōli fulgenti. Thesauro latenti, Vin-
cūlō omnes rationes diligendi in dilecto
colliganti, Vino inebrianti. Vesti peccā-
torum turpitudinēs cooperienti. Vin-
guento vulnera lātalia curanti.

De excellentia charitatis. CAPUT XXVII.

Charitas excellit alias virtutes ī mul-
tis. Primo in dei cōformitate. Iohā.
4. Diligamus deū, quoniam ipse prius dile-
xit nos. Secundō in speciali dignitate. Ri-
chard⁹. Charitas est regina virtutū. Ter-
tiō in p̄ciositate, quia est aurū de Ophir.
Quarto ī speciositate, quia ex planeta Ve-
neris, & animæ pulchritudo, q̄a sicut pul-
chritudo, exterioris hōmīnis est in decen-
ti mēbrisimi ordinatiōe, & venustatē eo
loris, sic etiā pulchritudo animæ est ex de-
cēti ordinatiōe actuū, & habitu vēnuste.

hoc autem facit charitas in anima, cuius actus ordinatus est & venustus habitus. Quinto in supp̄tatione laboris. Aug. Omnia grauia & immania leuia facit amor. Sexto in vigorositate. Cantic. 8. Fortis est ut mors dilectio. Septimo in utilitate. Aug. Habe charitatem, & fac quod vis. Octauo in delectatione, quia charitas secundum actum suum facit nos delectare inde non solum in patria, sed etiam in via,

De signis dilectionis.

C A P U T   X X V I I I .

Signa dilectionis sunt haec, quia amicus amicum libenter audit, libenter de ipso loquitur. Sepe de illo cogitat, sine tempore illo obsequitur, corpus & res pro illo exponit. Offensam cauet, offensum placat. Congaudet prosperitati, condoleat aduersitati. Gaudet de illius praesentia, dolet de absentia. Diligit & odit hoc quod ille Conatur ei placere, timet displicere. Trahit alios ad eius amicitiam. Munera ab eo data non alienat. Consigliis illius acquiescit, petit ab eo fiducialiter. Qualiter possit quis scire utrum habeat charitatem. Nota quod quidam scient se non habere charitatem, ut qui sunt in actu peccandi vel in proposito. Quidam dubitant se habere charitatem, quia ra-

DE GRAT. SANCT.

tiones habent pro vtraque parte, vt sunt illi qui incipiunt facere quod in se est. Quidam putant se habere Charitatem, sicut qui multa bona fecerunt, & diu abstinuerunt à peccato, adhuc tamen sustinent motus tentationum, & imaginantur turpia. Quidam experiuntur se habere charitatem, vt illi qui gustant diuinam dulcedinem, in quibus fomes ferè extintus est, & quasi semper vel bona faciunt, vel affectant. Quidam certisunt se habere charitatem, vt quibus deus reuelauit, qualis fuit Paulus: cui dominus dixit, Suficit tibi gratia mea.

De gradibus amoris.

C A P V T   X X I X .

Gradus amoris sunt isti: Primus est, cù diligo me propter me, iste amor non est bonus. Secundus est, cùm diligo deū propter me, iste est mercenarius, sed tūc est bonus, si principalis finis est deus. Tertius est, cùm diligo deū propter se i. quia bonus. Hic est valde bonus, quia talis amor uno tantum oculo, id est, dextero respicit deum. Quartus est, cùm diligo me propter deū, hic est optimus, quia in tali amore nihil quæat homo de suo etiam in se ipso, sed tantum quæ dei sunt.

Super

Super omnia diligentus est deus: quia cum ipse sit principium primum, hoc ipso est summum, & hoc ipso quod summum est, summa bonum est: & hoc ipso quod summa bonum est, summa beatum est: & hoc ipso quod summa beatum est, summa beatificum est, & hoc ipso summa fruendus: & propter hoc ipso est omnia summa per amorem, inherendum, & in eo tanquam in fine quiescendum. Tria generaliter diliguntur, scilicet utile, honestum, & delectabile. Propter primum diligenda est tribulatio, quia utilis. Propter tertium diligenda est virtus, quia honesta. Propter tertium diligendus maxime est deus, quia delectabilis. immo propter haec omnia diligendus est deus, quia ipsum diligere est utile, honestum & delectabile. Gradus amoris vel charitatis in quantum tollit peccatum, sunt isti. Primo tollit charitas peccatum mortale, non quantum ad habitum, sed quantum ad actum liberat enim a peccato mortali, sed non a potestate cadendi in illud. Secundo modo charitas tollit peccatum mortale quantum ad actum, & quantum ad habitum sed veniale acutissimo modo, sicut paret in aliquibus sanctis. Tertio modo charitas tollit peccatum mortale utroque modo, & veniale quo-

DE G.R.A.T. S.A.N.C.T.

ad actum, sed non quo ad habitum: talis
fuit charitas in Beata Virgine ante concep-
tionem Christi. Quarto modo charitas
tollit utrumque utrumque modo, sicut fuit in
beata virgine in concepcione Christi, & post
tunc omni fuit in ipsa sublat⁹ fomes peccadi
totaliter. Quinto modo tollit charitas utrum
q; utrumq; modo, & insuper omnē miseri⁹,
& hoc fieri in patria. Perfecta est charitas.
quādo est habitu magna, motu intetior⁹
directa, opere exteriori sollicita, radice sta-
bilita, feroce discreta, dulcedine conso-
larioria. Diligendus est deus toto corde,
id est, intellectu sine errore: tota anima, id
est, voluntate sine contrarietate: tota mem-
te, id est, memoria sine obliuione.

De ordine charitatis.

CAPUT. XXX.

ORDO charitatis secundum Aug. est
diligere primum quod supra nos est,
id est, Deum: deinde quod nos sumus: post
hoc quod iuxta nos est, id est, proximum:
ultimo quod infra nos est, id est, corpus
nostrum proprium. Ni eodem gradu con-
fineri debet corpus proximi: quia utrumq;
teneat rationem inferioris boni respectu
spiritus nostri. Secundum Ambro. diligē-
des est primum deus, secundo parentes, de-

Inde filii, post domestici, ultimò inimici:
 sed hoc de exhibitione quidam intelligunt
 Aliquis magis diligitur ab altero multipliciter, scilicet maiori affectu: sic super omnia diligendus est deus, sed inter homines magis diligendi sunt parentes quam filii, deinde consanguinei secundū gradus cognationis. Maiori affectu diligendi sunt filii quam parentes, sed a quæ parentibus succurrendum est: prius magis indigenti. Ad maiorem gratiam sic magis diligendi sunt qui se magis ad gratiam præparant & habilitant. Ad gloriam, sic diligendi sunt secundum gradus participati bonum gratiæ. Nota puòd id est ordinis dilectionis naturæ gratiæ, hoc excepto, quod homo dilectio naturali se magis diligit quam deum: sed econuerso est in dilectione gratuita. Præterea sciendum est quidem ordo charitatis, qui secundum Augustinum est in via, erit etiā in patria: quia cum gloria perficiat naturam, quicquid non est imperfectionis in natura, manebit in gloria.

De dilectione proximi. C A P U T . XXXI.

Mit tuo se debent homines diligere, quia omnes sūt mēbra yni corporis Christi mystici, quia uno spū sancto,

DE GRAT. SANCT.

viuiscantur spiritualiter, & vniūtur, quia
vnam fidem habent, quia vnum baptisma
recepérunt, quia vnum patrem habent &
dominum, quia ad vnum regnum tendunt.
Dilectionem proximi suadet ius naturæ.
Matth. 7. Omnia quæcunque vultis ut fa-
ciant vobis homines, & vos facite illis.
Ius scripturæ. Mat. 22. Diliges proximum
tuū sicut teipſū. Exemplū creaturæ, quia simi-
li simili gaudet, & omne simile diligit sibi
mile. Melius est diligere quā diligi, qua-
druplici ratione. Primo, quia quod diligimus, scimus: sed quod diligamur, nesci-
mus, sed credimus. Secundo, quia diligere,
propriæ virtutis est: sed diligi, alienæ. Ter-
tiō, quia cùm diligimus, alios nobis obli-
gamus: cum verò aliis diligimus obliga-
mur. Quartō, quia cum diligimus, mere-
mur nobis: cum autem diligimur, alii me-
rentur sibi. Per dilectionem proximi effi-
cimur imitatores Christi. Io. 17. Hoc est
præceptum meum, ut dilig. in. si. dil. vos
Discipuli saluatoris. Io. an. 13. In hoc co-
gnoscet omnes quod discipuli mei estis,
&c. Cōtemplatores dei. Iohann. 2. Qui di-
ligit fratrem suum, in lumine manet, &
videt deum. Societas fraterna utilis est,
ratione subleuationis. Ecclesiastes. 4. Vg

foli, quia si cecid erit, non habet subleuantem. Ratione consolationis. Psalm. 132. Ecce quam bonum & quam iucundum. Ratione exhortationis. Seneca, Semper ante oculos tuos ponendus est aliquis, cuius exemplo proficias : quia nisi ad regulam prava non corriges. Ecclesiastici vndeceimo. A modica scintilla augetur ignis.

De dilectione inimicorum.

CAPUT XXXII.

Circa dilectionem inimicorum nota q^{uod} alia est dilectio affectus, & alia dilectio affect^{us}. Dilectio affect^{us} duplex est, quia alia est innocētiæ, & alia beneficētiæ. Dilectione innocentiae tenemur diligere inimicos, quia non debemus eis optare malum in qua^m malum, sed in qua^m est eis expediēs vel reipublica. Affe^ctus dilectionis beneficētiæ duplex est, scilicet principalis, & secundarius. Affe^ctus principalis est velle & optare inimicis bona spiritualia, sicut est gratia & gloria: hoc modo tenemur per affectū diligere inimicos. Affe^ctus autē dilectionis secundarius est optare inimicis bona temporalia, hoc modo non tenemur semper diligere inimicos, quia nō semper expedīt eis habere bona

temporalia. Eodem modo distinguendum est de dilectione effectus, quod similiter duplex est, innocentiae, & beneficentiae: Primo modo tenemur omnes diligere inimicos, quia tenemur eis non inferre mala, nisi forte propter bonum personae vel reipublicae. Secundum modo distinguenda est dilectio beneficentiae: quia si est beneficium spirituale ad salutem necessarium, tunc tenemur illud inimicis impendere: sicut orare pro eis, non quidem in speciali, sed in generali: ita scilicet ut non excludamus eos ob orationibus communibus. Si vero est beneficium temporale, ad hoc non tenemur nisi in casu necessitatis. Nota tamen esse duplice inimicu, scilicet personae nostrae, & ecclesiae: Igitur inimico personae nostrae beneficium perfectionis est, nisi inquantum ipsis vel alteri beneficium occasionaliter nocuum esset: quia in tali casu beneficium subtrahere utile est. Inimico autem ecclesiae beneficium subtrahere perfectius est & melius, nisi in quantum per beneficium speratur reconciliandus ecclesiae. Ex predictis patet quod optare bona temporalia inimicis ecclesiae imperfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando creduntur per hoc conuertendi. Inimicis vero personae

opere bona temporalia, perfectionis est, nisi per accidens, scilicet quando putantur eis vel aliis nocua. Nota quod licet amicum diligere sit magis debitum, tamen diligere inimicum, magis est remissionis poena meritorium, & ad alia multa valet. Primo, quia magis accedit ad perfectionem. Maioris enim virtutis est, quia magis gratuitum. Secundo, quia motus charitatis quo diligimus inimicum, magis meritorius est remissionis poena, & operatione difficultatis: licet diligere amicum, sit magis meritorium viæ æternæ ratione intentionis. Amorem enim naturalis feruentiorem facit motum charitatis, sicut dispositio naturalis confert formam. Tertio, quia inimicum diligere, est expressum signum charitatis est, quia contra motum naturae est: unde valde difficile est, nisi adsit gratia per quam vincatur natura. Nota quod ille cui iniuria facta est, non debet reconciliationem querere ex debito necessitatibus: sed si facit, compleat debitum perfectionis: unde ait Chrysost. quod talis debet reconciliationem querere, ut duplē gloriam consequatur: Vnam, quia iniuriam passus est alteram, quia prior rogauit.

De virtutibus cardinalibus in genere.

C A P V T . X X X I I I .

PEr virtutes cardinales anima rectifica-
tur in suis viribus. Nam prudentia re-
ctificat rationalem; fortitudo irascibilem,
temperantia concupisibilem. Iustitia ve-
rò rectificat omnes vires, prout natu-
ra iustitiae comprehendit non solum spe-
cialem iustitiam, quæ est in commutatio-
nibus vel distributionibus, sed etiam lega-
lem, quæ est omnis virtus, prout eius actus
pertinet ad debitū obedientiæ precepto-
rum. Ipsa enim iustitia generalis compre-
hendit virtutes ordinantes ad proximum,
ut est æquitas & liberalitas: & ordinan-
tes ad seipsum, sicut innocentia, & pa-
nitentia, & ordinantes ad deum, sicut est
latria, pietas, & obedientia. Propter
hoc iustitia dicitur circuire omnes vir-
tutes, & quod non tantum est virtus spe-
cialis, sed etiam generalis comprehendens
totius animæ rectitudinem, cum ipsa dic-
atur rectitudo voluntatis. Item per virtu-
tes cardinales instruitur homo in operi-
bus, & contra vitia armatur. Primum fit
dupliciter: quia instruitur quo ad se per
prudentiam, & quo ad proximum per iu-
stitiam. Secundum etiam fit dupliciter:

quia homo armatur in prosperis per temperantiam, & in aduersis per fortitudinem. Item dicit Augustinus, quod prudenter est in eligendis, fortitudo in tolerandis, temperantia in ventendis, iustitia in distribuendis. Item dicit quod prudentia est in praecauendis insidiis, iustitia in subueniendis miliariis, fortitudo in perfectis molestiis, temperantia in coercendis delectationibus prauis. Augustinus ait in musica sua, quod succedit prudentiae contemplatio, fortitudini firmitas adhaerentiae, temperantiae mensura delectationis, iustitiae debita ordinatio ad deum & proximum. Iste quatuor virtutes appellantur cardinales, quia sicut ostium vertitur in cardine, sic in his vertitur & regitur vita hominis. Vocantur etiam politicae, quia ordinantur in his vita ciuilis, & hominē poliūt & ornāt. Dicuntur etiā humanae, quia humano studio acquiruntur, nisi diuinitus infundantur. Appellantur etiā cōsuetudinales, quia nō ex uno affectu, sed ex cōsuetudine nascuntur vel quia honestas humana se magis exercitat in istis, sicut & sanctorū deuotio se magis exercitat in virtutibus theologicis. Nota quod prudentiae est scire quid possit: temperan-

DE GRAT. SANCT.

tiæ est non præsumere quod non possit
iustitiae est velle in omnibus quod æquum
fit: fortitudinis est velle plus quam pos-
sit. Ista virtutes habent suos gradus per-
fectionis, secundum quos aliter possi-
dent incipientes, aliter proficientes, ali-
ter perfecti. Dicuntur etiam virtutes po-
liticæ quandoque secundum quod regat
vitam hominis quoad opera exteriora, &
prout pugnant contra vitia, & hoc mo-
do sunt incipientium. Purgatoriæ dicun-
tur secundum quod iam sunt in victoria
vitiorum, & consistunt partim intra par-
tim extra; & sic sunt proficientium. Di-
cuntur autem purgati animi, secundum
quod iam deuidit vitiis quiescit homo,
ita quod raro primi motus insurgunt: &
hoc modo pertinent ad perfectionem.
Exemplares dicuntur prout sunt in men-
te diuina. Nam sicut omnium rerum de-
us exemplar est, ita & ideæ virtutum in ip-
so consistunt.

De prudentia. L 1.1

CAPUT XXXI. 117

Prudentia secundum quod est virtus po-
litica, est (ut ait Macrobius), ad rati-
onis normam q̄ cogitat quæcūq; agit, v-
niuersa dirigere, ac nihil præter rectum

velle vel facere, Prudentia verò, secundum quòd est virtus purgatoria, est, ut idem ait, & mundum & omnia que in mundo sunt, diuinorum contemplatione despicere, & omnem animæ cognitionem in sola diuina erigere : Prudentia autem prout est virtus purgati animi, est sola diuina nostere, & eatāquam nihil aliud sit intueri. Prudentia sanè exemplaris est ipsa mens diuina, cui omnia nuda sunt & aperta. Partes prudentiae secundum Tullium sunt, intelligentia, prouidentia, memoria. Intelligentia verò est per quā animus prospicit ea quæ sunt. Prouidentia autem virtus est, ut idem ait per quā aliquid videt futurum antē q̄ factum sit. Memoria secundum eundem est per quam reperit quis ea quæ fuerunt. Nota quòd duplex est iudicium rationis, discretuum scilicet, & diffinitiuum. Iudicium discretiuū est quo ratio iudicat aliquid esse faciendum vel non faciendum. Circa tale iudicium est scientia, & non virtus. Iudicium verò diffinitiuum, est quo ratio imperat aliquid fieri, vel nō fieri: & circa istud est virtus. Unde ī primo iudicio se habet scientia ad operationes bonas ut cōsiliarius: In se cùndo verò iudicio se habet virtus ut im-

perator. Prudentia habet gerere cæteras virtutes in actibus suis secundū omnes partes philosophiæ moralis, quæ sunt ethica sive moralis œconomica, & politica: quam primam mores quo ad seipsum instruit: secunda familiam disponit: tertia urbes & regna regit . . Triplex est prudentia. Prima est cordis, & hæc est in dispositio- ne præsentium, & recognitione præterito- rum, & prævisione futurorum. Deuter. 32. Vtinam saperent, scilicet præterita, & in- telligerent, scilicet præsentia, ac nouissi- ma prouiderent, scilicet futura . Secunda est oris, & est hæc in moderatione sermo- nū. Proverb. 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Psal. 140. Pone domi- ne custodiam ori meo. Tertia est operis & hoc consistit (vt ait Tullius) in fuga mali, & electione boni. Psal. 33. Declina à ma- lo, & fac bonum. Nota quòd alia est pru- dentia mundana, alia humana, alia diuina. Prima est in temporalibus acquirendis: secunda in cōmodo carnis: tertia in ob- sequiis diuinis. Officium prudentiæ est actus aliarum virtutum dirigere, sicut su- pra dictum est Bernardus. Discretio non tā virtus est, quām auriga virtutum. Nolle enim fallere nec falli, vt dicit Seneca,

est res secundum veritatem aestimare. Idē. Tunc per rationem rectè viues, si diuina prius aestimes, si dignitatē rerum nō ex opinione multorū, sed ex earū natura cōstitutas. Nobis cōmissa ad dei gloriā, & proximi ædificationē dispensare. Luc. 12. Quis putas est fidelis seruus, & prudens, quem cōstituit dominus super familiam &c. Mutabilitatē fugere. Seneca. Scitote in quibusdam perseverare debere, quia cœpisti, quædam nec incipere.

De temperantia.

C A P V T   x x x v .

TEmperantia secundum Macrobiūm, prout est virtus politica, est nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, sed iugo rationis cupiditatem domare. Temperātia prout est virtus purgatoria, est omnia relinquere inquantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. Temperātia vero prout est virtus purgati animi, est terrenas cupiditates nō solum reprimere, sed pœnitus obliuisci. Tēperātia prout est virtutes exemplaris, est quædā in se perpetua intentione cōuersio. Parte: tēperātiæ secūdū Tulliū sunt tres cōtinentia, clemētia, abstinētia & modestia. Cōtinentia secundū eundem Tul-

DE GRAT. SANCT.

lum, est virtus per quam cupiditas consiliī gubernatione regitur. Abstinentia. Clementia est per quam motus animi in odium alicuius temeritate concitati, comitate vel hilaritate retinetur. Modestia est virtus per quam pudor honestus charat & stabile authoritatem comparat. Species temperantiae sunt tres, sobrietas, continencia, & modestia. Prima consistit circa gustū, in quo ponit modū sobrietas. Secunda est circa tactū, quantū ad vim generatiuā: cui imponit modū castitas. Habet enim homo vehementem appetitum conservandi se in esse individui per nutrimentum, & conservandi se in esse speciei per generationē. Iste autē appetitus restringitur per sobrietatem & continentiam. Tertia consistit in dictis & factis. Factū autē prout hic accipitur, pertinet ad tres sensus circa proprias eorum materias, scilicet visum, auditum, olfactum. Pertinet etiā hoc factū ad tactum, non quidē qui est in generativa, sed ad alios quorū organa sunt manus ad percutiendū, vcl capiendū: & pedes ad ambulendū. In omnibus ipsis modum ponit modestia. Dignitas temperantiae in hoc est, quod animam decorat: quia beatitudinē turis forma est decentior materia, sic &

In mōribus plus cōmendatur modus, quā ipsa actio. Prōpter hoc temperantia cōmparatur Soli, qui medius planetarum est, & decentior inter omnes. Meritum cumulat, quia medium tenuere beati. Vnde dicitur quōd verbis nō meremur sed ad verbiis: id est, non eo quōd aliquid facimus, sed in eo quōd bene facimus. Istud patet in illa vidua quae obtulit duo minuta, & magis: commendata est quam qui magna dona miserunt in Gazophylaciū. Vitiosos appetitus refrenat, sicut supra dictum est: vnde comparatur freno & remo, & limae quae superfluum rubiginis tollit defero. Actiones in formam secundum quod Apostolus instruit, dicēns ad Romanos duodecimo, Rationabile obsequium vestrum. Medium seruat. Bernardus. Tene medium, si non vis perdere modū. De hoc medio dicitur, Media ruris imus ibis. Istud medium volui: dominus nos tenere, quando fecit Eam non de capite, vel de pede, sed de costa: & quando fecit hominē partim corporalē, & partim spiritualē: ut dignitate naturæ sub natura esset angelicus & super corporeā creaturā. Christo assimilat, qui stetit in medio discipulorū, sed in medio doctopū, suspe-

DE GRAT. SANT.

sus est in medio latronum, locatus est in me-
dio duorum animalium, visus est à Iohan-
ne in Apocalypsi in medio candelabrorū
aureorum. Naturam conseruat, quia natu-
ra i mediis delectatur, & per extrema cor-
rumpitur. Vnde Philosophus. Excellentia
sensatorum corrūpitur sensus. Ferculis æg-
ternis eibat. Vnde temperātia cōparatur
ligno vītæ, quod erat in medio paradisi.

De fortitudine..

C A P V T   X X X V I .

Fortitudo secūdū Macrobiū prout
est virtus politica, est animū supra pe-
riculi metū agere, nihilque nisi turpissime,
mere, tolerare fortiter aduersa vel prospē-
ra. Fortitudinis purgatoriæ est. animo nō
terreri à corpore recedente, nec altitudi-
nem abhorre. Fortitudinis purgati ani-
mi est passiones ignorare, non metuere, vt
nesciat irasci, & nihil cupiat in honestu. Fortitudinis exemplaris est esse immuta-
bilem, quia semper idem est, nec aliquā-
do mutatur. Partes fortitudinis secundum
Tull. sunt quatuor: Magnificētia, fiducia;
patiētia, & perseverātia. Magnificētia se-
cūdum eundem est magnarum & excelsar-
um rerū cum ampla quadā animi propo-
sitione cogitio atque administratio. Fidu-
cia est

cia est virtus per quā in magnis & hone-
 stis rebus multum ipse animus cum certa
 spe fiduciæ in se collocauit. Patientia est
 honestatis & utilitatis causa rerum ardua-
 rum atq; difficultū voluntaria & diurna
 perpetatio. Perseuerantia est virtus in ra-
 tione bene considerata stabilis & perpe-
 tua permanens. Multi sunt effectus forti-
 tudinis: Primus est, quia de hostibus triu-
 phat. Iudas Machabeus. 5. Mach. 2, & i-
 dé vir fortissimus. Secundus, quia homi-
 ni sua bona conseruat. Lucæ. 11. Cū fortis
 armatus, &c. Tertius, quia dīat. Prover.
 10. Manus fortis diuitias parat. Quartus
 quia regnū cælorum expugnat. Mach. 11.
 Regnū cælorū vim patitur, &c. Quintus,
 quia ornat. Proverb. 31, Fortitudo & de-
 cor, indumentū eius. Sextus, quia in ex-
 tremis affeçurat. Proverb. 30, Leo fortis-
 simus bestiarū ad nulli⁹ pauebit occurrū.
 Septimus, quia remuneratiōnē expēctat.
 Proverbio 31. Mulierem fortē quis in-
 ueniet, &c. Fortitudo consistit in quin-
 que, scilicet in agressione arduorū. Psal.
 30. Viriliter agite, & confortetur cor ve-
 strum, In contemptu terrenorum. Hebr.
 11. Moyses negauit se esse filium Pharaonis,
 & cæt. In sustinentia tribulationum.

DE GRAT. SANCT.

Cantic. 8. Fortis est ut mors dilectio. In resistentia tentationum. Apostol. 2. Timoth. 2. Non coronabitur nisi qui legitime certauerit. In impugnatione vitiorum. Iob. 7. Milita est vita hominis super terram. Multa iuuant fortitudinem. Primum est exhortatio prudentium. Unde legitur de Iuda Machabæo. 2. Machabæorum. 15. quod armavit socios non clypei vel hastæ munitione, sed sermonibus optimis. Secundum exempla robustorum, ut legitur de Eleazato, quod elegit fortiter mori pro paternis legibus, exemplum virtutis & fortitudinis posteris relinquens. Tertium est exercitatio in pugnis. Unde legitur in Iosue, quod dominus non deleuit statim oes hostes filiorum Israels per reliquid aliquos, ut per eos haberent consuetudinem præliandi. Quartum est spes remunerationis. 2. Paralipom. 15. Confortentur manus vestrae, & non disoluantur: erit enim merces operi vestro. Quintum hostium debilitas. Gregorius. Debilis est hostis qui non potest vincere nisi volentem. Sextum orationis adiutorium. Exod. 17. Cum eleuaret manus Moyses, vicebat filii Israël, &c. Septimum, armorum spiritualium apparatus. Unde

2. Mac. 6.

Samson vicit Philistæos in mandibula asini, id est, temperantia & simplicitate. Octauum, memoria dominicæ passio- nis: quod significatum est in David. i. Regum. 17. qui contra Goliam venit in baculo & funda. Nouum, cibus spiritualis. Psal. 103. Panis cor hominis confirmet. 3. Regum decimonono, Ambulauit He- lias in fortitudine cibi illius, & cætera. Vnde & Petrus potatus spiritus sancti gratia confortatus est dicens, Actuum. 5. Oportet deo obedire magis quam homi- nibus. Idem vero Apostolus ante tales confortationem dixit, Mar. 14. Nescio hominem hunc.

De iustitia politica.

C A P V T   X X X V I t.

IUSTITIÆ POLITICÆ SECUNDUM MACROBIŪ,
Est seruare unicum; quod suum est. Ju-
stitia purgatoriæ secundum eundem, est
ad unam cuiusq; propositi viam uniuscu-
iusque virtutis officium conservare. Ju-
stitia autem purgati animi est, ita cum super-
namente sociari, ut seruet cum ea fœdus
perpetuum imitando. Justitia exemplaris
est, quod perenni lege sempiterna operis
sui continuatione non flectitur. Partes ju-
stitia secundum Tullium sunt sex, scilicet

DE GRAT. S A N C T.

religio, pietas, gratia, vindicatio, obser-
uantia, veritas. Religio secundum eundem
Tullium, est virtus quæ superioris cuius-
dam naturæ, quam diuinam vocant, cu-
ram ceremoniamq; assert. Pietas est, per-
quam coniunctis sanguine & beneuolen-
tiæ officium, & diligens tribuitur cultus.
Gratia est, in qua amicitiarum & officio
cum alterius memoria, & remunerandi
voluntas contingit. Vindicatio est virtus
per quam vis, & iniuria, & omne quod ob-
secrū est defendendo atq; vlciscēdo pro-
pulsatur. Obseruantia est virtus per quam
homines aliqua dignitate antecedentes,
cultu quodā & honore dignatur. Veritas
est virtus per quam immutata ea que sunt
aut fuerunt, aut futura sunt dicuntur. No-
ta quod iustitia non tam est virtus spe-
cialis quam generalis, vt habes suprà de-
virtutibus cardinalibus in genere. Iusti-
tia, vt dicitur in libro Sapientiæ, est per-
petua, multiplici ratione. Primo, quia per-
petuat animam stabiliendo eam in debi-
to loco, scilicet sup̄ deo, & supra corpo-
rales creaturas. Secundo, quia manebit in
patria secundum essentiam, & usum. Aliæ
autem virtutes cardinales & si maneant
in patria secundum essentiam, non tamen.

secundum omnem usum. Téperantia enim non refrenabit motus illicitos: prudentia non cauebit ab insidiis: fortitudo non aggredietur terribilia. Iustitia peruetitur tripliciter, scilicet amore personæ vel pecuniae. Isa. 5. Væ qui iustificatis impiū promunere. Timore: Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Rancore: Marc. 15. Sciens quod per inuidiam traditi dissent eum. Multa mouent ad rectitudinem iustitiae. Primū est rectitudo humani corporis, quia indecens valde est in te ato corpore curuum habere animum. Secundum est naturalis inclinatio: quia, ut ait Augustinus. Iustitia est in corde hominis naturaliter. Tertium quia bruta animalia docent multa quæ pertinent ad iustitiam, ut est innocentia, concordia, & huiusmodi. Quartū est scriptura. Eccle. 4. Usque ad mortem certa pro iustitia. Efficitus iustitiae est, quod beatificat. Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Pet. 3. Si quid patimini propter iustitiam, beati. Quod exaltat. Ecclesi. 4. Qui operatur iustitiam, exaltabitur. Appetitum concupiscentiae refrenat. Isaiae. 11. Erit iustitia cingulum lumborum eius. Locum deo præparat. Psal. 88. Iustitia & iudicium

DE GRAT. SANCT.

præparatio sedis tuæ A morte æterna liberat. Proverb. 10. Iustitia liberabit à morte. Coronat. 2. ad Tim. quarto, Reposita est mihi corona iustitiae. Remunerat. Psal 17. Retribuet mihi dominus secundum iustiam meam. Iustitia consistit in fide. Apost. Rom. 4. Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Itē in oratione. Psal. 33. Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos. In sancta meditatione. Eccle. 14. Beatus vir qui in sapientia morabitur, & in iustitia meditabitur. In humiliatione: Matth. 3. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Glo. Perfecta iustitia est subdere seminori. In eruditioē. Proverb. 11. Seminanti iustitiam merces fidelis.

De donis in communi.

C A P V T.   x x x v i i .

LIcet omnes habitus dati diuinitus possint dici generaliter dona dei: specialiter tamen & proprietate septem sunt dona spiritus sancti, q̄ per ordinē. Isa. 11. enumerat, à summo incipiēs usq; ad ultimum descendendo. Septē igitur sunt dona multiplici ratione. Primo scilicet ut per hec septē expellantur vitia septem, ita scilicet ut timor expellat superbiam: pie-

tas inuidiam: scientia itam, quæ est quasi
quædam insaniam: fortitudo acediam: con-
silium auaritiam: intellectus gulam, sapien-
tia luxuriam. Secundò dicuntur esse se-
pem dona propter expediendas vires na-
turales. Nam irascibilis indiget expediri
tam in prosperis quam in aduersis; in pro-
speris quidem per timorem: & in aduersis
autem per fortitudinem. Concupisci-
bilis indiget expediri quantum ad effectum
respectu proximi, quod fit per pietatem:
& quantum ad effectum respectu dei,
quod fit per gustum sapientiae. Rationalis
quoque indiget expediri in veritatis spe-
culatione, quod fit per donum intellectus:
& in veritatis electione, quod fit per
consilium: atque in electi executione,
quod fit per donum scientiae. per hoc e-
dim donū recte cōuersamur in medio na-
tionis prauæ & peruersæ. Tertiò dicuntur
esse septē dona, propter regimē actiū &
cōtēplatiū vitæ. Contēplatiua siquidē
tria dona debet habere, scilicet timorem
ad reuerentiā maiestatis, intellectū ad in-
telligentiam veritatis, sapientiam ad gu-
stum bonitatis. Actiua vero vitæ debet
habere pietatem ad agendum, fortitudi-
nem ad sustinendum, scientiam ad discre-

DE GRAT. SANCT.

tionem pietatis, consilium ad directionem fortitudinis. Plurima ergo dona sunt ad intellectum spectantia: quia lux cognitionis multum valet ad recte viuedum. Propter eadem causam fit donorum obuiatio: ubi quasi semper adiungitur unum directuum cum alio, quod spectat ad actionem vel passionem: unde Gregorius super Ezech. dicit quod sumus per sapientiam maturi, per intellectum prouidi, per consilium cauti, per fortitudinem animosi, per scientiam discreti, per pietatem misericordes, per timorem humiles.

De timore in communi.

C A P V T   x x x i x .

Timor est, ut ait Augustinus, fuga malorum. Species timoris sunt sex: primus est naturalis, quo quilibet naturaliter timet nocumentum naturae. Iste non est meritorius, neque demeritorius: quia non subiaceat libero arbitrio, & dicirur naturalis non a natura instituta, sed destituta: quia iste timor est pro peccato primorum parentum inflictus. hoc timore Christus naturaliter mori timuit. Secundus est timor humanus, quo quis nimis timet pelli suae. Iste timor nascitur ex nimio amore presentis vitae: & est quandoque mortalis

actus, cùm potius quis peccaret mortali-
ter, quàm amitteret vitam suam. quando-
que est venialis, vt cùm quis faceret poti-
us peccatum veniale, q̄ permitteret se oc-
cidi. Tertius est timor mundanus, quis
nimis cum timet suis rebus spoliari. Hinc
nascitur ex nimio amore rerum tempora-
lium, & est quandoque mortalis, quan-
doq; venialis, penitus eodem modo quo
dictū est de humano. Quartus est timor
seruilis, quo quis timet peccare principa-
liter propter pœnam. Quintus est timor
initialis, quo scilicet timet quis gehennā,
& dei offensā. Vnde quasi duos habet ocu-
los: vnū ad gehénam, aliū ad deum: & hic
est principalior. Sextus est timor filialis,
quo scilicet quis timet offensam dei, vel
separationem à deo. Numerus prædicto-
rū timorū sic acipitur. Aliquis timore est à
spiritu sancto, & cum spiritu sancto, sicut
timor initialis & filialis. Aliquis à spiritu
sancto est, & non cum spiritu sancto si-
cuit timor seruilis. Aliquis est cum spiritu
sancto, & nō à spiritu sancto, sicut timor
naturalis. Aliquis nec à spiritu sancto, nec
cum spiritu sancto, sicut timor humanus
& mundanus, quos nec spiritus sancti gra-
tia secum compatitur, nec per spiritum

DE GRAT. S A N C T.

Sanctum datur. Est adhuc aliis timor. reverentiae, qui solus inter omnes timores erit in patria: sicut dicit Psalm. 18. Timor domini sanctus permanet in seculu seculi. Reverentia vero est resilitio a considerata magnitudine dei in propriam paruitatem. Timor domini multa bona facit: Primo, quia expellit peccatum. Eccle. 1. Timor domini expellit peccatum. Sapientia gignit. Eccl. 1. Qui timet, nihil negligit. Mentem stabilis. Eccl. 27. Nisi in timore domini tenueris te instanter, citò subuertetur dominus tua. Spiritualiter dicitur. Psal. 33. Non est inopia timentibus eum. Bona opera cumulat. Eccl. 15. Qui timet deum, faciet bona. Cor delectat. Eccl. 1. Timor domini delectat cor. Vitam prolongat. Proverb. 19. Timor domini apponit vitam. Deuotione irrigat. Proverb. 15. Timor domini fons vitae. Aeternaliter remunerat. Ecclesiast. primo. Timeti deum bene erit in extremis.

De timore seruili

C A P V T X L.

TTimor seruilis donum spiritus sancti est, nec tam est cum spiritu sancto, sicut auctor est a Sole, nec tam cum Sole est. Timor seruilis spiritui sancto locum preparat, ut eum sicut sera filium introducat. Sera namque filium intro-

ducendo ipsum præcedit, nō tamen cum ipso permanet, sicut ait Aug: Timor seruialis est bonum quo nemo bene vtitur, quia licet habitus timoris seruialis bonus sit in se, secundum etiam quod donum spiritus sancti est, tamen eius actus quandoque peccatum est. Timor seruialis duo facit. Primum est quod præparat viam charitati. Secundum est, q̄ retrahit à peccato metu pœnæ tantum. Ratione primi bonus est, sed ratione secundi distinguit. Vnde notandum est, q̄ usus timoris seruialis duplex est, scilicet cùm quis vtitur esfentia habitus tantum, vel cùm vtitur seruilitate. Primò modo usus eius bonus est. Nam ille est ab horrere pœnas æternas, quod bonum est cum timore initiali. Secundò modo usus eius malus est, quia usus eius est vitare malum ex coactione per pœnam, cuius tamen affectus habetur in voluntate, & sequeretur effectus si sparetur impunitas, ut ait Aug. Et sic intellegitur dictū eius qui ait q̄ timor seruialis bonus est, non tamen qui timet seruiliter, bene agit: quia agere bonum est ex bonditate facti: sed agere bene, id est meritorie, est ex voluntate agentis, qui agit ex virtute charitatis & gratiæ.

DE GRAT. SANCT.

De timore initiali.

CAPUT XL.

TTimor initialis ideo sic dicitur est, quia
est incipiētiū primō pœnitere. Vnde Isa. 26. Domine à timore tuo concepi-
mus & peperimus spiritū salutis. Qui ad-
huc sunt angustia pro peccato, quod cō-
Iohann. 4. miserūt, sed hæc angustia foras mittitur
quādo cōsciētia serenatur ad plenū: quia
perfecta charitas foras mittit timorē ini-
tialem, in quantum habet naturam timo-
ris seruilis: secundum hoc scilicet q̄ ha-
bet oculū ad pœnā. Timor enim initialis
habet duos oculos: unū ad gloriam, qui
est ei essentialis: alterū ad pœnam qui est
ei accidentalis, sed timori seruili est essen-
tialis. Præterea timor initialis abstinet à
peccato retrahenti à gloria propter pœ-
nam purgatorii in quo potest conue-
nire cum perfecto, qui etiam timet pœ-
nam purgatorii, in quantum est dilatiua
gloriæ, siue separatiua ad tempus. Du-
plex est amor, scilicet filialis, quo deum
diligimus propter se tantum: & merce-
narius, quo non diligimus principaliter,
sed secundario, habito respectu ad mer-
cedem. Huic duplici amori respondet du-
plex timor, scilicet initialis & filialis.

Nām filialis timor respondet amori filiali; initialis verò responderet amori mercenario.

De timore filiali.

CAPUT XLII.

Timor filialis propriè timet offendere deum, qui etiam si propter peccatum non separetur à deo, tamen à peccato abstineret, ne deum offenderet, & in hoc timor filialis differt ab initiali, quia initialis propriè est timor separationis, quia propter conscientiam peccati timet à deo separari. Timor autem filialis tantum timet offendere deum. Alia est differentia, quia timor initialis est imperfectiorū, sed filialis perfectorum. Tertia est differentia, quia cum in timore poenae sint duo, scilicet punctio, & cautela: ipsa punctio pertinet ad timorem initialem (talis enim punctio est ex conscientia peccati, de quo nescit an sit dimissum) cautela vero pertinet ad timorem filialem, sicut enim perfectus cauet peccatum quo deum offendit, ita per consequens cauet poenam, sed tamen per accidens. Timor etiam filialis dicitur sanctus & castus.

Dedono pietatis

CAPUT XLIII.

DE GRAT. SANCT.

DONUM pietatis in tribus consistit, scilicet in cultu dei, in veneratioe sacræ scripturæ, & in honore proximi. Cultus dei consistit in professione diuine maiestatis: & hoc est theosebia. Veneratio sacræ scripturæ consistit in hoc, ut ei firmiter creditur, solicite custodiatur, & fideliter dispensetur. Honor proximi consistit in reuerentia superiorum, in conformitate aequalium, & in subuentione inferiorum.

De dono scientiæ. CAPUT XLIII.

SCIENTIÆ DONUM quod idem est in effectione prudentia, quæ est virtus politica, sed differt in ratione agendi. Prudentia enim procedit ex principiis iuris naturalis, scientiæ vero donum ex principiis fidei. Proprius actus scientiæ doni est docere recte conuersari in medio nationis prauæ & peruersæ. Ad quod requiruntur tria: primum est, quod habeat rationes quibus se defendat ab impugnabilius fidem suam. Secundum, est quod à malo abstineat. Tertium, quod bene & prudenter temporalia administret. Praeterea scientiæ domi est dirigere opera ad normam rationis, & ad conformitatem dei item per scientiæ donum scitur ne sub specie boni malum lateat. Item donum scien-

tit̄ regit pietatem, propter quod etiā hæc
duo cōbōinantur. H̄ē per donum scientia
scit homo quid sit, & à quo sit, & ad quid
sit. Scientiæ donum est scientia faciēdo-
rum: & ideo ratione scientiæ consistit in
cognitione, secundum quam non est vir-
tus, sed ratione faciendorū cōsistit in o-
peratione, secundum quam est virtus.

De dono consilii. CAPUT XLV.

Consiliū sumitur tribus modis, quan-
doq; enim dicitur consiliū delibera-
tio de rebus valentibus ad finem ad quē
tendimus: & tale cōsiliū pertinet ad pru-
dentiā, vel idem est quod prudentia. Quā
doq; dicitur consilium persuasio rerū ex-
cellentiū, ad quas nō tenemur, secundum
quod dicitur hoc esse cōsiliū. Si vis per-
fectus esse, vade & vende, &c. Quan-
doque dicitur consilium prudentia val-
de exercitata in medio contemplatio-
rum & actiōrum donorum, & delibe-
ratio de quibusdam operibus arduis, si-
ue teneamur ad ea, siue non: & secun-
dum hoc sumitur consilium donum, &
ita consilium & prudentia sunt idem in
essentia: tamen consilium abundat su-
per prudentiam in uno accidente, secun-
dum q̄ eius est imperare. Nota quòd

Mat. 19.

DE GRAT. SANCT.

Sicut ad scientiæ donum pertinet reprobare malum & eligere bonum, ita pertinet ad consilium cauere pericula quæ sunt in hoc exilio. Item sicut scientiæ donum habet regere pietatem, ita donum consilii habet regere fortitudinem. In hoc autem differunt consilium & scientia, quia scientia est circa bonum & malum, sed consilium est circa difficile & arduum.

De dono sapientiæ & intellectus.

C A P V T . X L Y I

Sapientia & intellectus differunt: quia sapientia est cognitio dei absolute, intellectus vero collatiue, scilicet in comparatione ad creaturas. Item alia differentia: quia intellectu cognoscitur deus per illuminationem de auditis in scriptura, sapientia autem cognoscitur experientia. Item per intellectum deum cognoscimus, per sapientiam dulcedinem eius gustamus. Vnde sapientia dicitur quasi sapore virtutum condita scientia. Item sicut dicit Greg., per intellectum sumus prouidi, per sapientiam matuti.

De beatitudinis in-

genere,

C A P V T . X L V I I .

Beati

Beatitudines sunt septem secundum distinctionem graduum, quanvis sint oīto secundum essentiam, quas saluator enumerat in sermone de monte, scilicet paupertas spiritus, mititas, luctus, esurieis iustitiae, misericordia, munditia cordis, pax. quarum beatitudinum numerus accipitur secundum integratorem perfectionis. Requiruntur ad integratem perfectionis tria, scilicet recessus à malo, processus in bono, & perfectus status in optimo. Sanè malum omne procedit ex timore superbiæ, aut ex rancore malitiæ aut ex languore concupiscentiæ. Contra hæc tria sunt tres beatitudines, scilicet paupertas spiritus contra malum superbiæ, mititas contra malum rancoris, luctus contra malum libidinis. Item processus in bono attenditur secundum diuinam mutationem, quæ est secundū duas vias domini, scilicet misericordiam, & veritatem, de quibus in Psal. 24. Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Item secundum has duas vias sumuntur duæ beatitudines, scilicet esurieis iustitiae, & afflitus misericordia. Præterea status in optimo attenditur in duobus, scilicet in lympida cognitioe, & tranquilla affectio-

DE GRAT. SANT.

ne: & secundum hoc sumuntur duæ ultimæ beatitudines, scilicet munditia cordis ad deum videndum, & pax mentis ad perfectè fruendum. Per has septem beatitudines excluduntur septem vitia capitalia: Paupertas, spiritus excludit superbiam, mititas iram, luctus inuidiam (quoniam qui luget pro peccatis aliorum, non inuidet illis) esurie iustitiae acediam, misericordiam auaritiam, munditia cordis gam: quia cordis munditia non seruit ventri admodum bruti animalis . Pax excludit luxuriam; quia gustato spiritu desipit omnis caro. Et sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primò ponuntur digniora: ita in beatitudinibus est ordo naturalis, quia digniores ponuntur ultimo.

De prima beatitudine.

CAPUT. XLVIII.

Paupertas spiritus ponitur hic pro abstinentia ab amore mundi, id est, ab amore carnalium voluptatum & deliciarum, ac propriæ excellentiæ. Hæc tria complectitur amor mundi. Vnde dicitur super Lucam. Pauperes sunt qui nō querunt illecebrosa. Super Matth. Gregor. Pauperes spiritu sunt humiles deum tunc.

mēntes. Alia glossa dicit quod pauperes sunt qui nihil habent, & omnia possident.

De secunda beatitudine.

C A P V T   X L I X.

Mitis est (sicut dicit Arist.) qui nec patitur, nec educitur. Est autem mititas eadam cum mansuetudine, habetur enim in glo. super Matth. quod mansuetus est qui nullam amaritudinem animi sentit. Ex quo patet quod mansuetudo est purgati animi: & potest dici qd mansuetudo est species fortitudinis mediante patientia differunt tamen mansuetudo & patientia: quoniam patientia est insustinentia molestiarum corporaliū, mansuetudo verò in sustinentia contumeliarum.

De tertia beatitudine.

C A P V T ,   L .

Latus est lugere pro peccato, & ipsum odire, ita quod: insurgamus ad destructionem ipsius. Lugere autem de malo ut fugiamus ipsum, inquit auertit ab amico, sic lugere est solius charitatis. Lugere verò de qualibet malo, speciali, est cuiuslibet virtutis. Qualibet enī virtus luget de suo contrario.

De quarta beatitudine. C A P V T .   L I .

DE GRAT. SANCT.

ESuries iustitiae est vehementis desiderium iustitiae, siue summi boni. Esurientes autem iustitiae potius est beatitudo quam esurientes aliarum virtutum cardinalium: quia per iustitiam immediate coniungimur deo: quod non sit per alias virtutes cardinales. Iustitia vero prout hic sumitur, comprehendit fidem, spem, charitatem: quae immediate coniungunt nos deo.

De quinta beatitudine.

C A P V T . L I I I .

Misericordia est per quam pro terrenis cœlestia meremur. Opera misericordiae sunt quatuordecim, septem scilicet corporalia, & septem spiritualia. Corporalia sunt hæc. Visitatio infirmorum, portatio sicutientium, cibatio esurientium, redemptio captiuorum, vestitio nudorum, collectio perigrinorum, sepultura mortuorum. Prima sex de ipsis habemus in euangelio, septimum in Tobia. Opera misericordie spiritualia sunt hæc, Delinquenti ignoroscere, peccatum corripere, ignorantem docere, titubanti consulere, mœstem consolari, pro salute proximi exorare, iniurias sustinere. Et hoc ultimum propterea dicit opus misericordie, quia responsus mollis & humilis

frangit iram: & hoc pius est, scilicet furorem irati mitigare.

De sexta beatitudine.

C A P V T L I I I .

Munditia cordis est qua clarificatur cor, & mundatur ad videndum deum, & ardentissime diligendum. Accipitur autem hic munditia cordis non pro virtute, sed pro statu quodam qui est purgati animi.

De septima beatitudine.

C A P V T L I I I I .

Pax est status virtutum, in quo est delegatio in deo sine contradictione carnis mundi, & diaboli: vel si est alia, efficax est. Vnde patet quod pax est animi purgatissimi. Pacificis enim magis attribuitur esse filios dei, quam aliis: quia licet misericordia maxime assimilet hominem deo, quantum ad opera exteriora, tamen quantum ad interiora magis assimilat pax.

De octava beatitudine.

C A P V T L V .

Octava beatitudo est, de qua dicit, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia ipso rum est regnum celorum. Hæc virtus. s. sustinetia persecu-

DE GRAT. SANCT.

tionis propter iustitiam, annexa est paci.³
Cū enim pacificus sit absq; cōtradictio-
ne carnis mundi, & diaboli: patet q̄ idem
paratus est superare mortē, & tentationē
mortis. Vnde fustinenia mortis p̄ Chri-
sto, in eodem gradu est cū pace propter
hoc diximus q̄ octo sūt beatitudines quā
tū ad essentiā, sed tantum septem quantū
ad distinctionē graduum. Et sciendum q̄
supra pacē non est virtus alia. Dicit enim
Aug. Pax est finis & cōsummatio omniū
virtutū. Octaua beatitudo dicitur redire
ad caput duobus modis. Primo, quia idē
prēmiū sibi promittitur, quod primæ bea-
titudini. scilicet regnum cælorū. Secundo, quia
oēs probat à prima usq; ad ultimam virū
veræ sint: sicut ait Aug. Qualis vnuſquis-
que apud se lateat, illata contumelia pro-
bat. Ex prædictis colligitur quod habitus
virtutum principaliter disponunt ad ex-
ercitium actiū, habitus vero donorum
disponunt ad actus contemplatiū, ha-
bitus autem beatitudinum disponunt ad
perfectionem utriusque.

De sensibus spiritualibus

CAP V T . L VI .

P Er sensus spirituales percipit ani-
ma spiritualia, quæ in sponsi pul-

christudine percipere fas est. Sub ratione splendoris audit amoenissimā harmoniā, sub ratione verbi incarnati gustat summā dulcedinem, sub ratione sapientiae cōprehendetis vtrunq; scilicet verbum, & splendorem, odorat summā fragrantiam, sub ratione verbi inspirati in corde tangit summā suavitatem, sub ratione verbi incarnati, & inter nos corporaliter habitatis, reddentis se nobis palpabile & osculabile percipit ardentiissimam charitatem. Ex prædictis patet q̄ sensus spirituales dicuntur perceptiones mentales circa veritatem cōtemplandam, quæ quidem contemplatio incipit à sensu, & peruenit ad imaginationem, & de imaginatione ad rationem, & de ratione ad intellectum, & de intellectu ad intelligentiam, & de intelligentia ad sapientiam, siue notitiam excessiuam, quæ incipit h̄ic in via, & consummatur in gloria.

De fructibus spiritualibus.

CAPIT. LVI.

Fructus duodecim spirituales non dicuntur nouos habitus, sed status cōsolutionum, quibus cōsolatur spiritus iustorum: istæ consolationes consequentur opera perfecta. Sunt autē isti fructus, cha-

DE GRAT. SANCT.

ritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.

De dulia & latria.

C A P V T L V I I I .

LATRIA EST SERUITUS & REUERENTIA DEO EXHIBITA: Vnde si creature exhibetur honor deo debitus, est idololatria. LATRIA autem comprehendit quinq[ue], scilicet fidem, sapientiam, reuerentiam, sacrificium, & orationem priam: duo sunt cordis, alia duo sunt operis, ultimum est oris. DULIA debetur creature in quantum est imago dei. Vnde dulia est honor qui debetur sanctis. Vnde de beata virgine sciendum est quod inquantum est persona sancta, debetur ei dulia sed in quantum mater dei, debetur ei hyperdulia; id est superior dulia. Sane si persona cui debetur dulia, est in prælatione constituta, debetur ei reuerentia, quæ consistit in obedientia mandatorum, & in exhibitione honorum. Si autem est persona simplex, debetur reuerentia tantum quæ consistit in exhibitione honorum. HYPERDULIA autem debetur creature excellenti, sicut est caro Christi, beata Virgo, crux Christi. Vnde sciendum est quod verae crucis Christi, in quo-

Pependit debetur hyperdulia, quia fuit instrumentum nostræ redemptionis. Cru
cibus autem factis, inquantum sunt ligna,
sive res tales, nihil debetur: sed crucibus
factis in signum Christi crucifixi, debetur
latria. Imaginibus enim eadem debetur
adoratio, quæ debetur & illis quorum sunt
imagines, non inquantum res factæ ado-
rantur, sed quia illa quorum sunt imagines,
adoramus.

De preceptis in genere.

C A P V T. L I X.

PRÆceptum est imperium faciendi ali-
quid, vel non faciendi. Præceptorum
alia sunt affirmativa, ut, Honora patrem.
alia negativa, ut, Non occides. Præcepta
affirmativa strictè sumenda dicuntur præ-
cepta: sed negativa dicuntur prohibicio-
nes. Præcepta affirmativa obligant sem-
per, sed nō ad semper: negativa verò obli-
gat semper, & ad semper. Præcepta deca-
logi possunt dici data vel innata. Primo
modo tātū pertinent ad populū Israeliti
cū: secundo modo omnes obligant: quia
quicquid continet decalogus explici-
tē, hoc continet lex naturæ, quæ scripta
est in corde cuiuslibet implicitē. Istud

Mofa
L. v. 704

enim præceptum legis naturæ. Quod tibi non vis fieri, aliis ne feceris, includit hæc præcepta, non occides, non furtum facies, & huiusmodi, quæ de catalogus ponit explicitè. Quædam præcepta ponuntur imperatiuæ illæ scilicet quæ sunt affirmatiuæ: quædam indicatiuæ, scilicet negatiuæ: & hoc ideo, quia difficultè est facere bonum, quæm declinare malum. Plures enim in faciendo bonum requiruntur circumstantiæ. In quibusdam præceptis prohibetur actus habitus & affectus: ut patet in his nō mœchaberis, nō concupisces vxorem proximi tui, quia appetitus est in ordinatus ad illa. In quibusdam solum modo prohibentur actus, ut cum dicitur: Non oedes. Hoc dico secundum formam tradendi, non secundū virtutem intelligendi, quia omnia præcepta negatiua manum & animum ligant. Multis modis ligamur: scilicet lege naturæ: ut est diligere deum super omnia, & nulli facere quæd nobis fierinolum. Præceptis diuinis, ut ligabatur Adam præceptis sibi datis, & Iudeis suis. Voto, quia secundum Augustinum, vovere est voluntatis. sed reddere est necessitatis. Vnde quibusdam etiā cōsilia sunt præcepta, sicut reli-

giosis qui voverunt talia. Decretis patrū, ut est ieiunare aliquas vigilias, & huiusmodi. Consuetudine, secundum quod in Francia primogenitus succedit in regno. Mandatis prælatorum. Vnde super cathe dram Moysi, &c. Conscientia, quia secundum August. Quicquid sit contra conscientiam, edificat ad gehennam. Numerus præceptorum sumitur sic: quia quædam ordinant nos ad deum, quædam ad proximum: quod deus insinuare voluit quando in duabus tabulis legem dedit. In prima tabula sunt tria præcepta quæ pertinent ad deum: quorū primū pertinet ad patrem, quia est de diuina unitate. Secundum ad dei filium, quia est de iuramenti veritate. Tertium ad spiritum sanctū, quia est de spirituali vocatione. In secunda tabula sunt septem præcepta ad proximum spectantia: quorū primū est de exhibendis bonis, ut est illud, Honora patrē tuū, &c. Reliqua sex sunt de cauendis malis, quæ inferri possunt corde, vel opere, vel ore. Opere ledimus proximum tripliciter, propter quod dantur tria præcepta. Primum est, non occides. Secundum non mœchaberis. Tertium, Non furtum facies. Ore quoque ledimus proximum, &

DE GRAT. SANCT.

contra hoc est illud. Non dices contra proximum tuum falsum testimonium. Corde laeditus proximum dupliciter quandoque respectu rei irrationabilis, de hoc dicitur: Non concupisces rem proximi tui. Quando que respectu rei rationalis, & de hoc dicitur: Non concupisces uxorem proximi tui.

De primo præcepto.

CAPUT LX.

PRIMUM PRÆCEPTUM TRES HABET CLAUSULAS. Prima est. Non habebis deos alienos coram me. Vbi prohibemur adorare creaturas spirituales, scilicet angelos. Secunda est, Non facies tibi sculptile: hoc est imagines fictas, quæ nullius rei naturalis sunt repræsentatiæ. Tertia est, Neq; omnem similitudinem, scilicet imaginem rei naturalis: & sequitur, quæ est in celo desuper, ut Solis & Lunæ: & quæ in terra: deorum, ut hominis, bouis, & similiūm. Neq; eorum quæ sunt in aquis sub terra, id est, piscium. Nō adorabis ea, scilicet actu exteriori: neq; coles, scilicet affectu interiori. Ex his patet quod nō reprehenduntur Christiani qui faciunt imagines, non quidem ad adorandum, sed ad memorā-

dum. Honor autem qui exhibetur sanctis,
non est latræ, sed duliæ secundū rationē
allegoricā. Prima huius præcepti clausuia
ostendit Iudæos & Saracenos esse idōto
latras, qui deos habēt alienos. Iudæi qui-
dē Messiā, Saraceni Mahometū id est An-
tichristū. Cōtra secundā clausulā, scilicet,
non facies tibi sculptile, faciūt hæretici
qui non credunt de deo nisi quod ima-
ginatione sua & phantasia cōfingūt. Con-
tra tertiam faciūt mali Christiani, quia su-
perbi colūt similitudinē eorū quæ sunt ī
cœlo desuper. nam diligunt super omnia
prælaturas. A uari colunt similitudinē eo-
rum quæ sunt in terra, scilicet pecuniā, &
diuitias. Voluptuosī colūt similitudinē e-
orū quæ sunt in aquis, id est, delicias &
voluptates.

De secundo præcepto.   CAPUT LXX.

Secundum est, Non assumes nomē dei
tui in vanum. Hic prohibetur iuramē
tum quod fit sine causa, & periuriū. Ut
que enim peccat, scilicet pro nihilo iurās,
& asūmens & falso iurans: nomen dei in
vanū, quia prim⁹ sine causa nominat sum
mānū veritatem. Secundus autem nomina-
tum contemnit. Tribus modis quis pec-
cat in periurio: vel iurādo cōtra cōscien-

DE GRAT. SANCT.

tiam, vel iurando illicitū, vel veniendo cōtra iuramétū. Præterea sciédu m est quòd iuraméta quæ quis ex certa sciéti a facit, vel sonnant in blasphemiat, ut quádo quis iurat per intestina, & similia, vel sonnant in irreuerentiam, sicut quando iurat per vulnera Christi, sunt peccata mortalia entiā si verū est q̄ iuratur. Istud præceptū non solū intelligitur secundū prædictam rationē literalē, sed secundū intentionem moralem. Assumitur enim nomen dei in vanum multipliciter, scilicet corde, ore, & opere. Corde, sicut mali qui tantum nomine sine re dicuntur Christiani, qui licet sacramentum receperunt baptismi, tamen rem sacramenti id est gratiam, nō habent. Ore, scilicet mala iuratione: voti transgressione: prædicatione quæ fit, vanā intentione: & indeuota oratione: de qua dicitur: Populus hic labiis me honorat, &c. Opere, secundum q̄ hypoctitiae nomen dei assumunt in simulatione operis exterioris, non in puritate cordis. Vnde sumunt illud in vanum, quia receperunt mercedem suam.

De testio præcepto. CAPUT LXXI.

Tertiū est, Memento ut diem sabbati sanctifices, nō facies omne op-

in eo. In hoc præcepto quoddam est mortale, ut vacatio ad deum, orando, colendo, meditando: quoddam ceremoniale, ut assignatio dicitur septimæ, quæ figurabat topicè cessationem peccati, allegoricè quietem corporis Christi in sepulchro, anagoricè requiem eternam in cælo. Istud ergo præceptum potest tripliciter accipi. Primo generaliter, ut cessemus à vitiis. Secundo specialiter, ut cessemus ab operibus corporalibus quæ impediunt vacationem ad deum. Tertio specialissime, ut rest in visis contemplatiuis, qui ab omnibus mundanis se separant, ut totaliter deo vacemus. Prima vacatio est necessaria, secunda debita, tertia perfecta. Secundum ergo quod sabbatum dicitur requies, sive vacatio ad deum, sic dies Dominica potest dici dies Sabbati, & quilibet dies statuta ad venerationem diuinam, in quibus cessandum est ab opere servili, id est a peccato, & ab opere impeditè vacationem ad deum. Opera enim seruilia determinantur ab ecclesia ut opera mechanica quæ sunt agri-
cultura, mercatum, placita, exercitia. Mercatus, placitorum.

De quarto præcepto.

C. A. P. V T L X I I I .

D E G R A T . S A N C T .

Quartum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam. Huic praecepto additur missio, scilicet, Ut sis longanus super terram: quia iustum est ut conservatio vitae alienae mereatur conseruationem vitae propriæ. Pater dicit in hoc mandato qui est principium per generationem quo ad esse naturæ, ut pater carnis: vel qui est principium per ministerium regenerationis quo ad esse gratiæ, ut pater spiritualis. Sumitur autem alio modo pater non secundum rationem propriam, sed communem pro senectate: vel per rege, qui dicitur pater defensione. Honor intelligitur hic dupliciter, scilicet exhibitio corporalis in sustentatione, & spiritualis in reverentia & obedientia. Sed obedientia diversificatur secundum diuersitatem patrum: quia patri spirituali debemus obedire in spiritualibus, vero prelatori seculari scilicet regi, in temporalibus reipublicæ: patri vero carnali in dispositione rei familiaris.

De quinto præcepto. C A P V T L X I I I .

Quintum est. Non occides. Hic explicitè prohibetur homicidium sed implicitè omnis motus ira contra proximum: siue ille sit tatum cordis, ut ira: siue oris,

eris, ut contumelia: siue operis, ut percus-
sio citra mortem, vel depilatio . Prohibe-
tur h̄c omnis occisio iniusta, quæ fit tri-
pliciter. Ex causa, ut in illo qui occiditur
sine culpa . Vel ex ordine, ut cum ille qui
non est minister legis, occidit . Vel ex ani-
mo, ut quando minister legis occidit non
amore iustitiae, sed libidine vindictæ . Di-
stinguitur autem homicidii genus dupli-
citer, scilicet verum, quod dicitur corpo-
rale: & interpretatiuum, quod dicitur spi-
rituale . Homicidium spirituale fit duo-
bus modis . Vno modo, omittendo, ut cū
quis videt alium in extrema necessitatē,
& non subuenit ei, interpretatiū dicitur
eum occidisse . Alio modo fit commiten-
do: & hoc quandoq; corde, scilicet odiē-
do . 1. Iohan . 2. Qui odit fratrem suum, ho-
mida est . Quandoque ore, scilicet de-
trahendo: quia ille cui detrahitur, occi-
ditur in conscientia illius qui audit detra-
torem, in qua prius viuebat per bonam
famam: Quandoque opere, scilicet malo
exemplo alicui occasionem ruinæ præstā-
do, & tunc interpretatiū dicitur illum
occidisse .

De sexto precepto.

CAPIT LXV.

Kk

DE GRAT. SANCT.

Sextum est. Non picechaberis. In hoc præcepto, ut dicit Augustinus, prohibetur omnis illicitus concubitus; & omnis illegitimus usus eorum membrorum. De hac materia, quære supra libro tertio in capite de luxuria, & capite sequenti.

De septimo præcepto.

CAPVT LXVI.

Septimum est. Non furrum fâcies. Hic secundum Aug. prohibitur omnis contrectatio rei alienæ ex cupiditate. Contrectatio rei alienæ potest fieri licet tribus modis. Primo quando fit non ex cupiditate, sed ex obedientia, sicut fecerunt filii Israel auferendo vasâ Aegiptiorum. Secundo, quando fit ex cautela, ut si aliquis suretur gladium furiosi, ne sibi vel aliis noceat. Tertio, quando fit ex necessitate, ut cum aliquis ad mortem esuriens furatur panem, quia in necessitate omnia communia sunt.

De octavo præcepto.

CAPVT LXVII.

Octauum est, Nô loqueris cōtra proximum tuum falsum testimonium. Hic prohibetur omne genus mendacii, sicut dicit Augustinus, quod determinatur per tres differentias. Est enim men-

daciū perniciosum, quod nocet: officiosum, quod prodest iocosum, quod delestat. Includitur in hoc præcepto taciturnitas veritatis tépore necessitatis: tamen causa & oportunitas facit ipsam taciturnitatem veritatis esse licitam.

De nono præcepto et decimo.

C A P V T L X V I I I .

NONū & decimū præceptū est, Non cōcupisces rem proximitui, nec desiderabis vxorem eius, non seruum non ancillam, non bonem, nec asinum, nec omnia quæ illius sunt. Duo prohibentur h̄ic, scilicet concupiscentia carnis in uxore proximi, & cōcupiscētia oculorū in re aliena. Nā ad hæc duo maximè inclinatur natura corrupta. Ad vnū propter cōseruationē sui in esse indiuidui. Ad alterum propter conseruationem sui in esse speciei. H̄ic nō prohibetur appetitus qui est ex corruptione somitis, vel à delectatione sensualitatis, quia impossibile est quòd illæ concupiscentiæ non sint in nobis: sed prohibetur appetitus qui est ex consensu rationis. Quāuis istud præceptum ad duo tantum determinetur, tamē prohibetur ibi vniuersaliter omnis concupiscentia malæ voluntatis.

De consiliis in genere.

CAPUT LXIX.

x

Consilium prout diuiditus cōtra p̄ceptum, est persuasio melioris boni, ad quod non tenemur. Consilia in multis differunt à p̄ceptis. Primo, quia ad p̄cepta tenemur, ad consilia verò non quia p̄cepta seruare est necessitatis, consilia verò voluntatis. Item lex vetus dat p̄cepta euangeliū verò superad dīt consilia. Item consilium pertinet ad perfectos, p̄ceptum ad perficiendos; sed permīssio ad imperfectos, prohibitiō ad peruersos. Item p̄cepta separant nos ab illicitis, consilia verò à concessis. Item per p̄cepta declinamus peccata, sed per consilia occasiones peccati. Item per p̄cepta maximè negatiua p̄cenam fugimus, sed per consilia p̄mium cumulamus. Item consilia seruata afferunt p̄mium, non seruata non adducunt suppli cium. Item ad p̄cepta constringimur ex debito, sed ad consilia non nisi ex votō. Item consilium per votum fit p̄ceptum, sicut ait Augustinus, Vouere est voluntatis, sed reddere, necessitatis. Item melius est esse deuotum in minoribus, q̄ in maioribus indeuolum promissionib⁹

rum inueniri. Vnde melius est nuda p̄cepta seruare cum deuotione, quām se ad consilium obligare, & in his negligentem esse. Nota quod in lege Mosaica fuerunt iudicia ceremonialia, & moralia. Lex autem euangelica iudicia temperat, partem auferendo:figuras euacuat, rerum veritatem exhibendo:p̄cepta consummat adiciendo. Adiicit autem tria scilicet instructionem documentorum , promissionem præmiorum , & perfectionem consiliorum. Et ideo dicitur lex Mosaica ab euangelica differre:quia illa figurarum est, hæc veritatis:illa pœna, hæc gratia: illa literalis, hæc spiritualis: illa occidens, hæc vivificans: illa timoris, hæc amoris: illa servitutis , hæc libertatis : illa oneris hæc honoris.

De consiliis euangelicis ingenere

C A P V T L X X .

Consilia quæ Christus adiecit præceptis,sunt ista . Primum est paupertatis quæ cōsistit in abdicatiōe proprietatis. Vnde Lucæ decimoquarto, Qui nō renuntiauerit omnibus quæ possidet, nō potest meus esse discipulus. Matthæi decimonono , Omnis qui reliquerit domū vel fratres, &c. propter nomen meū, cen-

tuplum accipiet', & vitam æternam pos-
sidebit. de hoc Hieronymus . Monachus
habens obolum , non valet obolum . Se-
cundum est obedientia, vnde illud , Su-
per cathedram Moysi sederunt Scribæ
& pharisæi, quæ dicunt facite, & cætera.
Matth. vigesimo tertio, Si quis vult post
me venire, abneget semetipsum, & tollat
crucem suam, & cætera . Sciendum autē
quòd duplex est obedientia, scilicet per-
fecta , quæ se extendit ad omnia quæ
non sunt contra deum , vel contra regu-
lam quam quis professus est , & quæ dis-
pensationi prælati nō subduntur. De hac
obedientia dicit Bernard. Perfecta obe-
dientia legem nescit , terminis non ar-
etatur, nisi continetur professionis angu-
llia, Ad hac nullus tenetur debito neces-
sitatis, sed solùm perfectionis: sicut tene-
mur semper imitari charismata meliora.
Alia est obedientia imperfecta: tamen
sufficiens ad salutem , qua quis obedit
tantum in his quæ seruare promisit, vel
in illis quæ in his implicitè continen-
tur, sicut sunt illa sine quibus religionis
perfectio non seruatur : vt recipere offi-
cia, & huiusmodi: & talis obedientia ne-
cessitas est . Cùm ergo dicit beatus

Benedictus in regula: quòd si præla-
tus præcipiat aliquid impossibile, ten-
tandum est facere: loquitur de obe-
dientia perfecta, quam dum obser-
uat subditus in his ad quæ non obliga-
tur ad prælati præceptum, consiliū est, &
magnæ perfectionis, & non necessi-
tatis. faciat sed si ad simplicem moni-
tionem tale quid, maioris perfectionis
est. Tertium est castitas, de qua do-
minus dicit. Matthæi decimonono. Sunt
eunuchi qui se castrauerunt propter re-
gnum cælorum: Ad idem pertinet illud
Matth. xi. 20. Audistis quia dictum est
antiquis, Non mœchaberis. Ego autem
dico vobis, qui viderit mulierem ad con-
cupi. &c. Hic ostenditur quòd non solù
damnabilis est consensus ad opus mœ-
chationis, sed etiam consensus ad dele-
ctionem. Nota autē q̄ concupiscere ex
subito motu veniale, est: sed concupiscere
ex deliberatione: perficiēdi, mortale est.
Prædicta tria consilia sunt spiritualia &
substantialia omnis perfectæ religionis:
quia suos obseruatores elongant à malo,
non solum quantum ad culpam, sed etiam
quantum ad causam. Omne nang; malū
oritur ex triplici radice, scilicet ex con-

DE GRAT. SANCT.

cupiscentia carnis, ex concupiscentia oculorū, & ex superbia vitæ. Prædicta verò tria consilia perfectè nos elongant ab radice triplici. Quartum cōsiliū est charitatis. Matthæi quinto, Diligite inimicos vestros. Istud aut̄ quantū ad dilectionē affectus est præceptum, sed quantū ad dilectionem effectus est consilium: quia inimico velle gratiam & gloriam, est necessitatis: sed ostendere ei signa benevolentiae, est perfectionis & consilii: vnde ad hoc nō oēs tenentur. Sanè negare homini signa familiaritatis quādo veniā petit, vel necessitas exposcit, vindicta est: vel quando se ille qui hostis erat, ad familiaritatem ingerit, si habeatur præsumptio quod non simulat̄ vel irrisorie faciat, tūc diligendus est, & inter amicos cōputandus. Sed quod aliquis vltro se ad familiaritatem inimico ingerat, hoc perfectionis est. Vnde quod aliquis iniuriam passus reconciliationem querat & amicitiam, non est debitum necessitatis, sine quo non est salus: sed est perfectionis & consilii, quo magnum expectatur premium. Quintum est masuetudinis. Matthæi quinto, Si quis te percusserit in unam maxillam, præbe ei aliam:

Hoc aut̄ sic intelligitur: paratus sis aliā sustinere patienter, & istud consilium est patientiæ respectu læsionis corporis. Sed ad idem pertinet aliud quod est patientiæ respectu ablationis rerum, sicut est illud. Ibidem, Qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tollere, relinque ei & pallium. Nota quòd contingit sua repetere coram iudice fideli dupliciter: aut cum contentione & fraude, aut cum charitate. Primum nulli licet, secundum verò licet infirmis & imperfectis, perfectis autem non. Vnde non repetere, cōsilium est infirmis, perfectis verò præceptum. Illis autem qui renunciauerunt proprietati, non licet repetere sua ut sua: sed ut congregationis, non propter se, sed propter commune bonum. Sextum est misericordiæ & supererogationis: ut illud.

Omnipotenti te tribue. & illud, si vis *Luc. 6.*

perfectus esse, vade & vende omnia, & cætera. Nota quòd dare superfluum, est *Mat. 19.*
necessitatis (in necessitate extrema) sed dare quibus egemus, cōsiliis, Augustinus,
Melius est minimis egere q̄ plus habere. *Matth. 7.*
Quod autem dicit dominus, Quæcunq;
vultis ut faciant vobis homines, vos ea-
dem facite illis: sic intelligendū est. Quæ

DE GRAT. SANCT.

cūq; vultis rationabiliter, & dictāte chā
charitate, vt faciāt vobis, &c. Vnde si pe-
terem⁹ ré aliquā, & nō viderem⁹ illud es-
se rationabile, nō velemus iā rationabili-
ter dari nobis. Septimū cōsiliū est de sim-
plicitate verborū. vt ibi, Sit sermo vester,
est est, nō nō. Cuius fēsus est: Si affirmatio
vel negatio est in ore, sit & in corde. Et
ad hoc cōsilia reducitur illud Matth. 5.
Audisti quia dictū est antiquis non per-
jurabis. Ego autem dico vobis non iura-
re omnino. Nota quōd iurare, quantum
ad infirmitatem pertinet, permissionis est.
Non iurare autem, quantum ad perfe-
ctionē pertinet cōsiliū est. Prohibet etiā
dominus iurare per creaturas, scilicet per
cælum, vel terram, vel per capillum, pro-
pter idolatriam, ne scilicet credamus
aliquid numinis esse in illis. Fiunt tamen
interdū iuramenta per euangeliū, & cru-
ces, id est per eum cui hæc sunt dedicata.
Octauū est de vitāda occasione peccati.
Vnde dicitur, Si oculus tuus scandalizat
te, erue eum & proice abs te. Secundum
Aug. nullū membrorum erui præcipitur
ad literā, sed occasio peccandi. Poteſt e-
nim occasio esse ex aspectu, & tūc oculus
sinister scandalizat. Cum aut̄ sit bona in-

tentione, tūc oculus dexter. Vel potest es-
se occasio ex cōtactu, & bona intētione:
tūc manus dextera scādalizat. Poteſt in-
ſup eſſe occasio peccādi ex alio & hoc à cō
ſiliario, q̄ dicit oculus, vel ab adiutore, q̄
dicit man⁹: & eſt dextera q̄ cōſiliarius di-
eit, & eſt adiutor i spiritualiſt us, ſinistra in
tēporalibus huiusmodi enī ſi ſcādalizat,
abiiciēdi ſūt, quia occaſiones peccādi ſūt
abiiciēdæ. Nonū cōſiliū eſt de reſtituti-
ne intentionis ac finis. vnde dicit Matth.
ſexto, Attēndite ne iuſtiā veſtrā faciat
corā hominibus, & cetera. Itē illud, Ne-
ſciat ſinistra tua quid faciat dextera tua,
Item, Sic luceant opera veſtra corā homi-
nibus, vt glorifient patrē veſtrū, &c. De
hiſ nota quōd contingit cōſtituere duos
ſines ſcilicet tēporalē, & xternū: ſed ſi æ-
ternus finis eſt vltim⁹, hoc bene licet. A-
ctio autem ſpiritualis vel prædicatio non
poteſt referri ad finem temporalem, ita
q̄ illud temporale referatur ad deū, quia
non ſunt faciēda mala vt veniāt bona. Et
hoc eſt quod dicit Auguſt. non debemus
euangelizare vt manducemus ſed man-
ducare vt euangelizemus. Nota etiam q̄
nos tenemur illos actus referre ad deum
quorū habemus dominū ex imperio ra-

DE GRAT. SANCT.

tionis: ut est manducare, cogitare, elegere, & similia: sed non tenemur actus referre inobedientes rationi, ut est nutritiua, respiratiua, & huiusmodi. Decimum consilium est de conformitate operis ad doctrinam, ut ibi. Alligant onera grauia & importabilia: digito autem suo nolunt ea mouere, &c. Ad idem est illud Matthæi septimo, Hypocrita, eiice prius trabé de oculo tuo, &c. Nota quod aliquando in prædicatione afferitur intentio generaliter, scilicet de his quæ pertineut ad statum salutis: aliquando verò afferitur secundum statum perfectionis, utpote religionis. Primo modo tenetur prædicator facere quod dicit, cum afferit ad hoc omnes teneri. Secundo modo non tenetur, nisi perfectionem illam ipse voverit. Vtrum autem malus peccet prædicando, distinguitur: quia existens in peccato notorio peccat quando prædicat, siue ex necessitate officii hoc faciat, siue ex voluntate, quia scandalizat. Existens autem in peccato occulto, si prædicat, & non studet ex dicto suo compungi, adhuc videatur peccare, quia videtur contemnere. Undecimum consilium est de vitanda sollicitudine, ut ibi. Nolite solliciti esse, &c.

& ibi. Nolite cogitare de craftino. Sciendum quod triplex est solicitude . Prima est laudabilis , vt est prouidentiae spiritualis. Vnde apostolus .i. ad Corinthios Septimo, Qui sine vxore est, solicitus est, quae deisunt, quomodo placeat deo. Item ad Romanos.12.de prælatis , Qui præest in solicitudine. Secunda est tolerabilis, & est illa solicitude curæ temporalis quo ad corpus. Lucae decimo, Martha martha sollicita es, & turbaris erga plurima. Tertia est virtuberabilis , & ista superfluæ thesaurizationis, quo ad auaritiam. Ecclesiastici secundo , Peccatori autem dedit deus afflictionem pessimam , vt addat & congreget, & hæc vanitas & cassa sollicitudo mentis. Sollicitudo prima præcipitur, secunda toleratur, tertia prohibetur.

Duodecimum est fraternæ correctionis: ut matthæi decimo octavo , Si peccauerit in te frater tuus, & cætera . Nota quod fratrem corripere, quodq; est consilium, ut quando corripitur super venialibus, Quandoque est præcepum , ut corriperre de mortalibus : & isto secundo modo ad oës pertinet, & obligat semper: quia p loco & tempore, scilicet quando vacat, & licet, & videt quod utilis sit correpiō.

DE GRAT. SANCT.

Sciendum est quod triplex est correptio,
scilicet amoris, timoris, & pudoris. Hunc
ordinem fraternalę correptionis docet do-
minus in euangelio. Primò enim innuit
fratrem reuocandum esse amore, cum iu-
bet eum singulariter corripere, dicens.
Corripe eum inter te & ipsum solum.
Sed si hoc non valet, docet eum esse re-
uocandum timore, ubi ait: Si te nō audie-
rit, adhibe vnum vel duos tecum: & si
hoc non valuerit, docet eum esse reuoc-
andum pudore, ubi dicit: Si nec illos au-
dierit, dic ccclesiae. Si autem ecclesiam
non audierit, sit tibi sicut ethnicus & pu-
blicanus, id est, excommunicari debet, &
sic euitari. Sanè prædictus ordo fraternalę
correptionis intelligitur tantum de cri-
minalibus: quia de culpis communibus
solent claustrales se in suis capitulis ac-
cusare, non præmissa admonitione. Ve-
runtamen accusans alium caueat diligē-
ter ne hoc faciat ad diffamandum, sed ad
corrigendum: quoniam si quis ex deli-
beratione contrarium ficeret, mortaliter
peccaret.

Libri quinti finis.

PROCOMPEMDII THF-
ologicæ veritatis liber sextus,
de Sacramentorum
virtute.

De medicina Sacramentorum.

CAPVTI.

Aelefis medicus humani
generis reparatiuus tali
modo sanauit ægrotum,
sicut optimè competebat
ægrotanti, & egritudini, &
occasione ægrotandi, & ipsius egritudi-
nis curationi. Aegrotus igitur homo est.
Morbus autem originalis culpa est. Ori-
go verò istius culpæ licet principaliter
fuerit ex consensu rationis, occasionem ta-
men sumpsit ex sensibus carnis. Ad hoc
ergo quod medicina respondeat morbo,
opportuit quod non tantum esset spiritua-
lis, verum etiam aliquid haberet de sensi-
bilibus signis: ut sicut sensibilia fuerunt
animæ occasio labendi, ita essent ei occa-
sio resurgendi. Et propter hoc medicina
nostræ vulneris consistit in ecclesiasticis
Sacramentis.

De definitionibus sacramenti.

CAPIT. II.

SAcramentum est, vt ait Augustinus. Si uisibilis gratiæ visibilis forma. Hæc diffinitio generalis est, & conuenit sacramentis tam nouæ q̄ veteris legis: quia tā illa quā ista sunt ex similitudine repræsentatiua, & ex institutione significatiua. Sciendum autem quod eadem diffinitio conuenit sacramentis nouæ legis, sed sic. supplenda est, ita vt eius similitudinē gerat, & causa existat: quia non solū ex similitudine repræsentat vel ex institutione significant, sed etiā ex virtute diuina sanctificat, & gratiā conferunt, per quem anima curatur ab infirmitatibus vitiōsū, & hoc est quod insinuat Augustin. in alia diffinitione dicens, Sacramētum est illud in quo sub tegumento rerum visibiliū diuina virtus secretius operatur. Est & tercia diffinitio Hugo. de sancto Victore: q̄ ait, Sacramētū est materiale elementū extrinsecus oculis suppositū, ex institutione significans, ex similitudinē representans, ex sanctificatione aliquā gratiam inuisibilem conferens. Tria autem h̄is tanguntur, quæ sunt de ratione sacramenti strictè & propriè sumpti. Primum est naturalis similitudo, ex qua habet aptitudinē signi-

significandi. Secundum est actualis institutio, ex qua habet ordinem determinatum respectu huius significandi. Tertiū est spiritualis sanctificatio, ex qua habet virtutem efficiendi illud significatum. Itē dicit Au. q̄ sacramētū est sacræ rei signū. Istud aut̄ non est edificatio, sed potius etymologia sacramentis.

C A P V T III.

De sacramētis nouæ legis, seu gratiæ.

SAcramenta legis gratiæ Christus instituit, tāquā nouæ legis lator, in qua vocans ad præmia, dedit præcepta, instituit sacramēta. Christus enim verbum patris cum sit summæ bonitatis, & summæ veritatis, & summæ virtutis, ratione summæ bonitatis promisit præmia beatificatiæ; ratio veritatis instituit sacramēta adiuuatiæ ut per sacramēta reparetur virtus ad implenda præcepta: & per præcepta perueniatur ad præmia. Instituit aut̄ sacramēta in verbis, & elemētis, ut ait Aug. Accedit verbum ad elemētū, & sit sacramētū & est ibi elemētū p̄ materia, & forma verborū p̄ forma. Ad hoc vero instituta sunt sacramēta in verbis & elemētis, ut haberent evidenter significandi, & efficaciam sanctificandis quia dū elemēta oculis, & verba auribus

DE SACR. VIRTUT.

se offerunt, qui sunt duo sensus precipue cognoscitui, dant evidentia significacionis. Deinde verba sanctificant elementa, ut plenior fiat humanæ creationis efficacia. Instituit autem deo sacramenta diuersimode: quedam scilicet ante aduentum suum, ut matrimonium, & pœnitentiā. Sed haec duo confirmavit, & consummavit in lege euangelica, dum pœnitentiā predicauit, & nuptiis interfuit, Alia quicquid sacramenta, solus Christus initiauit. Confirmationē quidem, parvulis manū imponēdo. Unctionē vero, discipulos ad curadū mittēdo, qui infirmos iungebant oleo: sicut dicit in sexto cap. Mare. Baptismū vero suscipiēdos, deinde formā dando. Ordinē autem, post testatem ligandi & soluandi tribuendos, & conficiendi sacramentum altaris. Eucharistiam autem, comparando se grano sinapis, & conficiendo aedando discipulis, imminente passione sacramentum corporis & sanguinis sui. Iustituta sunt etiam sacramenta multiplici de causa. Primo propter humilitationem, qua homo querit salutem inferioribus se subiiciendo. Secundo propter eruditionem, qua homo per visibilia ad cognoscenda inuisibilia accipitur. Tertio propter exercitationem

qua homo noxiā declinet occupationem & otium. Quartò propter congruitatem medici ad medicinam, quia cū medicus sit deus & homo, congruenter medicina debet continere aliquid diuinum, scilicet inuisibilem gratiam, & aliquid humanum, scilicet visibilem gratiæ formam.

Quintò propter congruitatem ex parte infirmi, quia cū infirmus sit homo constans ex corpore & spiritu, spiritus autē in corpore nō bene capiat spiritualia nisi in corporalibus, congruum fuit dare medicamenta spiritualia in rebus corporalibus, sicut pilulæ in nebula dantur. Sextò propter augmentationem meriti, multum enim valet ad meritum quando deo creditur in his ubi humana ratio non prebet experimentum. Patet ergo ex prædictis quæ sic sacramentorum causa efficiens, quia divina institutio? quæ formalis, quia gratia sanctificatio? quæ finalis, quia humanae infirmitatis curatio.

De effectu sacramentorum nouae legis.

Effectus sacramentorum nouæ legis
multiplex est: Primo, à peccato mur-
dant. Secundo, in bono conseruant. Te-
tio, corpori Christi mystico incorporant.
II. ii.

DE SACR. VIRTUT.

Quarto iustificant. Quinto ad futurā virtutē præparat. Sexto erudiendo illuminat. Septimo à malo præseruant. Ista patet in septem sacramentis per ordinem. Nam primum operatur baptismus. Secundum confirmationis, & sic de aliis. Sacraenta dicuntur via gratiæ, & causa: non quod in eis gratia substantialiter cum inveniatur: vel causaliter efficiatur, cum in sola anima habeat collocari, & à solo deo infundi: sed quia in illis & per illa gratiæ, curationis a summo medico Christo oportet hauriri: dicet nō alligauerit potestiam suam sacramentis, qui & per alias vias gratiæ conferre valeat. Sacraenta semper habent sanctificationem veritatis, non semper efficaciam curationis: nō propter defectum ex parte sui, sed ex parte suscipientis: quia gratia nulli datum repugnat: & impugnati gratiarum fontes. Unde & sacramentali non sanctificat, nisi dignè accedentes & absque omni fictione. Nonnūquā tamen virtute sacramentorum sit de atrito contritus, ita quod defectus dignitatis vel præparationis ex parte suscipientis suppletur virtute diuina in sacramentis contenta, dummodo non accedat sciens in mortali peccato, vel in proposito peccandi. Unde sciendum quod qui-

dām suscipiunt sacramentum tantūm, ut
 factè accedentes: quidā rem tātūm, vt qui,
 per contritionem & fidei deuotionem re-
 cipiunt gratiam prius quām veniāt ad sa-
 cramenta; quidam & sacramētum & rem
 suscipiunt, vt dignè p̄cedētes. Sacramētū
 dicitur à sacrando, & hoc potest intelligi
 tripliciter: aut sanctitatem efficiendo tā
 sum, aut sanctitatem significando tātum
 aut sanctitatem significando & efficiendo
 simul. Primo modo conuenit ratio sacra-
 menti rebus significatis per sacramenta tā
 veteris quām nouæ legis. Secundo modo
 conuenit signis veteris legis. Tertio mo-
 do conuenit sacramentis nouæ legis. Hu-
 iusmodi exemplum habemus in naturis,
 quia medicina dicitur sanare efficiendo
 tantum, sed sudor sanat indicando tantū
 exercitatio sanat efficiendo & significa-
 do. Quinque sunt quæ animā iustificant
 sed diuersimode. Deus enim iustificat au-
 thoritate, gratia iustificat formaliter ex-
 pellēdo morbū spiritualē, ipletio manda-
 torū iustificat vt dięta. i Sacramēta verò
 tāquam vasa medicinales, in quibus con-
 fertur gratia. Sacerdos autem ministerio.
 Exemplū aut hbrū habemus in curatione
 morbi corporalis. Deus enim sanat corp⁹

DE SACR. VIRTUT.

authoritate medicina efficiuè, diæta cōseruatiuè, vas medicinæ cōtentiuè. Vnde dicitur vulgariter, Paxis iste sanauit me, medicus verò sanat ut minister.

De numero sacramentorum.

CAPUT V.

SAcramēta nouæ lègis sunt septem, secundum septem diuersitates hominū in ecclesia. Primū est intrantium, ut baptismus. Secundum pugnantium, ut confirmatio. Tertium vires resumentium, ut Eucharistia. Quartum resurgentium, ut pœnitentia. Quintum exētiū, ut extrema vnictio. Sextū ministrantium, ut ordo. Septimum nouos milites introducentium, ut matrimonium. Sacmenta figurata sunt in septem signaculis quibus fuit veteris testamenti pagina sigillata, q̄ agn⁹ qui habet clavē David, qui claudit & nemo aperit, reseruauit. Item in septem eubis quibus angeli cecinerunt. Item in septem stellis quas habebat similis filio hominis in dextera sua. Item in septem panibus quibus dominus turbam satiauit. Item in septem oculis super unum lapidē. Item in septem lucernis tabernaculi superpositis candelabro. Item in septem lotionibus Naaman. Sacramēta sūt septē.

Apoc. 5.
8 &c. 3.
Matth. 15.

quæ disponunt ad septem virtutes habendas. Nam baptismus est sacramentum fidei. Confirmatio spei. Eucharistia charitatis, Pœnitentia iustitiae. Extrema unctio perseverantiae: quæ est fortitudinis complementum. Ordo prudentiae. Matrimonium temperentiae. Alia etiam ratio numeri sacramentorum est quæ ordinantur contra triplicem culpam, & cōtra quadruplicem pœnam. Vnde baptismus ordinatur contra peccatum originale. Pœnitentia contra mortale. Extrema unctio cōtra veniale. Ordo contrā ignorantiam. Eucharistia contra malitiam. Confirmatio contra impotentiam. Matrimonium cōtra cōcupiscentiam, quam temperat & excusat. Alia adhuc ratio numeri, quia sacramenta sunt causa sanationis morbi spiritualis ad modum corporalium. Medicina vero corporalis quadruplex est: scilicet curatiua, cōseruatiua, preseruatiua, & melioratiua. Similimodo & sacramēta curat. Baptismus & enī curat simul & totaliter. Pœnitentia vero curat quantum ad pœnā, quo usque nullius pœnæ homo debitor sit. Extrema unctio curat a morbis leuioribus, scilicet à venialibus, sicut baptismus & pœnitentia curant à letalibus. Sic ergo prædicta tria

DE S A C R . V I R T U T .

Sacramenta sunt quasi medicinae curatiua. Confirmationis autem est medicina conseruativa sanitatis spiritualis, in qua datur spiritus sanctus ad robur & conseruationem gratiae datæ in baptismo. Matrimonium est medicina præseruativa. Ordo est medicina meliorativa, in quo augmentatur gratia Eucharistia hæc omnia simul facit. Curat enim venalia, quæ sunt occasio ruinæ maioris; conseruat enim gratiam inuentam in homine, & augmentat, siccum; meliorat, & nihilominus à peccato præseruat.

De potestate dispensationis sacramentorum.

C A P V T . VI.

Potestas dispensationis sacramentorum regulariter spectat solum ad genus humanum. In omnibus sacramentis dispensandis, necessaria est dispensationis intentione, qua quis intendit facere quod Christus instituit ad humanam salutem, vel falem facere quod facit ecclesia, in quo clauditur in generali intentio praedita: quia ipsa ecclesia sicut sacramenta a Christo accepit, sic ad fidelium salutem dispensat. Rursum quia ordo dignitatis exigit ut maiora maioribus, & minora minoribus comittatur: quædam respiciunt excellentiæ dignitatis, ut sacramentum confirmationis, & or-

dinis: vnde confirmatio & ordo cōferū-
tur ab episcopis. Quædā respicūt indigē-
tiā necessitatis, vt matrimoniu & baptis-
mus quorū vnum generat, alterū verò re-
generat. & horū dispensatio etiā personis
inferioribus cōceditur, maximè in articu-
lo necessitatis, quod dico ratiōe baptis-
mi. Quædā autē sacramenta sunt quasi me-
dia, vt Eucharistia, poenitentia, & extrema
unctio. Et istorū dispensatio ad solos per-
tinet sacerdotes, qui sunt quasi in medio
inter episcopos & minores personas cō-
struti. Sacramenta dispensari possunt à
bonis & malis, à fidelibus & infidelibus,
intra ecclesiā, & extra: quia si dispensari
possent tantū à bonis, nullus esset certus
de susceptione sacramenti: cùm nullus sit
certus de bonitate ministri, sicut nec de
propria, & semper ita oporteret iterari, &
malitia unius præjudicaret alienę saluti. Id
circò sacramentorū dispensatio cōmitti-
tur homini non ratione sanctitatis, quæ
variatur, sed ratione authoritatis diui-
næ, quæ semper manet quantum est de se.
Sciendum autē quod in sacramentis quæ
dam sunt substancialia, quædā verò sacra-
mentalia. Quantum ad substancialia non
plus valēt operatio boni ministri quam

DE S A C R . V I R T U T .

mali: quia deus ibi operatur ut actor, homo verò ut minister. Sed i sacramentalib⁹, ut sunt orationes, plus potest valere operatio boni ministri q̄ mali: hoc est aut per accidens, non perse, id est quantum ad alios effectus accidentales, non quantum ad essentiales. Quanuis apud hæreticos sint sacramēta vera, nō tamen recipientibus sunt utilia, nisi ad ecclesiæ unitatē redeant. Vnde Augustinus, Ecclesia comparata paradiſo iudicat posse baptisum homines foris recipere, sed salutem non tenere. Nam & flumina de paradisi fonte largiter manauerunt, non tamen in mesopotamia, nec in Aegypto, quò illa flumina peruenierunt, est fœlicitas vitæ quæ de paradiſo commemoratur.

De triplici statu fidelium.

C A P V T V . I I .

TRIPLEX est status fidelium in acie ecclæsiasticæ hierarchiæ, scilicet fidei genitæ, fidei roboratæ, & fidei multipli-
cate. Per primum fit distinctio fidelium ab incredulis in baptismo: per secundum
fit distinctio fortium ab infirmis, & hoc
in confirmatione: per tertium fit distinctio
clericorum à laicis, per sacramentum or-

dinis. Hinc est quod hæc tria sacramenta characteres imprimunt, per quos indelibiliter impressos semper distinguntur: unde nullatenus iterari possunt. Character ergo baptismalis incipientium est, confirmationis vero proficientium, sed ordinis perfectorum. Prædicta triplex distinctio fit ad similitudinem distinctionis allicius exercitus. Prima est communis, scilicet totius exercitus ab alio exercitu, & hæc sit principaliter per baptismum. Secunda est specialis, scilicet militum a popularibus, hæc autem sit per confirmationem. Tertia est specialissima, scilicet durum militum ab utrisque, & hæc sit per sacramentum ordinis. Præterea quia character est signum distinctuum spirituale & in debile, ideo non confertur in sacramentis quæ solent iterari, sicut est penitentia, matrimonium, & huiusmodi. Notandum ergo, quod character baptismalis est omnium characterum aliorum fundamentum, & illo non habito non possunt ceteri characteres imprimi, unde si quis ordinatur non baptizatus, nihil proorsus agitur. Quamvis tria sacramenta sint ut dictum est, quæ propter characteris impressionem non iterantur, tamen commune est hoc

DE SACR. VIRTVT.

omnibus sacramentis, non iterari' circa eamdem personam, & materiam, & ex eadem causa, & hoc est ideo, ne fiat contumelia sacramento. Ex hoc enim credi posset, quod factamenta prius dispensata es- sent inefficacia & inepta: licet quædam ex necessitate & aliis causis iterari possint. Quedam sunt de sacramentorum substancialia, quædam de congruentia. Si ea quæ sūt de substantia omittantur, euacuantur sacramenta, & sunt iterada. Omissione vero illorum quæ sunt de congruentia, non euacuantur sacramenta.

De institutione sacramentorum.

C A P V T VI F.

Ab initio instituta sunt sacramēta ad curationem hominū, & semper cum morbo cucurrerunt. In lege enim naturæ fuerunt oblationes, sacrificia, & decimatis. In lege autē scripta introducta est circuncisio, & adiuncta est expiatio, adq; superaddita oblationum & sacrificiorum multiformis distinctio. In lege autem nova statuta sunt sacramēta numero pauciora, utilitate potiora, virtute efficaciora; præminentia digniora, atq; significatio ne euidentiora: in quibus est impletio simul & euacuatio omniū prædictorū, si-

ut ait Hugo de sancto Victore. Primi temporis sacramenta fuerunt sicut umbra, medii temporis sicut imago sive figura, postremi vero temporis, scilicet gratiae, sicut corpus quod intra se veritatem continet & gratiam, quam significatione representant, & principalius conferunt & promittunt. Praedicta patet, quia eiusdem mundationis similitudo est in oblatione legis naturae, sed occulte inuenitur. In circuncisione vero evidenter aliquatulū exprimitur, per baptismum autem manifestius declaratur. Item sacramenta veteris legis nutriti erant parvulos, exercebant perfectos, & duces onerando domabantur. Sed sacramenta nouae legis conferunt quae vetera de ligno quo monstrabantur. Vnde priora sacramenta preparauerunt, & perduxerunt ad novam, sicut via ad terminum, sicut figura ad veritatem, & sicut imperfectum ad perfectum. Est & alia differentia, quia commune est omnibus sacramentis quod consistunt in rebus sensibilibus, invisibilem tamen gratiam significantibus; sed speciale est sacramentis nouae legis quod consistant etiam in verbis. Item sacramenta nouae legis efficiunt per figuram, sed hoc non faciunt sacramenta veteris legis. Itē sacramenta nouae le-

DE SACR. VIRTUT.

gis iustificat & quantum ad opus operatum, & quantum ad opus operans: sed sacramenta veteris legis iustificant solum quantum ad opus operans, quia non valebant facientibus nisi quantum illorum charitas & deuotio fidei extendebat. Hoc intelligitur de circuncisione, quae cum non fuerit legi data, nequaquam inter legalia computatur: quia ipsa in parvulis tollebat originale peccatum, & gratiam conferebat, quod non faciebat legalia. Item legalia secundum Aug. fuerunt ante passionem domini viua, & statim post passionem mortua, & postquam clarius veritas euangelii fuerunt omnino sepulta. Nostra vero sacramenta usque ad finem semper in suo vigore manebunt.

De sacramento baptismi. CAPUT IX.

Baptismus est ianua omnium sacramentorum, quia nulli confertur in ecclesia aliud sacramentum ante ipsum. De substantia baptismi sunt quinque. Primum est expressio formae vocalis a deo instituta, que est hec, Ego te baptizo, In nomine patris & filii & spiritus sancti, absque omissione vel additione dictiois, absque præposterioritate ordinis, & absque commutacione nominis: his enim quatuor modis forma verborum violatur, scilicet omissione, additione, transposi-

tione, & cōmutatione; id est, si ponitur loco patris & filii & spiritus sancti, nomen potentis, sapientis, & benigni: quia in quo cūque idiomate baptizetur, nō debet ponni appropriata trib⁹ personis, sed expressa nomina personarū. Similiter loco verbi baptizato, nō debet dici, immergo, vel intingo. Secundū est ablutio per elemētum aquæ cuiuslibet, vel maris, vel fontis, vel fluminis, siue frigidæ vel calidæ in toto corpore facienda: vel saltē indigniori parte, scilicet in capite. Tertiū est q̄ immersio ista fiat ab uno, & in eodem tempore quando forma verborū exprimitur, ita quod non un⁹ puerū immergat, & aliis verba proferat. Quartū est intentio vel specialis vel generalis. Specialis autē intentione est, ut iste baptizād⁹ mūdet. Generalis autē est facere illud qđ facit ecclesia. Intentione quoq; illi⁹ requiritur qui est baptizād⁹, si est adultus, quia qui inuiti baptizantur, nō recipiunt sacramētū. Quintū est fides ipsi⁹ baptizādi: quia in adultis requiritur fides propria, sed in parvulis aliena: quia parvuli in fidē ecclesiae baptizantur. Baptism⁹ merito sit in aqua, & nō in alio liquore: quia cū homo per peccatū primi parentis incurrit immūditiā & ignorā-

DE SACR. VIRTUT.

tiam, & concupiscentiā, per baptismū ab his tribus liberatur. Et hoc notatur ī proprietatibus aquæ, scilicet puritate, perspicuitate, & frigiditate. Nam baptismalis aqua sua puritate nos mundat, sua perspicuitate illuminat, atque sua frigiditate ab æstu concupiscentiæ nos temperat. Itē baptismus fit in aqua, ne quem in opia excusaret, & ne propter defectū homines salvutis periculū incurrerent, si ēn aliо aliquo liquore fieret: & vt inueniatur apud oēs communis baptismi materia. Triplex autē est baptism⁹. s. fluminis, flaminis, & sanguinis. Inter hos talis est differentia, quia baptismus fluminis à tota pœna liberat & à culpa, & gratiam in habitu infundit, & characterem imprimit. Baptismus flaminis delet culpā, nō semel tantū, sed plures, & habet gratiam in usu, in quo cōfisiūt meritū. Baptismus sanguinis liberatab omni tentatione, & cōfert statim præmium, quia propriū est martyrū statim euollare. Ex his patet quis sit melior inter hos baptimos, quia se habent ut excedētia & excessa. In baptismo quoddam est sacramētū tātūm, ut ablūtio exterior: quoddā est res tātūm, ut gratia interior: quoddā res & sacramētū, ut character. Octo sunt de solcuni-

solemnitate baptismi, quæ non sunt de substantia. Vnde versus:
 Sal, oleum, chrisma, cere, chrismale, saliuæ,
 Flatus, virtutem baptismatis ista figurant:
 Hęc cū patriis nō mutat esse, sed ornat,

In quatuor locis inungitur baptizad, scilicet in frōte, vt fidem publicè prestatetur. In vertice, vt agenda ab eo subtilius intelligantur. Inter scapulas, vt iugum Christi suauius portetur. In pectorē, vt dulci cor deus diligatur. Baptismus fuit materi aliter institutus, quando Christus baptizatus fuit: formaliter, quando dixit, Ite, docete omnes gentes, &c. finaliter, quando dixit Nicodemo, Ni si quis renat⁹ fuerit, &c. effectiū, quando Christus passus est. Effectus baptismi multiplex est. Ad alias sacramenta præparat, quia baptismus est sacramentū intrantiū. A peccato mūdat, quod significatū est ī mari rubro, ubi submersi sunt Aegyptii, sed filii israel exierūt securi. Nota q̄ in baptismo deletur originalis peccati macula, fomes verò nō sollitur, sed remittitur. Pœnā relaxat. Vnde pueri induuntur veste candida. Rationalē illuminat. Vnde ponitur sal in ore. Cōcupisibilē ad bonū inflānat, vnde datur cādela puerō. Irascibilē cōfortat: vnde Israel

DE SACR. VIRTUT.

vicit Amalech post trāsitū maris rubri;
Gratiā tribuit: quod figuratū est per colū
bā q̄ sedit supēr Iesum baptizatū. Caractē
xē imprimit: hoc si figuratur p̄t mare vi-
treū in Apocaly. Fomitem mitigat: quod
significat aquæ frigiditas. Cōmunionem
Ecclesiæ præstat, sicut Ieremias circūcisus
fuit quanuis sanctificatūs fuerit illi vtero.
A satisfactione extetori liberat, quia nō
requirit gemitū neq; plāctū, intelligē ex-
teriorē: nā exterior requiritur in adulto,
scilicet cōtritio. Potestatē diabolim inuiti:
quod significat ex sufflatio: Ianuā cæli a-
perit, quod significatū est qn̄ Christo ba-
ptizato aperiuntur cæli. Et hotādū q̄ pās-
ho Christi aperuit ianuā cæli per causam
meritorij & satisfactoriā generalē. Baptis-
mus aut̄ aperit p̄ causā efficientē singula-
rē. Facit enim illū hominē singularem e-
uolare. Os ad landandū, & aures ad audi-
endū aperit: vnde ponit saliuia in ore & i
aure pueri. Tēplū Christi efficit: vnde di-
citur baptizatō, Exi immundus spūs, & da
locū spiritui sancto. Laudabilē corā deo
redit: vnde balsamū est in carismate. Solēt
pueri baptizādi usq; ap Pascha & Pente-
costē, nisi vrgeat necessitas, vel timeatur
periculū reseruari: ad significādū q̄ in ba-

ptismo sit resurrectio spiritualis, & q̄ gra-
tia spirit⁹ sancti datur. Baptismus Christi,
& Iohan. cōueniunt in materia, & in mo-
do mergendi: sed differunt in forma, quia
baptism⁹ Iohannis tradebatur in nomine
venturi, Differunt etiā in effectu, quia ba-
ptismus Christi viuificat, Iohannis autem
non. Item in fine, quia baptismus Iohannis
ad baptismum Christi inuitabat.

De catechismo & exorcismo. C A P V T X.

Catechismus & exorcismus tanquam
præparatorii præmittuntur in baptis-
mo, vt in ipso gratia efficacius operetur.
Tribus de causis catechismus institutus
est, primò propter instructionem de arti
culis communibus ad fidei susceptionem:
secundò propter responsonem ad fidei
professionem: tertiò propter responsio-
nem ad fidei obseruationem. Qui verò a-
dultus peccatū proprium habet, & per se
respōdere potest, requiruntur hæc ab eo.
Paruulus autem quia non habet pec-
catum actuale, nec per se respondere
potest, requiruntur hæc ab eo per vica-
riū, qui pro ipso responderet de fidei
obseruantia. Exorcismus ideo institutus
est, vt à baptizando diaboli potestas re-
pellatur. Nā propter peccatum hominis

diabolus in hominē potestatē accipit, & etiā in illa q̄ yeniunt in vsum hominis. Vnde tam adulti q̄ parvuli exorcizari debet ad expulsionem diabolicæ potestatis.

De confirmatione.

CAPUT. XI.

Confirmatio sacramentū est pugnan-
tiū: de cuius substantia sex sunt. Duo
ex parte sacramenti in se, scilicet materia
charismatis, & forma verborum, quæ ta-
nis est secundum morem magis communē.
Signo te signo crucis, confirmo te chris-
mate salutis, In nomine patris, & filii, &
spiritus sancti. Duo ex parte ministri, scilicet
dignitas pontificalis, & intentio de-
bita. Duo ex parte suscipiētis, scilicet frōs
in qua debet fieri chrismatio, & q̄ con-
firmandus sit baptizatus. Unctio chrisma-
tis triplex sit in tribus sacramentis, qua-
rum diversitas ex fine accipitur. In baptis-
mo sit in vertice, ad signandum fidēi su-
ceptionem, quia vertex est locus cellulæ
rationalis. In confirmatione sit in fronte,
ad significandū audaciā cōfessionis: cui
impedimentum est timor & verecūdia, q̄
specialiter manifestatur in pallore vel ru-
bore frōtis ex propinquitate cellulæ ima-
nalis. In ordine sit in manibus, ad signifi-

candūm potestatē cōsecrāndī dominicū
corporis sacramentū. Huius sacramenti
multiplex est utilitas, quia gratiā in bapti-
smo datam confirmat. Psal. 67. Confirmā-
hoc deus quod operatus es in nobis. scili-
cet in baptismō. Ad militiam spiritualem
præparat. Vnde confirmandi tanquam pu-
giles pugnaturi inunguntur, ne ab inimi-
cis de facili terreantur. Et quia omnes
Christiani debent esse in bello Christi,
propter hoc omnes debet sacramentum
hoc accipere, vt facilius possint contra
mundum, carnem, & diabolum pugnare.
Ad cōfessionem cōstātem nominis Chri-
sti animar, quoniam oportet verū deū &
verum hominem cōsideri. Primo, vt cōfi-
teamur eū secundū diuinam naturam pa-
tri & spiritui sancto aqualem. Secundo,
vt confiteamur eum secundum humanam
naturam, crucis pertulisse supplicium. Pri-
mum apparet in forma verborum in tri-
nitatis expressiōe. Secundū claret insiō-
te crucis signatiōe. Intus & extra spiritua-
li decore nos ornat. Intus quidē per cō-
scientiā puritatē; sed extra per odorē bo-
næ famæ. Et hæc duo significantur ī chris-
mate, quod conficitur ex oleo ppter pri-
mum, & ex balsamo propter secundum.

DE S A C R . V I R T V T .

In bonis agendis, & malis sustinendis roborat. Datur enim ibi spūs sanctus ad robur. Animā & corpus armat. Animā quidē p impressionē Characteris, corra pusil. In animi latitatis vitium: Corpus verò per clypeum crucis contra insultus dæmonum. Contra verecundiam & timorem in confessione nominis Christi audaciā præstat. Primū notatur in chrismatone frontis, q. est locus verecundiæ. Secundū in postestate ministri. Pugnātē coronat: quod notatur in vitta quæ circa caput confirmationē ligatur. Quædam sunt circa confirmationē, quæ nō sunt de esse sacramenti, sed de bene esse: quæ sunt hæc, Quod ieiunis, & à ieiuno datur: qd per aliquē episcopo præsentetur, qui etiam patrinus efficitur. qd via capiti circumligerur. Per istud sacramētum fiunt fideles pleni Christiani. Plenitudinem dico copiæ: qui tamen in baptismo pleni facti sunt plenitudine sufficiētiæ. Sacmenta se habent in dignitate, ut excedentia & excessa. Nam Eucaristia præeminet in esse, Baptismus in effectu. Matrimonium in mysterio, quia significat coniunctionē Christi & Ecclesiæ. Confirmatio in dignitate ministri, quia non confertur nisi ab Episcopis. Poenit-

tentia in frequenti peccatorum remissione, & sic de aliis sacramentis.

De sacramento Eucharistie.

CAPUT X. J. 11. 3.

EVcharistia est sacramentum charitatis, tam diuinæ quam nostræ: quia de ipsius hoc sacramento magnæ dilectionis nostræ bis signum ostendit, & nostræ dilectionis affectum per idem sacramentum specia-
liter erga se inflammaui. De substantia huius sacramenti sunt quatuor. Primum
est, quod consecrans Eucharistiam sit pres-
cberos. Secundum, species panis & vini. Tertium intentio consecrantis. Quartum
est forma verborum, videlicet, Hoc est
enim corpus meum. Et ista est super calix,
Hic est enim calix, &c. Ad plenius
intelligendum ista, nota circa intentio-
nem, q[uod] aliud est intentio, aliud attentio:
quia intentio semper est necessaria, vel spe-
cialis, vel generalis: sicut dictum est de ba-
ptismo. Attentio autem non est de substâ-
cia, sicut quando mens rapitur in prolatio-
ne verborum ad alia, quod quandoq[ue] con-
tingit ex infirmitate, quandoq[ue] ex negligi-
gentia vel incuria, & tunc est peccatum.
Sciendū Præterea q[uod] non solùm requiri-
tur intentio consecrantis, sed etiam inten-

DE SACR. VIRTVT.

tio istud sacramentū instituentis. Vnde si aliquis sacerdos staret in foro, & super omnes panes formam verborū proferret, etiam cū intentiōe cōsecrandi, non fieret ibi transubstantiatio: & hoc nō esset ppter defectū virtutis verborū, cū una vi- ce sacerdos possit consecrare tot hostias, quot toti mūdo sufficerent, si esset neces- fariū ecclesiæ, sed propter defectū intēti- onis illius, q̄ hoc sacramentum instituit, q̄ non intendit q̄ cum tali iudicatio vel su- titia fieret consecratio, sed pro vtilitate vel necessitate ecclesiæ generalis vel par- ticularis. Circa formam quoq; verborum sciendū q̄ cùm dicitur. Hoc est enim cor- pus meum, ista coniunctio enim, nō est de substantia formæ, sed de bene esse ipsius. Vnde omitti non debet. Aliud namq; est forma necessaria, sine qua nō potest trans- substantiatio fieri: aliud forma debita, si- ne qua non debet fieri. Eodem modo di- cendum est de speciebus panis & vini. Un- de nota q̄ materia eucharistiæ alia est necessaria, alia est debita. Materia nece- ssaria eucharistiæ est p̄xnis frumentinus, quia sine illo non potest fieri confectio. Materia verò debita est, quod panis ille sit azimus, quia licet fermentato pos-

set confici, tamen hoc non debet fieri, dupli de causa. Prima est, quia panis azym^m conuenit institutioni. Christus enim dedit discipulis corpus suum confectum in tali materia. Secunda est, quia talis panis conuenit significato. Christus enim sine omnⁱ fermento peccati fuit. Similiter dicendum est de materia calicis : quia alia est materia necessaria, alia debita. Materia necessaria calicis est vinum quia sanguis Christi non potest in alia materia confici, quam in vino. Materia vero debita est, quod aqua vino misceatur, & hoc dupli ratione. Prima, quia talis materia conuenit institutioni. Christus enim sanguinem suum sub tali specie dedit. Secunda, quia talis materia conuenit etiam significato : quia ecclesia quem per aquam significatur, Christo per fidem & charitatem iungitur. Scendum præterea quod in aceto & agresta non conficitur, quia acetum non est vinum, sed fuit, sicut & agresta non est vinum, sed erit. In confectione autem sanguinis tam modicum aquæ deber admisceri vino, quod absorberi possit ab illo: alioquin impeditur consecratio si vinum ab aqua vinctur. Istud designat, quia cum nos ad Christum conuenimus, non ipse in nos, sed

nos in ipsum mutamur: quia corpori eius mystico incorporamur. Si vna guttina imponitur ex aliqua negligentia sanguini, non propter hoc desinit esse sanguis, nec propter admixtionem vinum insanguiné mutatur, sed vtraque species in sua natura permanet. Sed si de multū vino ponitur ad unam guttam sanguinis, sicut quandoque fit in ablutione, tunc ibi designit esse sanguis: quia species illius guttae sub qua est sanguis, absorbetur à multo vino adiuncto. Circa Eucharistiam est quoddam sacramentū tantum, ut species panis & vini: quoddam est ibi res tantū, ut corpus Christi mysticum: quoddam est ibi res & sacramentum, ut corpus Christi verum, quod traxit de virgine, istud enim est res primi, & sacramentum secundi. Sub veraq; specie totus Christus indivisus est scilicet corpus & anima, & deus: ac per hoc utrobiq; est vnum simplissimum sacramentum. Sub specie nanque panis est corpus Christi per conuersionem, & sanguis per connexionem, & anima per coniunctionem, & diuinitas per unionem. Ista enim quatuor non possunt dividiri, nec ad invicem separari. Eodem modo dicendum est de sanguine. Præterea

Christus sic totus est in tota specie, quod est in qualibet parte eius, siue sit integra illa species, siue diuisa: hac per hoc non est ibi ut circumscrip^tus, vel occupans locum, vel habens situm, vel preceptibilis per aliquem sensum corporeum. Exemplum huius habemus in speculo: quod si dividatur in multas partes, in qualibet appareat imago, quae prius apparebat in integro. Item exemplum est de sermone, quem quis multis recitat, quia quilibet auditor recipit illum totum. Vnde quanvis sermo sit unus in proferente, totus tamē est in qualibet audiente. Hostia frāgitur in tres partes propter multas rationes: Primo propter tres personas diuinas in una essentia, sic sunt tres partes in divisione hostie, unus tamen Christus est. Secundo propter tres status Ecclesiae, scilicet militantium, triumphantium, & in purgatorio ardētium. Tertio propter tres status Christi in quibus fuit, scilicet mortalis, mortuus, & immortalis. Quartο propter tres apertiones in corpore Christi tempore passionis, scilicet manuum, pedum, & lateris. Quinto propter tres substārias in Christo, scilicet diuinitatis, animae, & corporis. Sacramentum corporis Christi præfigu-

DE SACR. VIRTVT.

ratū est multipliciter. s. in oblatiōe Meli-
chisedech, in qua figuratē habem⁹ formā
exteriorē sacramenti, & primū effectū, sci-
licet refectiōē: ibi enī p̄cessit, figura spi-
ritualis refectiōis in pane & vino. In Eu-
charistiā est refectio spiritualis vite in re.
Itē in māna, vbi figuratur effectus gratiē.
Item in agno paschali, in quo figurabatur
liberatio à seruitute Aegyptiaca. Ita no-
ster agnus est signum liberatiōis à diabo-
lo. Itē in diuersis sacrificiis, de quibus ha-
tur in Leuitico: quib⁹ figurabatur oblatiō
passionis Christi, vt fuit hostia quo ad re-
cōciliationē, & viētima quo ad satisfactio-
nē p̄ peccatis nostris, & holocaustū quo
ad totius corporis sui lāsionē. Itē in obla-
tione Manue de quo legitur libr. Iudiciū
ca. 13. per quam figurabatur in quo debet
fieri oblatiō, & super quid: quia in fide
Iesu Christi, qui per petram designatur.
Item in virga Ionathæ mellita, vbi figura-
batur quis offerre debeat quia Ionathas
per fauum verò mellis designatur deuo-
tio offerentis. Figura sanguinis Christi
fuit vinum ad designandum refec-
tiōnem. Cantic. 2. Introduxit rex in
cellam vinariam. Item aqua ad designan-
dum ablutionem. Vnde illud, Vidi aquā.

egredientem, &c. Item sanguis ad designandum redemptionem ad Hebræos. 9. Sine sanguinis effusione non fit remissio.

*De dignitate & excellentia sacramenti
Eucharistiae.*

C A P V T X I I I.

Dignitas & excellentia huius sacramenti apparent in multis. Primo, quia sicut iam dictum est, tam ante legem, q̄ in lege fuit præfiguratum. Secundo, quia à prophetis prænuntiatur. Psal. 77. Panem angelorū manducauit homo: ponitur hīc præteritum pro futuro prophetiali certitudine. Tertio, quia à Christo institutū: & hoc dupliciter, scilicet verbo, & facto. Verbo, ut patet Iohan. 6. Ego sū, inquit, panis viuus qui de cælo, &c. Facto. Mat. 26. Accipite & comedite hoc est corpus meū. Quartò, quia ab apostolis obseruatū. i. Corinth. ii. Cōuenientibus vobis in vnu n, &c. Quinto, quia à summis pōntificibus solēnizatū, qui ordinauerunt cantum & orationes, locum & tēpus & vestimenta & vasa diuersa: quæ omnia sunt ad decorum huius sacramenti. Maxim a dignitas apparent in hoc sacramento: quia cūm Christus constet ex tribus substantiis, scilicet deitate, anima, & corpore:

DE SACR. VIRTUT.

Ipsa quidem deitas excellit omnia. Psalmus 47. Magnus dominus & laudabilis nimis. Item anima eius præcellit omnes animas, cùm sit plena gratia & veritate, id est perfectissima in effectiua & cognitiua. Item corpus excellit eius omnia corpora, quod de sanctificato corpore beatissimæ virginis fuit sumptum, & diuinitati unitum: ergo in christo nobilissimum quod est in cælo, & nobilissimum in terra unita sunt.

De mirabilibus quæ sunt in eucharistia.

CAPUT XIII.

Mirabilia multa sunt in hoc sacramento: primum est, quod est ibi corpus Christi in tanta quantitate sicut fuit in cruce, & sicut iam est in cælo, nec tam excedit terminos illius formæ. Secundum quod ibi sunt accidentia sine subiecto. Tertium, quia ibi panis ita convertitur in corpus Christi, quod non fit materia corporis Christi, nec etiam animæ. Quartum quod corpus Christi non augetur ex multarum hostiarum consecratione, non minuitur ex hostiarum sumptione. Quintum, q̄ idem corpus in pluribus locis est sub omnibus hostiis consecratis. Sextum, q̄ quando diuiditur hostia, non diuiditur corpus, sed sub qualibet parte

totus est Christus. Septimum, q̄ quando tenetur hostia in manibꝫ, & videtur oculis, corpus Christi nec tangitur p̄ se, nec videtur: sed hęc tantummodo circa species sunt. Octauū quò cùm desinunt istae formæ, tunc etiā designit esse ibi corpus & sanguis Christi: Nonum, q̄ cùm non sit ubi panis vel vī in unum, tamen accidentia eundem effectum habent ut prius, scit licet satiare, inebriare, & huiusmodi. Nota quòd deo conuenit esse ubique simpliciter & propriè, creaturæ conuenit esse in uno loco tantum. Corpus verò Christi medio modo se habet. Cum enim sic creatura nō debet æquari creatori in hoc q̄ sit ubique. Cùm verò sit unum decretati, debet in hoc excellere alia corpora, ut simul & semel possit esse in pluribus locis, sub isto videlicet sacramento. In sacramento Eucharistie quoddā est secundum naturam, ut hoc quòd ibi accidentia sunt in hoc terminato. Quomodo ibidem supra naturam, sed non supra intellectum, ut q̄ ibi sunt accidentia sine subiecto. Quoddā est ibi supra naturam & intellectum, ut q̄ ibi Christus est totus, & tantus quantum fui in cruce, nec tamen excedit terminos illius parvæ formæ. De mirabili transubstantia

DE SACR. VIRTVT.

tione, nota quòd triplex est mutatio. Vna
est artificialis, vt quando fit vitrum de ci-
neribus. Alia naturalis, & hęc duplex est,
scilicet accidentalis, & substantialis. Acci-
dentalis est quando idem subiectū manet
sub diuersis accidentibus sibi inuicem suc-
cedentibus. Substantialis est quādo eadē
materia manet sub diuersis formis substi-
tutis: sicut patet in transmutatiōe ele-
mentorum ad inuicem. Tertia est mutatio
supernaturalis: vt quādo nec materia, nec
subiectum manet, sed tantū accidentia si-
ne subiecto: & talis mutatio est in transub-
stantiatione corporis Christi. In rerum
mutatione potest notari triplex difficul-
tas, vel ex parte termini à quo, vel ex par-
te termini ad quem, vel ex parte distantię
terminorū ad inuicem. Primo modo crea-
tio est mirabilior omnibus mutationib⁹,
quia est de nō ente simpliciter. Secundo
modo conuersio panis in corpus Christi,
est mirabilior omnibus, quia est ens in a-
ctu prius existens. Tertio modo incarna-
tio Christi est mirabilior quacunq; mu-
tatione, quia est vnio infinitè distantium.
Mundus distinguit quadruplicem muta-
tionem substantialē. Prima est à nō ente
in ens, & hęc dicitur generatio, Secunda
est

est ab ente in non ens, ut corruptio. Tertia est ab ente in ens quod modo dō est, sed iam erit, ut productio. Quarta est ab ente in éns iam existens, & talis est cōuer-
sio panis in corpus Christi. Aēc mutatio
non habet similitudinem in natura, sed
est in alteratione quasi cōtraria: quia hic
mutatur una substantia in aliam, & manet
eadem accidentia, sed in alteratione ecō
uerso est, quia ibi mutantur accidentia,
& manet eadem substantia: sicut patet in
corporalibus, quando de albo fit ni-
grum: & in spiritualibus, quando fit de
iusto impius vel de ignorantie sciens. No-
tat quod hæc præpositio de, multipliciter
sumitur. Quandoque enim notat causam.
vt cum Christus dicitur conceptus de spi-
ritu sancto. Quandoque materiam, vt cum di-
citur Christus natus de virginе. Quan-
doque identitatem substantiarum, vt cum di-
citur filius, natus de patre, Quandoque
transubstantiationem vel conuersionem
vt cum dicitur corpus Christi fieri de pa-
ne. Quandoque ordinem, vt cum dicitur
creatura esse de nihilo.

I , De effectu Eucharistie.

t c t   s .   b 1 - g

q C A P V T u X V o ;

N^o

Digne suscipientes corpus Christi, bonum multiplex consequuntur. Primum est Christi commemoratione. Matt. 26:1 Hoc facite in meam commemorationem, scilicet, dilectionis, liberationis, imitationis. Item vivificatio interior, quia nonnumquam per virtutem huius sacramenti fit de attrito contritus. Vnde sicut (Gene. 5) lignum vitae comedimus vitam praestabat, sic per hanc gratiam purgamus, illuminamur, perficiamur, reficiamur, & vivificamur. Et bene redditur vita per cibum, per quem & mors intravit. Itē corporis Christi mystici incorporatio. Vnde dictū Augustini. Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me: non intelligit dē vniōne corporis mystici de nouo facienda, sed de auggenda: non enim vnde dissimilia. Item spiritualis refectio. Psal. 42. In loco pascuæ, &c. Deus enim non tantum instituit sacramentum quod nos in esse gratiae generaret, ut baptismum vel quod genitos roboraret, ut confirmationem: verum etiam quod roboratos nutriter, ut Eucharistiā propter quod haec tria sacramenta dācut omnibus qui ad fidem accedunt. Item devotionis augmentatio. Psal. 22. Impinguasti in oleo caput suum. Nutrimentū enim

quod hic datur nobis quantū ad esse gratitum in tribus attenditur, scilicet in conservazione deuotionis ad deum, & dilectionis ad proximum, & delectationis intra nosmetipos. Item somnis mitigatio. Psal. ibi. Super aquā refectio[n]is &c. quia sicut aqua refrigerat, sic & iustus sacramētū seruore cōcupiscentiæ mitigat. Item collatio gratia. Exo. 16. Descendente manua descendebat paritet & ros. Numeri. Itē virtutum reboratio. Psal. 103. Panis nō hominis cōfirmet. Itē peccatorū remissio, quia per istū eibū fit reparatio deperditi. Vnde quādo dicunt in oratione domini. de Panē nostrū quotidianū da nobis hodie, statim sequitur. Et dimittē nobis debita nostra. Istud intelligitur de venialib[us] tantū: quia sicut alimentū naturale p[ro]dest viueti, & nō mortuo, sic alimētū spiritu[m] Itē contra diabolum armatio. Psal. 11. Parasti in conspectu meo mensam aduersus o[mn]es &c. Item sp[iritu]l[er]e ueratib[us]. Vnde apostolus Rom. 8. Quomodo nō eris cum illis, &c. Ipotumoris excitatione. Bernard. Discit Christianus quādū debet diligere Christū qui de nobis corne suū in cibū, sanguinem in potum, animam in precium, aquam latet in lauacrum. Item fidei.

LE^E DE SACRA. VIR TUT.

commendatio, quia in hoc sacramento si
des eleuatur supra natura^m, suprasensum, &
supra intellectu. Apostol^o. 2 Corin. 10. Ca-
ptiuantes omnem intellectu in osequium
Christi. Itē angelica conuiuatio, Psal. 77.
Panē angelorum manducavit homo. Itē re-
gni celestis collatio. Ioha. 6. Qui māducat
meam carnem, & bibit meū sān. &c. Item
spiritualis delectatio. Sapien. 16. Panem
de cælo prestisti eis omne delectamētū
hab. & c. Item intellectu illuminatio. 1. Re.
14. Gustauit Ionathas de melle, & illumi-
nari sunt oculi ei^o. De effectu Eucharistie
dicit Ber. Corp^o Christi est ægris medici-
na, peregrinantib^o dicta, debiles confortat,
valentes delectat, languores sanat, sanitatem
conseruat. Per hoc sit homo mansuetior
ad correptionē, patientior ad laborem, ar-
dentior ad amorem, sagacior ad cautelam,
ad obedienciam prōptior, ad gratiarū actio-
nes deuotior. Sicut recte, cōmunicantib^o
multa bona proueniunt, ut dictum est: sic
indignè sumentib^o corpus Christi multa
mala occurunt. Nullius enim opus placet
deo, nisi placeat ipse prius. Indigna enim
cōmunicatio peccatis hominem illaqueat,
damnationem præparat, proximū scanda-
lizat, mente excæcat, tentationi subiugat,

deum irritat, vitam temporalem breuifat,
gratuitis spoliat. De his per ordinem dici
tur Psal. 68. Fiat, inquit, mensa eorum con-
tra ipsos in laqueum. ecce primum & in
retributionem: ecce secundum & in scandala-
num ecce tertium: obscurantur oculi eorū
ne videant: ecce quartum: & dorsum
eorum semper incurua: ecce quintum:
effunde super eos iram tuā: ecce sextū:
fiat habitatio eorum deserta: ecce septi-
mum: in tabernaculis eorum non sit qui
inhabitet: ecce octauum.

De modis sumendi Eucharistiam.

C A P U T . x v i .

Corpus Christi quatuor modis sumi-
tur. Quidam accipiunt illud spiritua-
liter tantum, ut qui accipiunt rem sacra-
menti, id est gratiam, & nō ipsum sacra-
mentum corporis Christi. De hoc modo
sumendi dicit Aug. Crede, & manducasti,
id est, corpori Christi mystico incorpo-
ratus es. Quidam sacramentaliter tantum,
ut eōmunicantes in mortali peccato: quia
licet deo sit ubique per essentiam, nō ta-
men per gratiam. Quidam spiritualiter &
sacramentaliter, ut qui accipiunt rem &
sicut sacramentum, ut cōmunicantes in gratia.
Quidam neutro modo, ut qui nec rē nec

Nn iij

Sacramentum accipiunt, ut hæretici, quib[us] nihil cōficiunt. Primi hō manducantes mādūcant; secundi manducantes nō manducant; tertii manducantes manducat, quarti nō manducantes nō manducat. Circa cōmunionē cōmitatur peccatum tribus modis. Primo cū quis statu tempore cōmunionem dimitteit; Ioh. 6. Nisi manducauerit carnem filii hominis. &c. Secundo cum quis suo tempore cōmunicans male accedit. Apost. i. Corinth. ii. Qui sumit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Tertio cū quis post cōmunionem à peccatis se nō custodire; & iste triplex malum incurrit. Primo quia Christū quem suscepit ignominiosè, à se expellit, nā turpius eici scitur, q[uod] non admittitur hospes. Secundò quia talis quodā modo similitudinem Iudæ gerit, qui postq[uod] cū Christo cœnauit, ipsum tradidit. Sic & Absalon fratre suū ad cœnuium vocauit, & postea occidit. Tertio quia ordinem honestatis peruertit. Venturo enim reverentiā exhibet, & præsenti nullam. Vnde similis est illis qui cū ramis oliuarum & clamore festivo obviauerūt Christo, & ipsum postmodū cruciferunt. Qualiter autem ad cōmunionem accedendum sit, discere possumus in

elu agni paschalis. Comedebant enim Iudei accinctis renibus, calceatis pedibus, baculos habentes in manibus, cum lactucis agrestibus, & panibus azymis, & festinanter. Per primum significatur puritas castitatis. Luce duodecimo. Sint lumbi vestri precincti & lucer. Per secundum affectus deuotionis. Cantico .7. Quam pulchra es in calceamentis filia prin. Per tertium memoria dominice passionis.

Gene .32. In baculo meo transiit Iordanem istum. Per quartum amatitudinem cōtritionis. Psalmo .79. Cibabis nos pane lachrymarum. Per quintum promptitudo bonae voluntatis & operationis. Propterea .22. Vidisti hominem velocem in operibus suis? coram regibus stabit. Item quales debeant esse communicantes, ostenditur in vestibus sacerdotalibus. Requiritur enim ista, iudicium discretionis, munditia castitatis, mortificatio carnis, constatia fortitudinis, perseverentia longanimitatis, perfectio charitatis. Primū notatur in superhumerali, secundū in alba, tertium in cinctura, quartū in fanone siue manipulo qui portatur in brachio sicut clypeus, quintum in stola, sextum in casula. Corp' Christi sumitur velatum accidē,

DE S A C R . V I R T U T

tibus multipli ratione . Primo propter meritum quantum ad bonos, quia secundum Gregorium, fides non habet meritum cui humana ratio praestat experimentum. Secundo propter indignitatem , quo ad malos . Exemplum de Bethsamitibus. *Exod. 34.* Reg. 6. qui percussi sunt quia arcam domini viderunt. Tertio propter imbecillitatem quantum ad omnes. Non enim possemus videre claritatem corporis Christi glorificati. Exemplum de Moysè; in cuius faciem non poterant intendere filii Israel quando resplenduit. Quartò propter vitandum horrorem qui fieret si Christi carnem dentibus attrectarem us . Tres sunt causæ quare laicis non datur istud sacramentum sub duplice specie. Prima est, quia possit credere, quod totus Christus non esset supra sub utraq; specie; Secunda, propter periculum, quia de facili posset effundi sanguis. Tertia , ut veritas respondeat umbræ, quia in lege non bibebant etiam offerentes de libamine.

De abstinentia à communione.

CAP V T X V T I.

Abstinent quidā à communione propter culpam propriā, & aliqui sine culpa mortali, sed propter sacramentum.

uerentiam, sicut qui sentiunt se min' mudi
doscarne vel mente, vel etiam indeuotos:
& isti benefaciunt, dummodo possint iu-
stè & sine aliorum scandalô supercedere.
Vbi enim non stat necessitas, consulen-
dum est talibus ut de communione expe-
tent quousque parati & deuoti ac circun-
specti possint accedere. Nulla tamen ne-
cessitas debet cōpellere ut aliquis in pec-
cato mortali existens scienter communi-
cat. Peccatum facit indignum communio-
ne tribus modis: aut in habitu, ut quando
quis accedit non cōtritus de peccato pre-
terito & ī confessus. Aut in aqua, ut quant-
do quis immutat formam sacramenti, &
irreuerenter ipsum tractat. Aut in propo-
sito, ut quando habet voluntatem peccan-
di in futuro. Potest etiam propter reue-
tiam sacramenti exclusio fieri à comuni-
one tripliciter. Primo propter reuerentia
sacramenti exterioris, sic excludit pollu-
tio, & immunditia corporalis. Secundo
propter reuerentiam rei cōtente sub for-
mis, sic excludit defectus iudicij & rationis,
ut in pueris & amentib'. Tertio propter re-
uerentiam rei significatæ, id est unitatis
corporis mystici: sic excludit vinculum
interdicti vel suspensionis, vel excommu-

DE S A C R . V I R T V T .

nicatiōis etiā iniustę. Sic igitur ppter solę
uerentiā sine omni culpa excludūtur mul-
ti à cōmunione. Hoc primò patet in pue-
ris , qui tamen si sunt prope ætatē adultā
scilicet .10. vel .12. annorum , & apparent in
eis signa reuerentiaꝝ & discretionis , pos-
sunt sumere alias non . Idem patet in fu-
riosis , qui excluduntur sine culpa , qui ta-
men communicare possunt quando ha-
bent lucida interuala . Itē cum quis ha-
bet lutoſas manus , licet hoc sit sine culpa ,
tamen pro sola reuerentia nō debet tan-
gere corpus Christi . Tria genera hominū
in lege excludebantur ab eſu agni , scilicet
incircuncisi , qui significant accedentes it
reuerenter ad cōmunionem . Legitur lib .
Reg .19. q̄ percussus cſt Oza , qui tetigit
arcā dñi . Item alienigenaꝝ , hi significant in
fideles de quibꝫ Gene .37 . Fera pessima
deuorauit filium meum . Item immundi ,
q̄ significant habentes peccatū mortale .
De his propheta Isa .52 . Mundamini q̄ fer-
tis vasa domini . De his tribus nota q̄ In-
dignè sumit , q̄ non sumit reuerenter , Vel
non catholice , vel habent mortale , sci-
ter , Qui non cōmunicat suo tēpore , mul-
ta mala incurrit . Primò quia talis multi-
plici utilitate priuatur , de qua supra di-

titur in cap. de effectu Eucharistiae. Si enim Raab saluata est, quia suscepit nuncios domini, multò magis qui ipsum suscipit. Secundo quia constitutionem ecclesia transgreditur statuit ecclesia quod qui non communicat in pascha, viuens ab ingressu ecclesiæ arceatur, & moriens careat ecclesiastica sepultura. Tertio, quia maledictione incurrit. Ecclesiasticis. 4. Væ soli &c. Bene solus est, q[ui] Christū non habet. Quartò, quia vices deo nō rependit. Aug. Verecundum est illi hospitium denegare, qui solet omnem pulsantem admittere. Quinto, quia vires spirituales perdit. Quilibet enim qui est sūne mortali est membrū corporis mystici. Membrū autē debet subuentari alimento corporis Christi veri. Alioquin efficitur aridum, sicut corporeum membrū ad quod non transmittitur corporalis cibi nutrimentum.

De excellentia missæ.

C A P V T X V I I .

P Rærogatiwas plurimas habet missa. Primo quia celebratur à ieipnis. Secundo quia tātum in ecclesia, & super altare, nisi quandoque propter necessitatē fiat sub tectorio vel in alio loco honesto. Tertio q[uia] oportet celebratē esse sacerdotē. Quar-

DE SACR. VIRTVT.

tò, quia oportet eū indutū esse sacrī vestib⁹. Quintò, quia tātūmodo fit in die, & nō in nocte, nisi in nativitate dñi. Sextò quia celebratur accenso lumine, etiā simile Soles lucerē super terrā. Septimū, quia ibi sonant verba diuinā, angelica, & humana. Diuina quidē, cū dicitur vel cantat. Pater noster, & legūtur verba dñi in ēuā gelio. Angelica verò quādō dicitur Gloria ī excelsis deo, &c. Humana aut̄, vt in collectis, & huiusmodi. Octauò, quia ibi audiūtur tria idiomata nobilissima. sc̄. Hebrewaicū, vt sabaoth, & osanna: Græcū, vt Kyrie eleeson: Latinū, vt in aliis q̄ sūt ibi. Nonò, quia mis̄a sue modo tā plena est mysteriis, sicut mare guttis, sicut sol atomis, sicut firmamentū stellis, sicut cælū em pyreū angelis. Decimò, quia sacerdotes ī solēnibus ecclesiis habēt in missa sua plures ministros, Diaconū, subdiaconū, & acolytos. Undecimò, quia angelis ibi existentibus sufficit in p̄sentia tantę maiestatis esse scholares. Duodecimò, quia ibi est dominus cæli & terræ. Officiū misse moraliter exponitur ita. Introit⁹ significat inchoationē boni operis: & duplicat, quia ī nostra inceptiō e debemus declinare à mālo, & facere bonū: Kyrie eleeso quod nō

uē vicib⁹ variatur, significat inuocationē
 misericordiæ dei, qua nouē modis indi-
 gemus: primis tribus modis ad peccatorū
 remissionem, q̄ cōmittimus corde, ore, &
 opere. quantū ad cōtritionē, cōfessionē,
 & satisfactionē. Secūdis tribus modis quā
 rū ad gratiæ collationē. Fidei, spei, & chā-
 ritatis. Tertiis tribus modis quātū ad glo-
 rificationē, qua gaudebim⁹ i deosupranos
 intra nos, de nobis ipsis, & iuxta nos de
 p̄ximo. Gloria in excelsis deo, significat
 gratiarū actionē. Colle&c, deuotā oratio-
 nē. Epistola & euangeliū, nouę & veteris
 legis obseruationē. Graduale & alleluia,
 vite actiū & cōtempatiū perfectionē.
 Offertoriū cōtribulati spūs sacrificiū. Se-
 creta significat statū viæ. Præfatio statum
 patriæ. Sanctus San. San. exultationē ange-
 lorū præsentiu. Canō, transitū membrorū
 in corpus Christi mysticū. Pater noster, fi-
 liationē significat per gratiā. Agnus dei, li-
 berationē p̄ misericordiā, & triplicat, vt li-
 beremur à malis p̄teritis, præsentibus, &
 futuris. Cōmunionio seu cōpléda significat
 boni operis cōsumationē. Circa qdā alia
 q̄ sūt inmissa, nota significationē allegori-
 cā. Inteligimus enī p̄ altare crucē: p̄ cali-
 cē, sepulchrū: per paternā, lapidē superpo-

DE SACR. VIRTUT.

fitum per corporale, sündonē ī qua corp
domini fait inuolutū. Nota etiā quod o
mnes missæ sunt æquè bonæ quātū ad op
operatū, vna tamē ēst melior altera quā
tum ad opus operas. Vnde melius est au
dire missam bōni sacerdotis quam mali,
sicut in mensa corporali eundē cibum ib
eundius accipimus a mudo ministro quā
ab immundo. Nota quod periculosum est
si celebrat missam cæcutiēs vel manus tre
mulās habens vel caducū morbus; aut deli
rus aut idiota. Vnde talibus est iñlūgēdū
quod abstineat a missa. Præterea quādō
aliquisbis, est celebratus missam, nō de
bet sumere ablutionē pmissa pribri, qūia
ad missam secudā accederet nō ieunus.

De negligentias quæ sunt in missa.

CAPUT XIX.

Si per negligentiam ebuerit quod per
lesto canonice nec vintū nec alquā fe
periatur in calice, statim infundi debet
vtrūq; & sacerdos iterabit canonē siue co
secrationem ab illo loco. Simili modū, &
perficiet usque ad finem; ita tamen; vt hec
dimittat duas crucees, quæ fleti singuläster
super hostiā consumetur. Vel hēli potest
dici quod aliam hostiā sumat, & canone à
principio incipiat. Quod si de simplici vi

no vel aqua fiat cōfēctiō, vinūm tēpu-
tabitūr pro consecrato, sed aqua non. Si
quid de sanguine ceciderit super corpo-
rale, vel palam altaris, vel super albām, vel
easulām, pars illa rescindatur, & in loco
reliquiarum reseruetur, prius tamen ex-
trahatur sacramentum, & sumatur. Si ve-
tō super terrām, lapidem, vel lignūm cē-
ciderit, lingendus, radendus, & extergen-
dus est locus ille, & puluis in sacro loco
reponendus. Porrò si in ipsum sanguinē
musca vel aranea ceciderit, vel aliquid
aliud tale, quod vix sine vomitu aut mor-
tis periculo sumi potest, perfundatur & la-
uetur quā cautius potest in calice, & ablu-
tionē sumat sacerdos: sed musca siue ara-
nea super piscinā cremeretur. Quod si cor-
pus siue de corpore Christi sup palā alta-
ris ceciderit, vel super aliud vestimentū, nō
incidatur, sed vīno abluatur, & a ministro
sumatur. Si in sēm̄ corpus homini reiici-
at, suscipiat prout diligēti potest, & suma-
tur à sacerdote, vel ab aliquo puerō dis-
creto & mundo, si eger non potest illud
resumere:

De sacramēto pānitētia. C A P V T I X .

Pœtitētia est, ut ait Ambrosius, p̄rē-
terita mala plangere, & plangēdaite.

DE SACR. VIRTUT.

rum non committere. Item Greg. Pœnitentia est ante acta mala & peccata flere, & iterum flenda non committere. Circa predictas distinctiones nota quod quædam distinctiones datur per essentiam, ut homo est animal rationale mortale. Quædā per causam, ut dies est sol lucēs. Distinctio autem pœnitentiæ data, per causam est, & non per essentiā. Verūtamen pœnitentia distinctur per duplē actū, unum qui est respectu præteriti, scilicet mala præterita plangerē: alterum respectu futuri, scilicet plāgenda iterū non committere. Primo actus est in re: se cūdū in pposito. Pœnitentia duplex est, quædā interior tantū, & hæc est de iure naturali: quædā exterior, quæ fit ad arbitriū hominis. Prima non est sacramentū propriè: secunda vero est sacramentum. Non enim pœnitentia per se suscepta dicitur, propriè sacramentū ecclesiæ, cum talis etiam ante baptismum possit fieri sed pœnitentia iuncta per ministros ecclesiæ, sacramentū est. Notandum quoque est, quod lugere pro propriis peccatis est actus pœnitentiæ, quæ est virtus iustitiae: sed lugere pro malis alienis, est alterius virtutis, scilicet misericordiae: lugere vero pro bonis æternis, est actus tertiarum beatitudinis, de qua dicitur, Beati qui

---

lugent,

Jugent &c, De duratiōe pœnitentiæ scie.
dū est q̄ extētiorē nō oportet esse perpe-
tuā, sed de interiori distinguit. Est enī pœ-
nitentiā interior secūdū habitū: & hæc de-
bet esse perpetua. Alia est secūdū actū, &
hanc nō oportet esse perpetuā. Séper enī
genetur quis ad interiorē pœnitentiā ha-
bitualē, quia yellat nō peccasse, & vult de-
cetero nō peccare. Sed ad extētiorē pœ-
nitentiā nō séper tenetur. Præterea ali⁹ est
dolor rationalis, qui est peccati detesta-
tiō: ali⁹ sensualis, q̄ est passio: & prim⁹ do-
lor séper debet esse in pœnitentiā: secūd⁹
nō est de necessitate. Itē quāuis homo nō
ſe certus de peccati remissiōe, ramea nō
oportet ppter hoc pœnitentiā extētiorē
esse perpetuā, quia nō exigitur in talibus
certitudo scientiæ, sed sufficit certitudo
coiecturæ pbabilis, vt est quādo homofe-
cit pbabiliter quod erat ex parte sui dolē-
do, cōfidēdo, satisfaciendo emēdādo. Cū
in omni sacramento nouæ legis sit aliqua
materia visibilis elemēti, q̄ est signū & cau-
sa gratiæ, oportet etiā in sacramento pœ-
nitentiæ ita esse, sed tunc materia sensibi-
lis largè sumit̄ pro omni re, siue res illa sit
exterior subst̄ḡtia, siue actio humana. Vn-
de secūdū hpc in pœnitentiā prout̄ est fa-

Qq

D E S A C R . V I R T U T .

mētū, sunt res & verba : verba quippe in
cōfessiōe & absoluṭiōe sunt, res aut̄ est ip-
sa actio humana. Ad intelligendū ista ple-
ni⁹, nota q̄ sicut & medicinis corporalib⁹
quædā consistūt in sola passiōe curati, vt
est sectio vulneris: quædā vero i actiōe e-
iusdē, vt est exercitatio corporis. Ita si sacra
mētis quædā cōsistūt in passiōe eius qui
sanctificat, & nō in actiōe, nisi p̄ accidēs,
vt bāptism⁹, cōfirmatio, eucharistia, extre-
ma vñctio, ordo. Quædā vero cōsistūt es-
sentialiter i actu eius q̄ sanctificat, vt alia
duo sacramēta, sc̄. p̄enitētia & matrimoni-
ūm. In primis ergo q̄ sine actu nostro ope-
rānt, requirunt exterior materia, q̄ signi-
ficat & causā & rē sacramēti. Ita aliis vero
ipsē actus noster est pro materia sensibili.
Ex p̄dictis patere potest, q̄ in hoc quod
dā est sacramētū tantūm, vt est actus p̄e-
nitentis exterior: quoddā est rē tantūm,
vt remissio peccatorum: quoddam res &
sacramētum, vt contritio interior.

De qualitate p̄enitentiae.

C A P V T x x i .

Est enī in p̄enitētia quædā vera. Aug.
P̄enitentia vera est, p̄enitēda nō cō-
mittere, & cōmissa deflere. Quædam est
falsa. Isidor. Irrisor est, & non p̄enitens,

qui adhuc agit quod pœnitentia. Quædam est coacta. Psal. 51. Couersus sum in ærūna mea, &c. Quædam est sera: Aug. Si tūc pœnitentes quado peccare nō potes, peccata, te dimiserunt, non tu illa. Quædā iniqua. Matth. 27. Iudas pœnitentiaductus &c. Quædā desperata. Sapien. 5. Præ angustia spiritus gementes, dicētes intra se, pœnitentiam agentes. Quædam sancta, & meritoria. Bernard. O sc̄elix pœnitentiū humilitas. O bona spes confitentium, q̄ potens est apud omnipotentem, q̄ facile vincis invisibilem, quām citò tremendum iudicem conuertis in piissimum patrem. Debet pœnitentia esse amara. Hieremiae. 6. Planctum vnigeniti fac tibi. Voluntaria. August. Cum gaudio debet facere immortalis futurus, quæcunque faceret pro differenda morte moriturus. Perfecta. Augustinus, Nulla pœnitentia est sera, dum modo sit vera. Accelerata. Eccle. 5. Ne tardes conuerti ad dominum. Hieronymus. Nauiculæ horenti in solo finem potius præcidē quām solue. Perseuerans. Cant. 5. Laui pedes meos, quomodo in quinabo illos? Fortis. Hieronymus, Licet in limine iaceat pater, licet mater vbera quibus te nutriterat,

ostendat, per calcatum perge patrem, &c. Itē
resurrectio spiritualis (q̄ est p̄cōnitentia)
debet esse cū Christo semper victuro, nō
cū Lazaro iterum morituro. P̄cōnitentia
debet esse properata & nō diu dilata: Pri-
mō, quia diu expectamur, vnde Isa. 5. Ex-
pectaui vi faceret vuas, & fecit buberuscas.
Secundō, quia ad magna vocamur. Gene.
15. Ego ero merces tua magna. Tertio, ne
ab æternis nuptiis excludamur, sicut factū
est fatuis virginib⁹, q̄ differebat se p̄pare-
re. Quartō, ne ab hostib⁹ impediamur, si-
cuit filii Israel à Pharaone, ne egrederen̄
de Aegypto. Quintō, quia relinquere pe-
catū etiā p̄cōnis cōpellimur. Greg. Côté-
pendus esset hic mūdus etiā si rebus pro-
speris abundaret. At cū tot aduersitatib⁹ a-
nimū pulsat, cū tot calamitates ingemi-
nat, quid aliud q̄ vt nō ametur, clamat? Se-
xtō, ne blādē seducamur, sicut avis p̄ fistu-
lā aucupiſ, & sicut p̄fciſ per escā ihamo,
& sicut v̄ſuſ per mel. Septimō, ne morte-
præueniamur. Greg. Nihil certius morte,
&c. Octauō, ne cōsuetudine teneamus, si-
cuit arbor de facili nō euellitur, cū benesra
dicatur, Ierem. 13. Nūquid Aethiops po-
dest mugare pelle suā, &c. Ad agendā p̄cō-
nitentia mouent quatuor: de quib⁹ Ber-

nar. Nimis durum est cor quod nō emolliunt beneficia, nec terrent supplicia, nec alliciunt promissa, nec castigant flagella. Impedimenta pœnitentiae sunt, pusillanimitas aggrediēti: tales sunt sicut equ⁹ umbraticus, q̄ tuūcō vel umbra terretur. Pudor cōfitendi, sed sicut ait Aug. verecundia magna pars pœnitentiae est horror satisfaciendi, sed contradicit Apost. Hoc momentancū & leue tribulat. no. Delectatio peccandi, sed temporale est quod delectat, æternū quod cruciat. Spes diu vivendi, sed domin⁹ ait Securis iā ad radic, arb. posī. est. Desperatio gratiā obtinēdi, sed cōtradicit Ezecl. 18. Quacūq; hora ingemuerit peccator, &c. Timor recidiundi. Aug. Quando cecidi, erexit me: quando steti, tenuit me, quando iui, duxit me. Ita loquitur de deo. Exemplū delinquendi, sed stultus est qui vidit aliquem cadentē ī foueam, si nō sit in eodem loco cauitor. Cōsuerudo peccandi, sicut Balaam cōsuetus monstis non curauit q̄ asina loqueretur. Confidentialia de dei misericordia, q̄ quando pœnituerit, ipsum recipiet, sed hoc est peccare in spiriū sanguin. Greg. Misericordiam dei debemus saltem erubere, si iustitiā, eius nolumus formidare.

DE SACR. VIRTUT

De effectu pœnitentiaæ.

CAP V T X X I I .

Per pœnitentiâ absoluitur homo à peccato, restitutus ecclesiæ, reconciliatur deo, donis spiritualibus ditatur, de filio diaboli filius dei efficitur, paradiſus dei aperitur. Hæc est quæ angelos lætiſcat, impiū iuſtificat, amissa bona reuocat, vitam æternam donat, pœnam æternam vitat. Item pœnitentia est secunda tabula post naufragium, ad quam potest homo recurrere quandiu est in statu vitæ præsentis, quandocumque & quotiescumque diuinam misericordiam voluerit implo- rare. Duplex est enim naufragium, scilicet peccati originalis, & actualis: sed de primo liberamur per tabulâ baptismi, quæ virtutem & efficaciam accepit à tabula crucis Christi. De secundo autem libera- mur per tabulam pœnitentiaæ, quam diuina clementia prouidit homini: quia pro peccato actuali non potest iterum bapti- zari. Nota quod à reatu peccati libera- mur per gratiam, à se quelis autem pecca- torum per pœnitentiam, & partes pœni- tentiaæ: à miseria verò per gloriam. Item nota qualiter opera mortificata vivifíc- tur: quialicet verum sit q[uod] à priuatione

ad habitum non sit regressus in vita natu-
rali, non tamen est verum in vita morali,
Nam à priuatione ad habitū voluntarius
est regressus, scilicet à morte culpæ ad vi-
ta ad vitam gratiæ. Vnde dicimus quod si-
cundum peccata actualia transeunt actu, & reman-
tent reatu: ita bona opera transeunt actu,
& remanent merito. Secundum autem quod
manent, dicuntur mortificari, vel vivifi-
cari. Bona igitur opera quandiu sunt con-
iuncta radici merendi, scilicet charitatis,
dicuntur vivere: quando aurem ab illa se
parantur, dicuntur mortificari: & quando
reuertuntur, dicuntur vivificari, quia re-
deunt ad statum suæ originis, videlicet
charitatis, & quia valent ad maiorem ra-
dicationem charitatis.

De partibus pœnitentiae.

CAPUT XXXII.

Artes pœnitentiæ integræ sunt tres,
scilicet contritione, confessio, & satisfa-
ctio: Quanuis enim complementum pec-
cati possit esse in actu solu[n]ori, & cor-
dis solum, vel trium simul: tamen ad per-
fectionem pœnitentiæ exigitur horum
triū accusatio: licet ad esse simplex suffi-
ciat contritione in actu, & confessio & satisfa-
ctio in proposito. Non enim in his que-

DE SACR. VIRTUT.

habent esse successiuū , exigitur q̄ partes integrales sint simul, sed exigit hoc in toto quod habet esse permanens. Quod aut̄ tres sint partes p̄c̄nit̄entię, sic ostendit̄ur. P̄c̄nit̄etiā est quoddam spontaneum iudicium, in quo cōtritio ēst quasi quædam citatio, vbi sequitur rei ante iudicem spontanea confessio. Deinde sequitur per iudicem impositę emendę solutio. Sed in hoc differt iudicium fori à iudicio poli: quia ibi cōfessus in iure cōdemnatur, & h̄c absolvitur. Alia est partium istarum sufficiētia: quia omne peccatū cōmittitur corde, ore, vel opere, iustū est ut per cōtrarium curetur. s. vt peccator culpā animo detestetur, verbo accuset, & facto puniat . Itē per peccatū offendit̄ homo deū, ecclesiā, & seipſū, sed per contritionē recōciliatur deo, p̄ cōfessionē ecclesiæ, & per satisfactionē sibi. Itē iste tres p̄c̄nit̄entię partes sūt tres dietæ, quibus itur ad terrā promissiōis; de quibus dicitur. Exod. 3. Ibi⁹ via triū dierū. Item istae tres partes viuificant̄ tres mortuos moraliter, quos dñs scucitauit: quoniā p̄ cōtritionē suscitat̄ puella in domo, per confessionē iuuenis in porta, per satisfactionem Lazarus in sepulchro.

De contritione. CAPUT. XXIIII.

Contritio est dolor voluntatiè p̄ pec-
catis assumptus, cū proposito confi-
tendi, & satisfaciendi. Hæc diffinitio ma-
gistralis est, & ponit hic dolor pro gene-
res voluntariè assumptus, ponitur ad diffe-
rentiam doloris naturalis, qui non est me-
ritorius cū nō sit in genere moris: sed vo-
luntas tantum ponitur in genere moris.
Pro peccatis, ponitur ibi pro materia do-
loris, ad differentiā doloris inuidiæ, qui
est in de bono alieno. Sic ergo diffinitur
contritio prout est actus virtutis: sed prout
est pars sacramenti pœnitentiae, oportet
q̄ aliquid in comparatione ad alias
partes addatur, & ideo ponitur, cum pro-
posito cōfitendi & satisfaciendi. Nota q̄
cor dicitur durum, quando diuinæ inspi-
rationi se tangentι non cedit, sed obuiat,
in affectu peccati demorādo. Erāgi vērō
dicitur, quādo incipit à proposito peccāti
di resipiscere, licet nō dum totaliter con-
uertatur. Conuerti autem dicitur, quando
voluntas perfectè ab effectu peccāti resi-
lit. In contritione duplex est dolor. Vnus
est voluntatis, qui nō est aliud quam pe-
cati disloquentia. Alius est sensualis. Pri-
mus est de essentia contritionis, & de hoc
dolore intelligitur illud. Hiere. 6. Luctū.

DE S A C R . V I R T U T

vnigenitifactibi. quia homō ex ratione
debet magis velle nunquam peccasse, q̄
vnigenitum vivere. Secundum verò do-
lor non requiritur de contritionis neces-
sitate, sed eius perfectione: quia talis do-
lor non est in nostra potestate. Nota etiā q̄
contritio potest tantū intendi, q̄ non so-
lū culpa, sed etiam tota pœna dimitatur,
hoc aut̄ potest fieri dupliciter. Vno modo
ex parte charitatis, quæ displicantiam pec-
cati causat: quia quandoq; contingit tan-
tū charitatem intendi in actu, q̄ contritio
inde sequens merebitur absolutionem ab
omni pœna, ut in Magdalena. Alio mo-
do sit istud ex parte doloris sensualis, quæ
voluntas in contritione excitat, quia ille
dolor quædam pœna est, quæ tantum po-
test intendi, p̄ sufficiat ad deletionē cul-
pæ & pœnæ. Nota q̄ dolor cōtritionis
sensibilis vel sensualis triplex est, defici-
ens, sufficiens, & præeminens. Primus
trahit ad infernum, secundus ad purgato-
rium, tertius ad paradisum. & est simile
de scientia quæ reperitur in elestis: quia
scientia deficiens repellit à dignitate: suf-
ficiens toleratur, supereminēs merito co-
ronatur. Differentia autem est inter atri-
tionem & cōtritionem: sicut inter forma-

rū & informatum, secundū quod dicit de-
fide informi & formata. Vnu aūt attritio
fiat contritio, distinguendū est, quia cō-
tritio dicitur cum gratia tractio, hoc aūt
potest esse dupliciter. Vno modo per cō-
comitatiā: quia gratia associat motui exi-
stēti in anima, & illā informat, quāuis r.ō
eliciat. Alio modo p causā ita q̄ motus à
gratia eliciatur. Primo modo attritio fit
cōtritio: q̄a actus ille simplex manēs in a-
nima format adueniente gratia, sicut co-
lor adueniente luce. Secundo modo im-
possibile est quòd attritio fiat contritio.
Sed si quæritur quandiu quis de peccato
dolere debeat: respondeo sicut dicit Hu-
go de sancto Victore, Deus quādo absol-
uit hominē à vinculo peccati, ligat eum
vinculo perpetuae detestationis. Sed de-
testatio peccati duplex est. quædā in ha-
bitu, ad quā semper tenetur homo, etiam
post perfectā peccati remissionē: de qua
dicit Aug. loquens de pœnitente, quòd
pœnitēs, semper doleat, & de dolore gau-
deat, & nō sēper doluisse doleat. Alia de-
testatio est in actu: ad hāc homo nō sem-
per tenetur, Sciēdum autem quòd beati,
& damnati, & hi qui sunt in purgatorio,
non habēt contritionē proprietē: cuius ra-

DE SACR. VIRTUT.

tio est, quia in cōtritione propriè sumpta sunt tria. scilicet gratia, dolor, & effectus meriti satisfacientis, in beatis autem non est dolor. in damnatis vero non est gratia, & hi qui sunt in purgatorio, non merentur.

De confessione.

CAPUT XXV.

Confessio est, ut ait Augu. per quem morbus latens spe veniae aperitur. Hęc confessio sacramentalis, quę est pars pœnitentiæ, Cōuenienter describitur per naturam, quae est peccatum: & per actum, qui est aperire, & per finem, qui est spes veniae. Duplex est confessio, quædam est mentalis, quae fit deo, & hęc est de iure naturalis. Quædam est vocalis, quae fit homini, & hęc non est de iure naturali, sed euangelico. Igitur ante incarnationem Christi sufficiebat cōfessio mentalis: quia deus nondum erat homo: sed postquam factus est homo, debet confessio fieri homini vicario Christi. In hoc enim quod ministeris sacramentorum Christus dedit potestatem ligādi atque soluendi insinuit confessionem eis tanquam iudicibus fieri debere. Sic ergo Christus instituit confessionem tacite, sed Apostoli promulgauerunt eam expressè. Iac. 5. Conf-

temini alterutrum peccata vestra, Quan-
vis igitur in contritione remittatur pec-
catum, tamen confessio vocalis est necessa-
ria vel in re quādō habetur oportunitas,
vel in proposito, quando articulus nece-
sitatis eā excludit, & non contemptus re-
ligionis: Et ita necessitas confitendi post
contritionem, non est in tali casu propter
necessitatem remedii, cùm peccatum iam
sit dimissum, sed propter obligationem
præcepti. Confessio & satisfactio necessa-
ria est non solum ppter reconciliationē
in iudicio dei, sed etiam in iudicio ecclē-
siæ. Quas etiam circumstantias teneamur
confiteri, Nota q̄ circumstantiarū quedā
sunt trahentes in aliud genus peccati, ve-
coire cum muliere conjugata, & hastene-
tur homo cōfiteri. Quædam sunt aggra-
uantes in eadem specie, & harum quedā
sunt non aggrauates notabiliter, sicut sciē-
tia & huiusmodi: has nō tenetur quis cō-
fiteri, quia sunt quasi venialia peccata.
Quædam sunt aggrauantes notabiliter,
& has secundū quosdā tenetur homo cō-
fiteri. Non enim sufficit illi qui accepit
centum marchas de alieno, dicere, ego
accepi alienum, cùm hoc posset verificarī
si solū accepisset vnū denariū, secundum

DE SACR. VIR TVT.

alios cōmunius, sed non tutius opinan-
tes, non oportet. Circumstantiæ aggrauan-
tes peccatum notantur his versibus, Ag-
grauat ordo locus, mora, causā, scientia,
tempus, Lucta pusilla, modus culpæ, ge-
nus, & statu altus, Conditio, numerus, æ-
tas, & scandala, sexus. Quanvis peccata
alicuius nota sint sacerdoti, tamen opor-
tet ea confiteri, quia non sunt ei nota ut
iudici. Quandiu possit quis differre con-
fessionem, duæ sunt opinione. Quidam
enim dicunt quod peccato non debet statim con-
fiteri habita oportunitate sufficiens. Alii
cōmunius dicunt, quod cum confessio sit inter
præcepta affiūmativa, non obligat nisi pro
loco & tempore. Ecclesia autem determinat
in decretis, quod omnis homo confitea-
tur semel in anno, quia tunc quilibet de
necessitate cōmunicare tenetur. In tasi-
bus tamen quatuor tenetur quis ante hoc
tempus confiteri. Unus est ratione sacra-
menti, quando quis vult cōmunicare vel
celebrare. Alius ratione periculi, ut si est
in periculo mortis. Tertius est ratiōe cō-
scientiæ, ut si dicit sibi cōscientia, quod sta-
tin teneamur. Quartus est ratiōe dubii, ut si
nō sperat illo anno amplius habere cōfesso-
rē quē modo habet, vel si habet casum de

quo potest sol^o papa absoluere; & modo
habet copia pœnitentiarum domini papæ.
Si queratur utrum confessio facta in pecca-
to mortali valeat, dicendum est quod confessio
est in remedium, & in præceptum. In quantum
est in remedium, non valet in mortali facta,
tamen obsoletum homo a præcepto, sicut
fide baptisatum suscipiens non recipit nisi
sacramentum, & non tem sacramenti. Utrum
confessio sit iteranda: Nota quod regulariter
nullus tenetur confessionem bona fide fa-
ctam amplius iterare. Sunt tamen quatuor
casus in quibus tenetur quis iterare confes-
sionem, quorum duo sunt propter confessore, &
duo propter confitentem. Primum, si deficit co-
fessori clavis potestig, eodem quod non habet po-
testare ab illo peccato absoluere. Secundum
est si deficit ei clavis scientiarum, quia nescit di-
scernere. Tertium est si confitentes dimidiauit co-
fessor est oportet enim quod unius fiat confessio
integrè omnium quod habent in memoria. Si ve-
ro aliqua exciderunt a memoria, non ideo
debet reputari confessionem dimidiata. Quartum
est si contempsit, seu neglexit, & oblitus est
satisfactionem, nam si sciret, & adimplere
vellet, oporteret confessionem iterare.
Si verò aliquis cadat in peccatum postquam
bona fide fecit confessionem, quæstio est

DE SACR. VIRTUT.

vtrum feneatur confessionem prius factam iterare, & est opinio quod non in specie, sed in genere: licet aliter dicat quidam. Nota quod confessio facta per nuntium vel per epistolam, licet sit quoddam opus bonum & meritorium, tamen in quantum est pars sacramenti pœnitentiae, non potest sic fieri: quia determinata habet materiam, scilicet actum sermonis, quo conscientia hominis manifestari consuevit. Unde sine necessitate non licet aliter confiteri. In necessitate potest defectus per æquipollentem actum suppleri.

De qualitate & effectu confessionis.

CVPVT XXVII.

Qualis debeat esse confessio, notatur his versibus, Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis, Vera, frequens, nuda, discreta, libens, verecunda, Integra, secreta, lachymabilis, accelerata, Fortis, & accusans, & sit parere parata. Ad multa valet confessio: A morte liberat, quia sicut confessio in foro contentioso damnat, sic in spirituali liberat. Vulnera mentis sanat. Hieronymus, Vulnera non intellectum tardius sanatur. Deum homini manifestat. Augustinus, Si nollem confiteri, non me tibi absconde rem,

rem, sed te mihi. Paradisum aperit Augustinus, O breue verbum, peccavi, quod portas aperit paradisi. Exemplum in latrone dextro. Peccata tetigit. Vnde quedam glo. Si homo peccatum detegit, deo regit. Misericordia diuinâ emollit. Glossa super illud Psal. 31. Delictum meum cognitum tibi feci. Si homo agnoscit, deus ignoscit. Animu iocundat. Psal. 41. In voce exultationis & confessionis sonus epulantis. Intercessores multiplicat. Sacerdotes enim pro suis confessis orant. Conscientia mutat. Augustinus, Confitendo fit homo defendo pulcher. Fœdus diaboli rumpit, si- cut eum quis secretum alterius detegit. Deo hominem coniungit. Augusti. Quid propius auribus dei, quam confites cor, & vita quae est ex fide? In via salutis dirigit. Prover. 28. Qui abscondit sceleta sua, non dirigetur, & econtrariatur &c. Peccatum delet. Psalmus. 31. Dixi confitebor aduersum me in iustitiam &c. Satisfactione supplet. Glossa super Matth. Iubemur confite ri peccata nostra, ut erubesciam patiamur pro pena. Malum precauet. Exemplum de dentate putrido, qui extrahitur ne alii computescant.

Cui debeat fieri confessio.

Pp

DE SACR. VIRTUT.

CAPIT. XXVII.

Generaliter teneas quod confessio debet fieri sacerdoti habeti claves, que sunt scientia discernendi, & potestas ligandi atque soluendi. Sciendum autem quod si eut baptismus est sacramentum necessitatis, ita & poenitentia. Vnde sicut baptismus duplum habet ministrum, unum cui competit baptizare ex officio. scilicet sacerdotem: aliud cui committitur dispensatio baptismi ratione necessitatis: ita & minister poenitentiae duplex est. Unus est cui confessio fit ex officio, sicut est sacerdos. Alius qui audiendo confessionem vice supplere potest sacerdotis in necessitate, ut est laicus. Dicunt tamen aliqui quod cum deest copia sacerdotis, non oportet confiteri laico, sed sufficit soli deo. Quauis omnes sacerdotes claves habeant, non tamen possunt omnes ligare & soluere, sicut excommunicati, suspensi, haeretici, & damnati. Hoc autem non est propter defectum ordinis, sed quia non habet materialia debitam, scilicet subditos, qui auferuntur ab eis cum excommunicantur. Possunt tamen tales baptizare, quia hoc est sacramentum necessitatis. Possunt etiam tales Eucharistiā consecrare, quia hoc substantialiter adhaeret ordini. Dicendum est

quod nullus potest absoluere cōfiteh̄tem, nisi proprius sacerdos. Proprius vero sa-
cerdos dicitur sex modis. Primo modo ip-
se pastor ecclesiae, ut Papa, episcop⁹, & cu-
rat⁹, quilibet in suis casib⁹. Secundo per de-
terminationem superioris, ut vicarii. Ter-
tio per priuilegium quibusdam indultum.
Quarto per licentiā p̄prii sacerdotis, dū-
tam non licentie nisi vir discret⁹, & ho-
nest⁹, & vere sacerdos. Quinto propter
necessitatem, quia instatē mortis articulo.
quilibet sacerdos potest absoluere. Et po-
regrini absoluuntur ab illis apud quos sunt.
Sexto ppter defectū sui sacerdotis, quā-
do scilicet est idiota vel p̄ditor cōfessio-
nis, vel quando solet mulieres cōfite-
res prouocari tūc, enī si non invenit aliquem
qui auctoritatem habet, efficitur ei sacer-
dos p̄p̄ non quilibet, sed discret⁹, & ho-
nest⁹, & not⁹ vel ex ordine, ve ex persona..

De sigillo confessionis.

L. up. cōhōv. xl xxv iiii. L.

EA quæ geruntur exteris in sacramen-
tos, sunt signa rerum quæ interius con-
tingunt: & ideo confessio quæ quis sacer-
doti se subiicit, signum est superioritatis
qua quis deo subiicitur. Deus autem pec-
catum illius qui se per pœnitentiam subi-

DE SACR. VIRTUT.

iicit, tegit. Vnde oportet de necessitate sacramenti, quod sacerdos celet confessio nem. Sunt & aliae huius celationis utilitates: quia per hoc homines magis ad confessionem attrahuntur, & simili cius peccata confitentur. Sacerdos autem non solum debet celare peccatum quod in confessione recipit, sed etiam omnia alia signa per quae posset peccator auctum comprehendi. Potest autem peccatum facere ut illud quod sacerdos per confessionem sibi factam sciebat ut deus, sci at ut homo. Ethoc facit dum licentiat eum ad dicendum: & ideo si dicit, non fragit sigillum confessionis. Si autem quaeratur utrum id quod scit sacerdos per confessionem, & si qualemmodo, possit reuelare: super hoc diversæ sunt opiniones: sed hæc est verior: quia siue sacerdos sciat illud peccatum ante confessionem sibi factam, siue post, non tenetur celare quantum ad id quod scit ut homo. Nota quod iste est modus dicendi, dico tibi in confessione: & non clauditur tale dictum sigillo confessionis, quia non seruatur ibi modus confessionis vel ordo.

De satisfactione.

CAPUT . xxi

Sicut in bellis & cōtroversiis restituta amicitia non statim restituitur debitū illati damni, ita post remissionem culpæ in contritione seu confessione, remanet debitū pœnæ satisfactoriæ. Iniungit autē sacerdos quædā ad sanctificationis fundamētū, sicut abstinere à peccato; & restituere ablatum. Quædam ad satisfactionis ex petitionem, ut est vitare consortia malorū. Quædā iniungit ad substantiam satisfactionis, ut ieunare, vigilare, dare eleemosynam, peregrinari, & huiusmodi opera pœnalia. Quædam iniungit ad perfectionem & securitatē satisfactionis, ut sunt opera supererogationis. Satisfactionio debet respondere culpæ in tribus, scilicet in numero, Psalm. 6. Lauabo per singulas noctes &c. In pondere. August. Libenter debet facere immortalis futurus, quæcunque ficeret pro differenda morte morituruš. In mensura Gr. Tanto tempore debet esse amaritudo in pœnitentia quanto delectatio fuit in culpa. Ista tria requiruntur in pœnitentia secundum cōuenientiam, non secundum necessitatem.

De singulis partibus satisfactionis:

11370   11371   in communī.

11371   11372   ē A E V T   x x x.

Satisfactionis quædā sunt partes pri
scipales, scilicet oratio, iejunium, &
æleemosyna. Quædam vero secundariæ,
quæ ad has reducuntur: ut vigiliæ, pere-
grinationes, discipline dicendum ergo
omnia opera carnem afflgentia reducun-
tur ad iejunium, omnia vero spiritualia
ad orationem, omnia autem opera mi-
sericordiæ ad æleemosynam. Sufficien-
tia partium principalium potest accipi
respectu termini à quo est motus satis-
factionis, quia per iejunium reuocamur
à concupiscentia carnis, per orationem
à superbia vitæ, per eleemosynam a con-
cupiscentia oculorum. Alio modo sumi-
tur ista sufficientia ex parte termini ad
quem fit satisfactio, quia per iejunium or-
dinatur homo in seipso, per eleemosynam
ad proximum, per orationem ad deum.

Tertio modo sumitur hæc sufficientia ex
parte materiæ de qua fit. Per eleemosynam
enim fit satisfactio de bonis exterioris sub-
stantiæ per iejunium de bonis corporis,
per orationem de bonis mentis, Quar-
to modo sumitur hæc sufficientia ex par-
te modorum satisfaciendi. Fit enim satis-
factio tribus modis, vel per punitionem,
vel per redemptiōem, vel per supplica-

tionem. Primum facimus iejunando, secundum eleemosynas dando, tertium orando. Quinto sumitur hæc sufficientia ex parte effectu. Per satisfactionem enim tria magna bona nobis proueniunt, scilicet immunitatio gratiæ, remissio peccatiæ, expurgatio reliquiarum culpæ. Ad primum videtur valere eleemosyna propter multiplicatatem intercessorum, ad secundum iejuniū, ad tertium oratio.

De singulis partibus satisfactionis.

C A P V T X X I

Eleemosyna dupliciter potest accipi, aut intentione subleuandi necessitatem proximi, & sic est opus misericordiae: aut intentione recompensandi pro debito offenditæ diuinæ, & sic est opus iustitiae. Unde primo modo propriè pertinet ad meritum virtutis. Secundo modo ad meritum dimissionis peccatiæ, quia elemosyna sic data propriè & satisfactoria. De iejunio quoque sciendū est quod in carne duo sunt, unū est natura, quæ debet sustentari: & aliud vitium, quod debet domari. Iejunium ergo corporaliter seruat, & vitium domat, bonum est, & satisfactorum aliud vero rō. Oratio dupliciter habet fieri: aut pro impetratiōne bonorum, & sic est pars vel opus cōfessionis: aut p̄ se

DE SACR. VIRTUT.

missione malorum, & sic est propriè pars satisfactionis.

De iustificatione impii. CAPIT. XXXII.

Iustificatio impii est motus ab iniustitia ad iustitiam. In iustificatione impii, quatuor requiruntur, scilicet motus liberi arbitrii, contritus, infusio gratiae, & remissio culpae. Horum prima duo sunt ex parte suscipientis, alia verò ex parte agentis. Prædicta autem quatuor sunt simul tempore, non natura. Prioritas autem & posteritas quod secundum ordinem naturae est, reducitur aliquo modo ad ordinem causae & causati. Inter ista verò videtur hic ordo causalitatis esse. Causaliter enim motus liberi arbitrii prior est aliis tribus est, quiare quiritur consensus voluntatis in huiusmodi mutatione. Voluntas autem & liberum arbitrium sumuntur hinc pro eodem. Præterea motus iste appellatur motus liberi arbitrii. Istus quoque motus qui per liberum arbitrium consentit deo ut primo motori, vocatur & motus fidei: quia habet aliquid cognitiōis & aliquid affectionis sicut fides. Dicamus ergo quod motus liberi arbitrii, siue motus fidei in deum, causaliter est prior quam motus quo de peccato quis conuertitur: quia sicut in generatione peccati prior

est conuersio quām auersio, cūm conuersio causet auersionem: ita in eius destruētione prior est cōuersio ad deum per liberum arbitrium, quām auersio à creatura per cōtritionem de peccato. Quod enim primum est in cōpositione, ultimum est in resolutione. Iste verò duo motus liberi arbitrii & contritionis sunt priores quām gratia infundatur, quia sunt causa præparatoria ut gratia detur. Quanuis enim deus sine illa præparatione possit impium iustificare, tamen requiritur præparatio ex parte nostra: quoniam sicut requiritur præparatio ex parte materiæ in naturali mutatione ad recipiendam formā: ita in mutatione voluntaria, & hoc non est ex in potentia agēris, sed suscipientis. Alia ratio est, quia in iustificatione peccatoris fit introductio unius formæ, & expulsio contrariæ: ideo requiruntur p̄dicta duo. S. motus liberi arbitrii disponens ad gratiæ susceptionem & contritio. i. recessus à peccato disponens ad culpæ expulsionem. Gratia verò prius infunditur, q̄ culpa remittatur, quia per gratiā culpa remittit̄ sicut in introductione formæ prior naturaliter est forma quæ expellit à parte agentis, q̄ illa quæ expellenda est, removit.

DE SACR. VIRTUT.

ueri possit. Qualiter autem iustificatio fiat in instanti vel successione, nota distinctione. Potest enim iustificatio dupliciter accipi, sicut & generatio. Uno modo, ut dicat momentum ad iustitiam cum termino eiusdem, & sic sit successio, ut quando succedit successiva preparatio. Alio modo potest accipi ut dicat solummodo mutationem sive motum: & hoc modo sit iustificatio in instanti, & hoc triplici ratione. Prima quia virtute infinita & simplici, quod immediate operatur. Secunda est, quia sit in subiecto simplici, scilicet in mente. Tertia est, quia ipsa forma tamquam expellitur, scilicet culpa, quamquam quae introducitur, scilicet gratia, id autem omnino simplex est. Ad quod dicit Augustinus, quod maius est iustificare impium, quam creare celum & terram: dicendum est quod maius est quartum ad id quod sit, quia melius est, sed non quo ad modum faciendi. Quamvis enim in iustificatione impii sit resistentia formalis, scilicet contrarii ad contrarium: non tamen est ibi resistentia effectiva, qua aliquid restat agenti, scilicet deo cuius virtuti nihil resistere potest. In iustificatione enim impii aliquid est ex parte dei, & aliquid ex parte peccatoris, & aliquid ex parte ecclesiae. Ex parte

dei sūt duō scilicet misericordia, quæ rea
tum indulget: & iustitia, quæ emendam
aliquātulā exigit, vel hic vel in futuro. S.
in purgatorio, hæc significat per binos dis
cipulos, quos misit dominus in omniē lo
cū quò erat ipse venturus, nunc quidē cor
poraliter, nūc autē per gratiam & spiritua
liter. Ex parte peccatoris sunt etiam duo,
scilicet amor, & dolor: & hæ sūt duæ mo
læ quibus peccatum conteritur, quæ se
cundum legem non debent diabolo in pi
gnore obligari. Ex parte ecclesiæ simili
ter sunt duō, primum est meritū, & præci
pue Christi, quod est inæstimabile, & ali
orum sanctorum, qui fecerunt opera mul
ta supererogationis, quæ omnia sub po
testate clavium sunt posita, ut quod mi
nus est in uno membro ecclesiæ, cōpense
tur in alio. Vnde si aliquis rō est membrum
ecclesiæ, non influit in ipsum meritum
prædictum. Secundū est indulgentia, quā
dat ecclesia per papam & episcopos: tamē
ut ipsa indulgentia tantum valeat quantū
sona, exigitur autoritas, & causa, scilicet
comunis utilitas ex parte dantis, exigi
tur etiam fides formata & obedientia ex
parte recipientis, hoc est, ut soluat id pro
pter quod datur.

DE SACR. VIRTUT.

De pœnitentia venialium.

C A V P T   X X X I I I

Pœnitentia est remedium institutum ad expiandum peccatum, cuidebetur pœna sensibilis. quæ cum debeat peccato non solùm mortali, sed etiam veniali, patet q[uod] pœnitentia est remedium contra utrumque: quia non est simpliciter de venialibus, sed de mortalibus, quia pœnitentia introducta est ad reconciliandum amicitiam, quam mortale peccatum tollit. Licet igitur pœnitentia, non sit devenialibus simpliciter, tamen est per accidens: & hoc est tribus modis. Primo ratione dubii, ut quando creduntur esse mortalia. Secundo ratione statuti, ut quando homo qui tenetur cōfiteri semel in anno, non habet nisi venialia. Tertio ratione periculi, ut quando venialis delectatio ad hoc perducta est quod nisi homo se auertat ab ea, trahit in mortale. De remissione autem venialis peccati sciendum, quod in duobus casibus non remittitur. Primus est, si talis habeat peccatum mortale: quoniam sine mortali nunquam dimititur veniale: licet econuerso possit fieri, scilicet quod mortale dimittatur sine veniali. Cū enim peccarum

mortale tollat charitatē: quæ vniuersa de
licta operit: constat quod existenti ī h[ab]ec
cato mortali nullum veniale remittitur.
Secundus est, quando volūtas fixa manet
in affectu alicuius peccati venialis deter-
minati, quoniam illud tolli non potest, &
hoc multiplici ratione. Prima est, quoni-
am omne peccatum remissione indiget
quo ad duo, scilicet quo ad culpā, & quo
ad pœnā: sed non potest esse remissio se-
cunda sine prima, quia quādiu homo cul-
pam habet, debitor est pœna, Culpa au-
tem consistit in deordinatione volūtatis.
Vnde volūtas sic manēs pertinax reordi-
nari nō potest, Alioquin duo opposita si-
mul essent in eodem. Alia ratio est, quia
māhēte causa nō potest tolli effect⁹, sed vo-
lūtas inordinata ad aliquid, est causa ve-
nialis peccati: vnde manēte volūtate fixa
in illo, nō remittitur ipsum peccatū ve-
niale. Sciendū etiā quod vnum peccatū ve-
niale bene potest dimitti sine alio, quia
peccatum mortale quod maioris est adhe-
rentiae, potest etiam remitti sine veniali.
Alia ratio est, quia peccatum mortale ita
deo displicet, quod facit ipsum peccan-
tem deo displicere. Sed veniale licet deo
displiceat, cū m inordinatū sit, tamen nō

DE SACRA. VIRTUT.

facit peccatorem deo displicere: qua per illud nō priuatur gratia, sed obnubilatur, inquantū eius processus ad exteriora impeditur: & propter hoc vnum veniale nō impedit quin aliud remitti possit. Tertia ratio est, quia venialia nō habent conuexionem ad inuicem nec ex parte auersionis: quia nō auertunt à summo bono: nec ex parte conuersationis: & ideo vnū dimiti potest sine alio. Nō est autē sic demortalibus, ubi non dimititur vnū sine alio, quia connexionem habent ad inuicem ex parte auersionis. Quodlibet enim mortale auertit à deo, licet nō habeat conexio- nē ex parte cōuersationis. Ex prædictis colle- git q̄ vnum mortale nō remittit sine alio, & q̄ vnū veniale potest remitti sine alio- veniali. Item mortale remittitur sine ve- niali, sed nō veniale sine mortali. Cui⁹ du- plex est ratio. Prima est, quia mortale & veniale se habent sicut habit⁹ & disposi- tio, sed ablato habitu potest manere dis- positio, & econuerso. Secunda ratio est, quia mortale opponitur charitati, veniale aut feruori eius: sed sublata charitate tol- litur feruor, & non econuerso.

Per quæ dimittatur peccatum veniale.

AD peccati venialis remissionem nō exigitur nouus charitatis habitus; sed sufficit nouus motus: quia peccatum nō tollebat virtutis habitum, sed impedit bat ipsius actū. Notandum autē quod peccatum veniale nō dimititur sine contritione, cuius hæc est ratio: quia quandiu voluntas in aliquo veniali fixa manet, nunquam dimititur: sed oportet voluntatem ab eo auertere q̄d quis pri⁹ volebat, & displicere ei quod voluit, talis autē displicencia, dolor contritionis dicitur. Sed sciendum q̄ contritio potest accipi tripliciter, scilicet vel in actu, vel in habitu, vel medio modo. Contritio in habitu nō sufficit ad peccati venialis remissionē: quia tūc quicūq; haberet penitentiae virtutis habitū, nō posset habere veniale peccatum: & sic veniale peccatum non posset esse cum gratia. Contritio quoque in actu non semper requiritur, quia sequeretur q̄d peccatum quod quis in memoria non habet, remitti non posset: propter hoc requiritur contritio medio modo, scilicet ut peccatum displiceat actualiter vel explicitè, vel implicitè. Dico aut̄ implicitè, quia talis actus non sufficit quod displiceret explicitè, si ad aliud peccatum veniale cognitio ferretur.

DE SACR. VIRTUT.

Notandum etiam quod tam feruens potest esse motus charitatis in deum, q̄ omnia peccata venialia consumat, etiam sine actuali cogitatione ipsorum, quia quando quis feruenter in deū fertur, displicet ei quicquid à deo retardat: & ita licet explicitè de peccato veniali nō cogitet, tamen in illo motu conteritur implicitè displicētia peccati venialis, vel vnius, vel omnium. Sciēdū etiā q̄ in cōtritione de venialibus nō exigit propositū nō peccādi venialiter, sicut in cōtritione de mortali exigitur: sed sufficit quod displiceat ei peccatum præteritū, & infirmitas qua ad peccatum veniale declinatur: quāvis ab eo omnino immunis esse nō possit: ita tamē q̄ voluntas nō maneat fixa in uno veniali, quia illud sic retentū nō dismitteret in contritione generali, nec in speciali. & hęc est ratio: quia peccata mortalia sunt in potestate nostra, vt vitetur, nō solum singula, sed etiā omnia: venialia verò & si singula vita si possunt, nō tamē omnia: quod infirmitate naturae cōtingit. Multa sunt per quae tollūtur peccata venialia, quae per tria cōprehenduntur. Primo sunt omnia illa quae gratiā conferunt, vt omnia sacramenta ecclesiæ. Secundo illa quibus impedimenta

menta feruoris & gratiæ tolluntur , sicut est aqua benedicta , quæ virtutem inimici reprimit , & episcopalis benedictio , & alia sacramentalia . Tertio est exercitium humilitatis ex parte nostra , sicut est tunatio pectoris , oratio dominicalis , eleemosyna , iejunium , & huiusmodi . Ratio autem horum est , quia cum venialia dimittantur per feruorem charitatis , quæ implicitè vel explicitè continet omnia illa quæ nata sunt de se feruorem charitatis excitare , dicuntur venialia peccata dimittere . talia verò sunt omnia quæ praedita sunt . Vnde cum secundum quantitatem feruoris sit quantitas remissionis : patet quod prout per enumerata maior vel minor excitatur feruor , qui implicitè vel explicitè contritionem continet , plura vel pauciora venialia dimituntur , non tamen semper omnia .

De extrema unctione.

CAPUT XXXV.

Mediator dei & hominum non solum vocatur Iesus in quantum habet saluare , sed etiam Christus , in quantum habet unctionis gratiam in alios diffundere : quod significatum fuit in ieges

Qq.

DE SAC. VIRTUT.

Dauid, qui tribus vicibus vñctus fuit: Primo in domo patris sui in signum regnifatur, hæc significat vñctionem in baptismo. Secundo in Ebron super Iudam: & postea multa mala habuit. hæc significat vñctionem in confirmatione. Tertio iterum in Ebron super omnem Israel: post hanc autem in pace regnauit: hæc significat vñctionem in extremis. De substantia huius sacramenti sunt quinq;^u; Primum est, quod hæc vñctionem faciens sit sacerdos. Secundum est intentio debita. Tertium est materia debita, scilicet oleum infirmorum. Quartum est forma verborum, hæc scilicet, Per istam vñctionem, &c. quam formam dicere debet inūgens. Quintum est locus inungendus, quia fit ad oculos, ad aures, ad nares, ad os, ad lúbos, & ad manus. In hoc sacramento forma verborum est de præcatiua: quia istud sacramentum debet valere per orationem ecclesiæ, & per modum suffragii. Datur enim ad effectum quem homo per propria opera posset consequi nisi infirmitas impediret. Vnde nota quod in aliquo sacramento verborum forma non est in sola oratione, nisi in isto. Dicit enim Iacobus, capitulo quinto Si quis infirmatur, inducat presbyte-

zos, & orent super eū. In quibusdam vero sacramentis consistit in sola enuntiatione sicut in baptismo. Dixit enim dominus, Matthæi ultime Baptizantes eos, non faciens mentionem de oratione. In aliquo autem sacramento secundum quosdam consistit formam in oratione & enuntiatione, ut in sacramento poenitentiae. Cōsueuerunt enim confessores primo orare, dicentes, Absolutionem remissionem, & cætera. & postea dicere, Absoluo te. Cum enim in peccato offendatur deus & ecclesia, contra primum meritò fit oratio, & contra secundum absolutione. Ihesus autem sacramentum non datur nisi adultis, qui peccata venialia videntur habere, contra quæ institutum est: nec datur aliis, quam infirmis in periculo mortis cōfututis. Sanis autem nō datur hoc sacramentum: quia habent aliud remedium paratum, scilicet poenitentiam: nec datur nisi postulantibus, qui deuotione sursum eriguntur. Et si saepè infirmatur quis ad mortā, saepè potest inungi: sed in una infirmitate non debet quis bis inungi, nisi eadem infirmitas ultra annum protrahat, ita q̄ in uno anno propter eādem infirmitatem nemo bis inungatur. Effectus

DE SACR. VIRTUT.

Huius sacramenti multiplex est unus est sanitas, quæ est duplex: Una est principalis, scilicet liberatio ab infirmitate spirituali, quæ contrahitur per peccata venialia, quibus anima debilis efficitur ad exequendum actum gratiæ gloriæ. Alia est vel secundaria sanitas, quæ est quasi effectus & signum prioris sanitatis, scilicet sanitas corporalis: & hoc est verum, quando sanitas corporalis expedit sacramentaliter sanitatis spirituali. Tunc enim istud sacramentum causat utrumque in suscipientibus dignè. Interdum enim utilis est sanitas corporalis, scilicet ad meritum glorie cumulandum. Valet etiam ad devotionem excitandam, & ad velociore transitu ad cælum. In hoc sacramento, sicut in cæteris, tria sunt: Unum est sacramentum tantum, scilicet unctio exterior. Aliud est res tantum, scilicet effectus duplicitis sanitatis, ut dictum est. Terrium est sacramentum & res, scilicet quedam unctio spiritualis interior, id est mentis iocunditas, & solatium.

De sacramento ordinis.

C A P V T   X X X V I

QVINQUE sacramenta de quibus dico. Quin est, pertinent ad statum personæ: sed duo, de quibus dicendum

est ; pertinent ad communem statum Ecclesiæ, quia ordo pertinet ad generationem spiritualem : matrimonium vero ad generationem carnalem. Ordinem præcedit prima tonsura : quia in omni transi-
tu de statu ad statum conuenienter interponitur aliqua dispositio media. Vnde in transitu à statu laicorum ad statum mi-
nistrorum dei conuenienter prima ton-
sura interponitur. Fit etiam in hac ton-
sura aliquorum capillorum resecatio in
modum coronæ: quia in ministerium il-
ius assumitur, cui seruire, regnare est.
Et itaque duplex signum distinctum in
ordinatis, scilicet exterius tonsura, & in-
teriorius character. Ad esse autem ordinis
tonsura non præexigitur, sed ad bene es-
se: quia dispositio congruitatis est ipsa
tonsura ad ordinem, non necessitatis. Hu-
go de sancto Victore ordinem sic descri-
bit, Ordo est signaculum quoddam, in quo
potestas spiritualis traditur ordinatis, &
officium. Hic nota quod sicut in natura-
libus dedit deus superiora corpora in re-
gimen inferiorum, sic & in spiritualibus
quosdam posuit superiores, quosdam in-
feriores, ut illi potestatem habeant su-
periosos: sicut sunt clerici, qui præsunt in

DE SACR. VIRTVT.

Spiritualibus: & principes ac iudices seculares, q̄ præsunt in temporalibus. De substantia huius sacramenti sunt sex: Primū est potestas ordinatis, quia oportet q̄ sit episcopus. Secundum est materia, scilicet uincio in sacerdotibus: & tactus illorū quæ tangenda sunt. Tertiū est forma verborum. Quartū est sexus virilis, quia mulier non recipit characterem ordinis. Quintum est intentio recta. Sextū est, q̄ ordinandus sit baptizatus, quia baptismus est ianua omnium sacramentorum. Quoddā est h̄c sacramentū tantūm, ut visibile signum, quo potestas tradi ostenditur. Quoddam' est res tantum, scilicet graria quæ confertur dignè recipienti. Quoddam est res & sacramentum, ut character. Septem sunt ordines, scilicet Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, & Presbyter, qui omnium ordinū est perfectissimus, & terminus aliorū. Illi autē sunt quasi septem gradus, quibus ascenditur ad thronum Salomonis. Actus ostiarius est custodire locum consecrationis sacramentorum ab iis qui immundi determinati sunt, id est excommunicatis. Actus lectorum est legere prophetias. Actus exorcistarum est arcere dæ-

mones, ne dominantur in corpore non-
dum baptizati, scilicet per coniuratio-
nes. Actus acolythorum est deferre lu-
men Euágelii in lumine corporali. Actus
subdiaconorum est accipere oblationes
ab offerentibus, eásque offerre diacone-
legere autem epistola non est actus eo-
rum principalis, sed consequens. Actus
diaconorum est ordinare hostias in al-
tari : legere autem euangelium, vel præ-
dicare, est actus. consequens. Actus Pres-
byterorum est consecrare corpus & san-
guinem Christi : & est actus principalis:
alius est consequens, scilicet ligare & sol-
uere : per quem actum corpus mysticum
præparatur ut sit aptum & idoneum ad
perceptionem corporis Christi veri. In
quolibet ordine character imprimitur: sed
quando fiat, nunc dicendum est. Ostiaris
quidé character imprimitur quando da-
eis clavis, & dicitur, Sic agite tanquam ra-
tionem reddituri deo de rebus quæ cla-
vibus istis recluduntur. Lectoribus cha-
racter imprimitur, cùm episcopus porigit
eis librum cum debita forma verborum.
Exorcistis vero, cùm dat eis librum exor-
cismorū cù debita forma verborū. Acoly-
this aut in verbis quæ dicit episcopus eū

DE SACR. VIRTVT.

dat eis candelabrum. Subdiaconis imprimetur, quando episcopus cum forma verborum dat eis calicem vacuum & cætera vasa quorum usus est in confectione eucharistiae. Diaconis & presbiteris imprimetur, quando episcopus imponit manu capiticu verbis ad hoc statutis. Prædictos aut ordines Christ^r exercuit Ostiariatum, quā ementes & vendentes de téplo eiecit. Lectoratū, cùm in medio seniorum librū Isaiae aperiens, legit in eo. Exorcistatum, quando dæmoniacos sanauit. A colythatum, quando dixit, Ego sum lux mundi. Subdiaconatum, quando linteo se præcinxit, & pedes discipulorum lauit. Diaconatum, quando in cœna corpus & sanguinem suū ministrauit discipulis, & dormientes Apostolos excitauit. Presbyteratum, quando se in arca crucis obrulit, & quando in cœna panem & vinum in corpus & sanguinem suum conuertit.

De qualitate ordinandorum.

CAPVT XXXVI.

Qualitas ordinandorum consistit in duobus, scilicet faciendis & evitandis. Facienda sunt hæc: Sit in moribus pudicus: In habitu honestus: Cibœ & potu temperatus; Cōpetéter, quan-

uis non eminenter, literatus: Māsuetus & modestus: Tonsuram deferat clericalem: Hospitalis: Doctor in prædicatione: Residentiam faciat in ecclesia sua, vel beneficio. Corrector vitiorum per virgā disciplinæ: Exemplum præbeat bone vitæ vel famæ: Unicum sufficiat beneficium habēs curam animarum: Bonus sit gubernator familiæ. De necessitate clericis vitanda sunt hæc, Omne crimen mortalis peccati: Non litigiosus: Non cupidus: Nō lusor: Non negotiator: Non exerceat venationes clamoras: Non sit incōtinens, nec mulieribus coinhabitet: Non sit in commissationibus, & tabernis, & fabulis: Non intersit spectaculis, nisi honestis: Nō immiscat se negotiis secularib⁹: Nō debet intendere histrionibus & ioculatoribus: Tabernas non debet intrare, nisi itinere: Horas nō debet negligere: Iustum iudicium non debet vendere: Sacra menta ecclesiastica non cum pactione, sed gratis debet dare. Nō sit excōmunicatus, vel super sp̄esus, vel irregularis: Nō apostata, nō sit simoniacus in ordine vel beneficio, nō solēniter pœnitens. Ante ordinis suscepitionem se per confessionem præparet. In peccato mortali non accedat. Primā ton-

DE SACR. VIRTVT.

suram nō negligat. Nullus ordinetur, nisi examinatio præcedat. Nō accipientur simul ordines minores cum subdiaconatu, nec etiā duo sacri ordines simul, sed gradatim. Nec p saltū accipiat quis ordinē, nec ab alieno episcopo, sed à suo. Nec cōtra episcopi prohibitionē, & sine titulo, nec furtiuè. Missam in qua ordinatur, tota liter audiat. Omnia quæ sunt tangenda in susceptiōe sui ordinis vnuſq; tāgat. Nō accedat nisi licētius & præsentatus. Ieiunus à iejuno accipiat ordines. Non recipiātur nec cōferātur ordines nisi tēporibus ab ecclesia institutis. Multa sunt q̄ impediunt promouendū etiā sine culpa, licet non sine causā. Non enim debet promoueri ignotus, nec bigamus, nec neophytus, nec corpore vitiatus, nec de illegitimo thoro natus, nec seruus, nec obligatus ad ratiocinia: quoniam repellitur ab ordinibus. Ex prædictis patet quòd dignitas clericalis siue ordines non conferuntur à quolibet, nec cuilibet, nec in quo libet loco, nec quolibet tempore.

De sacramento matrimonii.

C A P V T. xxxiiij.

Matrimonium est coniunctio maris & fœminæ individuali vitæ con-

suetudinem retinens. Matrimonium per sposalia initiatum, per consensum animorum expressum per verba de praesenti ratificatur, per carnalem copulam consummatur & perficitur. Ad hoc autem secundum quod duplex est perfectio: Prima est in esse simpliciter, secunda in esse completo: sicut patet in pueri, in quo est perfectio quantum ad esse hominis simpliciter, sed non est in eo perfectio quantum ad esse completum secundum quantitatem & operationem hominis. Eodem modo dicendum est de matrimonio, in quo duplex est perfectio: Prima est quae facit matrimonium, scilicet consensus animorum per verba de praesenti expressus: & ad hanc non exigitur copula carnalis. Secunda perfectio est quae matrimonium consummat: & ad hanc exigitur carnalis copula. Bonum matrimonii triplex est, scilicet fides, ut neuter alieno thoro maculeat. Proles, ut ad cultum dei nutritur. Sacramentum, ut non dissoluatur. Licet enim ecclesia possit diuertia propter impedimenta matrimonii facere, nunquam tamen potest nec debet matrimonium quod legitimè celebratum est, dissoluere: quia quos deus coniunxit, homo non potest quaque cur-

DE SACR. VIRTUT.

que authoritatis sit, separare: tamen solvitur matrimonium per mortem. Sciendum quod duplex est coniunctio in matrimonio, & duplex est mors correspondens illi. Est enim coniunctio spiritualis per consensum animorum, quae soluitur per mortem spiritualem, qua homo moritur mundo per religionis ingressum. Alia est coniunctio carnalis per commixtionem sanguinem, quae soluitur per mortem carnalem. Est autem causa matrimonii quadruplex, scilicet efficiens, ut consensus animorum per verba de praesenti expressus. Materialis, ut ipsae persone legitime. Formalis, ut benedictio, anuli subarratio, & huiusmodi. Finalis duplex est, una principialis, scilicet prolis procreatio, & fornicationis cuitatio: quia matrimonium non solum in officium, sed in remedium institutum fuit: licet fuerit primò solum in officium. Alia est secundaria, & illa est multiplex. Vnde versus.

Hostes conciliat, & eo discernitur haeres,
Bis ligat, alma notat, iust transfert, auget honorem.

Quadruplex distinguitur matrimonium:
Primum est carnale inter virum & mulierem. Secundum est mortale inter deum &

animā. Tertiū est allegoricū inter Chri-
stum & ecclesiā. Quartū anagogicū inter
deum & animā in ecclesia triūphante per
coniunctionē gloriæ. Potest quis accedere
ad uxorē suam quatuor de causis, scilicet
causa prolis, causa reddendi debitū, cau-
sa vitādæ incontinentiæ. His tribus causis
non est peccatū. Quartò potest fieri cau-
sa explendæ libidinis: & hoc modo pec-
catum est veniale, vel mortale, secundum
quòd libido est venialis vel mortalís. Fit
autem peccatum in coniugali coitu quin
que modis. Vnde versus.

Quinque modis peccat uxore mafitus
abutens.

Tempore, mēte, loco, cōditione, modo.
Nota q[uod] vix ordimissa ppter fornicationē
recōciliat virō multis modis. Vnde vers⁹.
Ultimo mcechaf, retinet nec conciliatus.
Absens prostituit, ius fraus reuocant mu-
titerem.

Tria sunt ornamenta sponsæ, scilicet a-
nulus in digito, monile in pectore, cor-
ona in capite. Primum significat ope-
ris puritatem, quia in manu est opus. Se-
cundum affectus sinceritatem: quia in pe-
ctore est affectus. Tertium contempla-
tionis claritatem, quia in capite est per-

DE SACR. VIRTVT.

spicacitas intellectus. Multis de causis beata Virgo fuit desponsata viro. Primo, ut designaret ecclesiam despontatam Christo, quae similiter est virgo Secundo, ut Ioseph testis esset integerrime castitatis eius. Tertio, ut per Ioseph origo eius ostendetur: quia per viros genealogia texitur. Quartio, ne infamaretur, si generaret non habens maritum. Quinto, ne velut incontinens damnaretur, quia de tribu erat sacerdotali, & tales comburebantur, aliae adulterae lapidabantur. Sexto, ut virgo virili solatio sustentaretur: Septimo, ut partus diabolo celaretur. Octauo, ne Iudæi Christum tanquam illegitimum iuste persequi viderentur. Nono, ne legi quae commendat matrimonium, contrarius dominus viderteur Notandum quod duodecim sunt impedimenta matrimonii.

Vnde versus.

Error, conditio, votū, cognatio, crimen,
Cultus dispartas, ius, ordo, ligamen, honestas,

Si sis affinis, si fortè coire nequibis.

Hæc socianda vetat coniugia, iunctare tardant.

Finis libri Sexti.

COMPENDII THE-
ologicæ veritatis liber septi-
mus, de vltimis
tempo-
ribus.

De fine mundi.

C A P V T I.

In aliud iudicium quædam sūt antecedentia, quædam concomitantia, quædam sequentia. Antecedentia iudicium tria sunt, scilicet pœna purgatorii, ecclesiæ suffragia, & persecutio Antichtisti. Concomitantia iudicium duo sunt, scilicet conflagratio mundi, & resurrectio corporum. Consequen-
 tia iudicium duo sunt, scilicet pœna infernalis, & gloria cælestis. De quibus per ordinem est dicendum.

De purgatorio.

C A P V T II.

Purgatorius ignis corporeus est, per quem tantummodo spiritus iustorum qui in hac vita non impleuerunt pœni-

DE TEMP. VLTIM.

tentiam, neque satisfactionem condignā, affligūtur. Hi qui sunt in purgatorio, spē habent euasionis, quia sciunt se nō esse in inferno: & tamen propter pœnarū magnitudinem hoc aliquando non aduertunt. Multæ rationes sunt quare opotet esse purgatorium. Prima est, quia secundum Augustinum tria sunt genera hominum. Quidam sunt valde mali, quibus nō profundit ecclesiæ suffragia. Quidam valde boni, quibus non sunt necessaria. Quidam nee valde mali, nec valde boni, qui habent venialia, & his debetur pœna-purgatorii. Secunda est, quia sicut summa bonitas non patitur quod bonum remaneat irremunatum, ita summa iustitia nō patitur quod malum remaneat impunitum. Tertia est, quia diuinę lucis tanta est dignitas, quod eam soli mundi oculi cernere possunt. Unde oportet quod quilibet venias ad munditiam baptismalem antequam cōspectui diuino præsentetur. Quarta est, quia culpa est offensia diuinæ maiestatis, & damnosa ecclesiæ, & deformatiua in nobis imaginis diuine. Sed offensa requirit punitionem, damnum requirit satisfactionem, & deformatio expurgationem: propter quod necesse est quod peccato pœna

pœna vel hic vel alibi respondeat. Quinta est, quia cōtraria contrariis curātur: sed peccatū oritur ex delectatione: vnde debet per pœnam deleri. Sexta est, quia nulli debet negligētia suffragari: sed si nō puniretur talis, videretur in futuro commodum reportare de negligentia pœnitentiæ dilatæ. Septima est, quia iustum est ut sp̄itus qui contempto summo subiecit se infimo, id est peccato, subiiciaur postea inferioribus, id est, pœnis. Nota quòd animæ postquā fuerint in igne sufficienter purgatae, statim euolant ad gloriam, & hoc patet multiplicazione. Primo quia post purgationem nulla remanet ad gloriam dissimilitudo in anima: vnde meritò illi debet jungi. Secundo, quia ianua cœli illis semper est aperta, qui nullum habent obstaculum. Tertio quia necesse est illos sp̄itus, in quibus est charitas sursum eleuans, & nihil tardus, sursum eleuari ad gloriam. Quartò quia cùm deus scit prōrior ad misérēdum quam ad puniendum, meritò debet purgatos conjungere gloriæ, quos purgandos subiecit pœnæ. Quintò quia non punit deus bis in idipsum. Vnde cùm iste sufficienter satisficerit in pœnis ignium, non amplius

DE TEMP: VLTIM.

debet puniri in dilatione præmiorū. Se-
xtò quia post purgationem nō debet talis
esse in purgatorio, neq; in limbo, quia nō
est de numero illorū puerorū, neq; in in-
ferno: quia nō est de numero dānatorū,
ergo debet esse in cælo: quia post mortē
nō sunt alia receptacula animarū. Septi-
mò quia efficacior est charitas quā iniqui-
tas, sed iniquitas statim ducit ad supplicia,
ergo charitas statim ducit ad præmium.
Octauò quia cessante impedimentoo corpo-
ra grauia ferūtur deorsū, & levia fursū: &
sic maiorū spiritu remoto carnis onere sta-
tim ferūtur ad locū suppliciorū propter
peccati gravitatē: spiritus verò bonorū, si
nō sit impedimentū alicuius culpe vel pœ-
næ debitæ, statim ferūtur ad locū præmiorū:

De acerbitate pœnae purgatoriæ.

¶ CAPUT I. ¶

IN purgatorio duplex est pœna. Una est
dāni, de carentia diuinæ visionis. Aliæ
sensus, de afflictione ignis: & quantum
ad utrumq; minima pœna purgatorii ma-
ior est maxima pœna mudi. Istud patet de
pœna dāni: quia affectus quo desideratissi-
num bonum post hāc vitam ab omnibus
sanctis, int̄erior est quām aliquis affectus
rei temporalis in ista vita, maximè cūjā tēr-

pus habendi aduenit, ideo carētia eius molestius toleratur. Istud etiam patet de pœna sensus: quia cùm dolor nō sit essentialiter læsio, sed læsionis sensus: tanto magis dolet anima, quanto magis sentit sensituum aliquid. Ideo ab igne in ipsa agente maximè affigitur. Ratio acerbitalis pœnæ purgatorii hec est: quia cū deus magis querat emendam quam pœnam, plus ponderat in pœnitentia virtutem bonæ voluntatis, quam pœnam afflictionis. Vnde plus pôderat deus modicam pœnam voluntariam in præsenti; quam multò maiorem non ita voluntariā in futuro, sicut plus valet modicum auri, quam multum plumbi. Vnde oportet ut quod tibi deficit in volūtate, hic suppleatur in acerbitate. De igne qui purgat animas, dupliciter est loquendū, vel quantum ad id quod mediately animas affigit, & sic est corporeus: vel quantum ad id quod proximè affigit, & immediately, sic est incorporeus. Primo modo dicitur ignis vorè secundo modo similitudinariè, sciat leo veros, & leo pictus. Vtrunque tangit Gregorius, quando dicit: In eo ardens, dum ardorem videt. Ille autem ignis corporeus dupliciter potest considerari. Pri-

DE TEMP. VLTIM.

mò vt est instrumentum naturæ, sic agere potest corpus, & non in animam. Secundò prout est instrumentum diuinæ iustitiae, sic agit in animam, imprimendo illi speciem suam per quam affligitur, quia violenter illa specie informatur. Sicut enim anima secundum ordinem naturæ vnitur corpori ut instituat vitam, sic merito secundo ordinem iustitiae vnitur igni à quo suscipiat pœnam. Nota quòd dæmones nō puniunt animas in purgatorio, sed illic eas adducunt, vel etiam afflunt, ut communiter dicitur. Ex permissione tamē dei dæmones in hac vita quādoque bonos affligunt, sed hæc est ratio quia in præsentidurat pugna inter dæmonem & hominē, qui dæmon habet in eo potestatem exercitii, sed post hanc vitam non sic. Vnde & aér iste caliginosus est assignatus dæmonibus magis propter tētandi officiū quā propter suppliciū. De locis pœnaliibus vbi sint & quot, require supra lib. 4. cap. de descensu Christi ad inferos. Sciédu tamē de loco purgationis quòd dupliciter assignatur: aut secundū legem cōmunem, & sic est in uno loco in parte inferni circa lymbō patrū. Aut secundū dispensationē specialē, & sic pur-

gantur animæ aliquando in diuersis locis
in quibus peccauerūt. Hoc autem fit pro
pter aliquam suam reuelationē per suffra-
gia eorū quibus apparent in illis locis, vel
etiam propter aliquam ædificationem vi
uertiū. Ignis autem ille plus vel min⁹ cru-
ciat, secundū quod pl⁹ vel minus de com-
bustili seu criminali quisq; secū tulit. O-
portet enim pri⁹ quā facies dei videat, (si
cut legimus) ϕ ligna, fænū, stipula, id est,
maiora, minima, mediocria, & venialia to-
taliter per cremationē cōsumātur. Prædi-
cta verò pœnæ diuersitas nō est ex diuer-
sitate ignis ardētis seu agētis, sed subiecti
patiētis: sicut sub eodē sole vn⁹ pl⁹ estuat,
alter minus, ut dicit Gre. Necesse est aut
ut dicit Au. quod tantum duret dolor,
quantum hæserat amor. Tantò enim quis
que torquebitur diutius, tantò affectus
eius venialibus adhærebat fortius.

De suffragiis ecclesiæ.

C A P V T   1 1 1 .

Sicut pertinet ad diuinæ iustitiæ seue-
ritatē, bonos propter venialia puni-
ti, ita pertinet ad bonitatem diuinæ misé-
ricordiæ eosdē per suffragia relevari. Pro
sunt ergo suffragia defunctis, nō ad meritū
vitæ æternæ, sed ad solutionem pœnat:

Rr iiij

DE TEMP. VLTIM.

& hoc vel ad pœnarū mitigationem, vel
ad celestiorē liberationē. Sunt aut̄ qua-
tuor modis suffragiorū generales, ad quos
omnes alii reducuntur, scilicet oratio, ieu-
nium, eleemosyna, & sacramētum altaris:
quorū numerus sic accipitur: quoniā de-
functi à pœna absolui possūt duobus mo-
dis, scilicet per viam gratiæ, & per viam
iustitiæ. Per viam gratiæ dupliciter. Pri-
mò per intercessionem publicam capitis,
quæ est in oblatione sacramenti altaris.
Secundò per intercessionem quasi priua-
tam membrorum, scilicet per orationes
iustorum. Simpliciter per viam iustitiæ
dupliciter: primò per modum redēptionis
pœnæ, scilicet in eleemosynarum lar-
gitione: secundò per modum solutionis
pœnæ, scilicet in ieiuniorum afflictione.
Si autem queritur quando incipiat vale-
re defuncto id quod pro se fieri manda-
uit: dicendum quod opus operans, id est
meritum authoris statim cōsequitur mor-
tuum de bonis quæ præcepit pro anima
sua fieri. Sed non opus operatum, id est
fructus ipsius operis, usquequo fiant: quia
primum valet ex merito absoluto, sed se-
cundum ex merito conditionali.

Quorum suffragia profint Q. quibus.

CAPUT V.

AD hoc quod valeant suffragia, requiriatur aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte recipientis. Ex parte agentis requiritur quod sit in charitate, & quod intentionem suam dirigat ad illos quibus vult ut opera sua proficiant. Distinguendum est tamen, quod suffragia per malum possunt fieri dupliciter. Vel ut per authorē, & sic non prosunt nisi fortè per accidens, scilicet in quantum per eleemosynas mali hominis excitantur boni pauperes ad ostendandum pro defunctis. vel ut per ministrum: & hoc dupliciter: quia vel facit ea ut minister publicus dei & ecclesiae, sicut quando sacerdos malus celebrat missam, vel agit exequias mortuorum, & talia semper prosunt: quia malitia ministri non nocet operi boni authoris: sicut patet in domino iusto dante eleemosinā per seruum malum. Si verò facit ea ut minister priuatae personae, existentis tamen in charitate, siue defuncti siue alterius, etiam talia prosunt: quia opus illud licet sit mortuum quo ad ministrum, non tamen quoad authorem. Si verò malus minister facit aliqua de mandato eius qui non est in charitate, non prosunt. Aliquid etiam exigitur

DE TEMP. VLTIM.

ex parte accipientis ad hoc ut suffragia
prosint illi. Primum est, q̄ ipse sit in cha-
ritate. Vnde nō valet his q̄ sunt in inferno
quia sunt à corpore Christi mystico sepa-
rati: vnde nulla spiritualis influentia per-
uenit ad eos, sicut nec influētia corporalis
valet membris à corpore amputatis. Se-
cundum est indigentia: vnde non valent
beatis, qui non sunt amplius in via, sed in
termino, nec possunt ad altiora ascēdere:
sed potius econuerso illorum suffragia p̄
sunt nobis. Vtrūq; aut̄ est in his qui sunt
in purgatorio, scilicet charitas & indig-
entia. Vnde sicut potest homo satisfacere p̄
altero viuente qui per se nō valet, ita po-
test etiā pro defuncto. Nota quòd suffra-
gia prosunt defunctis, sed magis aut min⁹
pro diuersitate meritorum in mortuis vel
pro charitate viuorum, qui magis solici-
tantur pro aliquibus quam pro aliis. Illa
enim suffragia quæ specialiter fiunt pro
aliquibus, plus valent illis quam aliis,
licet etiam aliis aliquomodo communi-
centur. Suffragia verò quæ communi-
ter pro defunctis fiunt, quanvis pro mo-
dulo suo omnibus prosint, illis tamen am-
plius, qui dum essent in via, magis merue-
runt ut sibi prodeſſent. Quaunis autē (vo-

dictum est) suffragia non profint illis qui sunt in cælo, nec illis qui sunt in inferno, tamen aliquo modo prosunt etiā illis. Vnde nota quod valēt illis quod sūt in purgatorio, per modū purgationis: valēt saluatus quod sūt in cælo, per modum coniunctionis, quia multiplicatio saluandorum augmentat gloriam accidentialem. Valent & damnatis in inferno per modum diminutionis: quia quanto enim plures saluātur per meritum ecclesiæ, tanto pauciores dānabuntur, & ita minor erit pœna per subtractiōnem eōsorti illorū. valent etiā ipsis facientibus per modum meriti: quia cū pro parvulis defunctis célébrantur missæ mortuorum, hoc non sit propter illorum indigentiam, cūm statim euolent ad gloriam, sed propter gratiarum actionem.

*P*trum indulgentiæ profint defunctis.

C A P V T VI.

Papales indulgentiæ profunt defunctis in purgatorio: quod patet, quia crux aliquando datur pro duabus vel tribus vel quatuor vel decem animabus. In ecclesia enim est thæsaurus meritorum tā Christi quam perfectorum, de quoq; solus papa, qui habet claves huius thesauri, pro necessitate ecclesiæ potest accipere &

dispensare. Alii autem sicut episcopi, non habent in his potestatem generalem, sed limitata, & non nisi per summi pontificis dispensationem. Dicendum ergo quod papa propriè non absoluit defunctos à poena, sed quasi pro eis de communis thesau-ro ecclesiæ soluit; sicut aliter creditor liberat debitorum, dum à debitorum absoluit: & aliter amicus debitoris, dum pro eo debitum soluit: sed viuentes utroque modo absoluit papa. Illi autem quibus datur indulgentia, non possunt eam ultraius dare neque vivis neque defunctis: & hoc duplicitate ratione. Primo quia indulgentia non est donum collatum gratiæ, sed priuatum poenæ, priuatio cum nihil sit, aliis communicari non potest. Secundo quia dare indulgentiam, authoritatis est & iurisdictionis, quam non habent laici, ex eo quod indulgentias ab aliis recipiunt: unde non possunt defunctis impendere indulgentiam per autoritatem, sed solum boni operis sui suffragium per charitatem papa vero potest utrumque.

De aduentu Antichristi.

CAPUT VI.

Antequam dominus veniat ad iudicium regni Romani fieri destruacio-

Nā sicut dicit glosa super Apocalypsin.
Prīus erit dicēsio ab utroque imperio,
qua completa aderit Antichristus. Hic ex
parentum seminibus cōcipietur: sed post
conceptum descendet spiritus malignus
in matris uterum, cuius virtute & opera-
tione deinceps puer nascetur, aletur, ado-
lescet: propter quod & filius perditionis
vocabitur. Nascetur autem in Babylonia
de tribu Dan, sicut dicit glosa super Apo-
calypsin. Post hoc veniet in Ierusalem, &
circuncidet se, dicens Iudæis se esse Chri-
stum illis promisum unde plebs Iudæa
specialiter ei adhæredit, sicut dicit Hay-
mo super Apocalip. donec Enoc & He-
lia prædicantibus, qui ex illis fuerint sal-
uandi, ad Christum reuertantur. Angelus
bonus deputabitur primò Antichristo ad
custodiā: sed quando ita obstinabitur
in peccato, quod dicet se esse deū, & ex-
tollet super omne id quod dicitur deus,
aut colitur, sicut dicit Apostol. tunc pri-
mò deseret eum angelus ex toto, nec ha-
bebit eum postmodum ad protectionem,
sed ad accusationem.

De vita Antichristi
CVP VT VIII.

Antichristus erit luxiosus, & ī cōcu
piscētiis fœminarū: vt habet Dani.
ii. In aperto tamen p̄ hypocrisim simula-
bit sanctitatem, vt facilius decipere pos-
sit. Cor suū per superbiam magnificabitur
sicut dicit, Dan 8. Cōtra principē princi-
pum consurget, id est, contra deum. Et vt
dicit glosa super Danielē cap. 8. in tātam
eleuabitur superbiam, q̄ leges & ceremo-
nias mutare conabitur, vel cui sum tempo-
rū. Tantæ quoq; presumptionis erit, q̄ nō
putabit se à deo puniendum, propter hoc
q̄ iudicium differtur. Psal. 10. Auferuntur
iudicia tua à facie eius. Erit etiam blasphe-
mus, sicut Apocalyp. 12. dicit. Vnde. Da-
niel. vndecimo, Aduersus deū deorū lo-
quet magnifica. Itē ad maiore dei cōtu-
meliam faciet imaginē suā adorari, & om-
nes suo charaktere signari in manu dexte-
ra, & frontibus suis, sicut haberut in Apo-
calyp. Confitebitur enim se verum filium
dei, & filium hominis: Ita vt in templo dei
se deat tanquam ipse sit deus, & se faciet
adorari. Iudei in anque templum quo d
Romani destruxerunt, reædidificabūt. Af-
firmabit ante se nullum fuisse Christum.
sed Antichristos fuisse. Dicitur enim in
glosa ad Colossenses secundo, quòd sicut

in Christo omnis plenitudo diuinitatis habitat, ita & in Antichristo plenitudo omnis iniquitatis: quia in ipso erit caput omnium malorum diabolus.

De quatuor modis quibus decipiet.

C A P V T. I X.

Merito comparatur Antichrist⁹ Genes⁹. xl⁹. Ceraſti, qui est serpens cornutus: quia quatuor cornibus armabitur, scilicet callida persuasione, miraculorum operatione, donorum largitione & tormentorum exhibitione. Primus ergo modus subuertendi homines erit callida persuasio. Prædicabit enim legem non uam prauamesse, & legem Christi proposse deſtruēt. Prædicatores enim illius difſurrent per vniuersas partes mundi. Immediat quoq; apostoli Antechristi ne scriptura ſecundum veritatē exponatur à catholicis doctoribus, vel à fidelibus audiatur: ipsi autem bonos ſe simulabunt, & tamen mala ſuadebunt. Secūdus modus subuertendi erit per fallacia miracula: qui per artem magicā illa faciet. Vnde glossa ſuper Apocalypſis decimumtertiū. Magica arte ſtatuam faciet loqui, & futura prædicere: & faciet, ſicut dicit Apocalypſis 13. ignem de cælo descendere in terram.

DE TEMP. VLTIM.

Glo. id est, malignum spiritū faciet super-
suos descendere, ut loquantur variis lin-
guis. Spiritus enim malignus descédet in
eos in cōspectu hominum , sicut spiritus
sanctus descédit in Apostolus Christi, Vn-
de iactabunt se esse meliores Apostolis
Christi, qui spiritū acceperūt in cōclavi.
Itē per artē magicā simulabit se mortuū,
& feretur à dæmonibus in aéra , quasi a-
scendat in cælum: & sic putabitur ab ho-
minibus resurrexisse , qui prius mortuus
putabatur : & tunc mirabuntur populi,
& adorabunt eum atque laudabunt Ec-
clesia verò non faciet tunc miracula. De
hoc modo decipiend⁹ dicitur. Psalmo de-
cimo . Insidiatur enī abscondito , quasi
leo in speulanca sua. Glosa . Recte Anti-
christus cōparatur leoni existenti in spe-
lūca: quia in eo-vis & dolus operatur. Vis
enim per leonem, dolus per speluncam in-
telligitur. Gregorius, Pensamus quę erit
humanæ mētis illa tentatio , quando pius
martyr & corpus tormentis subiiciet , &
tamē tortos ante eius oculos miracula fa-
ciet. Sicut enim Antichristus finget se à
mortuis resurgere, ita etiam finget se ad
cælum ascendere. Apocalypsi dēcimoter-
tio, Et plaga mortis ei⁹ curata est. Glosa,

Arte magica aſcēdēt Antichristus in aera
 ferentibus eum dæmonibus. Faciet arbo-
 res citò florere & arescere, mare turbari,
 naturas in diuerſas figurās mutari; mortu-
 os enī in conſpectū hominum fuscitabit.
 Tertiō decipiēt per munera. Ipſe nānque
 Antichristus inueniet theſauros abſcon-
 ditos, per quos ad ſequendū ſe inclimabit
 plurimos. Ditabit enim diuites huius fe-
 culi, & tunc eorum falſam felicitatem ad
 decipiendum alios ostendet. Quartō cō-
 pellat per minas & tormenta, quos ali-
 ter vineere non pōterit. Tanta verò, ſi
 cut ait dominus, tūc erit tribulatio, ut in
 errorem ducantur (ſi fieri potest) etiam
 electi: & hoc innuitur Apocalypſis pri-
 mo, vbi dicitur. Pedes eius ſimiles autē
 thalco ſicut in camino ardenti. Per pedes
 vltima Christi membra, per caminum ve-
 rō vehementius tribulatio deſignātur. Exhibe-
 bit enī cūta quæ in præcedētibus mar-
 tyribus impleta ſunt genera tormentorū,
 fed in illis regionibus tunc fideles maxi-
 mè ſunt exaudi, & vehementius, vbi do-
 minas fuit cruefixus. Et dicit Haymo ſu-
 per Apocal. Illa rēatio non p partes, ſed
 ſimul totū examinabit mūdū. Soluētur e-
 nī dæmones, qui modo ligati ſūt ne poſſit

nocere quantum vellent. Fideles quoq; illo tempore non prædicabunt, quia tāquā excōmunicati habebuntur tūc boni. Ni hil vendeū eis, nec emetur ab eis, nisi habeant characterē, id est signū aliquod ad alteram, vt adhærentes sibi cognoscātur, & alii interficiantur. Aut nomen bestiæ, id est confessionem oris: aut numerum nominis eius, id est multiplicationem operum, vt habetur in Apocalypsi. Antichriſtus autem sicut erit crudelior omnibus persecutorib; ita sancti tunc temporis fortiores erunt omnibus retro martyribus.

De sequentibus Antechrīſtum.

C A P V T X.

PRædictis quatuormodis Antichrīſt multos ad se attrahet. vnde Apocalypsi duodecimo, Cauda eius trahebat tertiā partē stellarū cæli, & misit eas ī terrā. Attrahet autē malos per munera, bonos per tormenta, simplices per prædicationē & miracula. Qui enī sancti & iusti credebantur, adherebunt ei profuæ arbitrio volūtati. Habebit secum magos, & maleficos, reges quoque & principes. Vnde Apocalypsi decimotertio, Vidi de mari bestiā ascendentē, &c. Gloss. id est, Antichrīſtum, habentā capita septem. id est,

est principes vniuersos: & cornua dece, id est, eos qui impugnant de calogum. Nota igitur quòd Antichristus primò veniet in benignitate, & miraculorum operione: & tunc à iudæis suscipietur, qui ei specialiter adhærebunt: ad quorū cōuersiōnē veniēt Helias & Enoch, & tunc Anti-christus in apertā persecutionē cōsurget.

De Gog & Magog. CAPUT XI.

DE Gog & Magog dicunt quidā q̄ sunt decem tribus intra mōtes Cappios clausæ: nō ita tamen quin exire possent si permitterētur, sed non permittuntur à regina Amazonum, sub cuius regno & ditione viuunt. Has dicunt Iudei in fine seculi exituras, & venturas in Hierusalem, & cum suo Messia ecclesias destruturas. Alii dicunt quòd per Gog & Magog intelligitur exercitus Antichristi, qui in fine seculi veniet ad expugnandam ecclesiam. Per Gog enim secundum glos. illi per quos latenter diabolus persequētur fideles, designantur. Per Magog illi per quos apertè ecclesia opprimetur: vel idem qui tempore Antichristi prius occultè, & postmodū apertè ecclesiam per sequentur. Secundum Augustinum, Gog refertur ad gentes, Magog ad diabolum:

SC

DE TEMP. VLTIM.

quia Gog interpretatur occultatio, & Magog deiectione vel destitutio.

De Helia & Enoch. CAPUT XII.

INter occultum aduentum Antichristi, qui est per nativitatem, & manifestum eius aduentum, qui est per prædicationem & apertam persecutionem, venient Helias & Enoc, & connertent (sicut dicitur Malachiæ ultimo) corda patrū in filios. *Gloss.* ad instructionem præteriorum de fide saluotoris, in quantum & ipsi crediderūt: & cor filiorū ad partes eorum. *Gloss.* quia suscipient fidem quam illi habuerunt. Unde & Christiani & Iudei tunc in Christū pari religione consentient. De eorum prædicatione & sancta conuersatione dicitur Apocalypsis. 11. Dabo duobus testibus meis, scilicet Helia & Enoch, & prophetabūt, id est, prædicabunt. 12. 60. id est tribus annis, sicut ipse Christus prædicauit, amicti saccis. *Gloss.* prædicantes pœnitentiā, & exemplum ostendentes. Hi sunt due oliuç, & duo candelabra. *Gloss.* id est lumen dantes aliis. Tandem Antichristus occidet eos in Hierusalem: & iacebunt corpora eorum in plateis tribus diebus, & tribus noctibus cum dimidio, quia nulus audebit corpora eorum sepelire pro-

pter metum Antichristi. Occisores autem eorum erunt valde læti propter mortem eorum : post dies tres aut & dimidium resurgent, & eorum occiso res audient vocem talē. Helias & Enoch ascendite huc: & ascendent in cælū in nubæ . Antichristus verò quindecim diebus post mortem illorum renabit.

De duratione huīus persecutioṇis.

C A P V T   X I I I .

Regnabit Antichrist⁹, sicut dicit Glo-
sa super Apocalypsim, tribus annis
cū dimidio. Vnde Danielis duodecimo
cap. iurauit angel⁹ p̄ viuentē in æternū q̄
in tempus, scilicet, vnius anni, & tempora,
scilicet duorū annorū : & dimidium tem-
poris, id est dimidii anni (Glos.) hoc spa-
tio dicit. duæ annæ desolatio sub Antichi-
stro. Nisi aut̄ (vt dicitur Matthæi vicesimo
quarto) breuiati fuissent dies illi, non fuis-
set salua omnis caro Gregorius, Quia e-
nim & superbos nos & in firmos aspicit
deus, dies quos singulariter malos intulit,
misericorditer breuiam dqs dicit & Glos.
super Matth. Hæc tribulatio quanto cæ-
teris grauior, tātō breuitate moderatior.

De morte Antichristi.

C A P V T   X I I I .

Sf ij

DE TEMP. VLTIM.

Potestate sua dominus occidet Antichristum, sicut dicit Glosa super Apocalypsim, siue per se, siue per Michaellem. Occidetur autem in monte Oliueti, in papilione & folio suo, in loco circa quem dominus ascendit in cælum. Infecto autem Antichristo non statim veniet dominus ad iudicium, secundū Glos. super Danielēm, concendentur quadraginta quinque dies ad refrigerium sanctorum, & ad conuersionem & pœnitentiam subuersorum. Quantum autem spatiū sit inter illos quadraginta quinque dies, & finem mundi, nemo scit. Ministri vero Antichristi post mortem illius gaudebunt, ducentes uxores, & dicentes, Licet princeps noster mortuus sit, habemus tamen potestatem, pacem, & securitatem: & cum talia dixerint, repentinus eis superueniet interitus. Iudæi vero tunc conuerrentur ad fidem: & sancta ecclesia usque ad finem pacificata quiesceret, quia tunc fraudulentia & sauitia diaboli penitus ubique deficiet.

De conflagratione mundi.

C A P V T X V .

Ignis maximus præcedet faciem iudicis, quia virtute diuina non solùm ignis

qui est in sphera sua, sed etiam oes ignes qui
in terra & super terram sunt, concurrent
ad mundi conflagrationem. Ignis autem
iste habebit officium quatuor ignium, scilicet
ignis infernalis, reprobos puniendo:
& ignis purgatorii, bonos à venialibus
purgando: & ignis terrestris, vegetabilia
& sensibilia consumendo, & omnium ho-
minum corpora incinerando: & ignis ele-
mentaris elementa subtiliando, & ad in-
nouationem disponendo. Per illum igitur
ignem ita facies terrae exuretur, quod fi-
gura huius mundi peribit, sicut & olim fa-
ctum fuit per diluvium. Et meritò primum
dei iudiciū fuit per aquā, contra ardorem
luxuriæ, q[uod] tunc viguit: vltimū vero iudiciū
per ignem erit contra torpore charitatis.
quæ tunc quasi senescente mundo refri-
gescer. Istius autem ignis actio erit successi-
ua: habebit enim initium, medium, & finē.
Primò namque iudicis aduentū præueniet,
& quasi simul per illum fiet purgatio iu-
storū, & punitio malorum: & incineratio
corporum, cum consumptione terrae na-
scientium, sicut dictum est. Quo facto sta-
tim erit resurrectio corporū cum aduen-
tu iudicis ad iudiciū: & tunc inflammabi-
tur totus mundus per circuitū. Termina-

Sf iij

DE TEMP. VLTIM.

to autē iudicio,tota caliditas illius ignis
exequetur sententiam iudicis,. Inuoluet
enim peccatores,& trahet in infernū . Et
ita patet ḡ ignis ille aduentū iudicis præ
ueniet & p̄cedet , & comitabit̄, & seque-
tur. Post prædicta fiet mundi innouatio,
sed inter purgationem & innouationem
multiplex est differentia. Primò, quia pur-
gatio erit qualitatum pœnalium detra-
ctio, sed innouatio erit pulchrioris for-
mæ inductio. Secundò, quia purgatio est
elementorum ab impuritate quam habet
excōiunctione,ad puritatem mutatio. In-
nouatio verò est cælorū à statu veteri in
statū nouū cōmutatio, & hoc per cessatio-
nē à motu. In cælis enī propter impermi-
xionē nulla impuritas est , sed tantū im-
perfectio motus. Vnde nō erit in eis pur-
gatio per ignem, se cessatio à motu cessa-
tio. Itaaūt purgabuntur elementa , ḡ præ-
cidetur ad igne vis combustibilis , ab a-
ére obscuritas, ab aqua glacialis frigi-
tas, à terra verò grauitas & opacitas.

Ds resurrectione,in generali.

C A P V T xvi.

DEUS sicut est potentissimus in con-
ditione naturarum, ita est clementis-
simus in collatione gratiarum, & iustissi-

mus in retributiōe stipēdiorum. Quoniā
igit̄ homo vel meruit vel demeruit in ani-
ma simul & corpore, punietur vel præmia
bit̄ in vtrōq;: Vnde in eisdē oportet eum
resurgere. Ad vocem autem tubæ resur-
gent mortui, sicut dicit Apostolus. Du-
pliciter autem intelligitur illa vox, secun-
dum enim quosdam vox tubæ est impe-
perium Christi resurgre imperantis: secun-
dum alios vox tubæ est manifesta Christi
apparitio. Vnde Gregorius. Tubā fona-
re, nihil aliud est, q̄ mundo dei filium iu-
dicē demonstrare. Resurgent igit̄ oēs,
nulla in eis existente differentia quantum
ad ordinem temporis sed magna quan-
tum ad ordinē dignitatis. Nā mali resur-
gent deformes & bassibiles: in bonis autē
natura saluabitur, & vitia detrahent̄. Om-
nes verò tam boni quam mali resurgent
integri corpore, debita statura secundum
ætatem plenitudinis Christi. Resurrectio
igit̄ tria corriget in natura, scilicet de-
fectum, sicut in pueris & mutilatis siue
indiminuta natura membrorum & super-
fluum scilicet vnguium, crinum, & hu-
ijsmodi: errorem, sicut in monstruosita-
te membrorum. Resurgent quoque cor-
pora eadem numero quæ prius erant

DE TEMP. VLTIM.

ex eodē puluere in quē reducta fuerant:
ita q̄ in quascunq; auras vel sinus puluis
ille dispersus fuerit, ad eandē animā rede-
at, q̄ ipsum primitus vt viueret & cresce-
ret, animauit. Nec solū resurgēt corpora
quantū ad mēbra principalia, sed etiā sal-
uis capillis, & cæteris mēbris q̄ faciunt ad
decorē. Resurgent etiā homines quantū
ad esse, & quantū ad integrū esse, & quā-
tū ad decorē esse, & resurget vnū quod-
que corpus ioptimo suo esse. Et quia du-
plex est mors, animæ. s. per culpā, & cor-
poris p̄ pœnā his respondet duplex resur-
rectio, scilicet animæ per gratiam, & cor-
poris p̄ gloriā. Et sicut in primis parētibus
mors culpæ intulit mortē pœne: ita resur-
rectio animæ p̄ gratiā, causabit resurrectio-
nē corporis p̄ gloriā. In resurrectione cō-
current quatuor causæ, scilicet efficiens,
ipse deus: materialis, scilicet pulueres: for-
malis, scilicet coniunctio corporis & ani-
mæ: finalis, scilicet vt recipiat vnuſquisq;
prout gessit, siue bonum, siue malum. Re-
surgent tunc homines velociter, integra-
liter, socialiter, æternaliter. Et erit ista re-
surrectio iusta quantum ad deum perfe-
cta quantum ad resurgentēs: miraculosa
quantum ad ipsam resurrectionem.

De iudicio extremo. CAPUT XVII.

POst resurrectionem statim erit iudicium. Ipsum verò iudicium præcedet trina citatio: Prima fuit per prophetas. Vnde illud Proverb.1. Vocaui, & renuis. Secunda per Apostolos, & prædicatores. Lucæ.14. Misit seruos suos hora cœnæ dicere in uitatis, &c. Tertia erit per ultimā vocem tubæ: & hæc citatio erit per remptoria, Secundum Richardum triplex est iudicium; Primum est uniforme, hoc est iudicium presentis ecclesiæ, quæ non iudicat nisi de sola qualitatem retributionū, & in genere tantum, secundum q̄ bona bonis, & mala mala reddentur: sed numerū & quantitatem retributionum nescit. Secundū dicitur multiforme, scilicet q̄ quilibet experitur in morte accipiendo sententiam de omnibus bonis & malis quæ gessit: sed nō omnia bona vel mala statim recipit, quia recipit in anima tantum, & nō in corpore. Tertium dicitur omniforme, id est ultimum iudicium, quando recipit unusquisque secundum numerum & quantitatēm siue bona siue mala in corpore & in anima. Ultimum iudicium est horribile ex omni parte, quia suprà erit iudex austerus, & iratus subt⁹ patens infer-

DE TEMP. VLTIM.

nus, intus cōscientiū remordēs, extrā mū-
dus ardens, à dextris peccata accusantia,
à sinistris dēmonia terrētia, cōtra illos bo-
ni angeli in infernū propellētes, & omnes
sancti iudicis sententiā approbātes, & oēs
mali cū bonis peccata dānatorū cognoscē-
tes. De qualitate autē iudicij nota q̄ erit
horribilile. Lucæ.21. Virtutes cælorū mo-
uebunt. Intolerabile. Job. 14. Quis milī
tribuat, vt in inferno protegas me, &c. In-
euitabile. Apost. 2.ad Corinth.3. Omnes
nos oportet manifestari ante tribunal
Christi. Inopinabile, quia dies dñi sicut
fur nocte ita veniet. Inexorable. Prover.
6. Zelus & furor viri nō parcet in die vi-
dictæ. Erubescibile. Apostol. Roma.6.
Quem fructum hab. tunc in illis in qua-
bus nunc erub. Prædicta verò erubescen-
tia erit induobus. Primò inveniendo ad
iudicium, quia mali cūm habeat corpora
ponderosa, oportet eos illuc portari ab
angelis, sicut Abacuc portatus fuit ad la-
cū leonum in babylonem. Secundò in flā-
do coram iudice: quia peccata eorum om-
nib⁹ erunt manifesta. Vnde illud Naum.3.
Reuelabo pudenda tua in facie tua, &c.
Loc⁹ Iudicij erit in valle Iosaphat: & hoc
multiplici ratiōe: Primò, quia locum Iu-

1. Thes. 5.

dicū oportet esse communem: sed Hierusalem & terra adiacens videt esse cōmunis, cum sit quasi medius nostrae habitationis locus. Secundò, quia debet esse publicus: sed locus predictus est famosissimus propter opera nostrae redemptiōis quę ibidē gesta sunt. Tertiò competit locus ille ratione negotii, quia tractandum est ibi opus misericordiæ & iustitiae. Mōs Oliveti, qui est apud illam vallem, designat misericordiam: Iosaphat, autē, quod interpretat iudicium, designat iustitiam.

De iudicantibus.

C A P V T . X V I I I .

Non solum secundum potestatem diuinam, sed etiam in forma humana Christus iudicabit: quia in iurisdictione ordinaria iudicabit ut deus cum tota trinitate: sed in iurisdictione delegata iudicabit ut homo. Vnde nota quod quinque sunt modi iudicandi: Primus modus est primæ authoritatis, quo iudicabit tota trinitas. Secundus modus est secundæ authoritatis, quo iudicabit Christ⁹ ut homo. Terti⁹ est accessoriæ dignitatis, quo iudicabunt apostoli & viri perfecti, q̄ cū iudice eminentius residebunt vel iudicabunt, tanquā melius scientes leges & cō-

DE TEMP. VLTIM.

suetudines regni dei, quibus implendis & sciendis operā dederunt. Quartus est ap- probationis, quo iudicabunt omnes san- &ti, & etiam angeli. Quintus modus iudi- candi est culpam iudicandorum manife- stare, sic etiam mali iudicabunt. In iudicā do Christus habebit duos actus opposi- tos: vnum passiuē, & alium actiuē. Primus verò est infirmitatis, & aliis potestatis. In primo enim aduentu Christus venit ad iudicium passiuē, in secundo veniet ad iu- dicium actiuē. In primo venit in forma infirma, in secundo apparebit informa gloria. Hinc est q̄ Christum in iudicio vibebunt iustitam in natura diuinitatis quam humanitatis, à malis aut nullo mo- do videri poterit in forma diuinitatis: & hoc dupli ratione. Primo propter defe- ctum dispositionis in ipso vidente, quia natura sine gratia non sufficit ad dei vi- sionem. Secundò propter demeritum de- lectionis quae est in visione diuinitatis; quia videre deum secundum Iohannē vi- ta eterna est: quae non potest cōmunicari reprobis. Ex p̄dictis patet q̄ Christus apparebit blandus iustis, & terribilis in- iustis, sicut dicit Gregorius. Quod figura tum est in colūna nubis in die, & ignis in

nocte. Videbūt mali humanitatem Christi, vt timeant: & non diuinitatem, ne gaudent. Boni autem vtranq; Christi natu-ram videbunt. Stigmata quoque Christus monstrabit, & insignia passionis suæ scilicet crucem clavos, &c. Sedebit quoque Christus supra in eminentiori loca cum sanctis, mali verò subtrus in terra quam dilexerunt. Et meritò tunc Christus iudiciū exercebit, tum quia verè scit merita singulorum, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ dei absconditi: tū quia non est reus de aliquo illorum de quibus judicabit. Non enim fecit peccatum, nec inuentus est dolus in ore eius: & hæc duo præcipue decent iudicem.

De indicandis.

C A P V T x i x.

Ordines quatuor erūt ī iudiciū. Quidam enim iudicabūt, & dānabuntur, vt quorum merita damnabilia permixta sunt aliquibus bonis, sicut illorum q; habuerunt fidem sine operibus. Quidam iudicabuntur & saluabuntur, vt quorum merita bona permixta sunt aliquibus venialibus malis. Quidam non iudicabuntur & damnabuntur, vt quorū mala merita omnino impermixta sunt bonis, vt qui

DE TEMP. VLTIM.

caruerunt fundamento fidei. Quidā verò non iudicabuntur, sed iudicabunt & salua buntur, vt quorum merita bona impermi xta sunt malis, sicut perfectorum pauperum Christi, de quibus Matthæi. 19. Vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, &c. De prædictis quatuor ordinibus nota, quod omnes homines iudicabuntur iudicio retributionis, sed non iudicio disceptationis. In fideles enim quia nō fuerunt ciues ciuitatis dei, tanquam hostes sine vlla meritorum discussione & auditentia punientur. Iusti verò non iudicabantur, vt eorum merita de novo discutiantur, an bona vel mala sint : sed vt bonorum præminentia omnibus manefestetur, & vt contra malos appareat iusta sententia dánationis. Duæ sententiæ ferentur in iudicio: vna pro bonis, alia contra malos. Sententia pro bonis continet septem clausulas: Prima est amabilis vocatio: ibi, Venite. Secunda, diuina benedictio: ibi, benedicti. Tertia, paterna dilectio: ibi, patris mei. Quarta est remunerationis retributio: ibi, percipite. Quinta est regni assignatio: ibi, regnum. Sexta est, gloriæ præparatio: ibi, quod vobis paratū est. Septima est, æterna pdestinatio: ibi, ab ori-

gine mundi. Item sententia contra malos cōtinet in ipsa sex clausulas: Primō à deo separationem, cūm dicitur, ite. Secundō maledictionem; ibi, maledicti. Tertiō incarcerationem, per hanc præpositionem, in, designatam. Quartō pœnæ acerbitatē: ibi, ignem. Quintō liberationis desperationem: ibi, æternum. Sextō dæmonum associationem: ibi, qui paratus est diabolo, & angelis eius.

De innovatione mundi.

CAPUT XX.

TErminato iudicio statim erit innovatio mundi, quæ non complebitur quādiu peccator est in mundo, id est, quousque detrudatur in infernum. Sicut enim ille maximus ignis elementa purgabit, cūm habeat virtutem expulsuam formæ extrinsecæ: sic mundum innouabit; cūm habeat virtutem subtilitatem. Mundum autem innouari, id est, pulchritudinem formam accipere debere, ostenditur multiplici ratione: Primō, quia sicut dignum fuit quod elementa purgarentur pro eo quod infecta erant propter peccatum hominis: ita dignum est ut mundus innouet propter glorificationem hominis. Secundo, vt creaturæ remu-

DE TEMP. VLTIM.

peréntur p labore quo homini seruierunt.
Tertio, vt totus mūdus prout est possibi-
le, conformetur homini glorificato. Quar-
tò, quia mundus factus est vt homo p spe-
culum creaturæ deum cognoscat, quem in
sua natura videre non potuit. Vnde in
futuro oportet speculum meliorari & pur-
gari, vt in pulchritudine creaturarum am-
plius resfulgeat species creatoris : hoc au-
tem non erit ad necessitatem, quasi deus
aliter videri non possit, sicut modò : sed
ad iocunditatem, vt scilicet delectationi
visionis intellectualis addatur delectatio
visionis sensualis. Orbis autem cælestes
& sydera propter impermixtionem nulla
indigebūt purgatione sicut elementa, sed
tantummodo motus cessatione & ideo
innouabuntur, sed non purgabuntur.
Innouatio autem in illis duo requirit, sci-
cet motus cessationem, & claritatem
splendoris ampliorem, quando stabit sol
in oriente, & luna in occidente, vbi creati
sunt. Huius dicti hęc est ratio, quia corpo-
ra superiora facta sunt ad usum hominis
dupliciter. Vno modo propter necessita-
tem corporis, scilicet statu generationis
& corruptionis: & ideo cessante illo cessa-
bit motus. Alio modo propter delectatio-
nem

nem in pulchritudine creaturæ, & propter cognitionem dei in illis: ideo lux illorum non cessabit, sed magis augebitur. Circa elementa autem nota quod terra erit sicut crystallus, & cōplanabitur. Aēr erit clarior, nec habebit impressioēs quas modo habet, quia non erunt nubes, neque venti, neque pluiae, neque ros, neque nix, neque tonitra, neque fulgura. Ignis etiam & aqua fient puriores: & manebunt non solum secundū substatiā, sed etiā secundum suas qualitates, quas habebunt quantum ad habitum, sed non quantum ad usum: quia cum in his duobus elementis magis videntur qualitates actiuae, scilicet frigiditas in aqua, & caliditas in igne, magis sunt generationis & corruptionis principium: & talis effectus illorum non erit amplius, & propter hoc dicuntur interire. Vel ideo secundum aliquos dicunt hæc duo elementa interire, quia dominus tunc intercidet in illis, teste Basilio super Psalm. Vox domini intercedentis flammam ignis, ita quod calidum vestuum & frigidū glaciale tendent inferius, perspicuum autem in aqua, & lux in igne manebunt: quia de omnibus elementis ignobile tenet deorsum, sicut grossum & terrenū &

Tt

DE TEMP. VLT. M.

ēpacum ac tenebrosum, & huiusmodi. Patet ergo quod cælum & terra trāsibūt quantum ad formam: sed non quantum ad substantiā. Patet etiā ex prædictis terminari transmutationes elementorum, & generationes animalium & plantarum, quia causæ illorum cessabunt: & propter ista dicuntur elementa interire non quantum ad substantiam, sed quantum ad actionem & passionem. Corpora verò cælestia habita quiete & lumine clariori, dicuntur renouari. Veruntamē illa quæ sicut dictum est intereūt in homine salvabuntur qui similitudinem habet cū omnigenere creaturæ, & propter hac in hominis innovatione & glorificatione possunt dici omnia renouari.

De pœnis inferni.

C A P V T   xxi.

SIcut patet diuina potētia in creando, sapientia in gubernando, clementia in remunerando, reparando, sic patebit diuina iustitia in puniendo. Dignū est enim ut nō remaneat dedecus culpæ sine decorre iustitiæ. Licet aut̄ peccatū sit transitum, tamen erit poena perpetua, multiplicata ratione. Prima, quia homo peccauit in

suo æterno, ideo punietur in æterno dei.
 Secunda, quia materia ignis infernalis est
 æterna, scilicet peccati macula: ideo &
 poena. Tertia, quia peccatum est contra il-
 lum qui est infinitus: ut id & poena debet
 esse infinita, non quidem acerbitate, sed du-
 ratione. Quarta, quia homo per peccatum
 perimit in se bonum quod posset esse ex eten-
 dum bonum: & ideo merito perpetuum in-
 currit malum. Quinta, quia mala voluntas
 reproborum æterna est, vellent enim in pecca-
 to (si possent) perpetuò delectari: & ideo
 perpetuò debet puniri. Sexta, quia in in-
 finitu errat rationalis, cum preponit fini-
 tum infinito in iudicando: similiter cōcupiſ-
 cibilis in appetendo, & irascibilis in adhæ-
 redendo: unde & meritò poena erit infinita.
 Septima, quia damnatus de peccato perpe-
 trato, nunquam habebit verā poenitentiā. Si-
 deo deus nunquam mutabit punitionis il-
 liu⁹ sententiā. Octaua, quia peccatum à vi-
 ta perpetua separat, scilicet à deo: ideo
 morte perpetua peccator incurrit. Post ra-
 tiones inducam exempla de eadem mate-
 ria. Videmus enim quod emptio momen-
 tanea dat ius possidendi perpetuum. Item
 vulneratio momentanea dat mortem per-
 petuā. Itē casus in foveā temporalis est,

DE TEMP. VLTIM.

detentioperpetua. Itē crimē lēsē maiesta
tis téporale est, seruitus perpetua. Itē pla-
ga téporalis est, liuor perpetuus, Quoniā
in peccato est delectatio cū cōtéptu dei,
meritò præcipitatur peccator in locū infe-
stū & despectū, & maximè à statu gloriæ
elōgatū, scilicet in infernū, vbi à despectis
reb⁹ puniat, scilicet à fæcib⁹ corporūmūda-
norū, quia i innouatiōe mūdi quicqđ est
ignobile i mūdo, ad locū pœnarū deflu-
et, & ibi horrortē carceris multiplicabit. Et
iterū secūdū basiliū de⁹ facta mūdipur-
gatione diuidet à calore spléedorē: & totū
calorē mittet ad regionē dānatorū, vt à-
plius cruciētur: & totū spēdorē ad regio-
nē beatorū, vt amplius iucundentur.

De diuersitate pœnarū. CAPUT XXI

CVm in dānatis sit diuersitas peccato-
rum, erit & diuersitas pœnarū. Vnde
cūm in peccato sit auersio à creatore,
& conuersio ad bonū cōmutabile, & de-
ordinatio volūtatis cōtra dictamē ratio-
nis, meritò pœna variabitur pppter ista.
Vnde propter auersionē erit carātia visio-
nis diuinæ: sed pppter cōuersionē erit pœ-
na materialis incēdii, pppter deordinatio-
nē aut & rationis volūtatis erit pœna v-
niuersalis: quę cōsistit in afflīctiōe varia,

acerba, & æterna. Ignis autem infernalis non omnes æqualiter cruciabit, sed ab eodem igne alii plenus, alii minime torquebuntur, secundum quod plus aut minus peccauerunt, sicut ab eodem igne aliter vritur palea, & aliter lignum. Quavis autem ignis ille fit corporeus, nec possit agere in spiritu, ipsum calefaciendo: agit tamen in ipsum ut instrumentum diuinæ iustitiae, ipsum laedendo: & ille dolor est maximus tuus propter potentiam diuinæ manus ipsum ignem mouentis, tuus propter sensibilitatem patientis, tuus propter immutationem coniunctionis. Infernus est locus nebulosus, cum sit locus iustitiae. Lumen autem cum sit delectabile, tamen ingerit tristitiam per accidens scilicet in quantum ostendit aliquid triste. Vnde in inferno est aliquid obscuriluminis, quo damnati videre possint vnde doleant, & non vnde latentur. Reprobi vident usque ad diem iudicii gloriam beatorum in universalis, non in particulari: quia videtur eos in magna gloria, sed non in qualitate. De huiusmodi autem visione non latentur, sed tristat, tuus propter inuidiam alienæ felicitatis, tuus propter carentiam propriæ beatitudinis. Post iudicium vero hoc eis subtrahetur in poenam eorum, cum videbunt etiam

DE TEMP. VLTIM.

hoc aspe&tu indignos se reputari. In dampnatis erit fletus spiritualis, scilicet dolor interior, & non fletus corporalis, qui est cum resolutione lachrymarum: quia cessante motu cœli, nulla iam erit generatio vel corruptio: tamen erunt ibi illa quæ nō sunt corporaliter inspicienda, scilicet comprehensio cerebri, & formatio faciei, & huiusmodi. Vermis autem quem dominus in Isaia comminatur, nequaquam materialis est: 'quia nullum animal præter hominem remanebit. Erit autem ibi vermis conscientiae rodens animam, & non corpus. In summo loco sola est letitia. In loco infimo sola est tristitia. In medio, hoc est, in mundo hæc sunt modo permixta. Post diem iudicii tria ratiuummodo loca erunt habitata, scilicet cælum, infernus, & limbus. Quot sint loca pœnarū, require in lib. 4. de descensu Christi ad inferos. Octo genera pœnarū in legibus esse scripsit Tullius, scilicet damnū, vincula, verba, talionem, ignominiam, exillium, mortem, servitutem. Hæc omnia possunt pœnis infernalibus adaptari. Primum patet, quia damnati amiserunt deum, & omnia bona tam gratiæ quam gloriæ non solum in re, sed etiam in spe, Isaiae tricesimo, Non re-

manebit testa, ut hauriatur parum aquæ
desouea, scilicet diuinæ misericordie: aut
deportetur igniculus de incendio, scilicet
charitatis: quia secundum Ieremiam viii.
ca. finita est ætas, consummata est messis.
De secundo. Ligatis manib⁹ & pedibus,
&c. De tertio Proverb. 19. Mallei percus-
tientes impiorum corporibus. Istud autē
non intelligitur de malleis materialibus,
sed de diversitate pœnarum quib⁹ impii
malleatur. De quarto, Apoc. 18. Quātum
glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum
date ei tormentū & luctū. De quinto, Isa.
13. Facies cōbustæ vult⁹ eorū. Imò tam i-
gnominiosum erit corp⁹ peccatoris, q̄
anima resumens ipsum stupebit quando
tam terribile illud videbit, & vellet habe-
re tale sicut fuit quando dimidiū come-
stū fuit à vermib⁹. De sexto Matt. vige-
simosecundo, Proiicite eum in tenebras
exteriores. De septimo, Greg. Ibimors sé
per viuit: & hæc (sicut dicit Apocalyp.)
erit mors secunda. De octavo, Treno-
rum. 1. Princeps prouinciarum facta est
sub tributo. Nota quod damnati sub tri-
buto pœnarum semper seruient, & tamē
nunquam persoluent. Ex prædictis colli-
ge, q̄ erit ibi calor ignis, stridor rigoris,

DE TEMP. VLTIM.

tenebræ, fumus, lachrymæ, mœrores, aspectus demonum, clamor improperii, ariditas sitis, fœtor sulphuris, vermis conscientiæ, vincula, carcer, timor, dolor, pudor inuidia, rancor, carentia visionis diuinæ, oblatio spei omnis salutis. Ipsum etiā esse quod omnis creatura appetit, erit eis poena, quia quærent mortem naturalem, & non inuenient. Ibi erit (sicut ait Dionysius) proterua phantasia, demēs concupiscentia, & furor irascibilis.

De gloria sanctorum.

G A P V T   XXIII.

VNumquodque tantò perfectius est, quanto magis coniungitur essendi principio. Homo autem qui perfectum esse expectat, duplē habet finem ultimum. Unum extrinsecum, qui est beatitudo creata, quæ nos in patria beatificabit formaliter. Alium habet finē intrinsecū, qui est beatitudo increata, quæ nos beatificauit effectiū, scilicet ipsum deum: Prima, scilicet beatitudo creata, est tanquam finis in quo speratur. Secunda vero, scilicet increata tanquam finis in quo quiescuntur. Alio modo iudicabāt philosophi de beatitudine, sed male. Dicebāt enim Sto-

ci beatitudinem in virtute animi cōfiste-re, Peripatetici verò in cognitione ven-tatis, Epicurei autem in voluptate. Nos au-tem dicimus duplēcēm esse beatitudinē, sicut dictū est. Deus enim remunerat seos secūdum merita. Apostolus ad Corinth. Vnusquisque propriam mercedem acci-piet secundum laborem suum. Propter merita. Iohannis primo, Gratiam pro gra-tia. Matthæi vicesimo, Ite & vos in vine-am meam: & quod iuslum fuerit, dabo vo-bis. Supra merita: vnde illud Lucæ sexto, Mensuram bonam & confertam, & co-agit, &c.

De dotibus in communi.

C A P V T   X X I I I .

DOMINAs in patria est illud quod immedia-te animā deo coniungit: ut est visio, dilectio, & comprehensio. Sunt enim do-na quædam patriæ, sicut est sapientia & in-tellectus, quæ licet deo animam coniun-gant, non tamē sine habitu medio: & pro-pter hoc nō dicūtur dotes, sed animę p̄c-miationes. Dotes enim nō appellātur do-na quælibet q̄ dātur animæ ī introductio-ne sui ī gloriā, sed dona p̄cipua per quæ ad actū vitæ glorioſæ disponit: sicut & in p̄ſenti nō appellatur propriè dos quod

DE TEMP. VLTIM.

tunque donum datū sponsæ in sua intro-
ductiōe, sed donū præcipuum de quo sū
st̄tari dēbeat. Dotes sunt duplices. Que-
dam enim sunt à parte animæ, quibus deo-
taq̄ principio vitæ suæ sine habitu medio
cōiungitur: & per quas introducit in am-
plexus spōsi sui indissolubiles & nunquā
finituros. Quædā verò dotes sunt ex par-
te corporis, quibus ipsum corpus subiicit
animæ suæ tanquā principio vitæ suæ, ne
per ipsum anima ab actu gloriæ retarde-
tur. Notandum autem q̄ dotes animæ
sunt de præmio subst̄tiali, dotes aut̄ cor-
poris de præmio accidētali. Christus do-
tes nō habet, quia sponsus est, sed anima
sponsa: & est dos possessio sponsæ q̄ vsum
eius habebit post mortem viri. Similiter
nec angeli dicūtur habere dotes, quia cū
in nuptiis sit cōsensus animorum, & vniō
corporum, secundum non est in angelis,
licet principium habeant. Vnde angeli nō
possunt dici spōsæ, vt homo: ergo nec do-
tes propriè habebunt. Sponsis carnalibus
dantur tria, scilicet dos, donatio propter
nuptias, & parapherna. Dos autem est
donatio facta sponsæ ex parte patris, &
hoc ad vsum sponsi propter onera matri-
monii, sed ad possessionem sponsæ. In

diuinis autem deus pater dat sponsæ. dotem ad possidendum sponsum Christum ad gloriam & honorem, & non ad usum: quia bonorum nostrorum non eget. Donatio autem propter nuptias est quæ à sponsō datur sponsæ, & hoc erit in futuro gaudium quod habebit anima in visione Christi hominis. Parapherna sunt, quod habet sponsa præter dotem, sicut sunt munera quæ ei dantur ab amicis, & huiusmodi. Istud erit in patria per gaudium quod habebit anima de societate beatorum, & de congratulatione fœlicitatis eorum.

De dotibus animæ in generali.

C A P V T   x x v .

DOtes animæ sunt tres. scilicet cognitio, dilectio, & in hæsio, siue tentio: quæ à quibusdam appellatur comprehensio, à quibusdam vero fruitio. Harum dotium numerus multipliciter accipitur: primo ex parte virtutum theologicarum, quia cognitio succedit fidei, dilectio vero charitati, cōprehensio autē spei. Accipit̄ alio modo ex parte potentiarum animæ. Cognitio autem potest appropriari intelligentiæ, dilectioni voluntati, comprehensio memoriarum. Appropriantur etiam à quibusdam

DE TEMP. VLTIM.

aliis tribus potentiis, scilicet rationali, cōcupiscibili, & irascibili. Sensitua nō pos-
funt intelligi, quia deus nō est obiectum
potentiae sensitivae, sed intellectivae. Pos-
funt etiam praedictae dotes accipi secun-
dūtria: que tribus personis appropriant:
ita ut comprehensio respiciat patris po-
tentiam, cognitio filii sapientiam, & di-
lectio bonitatem spiritus sancti. Circa i-
stas dotes nota quod cognitio rei visae in
se ponit præsentiam, comprehensio po-
nit rei contingentiam, dilectio ponit a-
mantis ad rem amantem colligantiam.

De dotibus animæ in speciali.

C A P V T   X X V I.

PRIMADOS animæ est cognitio, qua di-
uina essentia videbitur tota ab omni-
bus, sed non totaliter prout est infinita.
Videbitur tamen diuina essentia lymp-
dius ab uno quam ab alio: & iste defect⁹
erit ex parte videntis non visi, quia idem
erit visum. Beatitudo autem consistit in-
perfecta opratione potentiæ altissimæ, sci-
licet intellectivæ, & circa obiectum altissi-
mum, scilicet deū. Ex parte igitur obie-
cti, cum sit unū simplicissimum, nulla po-
test esse diuersitas, sed ex parte potentiæ.

Nam in quantum vna potentia magis est perfecta lumine gloriæ quam altera, tātò perfectius operabitur circa vnum & i-
dem subiectum: sicut idem sol diuersimo dē à diuersis aspicit, vel eadem litera à diuersis legentibus, secundum quod o-
culus est magis vel minus dispositus. Tri-
bus modis cognoscitur aliquid secundū
quod est, vel sicut est, vel quid est. Primo
modo cognoscitur de⁹ in via etiā à malis,
Secunda modo videbitur in patria à bo-
nis. Vnde primæ Iohannis tertio: Similes
ei erim⁹, quoniā videbimus eū sicuti est,
id est, suā maiestatē, claritatē, & bonitatē.
Tertio modo nec à bonis videbitur, nec
à malis, nec in via, nec in patria: quia fini-
tū nūquā capiet infinitū. Videbim⁹ tamē
deū in se, & deū in nobis, & nos in deo:
& deum in creaturis, & creature in deo.
Cognoscere autē deum in sua essentia, est
visio meridiana: cognoscere verò cræatu-
ras ī verbo, est visio matutina: sed cogno-
scere creature in se, hoc est, in proprio ge-
nere, appellat̄ visio vespertina. Videbit
enī vnuſquisq; cogitatioēs alterius, prout
vult. Vnde Gregor⁹, Vniuscuiusq; mētē
ab alteri⁹ oculis corpulētia nō abſcōdet.
Videbunt itaq; iusti deum, vt gaudeant:

videbunt gloriam sanctorum, ut congaudeant: videbunt quoque penas reproborum, ut de euasione periculorum gratias agat. Ad scidum autem qualiter de sine medio videatur, nota quod triplex est medium, scilicet defferens, obnubilans, & disponens. Sine medio igitur defferente videbitur deus: quia dei visio non est per distanciam, sed per presentiam, cum ipse sit essentialiter ubique. Videbitur etiam sine medio obnubilante: quia tolletur speculum, & enigma: que ambo sunt in via. Cum enim visus noster in presenti non possit propter debilitatem in tam excellentem lucem figi, necesse est habere medium, scilicet speculum creaturae. Quia vero infinita est distractio inter speculum, & rem visam: propter hoc obscurè relucet ibi similitudo: unde videmus in enigmate, id est, obscurè. Videbitur quoque sine medio similarii: quia deus cognoscetur seipso, & non per aliquam abstractam similitudinem, alias creature esset terminus, & deus non esset verè finis omnium. Non autem videbitur deus sine medio disponente, quod est gratia, & gloria. Oportet enim proportionem esse inter videtem & visum: haec autem dispositio erit ex parte videtis, & non

rei visæ. Sciendum autem quod multiplex est medium : Primum est medium peccati. Isa.59. Peccata vestra diuiserunt inter vos & deum vestrum . istud est medium impiorum. Secundum est medium creaturæ. Apostol^o ad romanos primo, Invisibilia dei a creatura mundi , per ea quæ facta sunt, intellect. &c. hoc est medium philosophorū. Tertium est medium figuræ. Apostol^o. i. Corinth.10. Omnia in figuracōtingebat illis. hoc est medium prophetarū & patriarcharū. Quartū est mediū scripturæ. Psal.118. Declaratio sermonū tuorum illu. & intel. dat par. hoc est mediū theologorū. Quintum est mediū fidei . Apo. secundo, Esto fidelis usq; ad mortē, & dabo tibi. &c. hoc est medium fideliū, quo tā quā in enigmatæ videt de eū. Secunda dos animæ est dilectio: sed inter dilectionem virtutē & dilectionē dotē differentia est duplex. una est secundū habitū: quia virtus est propriè illud q̄ transit de statu gratiæ ad statum gloriæ. Dos autem est id q̄ supra meritum datur in inductione sponsæ. Aliæ est differentia ut penes obiectum: quia licet obiectū utrobiq; erit de^o, nō tamē secundū q̄ de^o, sed erit obiectū virtutis inquātū est summa bonitas: obiectum autem

dotis in quantum vniuersitatis in unum spiritum. Nota quod fides & spes secundum rem euacuabuntur in patria: charitas vero, neque secundum rem, neque secundum actum eius euacuabitur, sed secundum secundum modum, quia imperfectio eius tollitur. Dicit autem Augustinus, quod fidei succedit spes quam videbimus: spei vero succedit beatitudo, ad quam peruentus sumus, sed charitati nihil succedet, sed potius augebitur. Tertia dos animae est comprehensio, quae est tentio visio & amatio, vel tentio veri & boni & premii. & istud verum est, prout comprehendere sumitur pro attingere, & non pro circumplete diuinam immensitatem.

De dotibus corporis in generali.

C A P V T   xxvii.

VNaquaque pars perfectius habet esse in suo toto quam in se. Vnde sicut anima nunc a corpore corruptibilis parata perfectius habet esse, quam ei coniuncta, sic in futuror econiuncta corporis incorruptibili perfectius habebit quam modo separata: maximè cum non impediatur tunc a corpore, sicut modo: quin potius de glorificatiōe corporis habebit tunc gaudium spirituale. Dotes corporis sunt quatuor,

merus sic habetur. Nā ad hoc quod cor-
pus perfectè subiectum sit anima, nec im-
pediat eam in operibus gloriæ, quatuor
requiruntur: quorum duo pertinent ad
sensem: alia duo pertinent ad motum.

Quo ad sensum duo requiruntur: Vnū,
vt sit facile receptibile specierum sensibili-
kum, ad quod disponit claritas. Alterū,
vt nō sit receptibile passionum ignobili-
um, ad quod disponit impassibilitas.

Quoad motum etiam duo requiruntur:
Vnum est, vt per contrariam dispositio-
nem non resistat suo motori, ad quod
disponit agilitas. Aliud, vt corpora per-
quæ mouetur, non resistant ei, ad quod
disponit subtilitas. Alia sufficientia talis
est, quia in homine quadruplex est cōpo-
sitio: Prima est qualitatum contrariarum
hæc compositio tunc erit perfecta, quan-
do qualitates ita æquabūtur, vt nulla sit
pugna vnius contra aliā: & hoc faciet im-
passibilitas. Secunda est cōpositio mate-
riæ cum forma, hæc autem compositio
tunc erit perfecta, quando materia vin-
cetur à forma: penes hanc perfectionem
sumitur subtilitas. Tertia est compositio
corporis organizati cum anima: perfe-
ctio istius cōpositiois est, quod omnia

DE TEMP. VLTIM.

organā sine impedimēto sīnt mobilia ab anima: penes hanc perfectionem sumitur agilitas. Quarta compositio est corporis cum spiritibus lucidis, quibus mouetur corpus ab anima:& huic perfectiōni secundum perfectum statum respondeat claritas. Tertiō sumitur prædictarū dotium numerus secundum proprietatiēs quæ sunt in elementis. Nam penes aquæ transparentiam sumitur claritas: penes terræ soliditatem sumitur impassibilitas: penes tenuitatem ignis sumitur subtilitas: penes mobilitatem aëris sumitur agilitas. Quartō sumuntur istæ dotes secundum quatuor defectus quos habet corpus humanum à quatuor elemētis de quibus componitur. Habet enim corpus humanum ab igne caliditatem, & inde nigredinem: à terra grossitudinem: ab aëre passibilitatem: ab aqua frigiditatem, & inde tarditatem. Sed ista tolluntur per quatuor dotes corporis, quas Christus assump̄it ante passionem suam, sicut dicit Hugo de sancto Victore, Claritatem in trāfiguratione: Agilitatē, quādo ambulauit supra mare: Subtilitatem in natiuitate, quia salua virginali integritate matris habuit fuit. Impassibilitatē in cœna quando

corpus suum discipulis suis māducādūm dedit: quod intelligendum est secundum actū, non secundum habitū: quia aliter derogaretur diuinis miraculis.

De dotibus corporis in speciali.

C A P V T   X X V I I I .

PRIMA DOS CORPORIS EST CLARITAS. Sed nota quōd aliquid dicitur clarū dupliciter, aut quia perūium sicut dicitur vitrum clarum: aut quia lucidum, sicut dicitur stella clara. Corpus autem glorificatum erit & perūium, & lucidum: vnde utroque modo erunt corpora clara. Duo enim sunt quæ nunc causant obscuritatem in humano corpore: Vnum est materiae impuritas. alterum luminis paucitas. Tunc verò tolletur vtrūque, scilicet illa impura densitas, & obscuritas quæ ex modicata luminis est: & ideo erunt corpora clariſſima. Nota quōd corpora glorificata septies tunc erunt clariora, q̄ Sol sit modò, sicut domin⁹ ait Matth. 13. Quia iusti fulgebūt sicut Sol. Sed teste Isa. 30. ca. Erit lux Lunæ sicut lux Solis: & lux Solis septempliciter sicut lux septem dierū. Sciendum quoq; quōd corpora sanctorum non erunt æqualiter clara, quia melior anima habebit corpus lucidius. Vnde

liter corpus Christi supra modū excedat
 claritatem aliorum, tamen in cōparatio-
 ne sanctorū potest claritas eius assimila-
 ri claritati Solis, secūdū illud Malach 4.
 Vobis timent itus nomen meū orietur
 Sol iustitiae, id est, Christus. Claritas san-
 torum potest respectu Christi compa-
 rari claritati stellarum. Vnde Apostol. i.
 Corinth. 15. Stella differt à stella in clari-
 tate, hoc est, quod sancti plus vel minus
 lucent secūdum differentiam meritorū.
 Claritas verò puerorum qui post baptis-
 mum moriūtur ante quam veniāt ad an-
 nos discretionis, comparari potest lumi-
 ni Lunæ: quia sicut Luna non habet lu-
 men à se, sed à Sole, ita isti nō habēt glo-
 riam ex merito proprio, sed ex merito
 Christi. Baptism⁹ enim ex passione Chri-
 sti habet efficaciam. Secūda dos corpo-
 ris est impassibilitas, quae resultat ex vir-
 tute animæ corpus suum potenter cōti-
 nentis, ita ut à nullo exteriore agente va-
 leat immutati. Præterea quāuis corpo-
 ra sanctorū sint cōposita ex contrariis,
 illa tamen contrarietas erit ad omnimo-
 dam æ qualitatem & concordiam reda-
 eta. Dixerunt quidam q̄ impensisibilitas
 sanctorum corporum resultabit ex natu-

ta quint corporis, id est, quinta essentia.
Sed hoc non est verum, quia nihil de quin-
to corpore venit in compositionem mate-
rialē corporū inferiorū. Differentia est
inter impassibilitatem sanctorum, & A-
dæ in statu innocentiae, & puerorū, quia
impassibilitas sanctorum erit non posse
pati. Impassibilitas Adæ fuit posse non
pati. Impassibilitas puerorū in limbo erit
nihil pati; & hoc non est ex potentia re-
sistendi læsioni extrinsecæ, quam non ha-
bebunt, sed ex ordinatione diuinæ misericordiæ,
quæ non permittit aliquid eis
adhiberi per quod possint lædi. Ex quo
patet q[uod] si tales pueri ponerentur ad ignem
post resurrectionem, læderentur ab eo,
nisi obstatet diuina misericordia. Secundus
est de corporibus glorificatis, quæ eti-
am si ponerentur in inferno, non senti-
rent aliquā læsionem. Subtilitas est ter-
tia dōs, quæ afferat grossitudinem corporis
causatā ex compositione elementalium
qualitatum. Nota ergo quod duplex est
subtilitas: Una ex raritate partium stan-
tium non propinquè, sed ex tali subtili-
tate efficitur corpus facile diuisibile, &
eanō erit in corporib[us] glorificatis. Alia est
ex perfecta victoria formæ super materiam:

DE TEMP. VLTIM.

& huiusmodi subtilitas est vnitæ substantiæ, sicut dicitur cælum subtile : & hoc modo erūt corpora sanctorum subtilia. Et est sciendū, q̄ sicut duo corpora non glorificata non possunt esse simul in eodem loco, sic nec duo glorificata. Alioquin sequeretur iocouenit̄ scilicet quod in uno quoq; corpore glorificato esset potētia agēdi ac intrādi partes alterius corporis: in alio verò esset ipotētia resistendi. Corp° verò glorificatū pōt esse simul in eodē loco cū corpore nō glorioſo (ſe

Parethe- cundum dictum antiquorū: quod tamen fishæc nō nec fides habet, nec authoritas, & ratio est in ſcrip- cōtradicit: habet tamen aliquid apparen- to noſtro tiæ pſe) Nā sicut in corporibus nō glo- codice. riosis ipsa grossities ſpedit ne duo corpo- ra poſſint eſſe in eodē loco, quia vni alteri resistit: ita grossities iſta per gloriæ subtilitatē tolletur: adeò quod corp° nō glorioſum nō poſſit resistere glorioſo, ita quod corpora glorioſa penetrabunt alia corpora, nō ea diuidēdo, ſed ſubintrādo, manēte diſtinctione diuisionū vtriusque corporis. Quarta deſ corporis eſt agilitas, quæ tanta erit, ſicut dicit Auguſtinus, quod protinus vbi volet ſpiritus, ibi erit & corp°. Verātamen ſicut melior

anima habebit corp^o lucidi^o, ita & agili^o: ita tamē quōd volūtas sanctorū erit om nino cōiuncta rationi. Vnde volūtas eorū nunquā appetet quod nō debet. Sed e nīm volūtas animæ melioris volet ratio nabiliter citius moueri corpus suū quām alterius: & spiritus minoris gloriæ nō vo let corp^o suū tā citò moueri sicut alterius. Vnde pater quōd in omnibus verifi cabitur dictum Augustini, quōd vbi vo let sp̄sus, ptinus erit & quōd corp^o. Quare corpora modò sunt tarda, & tūc agilia, hæc est ratio, quia nūc in corpe duplex est motor. s. natura elemēti p̄dominans, quæ mouet ad mediū locū, & volūtas animæ, quæ mouet indiferēter ad quēlibet locū. Nūne autē corpora tarda sunt ex cōtraria inclinatiōe, naturæ ad volūtatiē, quia terra p̄dominās naturaliter deorsum trahit. In futuro autē natura erit totaliter subiecta volūtati, vnde & tūc corpus mouebitur ad imperium spiritus.

De aureolis in genere.

C A P V T. XXIX.

Aureola est mentis speciale gaudii, veniens ex opere præcellenti & priuilegiato. Sciendum autem quōd fuit ex gaudio præmiī essētialis, quod est

V V iii

DE TEMP. VLTIM.

antea, redūdat in corpore quidā decor,
qui est glōria corporis: ita & ex aureole
gaudio resultat aliquid speciale in corpo-
re, vt sic aureola nō tátū principaliter sit
in méte, sed per quandā redundatiā ful-
geat etiam ī carne. Sciendum autē quē
decor cicatricum qui in martyrum cor-
poribus apparebit, nō potest dici aureo-
la: quia martyres aliqui cicatrices nō ha-
bebunt, vtpote qui submersi sunt, vel fa-
mis inedia, vel squalore carceris interem-
pti: & tamen isti aureolam habebunt. Tri-
bus generib⁹ us hominū debetur aureola:
quod patet multipli ratione. Primo ex
operibus excellētissimis triū animæ potē-
tiarum. Excellentissimum autem op⁹ cō-
cupiscibilis est obseruatio castitatis vir-
ginalis. Excellentissimum verò opus ra-
tionalis est predicatio veritatis. Excellē-
tissimum op⁹ irascibilis est perpeſſio mor-
tis. Vnde patet qđ virginibus, prædicato-
rib⁹, & martyrib⁹ debetur aureola. Se-
cundo patet horū nūerus & ſufficientia
ex hostibus quos per pugnas magnificas
vincimus, qui ſunt mūdus, caro dæmo-
nia. Martyres enim vincūt mūdū. Virgi-
nes carnē: Prædicatores diabolū: quē nō
ſolū de ſe, ſed etiā de cordibus aliorū

expellūt. Tertiò patet id est per victoriā tripliciū passionū. Sunt enim passiones in naturæ, illatæ, & in cordib' alienis inflictæ, sed passiones inatas superat virginitas: illatas martyres illas autem quæ sunt in cordib' alienis, prædicatores. Quartò distinguitur aureolæ secundū ea quib' Christo nobilissimè cōformamur. Christus enim fuit doctor, veritatē modo manifestādo. Martyr, à mundo passionē & morte sustinēdo. Virgo, puritatē seruādo. Quintò sumūturaurcolæ secundū purificationē in veteri testamēto. Trianaque habebāt aureolas, ut legitur? scilicet altare incēsi, arca fœderis, & mensa propositionis. Prima significat aureolā martyrum, qui corpora sua super altare passionis immolauerūt. Secunda significat aureolā virginum, quia sicut arca fœderis fuit intus & extrā auro decorata: ita virginitas nuptiæ & corpus decorat & ornat. Tertia significat aureolam prædicatorū qui sicut in mensa propositionis ministrāte panes prædicationis & doctrinæ. Aureola diminutiū dicitur, & hoc in cōparatione ad aureā. Vnde nota quodd inter aureā, & aureolā & palmā est differētia. Aurea enim præmiū est sustātiale, quod metapho-

DE TEMP. VLTIM.

ricè dicitur corona: tum ex parte meriti, quia non respondet generi operis, sed radici charitatis, tum ex parte premii: quia per hoc efficitur homo particeps diuinitatis, & per consequens regiae potestatis: tum etiam ratione perfectionis, quod significat figura circularis. Aureola vero est pmiū accidentale, nō tamē quodlibet accidentale, sed illud quod respondet operi excellenti & priuilegiato, scilicet virginitati, martyrio, & prædicationi. Palma est præmium accidentale, quod nec radici nec operi debetur, sed voluntati. Tale præmium habuit sanctus Martinus, eò quod martyrium desiderauit, licet opus non fuerit subsecutum: vnde de ipso cantatur, Quam (scilicet animā,) & si gladius persecutoris nō absulit, tamen palmam martirii non amisit. Hęc autem palma nec aurea nec aureola debet dici.

De aureolis in specie.

C A P V T.   x x x .

Aureola prima debetur martyribus, in quib' est perfectissima victoria de impugnatione exteriori: & hęc perfectio victoriæ consideratur ex duobus: primò ex magnitudine passionis: quia

inter oēs passiones illatas exterius, mors supremum tenet locum. Et prēterea dolor tactus omnibus aliis doloribus præeminet: & ideo in hoc gloriōsior victoria est. Secundò consideratur ex causa pugnæ, quæ ipse Christus est. Martyrem enim nō facit poena, sed causa, id est mors propter Christū suscepta. Sciendū autem quod martyrio non debetur præmium, secundum quod ab exteriori infligitur, sed secundum quod voluntariè pro Christi nomine sustinetur: quia non meremur nisi per ea quæ sunt intra nos, non per ea quæ sūt extra nos, sicut nec demeritum nisi per ea quæ sūt intra nos. Quanto autē id quod quis voluntariè sustinet, difficilius est voluntati sustinere, tanto voluntas quæ propter Christum id sustinet, ostenditur firmius in Christo fixa: & ideo excellentius ei præmium debetur. Aureola secunda debetur virginib⁹, propter singularem victoriā quam de carne obtinat, contra quam quotidie bellū geritur. Quanuis autem & viduæ pugnant contra carnē, perfectius tamē virgines triū phatur quia nobilissimum gen⁹ victoriæ est nūquā hosti cessisse. Illis autē virginibus tantūmodo debetur aureola, qui vel

DE TEMP. VLTIM.

quæ habuerūt ppositū seruādi virginitatē, quāuis hoc ppositū sit interruptū, integritate tamen carnis manente: dum modo in fine vitæ inueniātur ad primū propositū rediisse: quia virginitas mētis reparari potest, sed nō virginitas corporis siue carnis. Si aliqua sit carne virgo, etiā si propositū nō habuit perpetuo feruādī virginitatē, nō est tamē dubiū quia habitura sit speciale gaudiū de incorruptione carnis, & super essentiale gaudiū: sicut etiam inocentes de hoc gaudebūt, quod immunes à peccato fuerunt, quanuis peccati opportunitatem non habuerunt. Nota quod aliqua potest corrūpi carne, nec tamen aureolam amittit: sicut illa quæ violēter opprimitur. Vnde sancta Lucia dixit, Si inuitam me corrumpas, merces mihi duplicitur ad coronam, quod non est intelligendum de aureola duplicata, sed quia duplex præmiū reportabit: Num pro integritate seruata: aliud pro iniuria quam passa est. Insuper sciendum est quod virginibus debetur fructus centesimus: & hoc quia cælestem vitam ducunt, quæ significatur per centum: quia numerus ille de lœua trāgit ad dexterā. Viduis debetur fructus sexta

gesimus, quia tales exercere se debent in operibus misericordiae, quæ significatur per singulare exaginta. Cōjugatis autem debetur fructus tricesimus, quia talibus sufficit implere duodecim categō in fide trinitatis. Ex ductu enim ternarii in denariū sunt triginta. Aureola tertia est pugnatorū seu prædicatōrum, quia perfectissima victoria contra diabolū obtinetur, quādo aliquis nō solū diabolo impugnanti nō cedit, sed etiā ipsum de regno eius expellit: & non solum à se, sed etiā ab aliis. Nec est dicendum (ut quidam voluerunt) quod hæc aureola debeatur tantummodo illis qui bus competit prædicare ex officio, & docere, sed quibuscumq; exercentibus licet actum istum. Prælatis autem non debetur hæc aureola, qui iūis habeant officium prædicandi, nisi & actu prædicent: quia aureola nō debetur habitui, sed aetui pugnæ, secundum illud Apostoli, Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Prædicare & docere, cū sint actus misericordie, inter spirituales eleemosynas computantur.

Enumeratio cælestium gaudiorum.

C A P V T .   xxxi.

DE TEMP. VLTIM.

VLtimò cælorū gaudia sub epilogo enumeremus, non quidem singula generum, sed genera singulorum. Tot enim sunt gaudia particularia, quæ quilibet habet in se vel in aliis, quod ea solius dei notitia comprehendit, & illi quos summa sapiētia voluerit ea scire. Tātum nanque gaudebit quisque de bono alterius, quātum de bono proprio: quod tamen non est intelligendum de intensione gaudii, sed de numero gaudiorum. Tot igitur, & tāta sunt ibi gaudia q̄ omnes arithmetici huius mundi nō possent ea numerare, nec geometrici mēsurare, nec grāmati ci, dialectici, rhetorici aut theologi explicare: quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor. & cætera. Gaudebūt enim sancti supra se de dei visione, infra se de cæli & aliarū creaturarū corporalium pulchritudine, intra se de corporis glorificatiōe extra se de āgelorū & hominū associatione. De° oes sensus spirituales ineffabili delectatiōe reficiet, cūm ipse sit obiectū omniū sensuū spiritualiū futur⁹. Erit nāq; deus speculū visui, cithara auditui, mel gustui, balsamū olfactui, flosta etui. Ibi erit candor lucis æstivalis, amœnitas vernalis, abundātia autunnalis, re-

quiēs hyemali. Ibi, teste Augustino, fulget quod nō capit locus, sonat quod nō capit tempus, olet quod non spargit flatus, sapit q̄ nō minuit edacitas, non erit q̄ diuellat satietas. Ibi, sicut ait Aug. deus sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Ibi video returnt stultitia sapiētia Salomonis. Ibi esset deformitas pulchritudo Absalonis. Ibi esset torditas velocitas Asaēlis. Ibi iudicaretur infirmitas fortitudo Sāsonis. Ibi esset mortalitas lōga vita Mathusalē. Ibi esset paupertas regnū Augu. Ibi secūdū Augustinū, nihil obest, nihil deest, nihil effluit, nihil defluit, nihil est extrā q̄ appetatur, nihil intrā quod fastidiatur. Ibi secūdū Bernar. deus erit rationi plenitudo voluntati lucis multitudo pacis, memoriæ cōtinuatio æternitatis. Itē August. de corporis & animæ misera vita: *De corpo*
O caro, illāvitā amplecti debuisti, vbi vi re & ani
ta sine morte, vbi inuentus sine senectu- *main secū*
te, vbi lux sine tenebris, vbi gaudium *da vita,*
sine tristitia, vbi pax sine discordia, vbi
voluntas sine turbatione, vbi regnum
sine mutatione. Bernar. Merces sanctorū
tam magna est, quōd non potest mēsura-
ri; tam multa, quōd non potest numera-

DE TEMP. VLTIM.

ri: tam copiosa, quod nō potest finiri: tā
preciosa, quod nō potest æstimari. Item
August. Illud quod promittit deus, fide
nō capit, spe non attingitur, charitate
nō comprehenditur. Desideria & vota trā-
scendit, acquiri potest, æstimari non po-
test. Ibi secundum August. carmina non
desunt, premia non deficiunt: ibi nihil
quod amabitur deerit: ibi nihil desidera-
bitur quod non adsit. Illa beatitudo, si-
cut ait Augustinus, in duobus consistit,
scilicet in necessaria præsentia omnis bo-
ni, & in necessaria absentia omnis mali.
Item August. O vita vitalis, dulcis &
amabilis, & semper memorabilis: vbi su-
ma securitas, secura tranquillitas, tran-
quilla iocunditas, iocunda, fœlicitas, fœ-
lix æternitas, æterna beatitudo, vbi bea-
ta certitudo, vbi certa visio, & sine fine
laudatio. Ibi affluentia diuitiarū, in fluē-
tia delitarum, & confluētia honorum.
Denique de gaudiis cælestibus repleat
nos dei filius, qui cum patre & spiri-
tu sancto viuit & regnat.
deus. Amen.

Finis Compendii Theologi-
æ Veritatis.

MONIVM FERE

capitum, quæ in singulis his se-
ptem libris explicantur,
Elenchus.

Capit a primi libri.

Vòd deus est & de natura dei folio	3.a
Quòd vnum deus est	4.b
Quòd vnum solum princi- pium est	6.a
Quòd pater est	ibid.b
Quòd filius est	8.a
Filius est imago patris folio	8.b
Quòd spiritus sanctus est	11.a
Spiritus sanctus amor patris & filii est. ibidem	
Spiritus sanctus charitas & donum san- ctorum est.	12.b
In trinitate personarum vnitas essentia est	16.b
Multipliciter trinitas est	18.b
Aequalitas personarum est	19.a
Inter essentiam & personam differentia est	20.a

I N D E X.

De immensitate dei	21.a
De infinitate	22.a
De incomprehensibilitate dei	23.a
De incircumscribabilitate dei	25.a
De æternitate dei	27.a
De incommutabilitate dei	29.a
De simplicitate dei	31.b
De excellentia dei	32.b
De notionibus dei	33.b
De nominibus diuinis	34.b
Deus est ineffabilis	37.a
De ideis & libro vitæ	eod.b
De appropriatis diuinis personis	39.b
De potentia dei	40.b
De virtute miraculorum.	41.b
De scientia dei	43.a
De prædestinatione	44.b
De præscientia & reprobatione	46.b
De voluntate dei	47.b
De iustitia dei	50.b
De misericordia dei	52.a

Capita secundi libri.

De ipsa rerum creatione	53.b
De distinctione creaturarum in generali folio	54.b
De distinctione orbium tam cœlestium quam elementorum	56.a

INDEX

De natura cælorum & supernorum corporum	57.a
De natura stellarum in communi	58.a
De luce	59.a
De planetis in specie.	cod.b
De natura elementorum	61.a
De impressionibus aëris.	62.a
De tempore	63.b
De angelis in communi	65.a
De distinctione cælestium hierarchiarum folio	66.b
De proprietatibus angelorum	67.a
De proprietatibus & officiis singulorum ordinum	68.a
De cognitione & motu angelorum	69.b
De prælatione angelorum	70.b
De confirmatione angelorum	71.b
De custodia angelorum	72.a
De locutione angelorum	74.a
De specialibus nominibus angelorū	75.b
De casu angeli	76.a
De speciali casu	ibid.
De locali casu	cod.b
De restauratione ruinæ.	77.a
Cur peccatum diaboli fit irremissibile	ibi.
De proprietatibus dæmonum	cod.b.
De malitia diaboli contranos	78.b
De lucifero	79.b

INDEX.

Quid sit anima secundum diffinitionem folio	80.a
Quid sit anima secundum rem	81.a
Quid sit anima secundum nomen	82.a
De triplici anima	ibidem
De potentia animæ vegetatiæ	83.a
De potentiis animæ apprehensiæ.	ibid.
De sensibus particularibus.	84.a
De sensu communi	85.a
De vi imaginatiua	eod.b
De vi aestimatiua	86.a
De phantasia	87.b
De memoria.	88.b
De vis sensibili & motiuia	89.b
De potentiis animæ rationalis	91.a
De divisione potentiarum animæ	eod.b
De differentiis potentiarū ipsius animæ folio	92.b
De modo cognoscendi	93.a
De intellectu agente & possibili	95.a
De intellectu speculatiuo & practico folio	96.a
De ratione & partibus eius	eod.b
De animæ motiuis	97.a
De voluntate	eod.b
De synderefi	98.b
De conscientia	99.a
De operibus animæ	101.a

I N D E X.

<i>De quantitate animæ</i>	101.b
<i>De immortalitate animæ</i>	102.a
<i>Delibero arbitrio</i>	103.a
<i>De natura corporis humani</i>	104.a
<i>De physiognomia hominis</i>	105.b
<i>De regulis generalis physiognomiae</i>	
folio	109.a
<i>De toto homine.</i>	110.z
<i>De proprietatibus hominis</i>	111.b
<i>De primis parentibus</i>	112.b
<i>De præceptis Adæ datis</i>	114.b
<i>De paradiſo</i>	115.a
<i>De casu primi hominis</i>	cod.b
<i>De ordine temptationis in nobis.</i>	117.b

Cap. tertii libri.

<i>De malo in genere</i>	120.a
<i>De peccati diffinitione</i>	cod.b
<i>Quid sit peccatum secundum rem</i>	121.a
<i>Quid sit peccatum secundum nomen.</i>	
folio	121.b
<i>De origine peccati</i>	122.a
<i>De diuisione peccati</i>	123.b
<i>De effectu peccati</i>	125.a
<i>De peccato originali secundum rem</i>	130.b
<i>De peccato originali secundum nomen</i>	
folio	132.b

INDEX.

De primis motibus	133.a
De morosa delectatione	134.b
De peccato veniali	136.a
De effectu peccati venialis	137.b
De septem vitiis capitalibus in specie folio	139.b
De superbia	140.b
De inuidia	143.b
De ira	144.b
De acedia	147.a
De auaritia	149.a
De gula	151.a
De luxuria	152.a
Quomodo superbia sit mortale, vel ve- niale.	154.a
Quomodo inuidia sit mortale vel venia- le folio	155.b
Quomodo ira sit mortale vel veniale folio	156.a
Quomodo acedia sit mortale vel veniale folio	eod.b
Quomodo auaritia sit mortale vel veniale folio	157.a
Quomodo gula sit mortale, vel veniale folio	158.a
Quomodo luxuria sit mortale vel venia- le	159.a
De peccato in spiritum sanctum	160.a

I N D E X.

De peccatis cordis	161.a
De peccatis oris	eod.b
De peccatis operis	162.a
De peccatis omissionis	eod.b

Cap. quarti libri.

De incarnatione Christi	163.b
De salutatione angelica	ibidem
De responsione Virginis	165.a
De sauctificatione materna	eodem.b
De conceptione diuina	168.b
De rationibus incarnationis	170.a
De modo incarnationis	172.b
De ualione & natura assumpta	173.b
De uirtute incarnationis	176.a
De mirabilibus circa incarnationem domini	177.b
De nativitate domini	179.a
De circuncisione domini	181.a
De baptismo domini	183.a
De plenitudine gratiae Christi	184.a
De plenitudine sapientiae Christi	186.a
De merito Christi	187.b
De voluntate Christi	188.b
De defectibus quos Christi assumpsit	189.b
De passione Christi	190.a

I N D E X.

De effectu passionis Christi	195.a
De cruce domini	194.a
De descensu Christi ad inferos	195.a
De resurrectione Christi	197.a
De ascensione Christi	199.a
De ascensu Christi ad dexteram	201.b

Cap. quinti libri.

Quomodo spiritus rationalis efficiatur dignus æterna beatitudine.	203.b
De origine virtutum & gratiæ	ibi.
De distinctione gratiarum	204.b
De effectu gratiæ	205.b
De virtutibus, & primò quid sit virtus folio	206.b
De perfectione virtutum	207.b
De æqualitate virtutum	208.b
De connexione virtutum	210.a
De commendatione virtutum	cod.b
De effectu virtutum	213.a
De merito virtutum	214.a
De habilitatione virtutum.	216.a
De operibus meritorii	cod.b
De fine actionis	216.a
Qui mereamur.	cod.b
De definitionibus & differentiis virtutum	
	218.b
De differentia virtutum cardinalium &	

I N D E X.

theologicarum	219.a
De virtutibus theologicis in genere.	
folio	220.a
De fidei utilitate	ead.b
De effectu fidei	223.b
De articulis fidei	224.a
De spe	225.b
De charitate	227.a
De differentia inter charitatem & alios amores	228.a
De effectu charitatis	229.b
Quibus rebus charitas assimiletur	230.b
De excellentia charitatis	231.b
De signis dilectionis	232.a
De gradibus amoris	ead.d
De ordine charitatis	233.b
De dilectione proximi	234.a
De dilectione inimicorum	235.a
De virtutibus cardinalibus	236.b
De prudentia	237.b
De temperantia	239.a
De fortitudine	240.b
De iustitia politica	242.a
De donis in communi	243.b
De timore in communi	244.b
De timore seruili	245.b
De timore initiali	246.b
De timore filiali	247.a

INDEX.

De dono pietatis	247.a
De dono scientiæ	cod.b
De dono consilii	248.a
De dono sapientiæ & intellectus	cod.b
De beatitudinibus in genere	cod.b
De prima beatitudine	249.b
De secunda beatitudine	250.a
De tertia beatitudine	ibidem
De quarta	ibid.
De quinta	cod.b
De sexta	251.a
De septima	ibidem.
De octaua	ibid.
De sensibus spiritualibus	eodem.b
De fructibus spiritualibus	252.a
De dulia & latria	cod.b
De præceptis in genere	253.a
De primo præcepto	254.b
De secundo præcepto	255.a
De tertio præcepto	cod.b
De quarto præcepto	256.a
De quinto præcepto	cod.b
De sexto præcepto	257.a
De septimo præcepto	cod.b
De octauo præcepto	ibid.
De nono & decimo	258.a
De consiliis in genere	cod.b

INDEX.

De consiliis euangelicis	259.a
---------------------------------	--------------

Cap. sexti libri.

De medicina sacramentorum	264.a
De diffinitionibus sacramenti	ibid.
De sacramentis nouæ legis	265.a
De effectu sacramentorum	266.a
De numero sacramentorum	267.b
De potestate dispensationis sacramen-	
tuin	268.b
De triplici statu fidelium	269.b
De institutione sacramentorum	270.b
De baptismo	271.b
De catechismo & exorcismo	274.a
De confirmatione	cod.b
De Eucharistia	276.a
De dignitate Eucharistiae	279.a
De mirabilibus quæ sunt in Eucharistia	
folio	eodem.b
De effectu Eucharistiae	281.a
De modo sumendi Eucharistiam	283.a
De abstinentia à communione	284.b
De officio missæ	286.a
De negligentiis quæ sunt in missa	
folio	287.b

I N D E X.

De pœnitentia	288.^a
De qualitate pœnitentia	289.^b
De effectu pœnitentia	291.^b
De partibus pœnitentia	292.^a
De contritione	293.^a
De confessione	294.^b
De qualitate & effectu confessionis	
folio	296.^b
Cui debeat fieri confessio	297.^a
De sigillo confessionis	298.^a
De satisfactione	cod.^a
De singulis partibus satisfactionis in com-	
muni	299.^a
De partibus satisfactionis	300.^a
De iustificatione impii	ead.^b
De pœnitentia venialium	301.^b
Propter quid dimittitur peccatum venia-	
le	303.^b
De extrema uincione	305.^a
De sacramento ordinis	306.^b
De qualitate ordinandorum	308.^b
De sacramento matrimonii	309.^b

Cap. septimilibri.

De fine mundi	312.^a
De purgatorio	ibidem

INDEX.

De acerbitate purgatorii	313.b
De suffragiis ecclesiae	315.a
Quorum suffragia profunt	cod.b
Vtrum indulgentiae valeant defunctis folio	317.a
De aduentu Antichristi	cod.b
De vita Antichristi	318.a
De modis quibus decipiet	319.a
De sequentibus Antichristum	320.b
De Gog & Magog	321.a
De Helia & Enoch	cod.b
De duratione huius persequotionis	322.a
De morte Antichristi	ibid.
De conflagratione mundi	cod.b
De resurrectione generali	323.b
De iudicio extremo	324.b
De iudicantibus	326.a
De iudicandis	327.a
De invocatione mundi	328.a
De pœnis inferni	329.b
De diuersitate pœnarum	330.b
De gloria sanctorum	332.b
De dotibus in communi	333.a
De dotibus animæ in generali	334.a
De dotibus animæ in speciali	cod.b
De dotibus corporis in generali	336.b
De dotibus corporis in speciali	338.a

INDEX.

De aureolis in genere.	340.a
De aureolis in specie.	342.a
Enumeratione cælestium gaudiorum folio .	344.a

INDICIS FINIS.

930 " " 11 maf.
" " no pumiludos

P A R I S I S

and q' sum' or so u' now but
I don't know if it's in the book,
by the wth

Excudebat Mauricius Menier,
via Noua, in suburbis Victo-
rianis, sub insigni D. Petri,

1551.

11 11

11 11

24

After banding of studio we left no one here
expecting to return until noon. At 12:30 we
arrived home. Found our 100 ft. wire
running over the ground. Found
nothing but a small bird.

~~Contra fuga~~ ~~Contra fuga~~

~~Contra fuga~~ ~~Contra fuga~~

quinti libri Scrinis
professor est matris
Cuiusque modi

~~1~~ 1000
S. 1000

~~1~~ 1000
S. 1000

S. 1000 S. 1000

S. 1000 S. 1000

S. 1000 S. 1000

S. 1000 S. 1000

S. 1000 S. 1000

